

इस्लामी भाइयों के मद्रसतुल मदीना में पढ़ने पढ़ाने वालों के लिये 38 अस्बाक़ पर मुश्तमिल निसाब

कुरआन सीखिवये

(हिस्सए अब्वल)

पेशकश :

मजिलस इस्लामी भाईयों के मद्रसतुल मदीना
मजलिसे अल मदीनतुल इल्मव्या
(दा'वते इस्लामी इन्डिया)

DAWATE ISLAMI
INDIA

ये ही है आरज़ू तालीमे कुरआं आम हो जाए
हर इक परचम से ऊंचा परचमे इस्लाम हो जाए

इस्लामी भाइयों के मद्रसतुल मदीना का निसाब

(हिस्सए अब्वल)

कुरआन सीखिये

पेशकश

अल मदीनतुल इल्मय्या

मजलिस इस्लामी भाइयों के मद्रसतुल मदीना

(दा'वते इस्लामी)

नाशिर

मक्तबतुल मदीना

الْأَصْلُوَةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَعَلَى إِلَكَ وَأَصْبِحْكَ يَا حَيَّبَ اللَّهِ

नाम किताब : कुरआन सीखिये (हिस्सा अब्ल)

पेशकश : मजलिस इस्लामी भाइयों के मद्रसतुल मदीना

अल मदीनतुल इलिमस्या (शो'बा दीनी कामों की तहरीरात व रसाइल)

पहली बार : रजबुल मुरज्जब 1445 हि., जनवरी 2024 ई.

ता 'दाद : 2100

नाशिर : मक्तबतल मदीना

दर्शक दाता

तारीख : 11 रमजानुल मूबारक, 1442 हि.

हवाला नम्बर : 256

الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى سَيِّدِ النَّبِيِّنَ وَعَلٰى إِلٰهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ

तस्दीक की जाती है कि किताब “कुरआन सीखिये” (मत्वूआ मक्तबतुल मदीना) पर मजलिसे तफ्तीशे कुतुबो रसाइल की जानिब से नज़रे सानी की कोशिश की गई है। मजलिस ने इसे अङ्काइद, कुफ्रिय्या इबारात, अख्लाकियात, फ़िक्ही मसाइल और अरबी इबारात वगैरा के हवाले से मक्दूर भर मुलाहज़ा कर लिया है, अलबत्ता कम्पोजिंग या किताबत की ग़लतियों का जिम्मा मजलिस पर नहीं।

मजलिसे तफ्तीशे कुत्बो रसाइल (दा'वते इस्लामी)

24-04-2021

Web: www.maktabatulmadina.in / Email: feedbackmhm@gmail.com

मदनी इल्लिज़ा : किसी और को ये ह किताब छापने की इजाजत नहीं है।

ट्रान्सलेशन डिपार्टमेंट (दा'वते इस्लामी इन्डिया)

ये ह किताब “कुरआन सीखिये”

मजलिसे अल मदीनतुल इल्मिय्या (दा'वते इस्लामी) ने उर्दू ज़बान में मुरतब कीया है। ट्रान्सलेशन डिपार्टमेन्ट (दा'वते इस्लामी इन्डिया) ने इस किताब को हिन्दी रस्मुल ख़त् में तरतीब दे कर पेश किया है और मक्तबतुल मदीना से शाएअ़ करवाया है।

इस किताब में अगर किसी जगह कमी बेशी या ग़ुलती पाएं तो ट्रान्सलेशन डिपार्टमेन्ट को (ब ज़रीअए मक्तूब, Email या SMS) मुत्तलअ़ फ़रमा कर सवाब कमाइये ।

हुस्कफ़ की पहचान

ਫ = ਫ	ਪ = ਪ	ਭ = ਭ	ਬ = ਬ	ਅ = ਅ
ਸ = ਸ	ਠ = ਠ	ਟ = ਟ	ਥ = ਥ	ਤ = ਤ
ਹ = ਹ	ਛ = ਛ	ਚ = ਚ	ਯ = ਯ	ਜ = ਜ
ਛ = ਛ	ਡ = ਡ	ਧ = ਡ	ਦ = ਡ	ਖ = ਖ
ਜ = ਜ	ਹੱਦ = ਹੱਦ	ਹੁੰਦ = ਹੁੰਦ	ਰ = ਰ	ਜ੍ਰ = ਜ੍ਰ
ਜ੍ਰ = ਜ੍ਰ	ਸ = ਸ	ਸ਼ = ਸ਼	ਸ = ਸ	ਜ੍ਰ = ਜ੍ਰ
ਫੁ = ਫੁ	ਗੁ = ਗੁ	ਅੰ = ਅੰ	ਜ੍ਰ = ਜ੍ਰ	ਤੁ = ਤੁ
ਘ = ਘ	ਗ = ਗ	ਖ = ਖ	ਕ = ਕ	ਕੁ = ਕੁ
ਹ = ਹ	ਵ = ਵ	ਨ = ਨ	ਮ = ਮ	ਲ = ਲ
ਈ = ਈ	ਇ = ਇ	ਏ = ਏ	ਏ = ਏ	ਯ = ਯ

राबिता : ट्रान्सलेशन डिपार्टमेंट (दा'वते इस्लामी इन्डिया)

मक्तबतुल मदीना, सिलेक्टेड हाउस, अलिफ़ की मस्जिद के सामने,
तीन दरवाज़ा, अहमदआबाद-1, गुजरात।

MO. 98987 32611 • E-mail : hind.printing92@gmail.com

याद दाश्त

इज्माली फ़ेहरिस्त

उन्वान	सफ़हा	उन्वान	सफ़हा
किताब पढ़ने की नियतें	6	सबक़ नम्बर 18	134
अल मदीनतुल इल्मय्या का तआरुफ़	7	सबक़ नम्बर 19	141
पहले इसे पढ़िये	9	सबक़ नम्बर 20	148
तज्जीद की अहमिय्यत	14	सबक़ नम्बर 21	154
सबक़ नम्बर 1	18	सबक़ नम्बर 22	161
सबक़ नम्बर 2	24	सबक़ नम्बर 23	169
सबक़ नम्बर 3	31	सबक़ नम्बर 24	175
सबक़ नम्बर 4	38	सबक़ नम्बर 25	181
सबक़ नम्बर 5	43	सबक़ नम्बर 26	187
सबक़ नम्बर 6	50	सबक़ नम्बर 27	195
सबक़ नम्बर 7	58	सबक़ नम्बर 28	202
सबक़ नम्बर 8	66	सबक़ नम्बर 29	208
सबक़ नम्बर 9	74	सबक़ नम्बर 30	215
सबक़ नम्बर 10	80	सबक़ नम्बर 31	221
सबक़ नम्बर 11	86	सबक़ नम्बर 32	227
सबक़ नम्बर 12	94	सबक़ नम्बर 33	234
सबक़ नम्बर 13	100	सबक़ नम्बर 34	240
सबक़ नम्बर 14	106	सबक़ नम्बर 35	247
सबक़ नम्बर 15	112	सबक़ नम्बर 36	254
सबक़ नम्बर 16	119	सबक़ नम्बर 37	260
सबक़ नम्बर 17	126	सबक़ नम्बर 38	267

الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى سَيِّدِ النُّبُوْسِلِيْنَ ط
أَمَّا بَعْدُ فَاعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ السَّيِّطِنِ الرَّجِيْمِ ط بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ط

“کورआن سیخیو اور سیخاڈیے” کے بیس ہڑکف کی نیسبت سے �س کتاب کو پढ़نے کی 20 نی�تے

فَرَمَانَهُ مُسْتَفْضًا مُسْلِمًا مُنْتَهٰءًةً إِلَيْهِ خَيْرٌ مِنْ عَنْهِ : صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَالْهُوَ أَكْبَرُ مُسْلِمًا نَّبِيًّا مُّصَدِّقًا بِهِ وَمُنْتَهٰءًا بِهِ مُسْلِمًا مُسْلِمًا کی نیتیت عس کے اُملا سے
بہتر ہے ।⁽¹⁾

مددنی فول : جیتنی اچھی نیتیں جیسا دادا عتلنا سواب بھی جیسا دادا ।

(1) ہر بار ہمد و (2) سلما و (3) تاہبوج و (4) تسمیا سے آگاہ کر رونگا (ایسی سफھے پر ڈپر دی ہری دو اُربی ڈبڑا رات پढ़ لئے سے چاروں نیتیوں پر اُملا ہو جائے । (5) ریجا اے ایلہاہی کے لیے یہ نیسا ب ابوال تا آخیر پڑھنگا । (6) دینی کتاب کی تا'جیم کے پے شے نجڑ جہاں تک ہو سکا با وعزو اور (7) کیبلہ رُل معتل اکھ کر رونگا । (8) کورآنی آیا ت و اہدی سے مubaraka کی جیسا دادا کر رونگا । (9) ان میں بیان کردہ اہکاما ت پر اُملا کی کوشش کر رونگا । (10) جہاں جہاں “اللّٰہُ اَكْبَرُ” کا ایسے مubaraka آئے گا وہاں پاک یا کریم اور (11) جہاں جہاں “سرکار” کا کوئی بھی جاتی یا سیفیتی ایسے مubaraka آئے گا وہاں اور (12) جہاں کیسی سہابیے رسول کا نام آئے گا وہاں اور (13) جہاں کیسی گئے سہابی بعزو کا نام آئے گا وہاں رحمة اللہ علیہ پڑھنگا । (14) ریجا اے ایلہاہی کے لیے کورآنے کریم کی تا'لیم اور ایلمے دین حاصل کر رونگا । (15) پڑھنے کے دauran کوئی بھی اس کام نہیں کر رونگا جو کتاب میں بیان کردہ بات کے مفہوم کو سمجھنے میں مुکھیل (یا’نی خلال انداز) ہو । (16) ایلمے دین کی نشری ایشا اب کے لیے دوسروں کو یہ کتاب پڑھنے کی تاریخی دلائل اکھنگا । (17) ہدی سے پاک “एک دوسرے کو توهن کو آپس میں مہبوبت بढھے گی⁽²⁾” پر اُملا کی نیتیت سے (एک یا ہدی سے تاویل) یہ کتاب خرید کر دوسروں کو توهن کرنے دیں । (18) کتاب پڑھنے پر جو سواب حاصل ہوگا وہ ساری عالم کو ایسا لکھنگا । (19) اپنی جاتی کتاب پر یاد داشت والے سفھے پر جڑکی نیکات لیخونگا । (20) کتاب کو گلے میں شراری گلٹی میلی تو ناشرین کو تہریری توار پر معتل اکھنگا । اللہ تعالیٰ

(ناشرین کو کتابوں کی اگلائت سیر کے جذباتی بتا دینا خواس مفعید نہیں ہوتا ।)

1...معجم کبیر، 3، 525، حدیث: 5809

2...موطأ امام مالک، کتاب حسن الخلق، باب ما جاء في المهاجرة، ص 483، حدیث: 1731

अल मदीनतुल इल्मिया

आलमे इस्लाम की अःज़ीम दीनी तहरीक दा'वते इस्लामी ने मुसल्मानों को दुरुस्त इस्लामी लिट्रेचर पहुंचाने और इस के ज़रीए इस्लाहे फ़र्दी मुआशरा के अःज़ीम मक्सद के लिये 1421 हि. मुताबिक़ 2001 ई. को जामिअतुल मदीना में अल मदीनतुल इल्मिया के नाम से एक तहकीकी इदारा क़ाइम किया जिस का बुन्यादी मक्सद आ'ला हज़रत इमाम अहमद रज़ा ख़ान क़ादिरी رحمَةُ اللهِ عَلَيْهِ की कुतुब को दौरे हज़िर के तक़ाज़ों के मुताबिक़ शाएँ अ करवाना था । 1425 हि. मुताबिक़ 2005 में इसे मदनी मर्कज़ फैज़ाने मदीना में मुन्तक़िल कर दिया गया । अमीरे अहले सुन्नत, बानिये दा'वते इस्लामी अल्लामा मुहम्मद इल्यास अःतार क़ादिरी بِرَحْمَةِ اللَّهِ الْعَالِيِّ اَدَمُ كे नेकी की दा'वत, एह्याए सुन्नत और इशाअःते इल्मे शरीअःत का अःज़म पेशे नज़र रखते हुए ये ह इदारा छें शो'बाजात में तक़सीम किया गया । फिर इन में ब तदरीज इज़ाफ़ा होता रहा । फ़िलहाल इस की दो शाख़ें क़ाइम हैं, दोनों शाख़ों में 120 से ज़ाइद उलमा तस्नीफ़ों तालीफ़ या तरज़मा व तहकीक़ वगैरा के काम में मसरूफ़ हैं और 2021 ई. तक इस के 23 शो'बे क़ाइम किये जा चुके हैं :

(1) शो'बा फैज़ाने कुरआन (2) शो'बा फैज़ाने हडीस (3) शो'बए फ़िक़ह (फ़िक़हे हन्फी व शाफ़ी) (4) शो'बा सीरते मुस्तफ़ा (5) शो'बा फैज़ाने सहाबा व अहले बैत (6) शो'बा फैज़ाने सहाबियात व सालिहात (7) शो'बा फैज़ाने औलिया व उलमा (8) शो'बा कुतुबे आ'ला हज़रत (9) शो'बए तख्तीज (10) शो'बा दर्सी कुतुब (11) शो'बा इस्लाही कुतुब (12) शो'बा हफ़्तावार रिसाला (13) शो'बा बयानाते दा'वते इस्लामी (14) शो'बा तरजिमे कुतुब (15) शो'बा फैज़ाने अमीरे अहले सुन्नत (16) माहनामा फैज़ाने मदीना (17) शो'बा दीनी कामों की तहरीरात व रसाइल (18) दा'वते इस्लामी के शबो रोज़ (19) शो'बा बच्चों की दुन्या (20) शो'बा रसाइले दा'वते इस्लामी (21) शो'बा ग्राफ़िक्स डीज़ाइनिंग (22) शो'बा राबिता बराए मुसन्निफ़ों व मुहक़िक़ों (23) शो'बा इन्तज़ामी उमूर क़ाइम हैं ।

अल मदीनतुल इल्मिया के अग्राज़ो मकासिद ये हैं : ﴿ बा सलाहिय्यत उलमा ए किराम को तहकीक़, तस्नीफ़ों तालीफ़ के लिये प्लेट फ़ॉर्म मुहय्या करना और उन की सलाहिय्यतों में इज़ाफ़ा करना । ﴿ कुरआनी ता'लीमात को अःस्री तक़ाज़ों के मुताबिक़ मन्ज़रे आम पर लाना । ﴿ इफ़ादए ख़वास व अःवाम के लिये उलूमे हडीस और बिल खुसूस शहें हडीस पर मुश्तमिल कुतुब तहरीर करना । ﴿ सीरते नबवी, अःहदे नबवी, क़वानीने नबवी, तिब्बे नबवी वगैरा पर

मुश्तमिल तहरीरें शाएँअृ करना । ♪ अहले बैत व सहाबए किराम और उलमा व बुजुर्गने दीन की ह्यात व ख़िदमात से आगाह करना । ♪ बुजुर्गों की कुतुबो रसाइल जदीद मन्हजो उस्लूब के मुताबिक मन्ज़रे आम पर लाना बिल खुसूस अरबी मख्भूतात (गैर मत्खूअ) कुतुबो रसाइल को दौरे जदीद से हम आहंग तहकीकी मन्हज पर शाएँअृ करवाना । ♪ नेकी की दा'वत का जज्बा रखने वालों को मुस्तनद मवाद फ़राहम करना । ♪ दीनी व दुन्यावी ता'लीमी इदारों के तुलबा को मुस्तनद सिह़त मन्द मवाद की फ़राहमी नीज दर्से निजामी के तुलबा व असातिज़ा के लिये निसाबी कुतुब उम्दा शुरूहात व हवाशी के साथ शाएँअृ कर के इन की जरूरत को पूरा करना ।

امیرے اہلے سُنّت دامت برکاتہم العالیہ کی شاپکرتوں دنایت، تربیت اور اُतا
کرداً عسویوں پر اُمّل پیرا ہونے کا ہی نتیجہ ہے کہ دُنْیا و آخِرَت میں کامیابی پانے، نہیں نسل
کو اسلام کی حکومتی نیت سے آگاہ کرنے، انہیں با اُمّل مسلمان اور اک سیحت مند
معاشرے کا بہترین فرد بنانے، والیدن و اساتیجہ اور سرپرست هجرات کے اندازے
تربیت کے درست تریکوں سے آگاہ کرنے اور اسلام کی نجاشیتی سرحدوں اور دینوں ایمان
کی ہیفاہجت کے لیے اُلّلہ مدد نہیں ایسا کیا کہ اب تک جو کام کیا
وہ اپنی میسال آپ ہے । اُلّلہ پاک اپنے فوجوں کرم سے ب شموں اُلّلہ مدد نہیں ایسا کیا
ایلمیتھی دا'وتے اسلامی کے دینی کاموں، داداروں اور شو'بوں کو مجدد ترکوں اُتھا فرمائے ।

أمين بجامعة الأمين صلى الله عليه وسلم

तारीख : 15 शब्दालुल मुकर्रम 1442 हि./27 मई 2021 ई.

इस्लामी भाइयों के मद्रसतल मदीना में पढ़ने की दावत

الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰالَمِينَ
‘दा’वते इस्लामी का येह मक्सद है कि कुरआने करीम की ता’लीमात घर घर आम हो जाएं, इसी मक्सद के तहत आप के अलाके की..... मस्जिद में..... की नमाज़ के बा’द इस्लामी भाइयों को मदनी क़ाइदा और कुरआने पाक दुरुस्त पढ़ना सिखाया जाता है, इस के साथ साथ वुजू गुस्ल, नमाज़ और नबिय्ये पाक ﷺ की प्यारी प्यारी सुनतें व आदाब सिखाए जाते हैं। आप से अर्ज़ है कि आप भी इस्लामी भाइयों के मद्रसतुल मदीना में पढ़ने की सआदत हासिल करें, إِنَّ شَاءَ اللّٰهُ إِنَّ شَاءَ اللّٰهُ اَعْلَمُ مें इस की बरकत से दुन्या व आखिरत में काम्याबी मिलेगी ।

अल्लाह पाक आप को दुन्या व आखिरत की भलाइयां नसीब फरमाए।

امين بحث الائمه الامين صل الله علیهم وآله وسلم

پہلے اسے پढیے

کورآنے پاک اللہاہ پاک کی وہ لارب کتاب ہے جس کا پढنا پڑانا، سुننا سुنانا، چونا اول گرج کی اس کی ترک دیکھنا بھی اجڑو سواب کا باڈس ہے، اس انجیم کتاب کے اک ہر ف پدنے والے کو دس نکیوں کے برابر نکی کی بیشارت دی گئی ہے । فرمانے مسٹفہ ملئی اللہ علیہ وسلم ہے : جو شاخ کتابوں میں سے اک ہر ف پدھے تو اسے اک نکی ملے گی اور یہ اک نکی دس نکیوں کے برابر ہو گی، میں نہیں کہتا ۔^۱ اک ہر ف ہے بلکہ الیف اک ہر ف، لام اک ہر ف اور میم اک ہر ف ہے ।^۲ اک مکام پر ارشاد فرمایا : جو شاخ کورآنے کریم کو دیکھتے ہوئے تیلاب کرے اسے 2000 نکیاں ملے گی اور جو جوانی پدھے اس کو 1000 نکیاں ملے گی ।^۳

یاد رہے ! درجے بالا دونوں فوجیاتم اور ان کے ایلاب کورآنے کریم پدنے کے ہواں سے جو بھی فوجاً ایل مارکی ہے وہ اسی سوت میں ہاسیل ہو گے جب کورآنے کریم کو تجھید کی ریاضت کرتے ہوئے دوسرست پڑا جائے । ب سوتے دیگر اجڑو سواب تو کیا بلکہ گناہ کے ہکدار کرار پاے ।

اَللّٰهُمَّ ! اَشِّكْنُنِي رَبِّ الْعَالَمِينَ ! کورآنے رسوی کی دینی تحریک دا' واتے اسلامی جہاں بچوں میں کورآنے پاک کی تا' لیم آم کرنے میں مسروکہ اممل ہے وہیں ان نے جوانوں اور بडیں ڈم کے لوگوں کو بھی دوسرست تریکے سے کورآنے پاک پدنے سیخانے میں کوشش ہے جو کیسی وجہ سے بچپن میں ن سیخ پاے । اس دینی کام کے لیے دا' واتے اسلامی کا اک شو'بہ کاڈم ہے جس کا نام "اسلامی بھائیوں کے مدرسات مدارس" ہے । اس شو'بے میں اسلامی بھائیوں کو دوسرست کورآنے کریم پدنے سیخانے کے ساتھ ساتھ پدنے والوں کو شریعت محدثہ کا پابند بنانے، نماج اور اس کے جوڑی مسایل سیخانے، دعا اور یاد کروانے اور ان کی اخلاقی تربیت کرنے کو ابھلین ترجیح ہے، چنانچہ اس مکار کے لیے تین حصوں پر مشتمل اک نیسااب ترتبیب دیا گयا ہے । اس کا پہلا حصہ آپ کے ہاتھوں میں ہے جس کے معتزلیک ہدایات اور تفسیل کو چھ یوں ہے :

¹ ...ترمذی، کتاب فضائل القرآن، باب ماجاء في من قرأ... الخ، ص 676، حدیث: 2910.

² ...كنز العمال، کتاب الذاکر، الباب السابع... الخ، الجزء 1، 269، حدیث: 2402.

- ◀ ये ही निसाब आम इस्लामी भाइयों की ज़ेहनी कैफियत को मद्दे नज़र रखते हुए तय्यार किया गया है।
- ◀ हर सबक़ तक़रीबन 6 मौजूदात पर मुश्तमिल है : (1) मदनी क़ाइदा (2) अज़्कारे नमाज़ (3) तफ़सीरे कुरआन (4) नमाज़ के अह़काम (5) सुन्नतें व आदाब (6) इस्लाहे आ'माल। मुअल्लिमीन या'नी पढ़ाने वालों को इन मौजूदात की तथ्यारी के लिये मुख्तलिफ़ कुतुबो रसाइल मसलन मदनी क़ाइदा, फैज़ाने नमाज़, तफ़सीरे सिरातुल जिनान, नमाज़ के अह़काम, सुन्नतें और आदाब और फैज़ाने सुन्नत वगैरा की तरफ़ रुजूअ़ करना पड़ता था, इस के इलावा कब क्या पढ़ाना है इस का इन्तिखाब भी मुअल्लिमीन खुद ही करते थे जिस में बसा अवक़ात मुश्किलात का सामना करना पड़ता था, चुनान्वे इन की सहूलत के पेशे नज़र अस्बाक़ की सूरत में तमाम मवाद को यक़जा कर दिया गया है।
- ◀ मदनी क़ाइदे से ऐसे क़वाइद व अस्बाक़ शामिल किये गए हैं जो कुरआने पाक दुरुस्त पढ़ने में मददगार हैं और जिन की मदद से लहने जली (कुरआने पाक को तज्वीद के ख़िलाफ़ पढ़ने में बड़ी और वाज़ेह ग़लती) से बचा जा सकता है।
- ◀ मदनी क़ाइदे के आखिरी अस्बाक़ में कुरआने पाक की आखिरी सूरतों को शामिल किया गया है। इन्हें पढ़ाते वक़्त जो क़वाइद व मख़ारिज इस हिस्से में शामिल किये गए हैं उन के इजरा पर खुसूसी तवज्जोह दी जाए।
- ◀ अस्बाक़ की मश्कें दो हिस्सों में तक़सीम की गई हैं, एक हिस्से में कलर कोर्डिंग के साथ मिसालें मौजूद हैं ताकि पढ़ने वाले इस्लामी भाइयों को समझने और पढ़ाने वालों को समझाने में आसानी हो। दूसरे हिस्से में दी गई मिसालें बिगैर कलर कोर्डिंग के हैं, उस में इस्लामी भाइयों को खुद पहचान करने का कहा जाए कि कौन सा क़ाइदा कहां लग रहा है ताकि साथ साथ क़वाइद की पहचान मज़बूत हो जाए।
- ◀ यहां जो अज़्कारे नमाज़ और दुआए मासूरा वगैरा शामिल की गई हैं उन्हें भी याद करवाते वक़्त क़वाइदे तज्वीद का ज़रूर ख़्याल रखा जाए।
- ◀ अस्बाक़ को इस्लामी भाइयों की ज़ेहनी कैफियत के मुताबिक़ दो या तीन दिन पर तक़सीम कर के भी पढ़ाया जा सकता है।

- ◀ मखारिजे हुरूफ़ की अदाएगी पहले कर के दिखाई जाए फिर पढ़ने वाले इस्लामी भाइयों से करवाई जाए ।
  - ◀ तप्सीर कुरआन के तहत चन्द मुन्तख़ब आयात की तप्सीर शामिल की गई है ताकि कुरआने पाक पढ़ने के साथ इसे समझने और समझ कर अ़मल करने का शौक़ पैदा हो ।
  - ◀ नमाज़ के अहकाम के तहत बुजू गुस्ल और नमाज़ वगैरा के अहम मसाइल शामिल किये गए हैं ताकि इस्लामी भाइयों को फ़र्ज़ अहकाम सीखने और नमाजें दुरुस्त करने का मौक़अ मिले । मसाइल को सादा अल्फ़ाज़ में लिखने की कोशिश की गई है ताकि समझने में आसानी हो । यहां जो भी मसाइल लिखे गए हैं सिर्फ़ उन्ही को पढ़ कर सुनाया जाए, अपनी तरफ़ से बज़ाहत न की जाए । अगर किसी चीज़ की समझ न आए तो दारुल इफ्ता अहले सुन्नत के मुफ़्तियाने किराम से राबिता कर के समझ लिया जाए ।
  - ◀ सुन्नतें व आदाब के तहत मुख्तलिफ़ आ'माल की सुन्नतें और आदाब बयान की गई हैं । इन्हें पढ़ कर सुनाने के साथ साथ इन पर अ़मल का ज़ेहन भी बनाया जाए ।
  - ◀ इस्लाहे आ'माल के तहत मुख्तलिफ़ उन्वानात पर इस्लाही दर्स शामिल किया गया है ।

इस किताब में जो भी खूबियां हैं यक़ीनन अल्लाह पाक की तौफीक़, उस के महबूबे करीम
صلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ की अतः, औलियाएँ किराम की इनायत और अमीरे अहले सुन्नत की शफ़क़तों और
पुर खुलूस दुआओं का नतीजा हैं और ख़ामियों में हमारी गैर इरादी कोताही का दख़ल है। अल्लाह
पाक से दुआ है कि वोह दा'वते इस्लामी की तमाम मजालिस ब शुमूल अल मदीनतुल इ़्लिमया
को दिन ग्यारहवीं और रात बारहवीं तरक़ी अतः फ़रमाए। امِين بِجَاهِ الْقَبْيَ الْأَكْوَبِينَ عَلَى اللَّهِ عَتَّبَرَهُ وَسَلَّمَ

अमल का हो जज्बा अता या इलाही
 मैं पांचों नमाजें पढ़ूँ बा जमाअत
 दे शौके तिलावत दे जाँके इबादत
 صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ

गुनाहों से मुझ को बचा या इलाही
हो तौफीक ऐसी अत़ा या इलाही
रहूं वा वुजू में सदा या इलाही

इज्जतमाई जाएज़े का तरीक़ा (72 नेक आ'माल)

यौमिय्या 56 नेक आ'माल

- (1) अच्छी अच्छी नियतें कीं ? (2) पांचों नमाजें बा जमाअत अदा कीं ? (3) हर नमाज़ से क़ब्ल नमाज़ की दा'वत दी ? (4) रात में सूरतुल मुल्क पढ़ या सुन ली ? (5) हर नमाज़ के बा'द आयतुल कुरसी, तस्बीहे फ़तिमा, सूरतुल इख़्लास पढ़ी ? (6) कन्जुल ईमान से 3 आयात या सिरातुल जिनान से 2 सफ़हात तरजमा व तफ़्सीर पढ़ या सुन लिये ? (7) शजरे के अवराद पढ़े ? (8) 313 बार दुरूद शरीफ़ पढ़े ? (9) आंखों को गुनाहों से बचाया ? (10) कानों को गुनाहों से बचाया ? (11) फुज़ूल नज़्री से बचते हुए निगाहें नीची रखीं ? (12) 12 मिनट मक्तबतुल मदीना की इस्लाही किताब पढ़ी ? (13) अज़ानो इक़ामत का जवाब दिया ? (14) गुस्से का इलाज किया ? (15) अपना जाएज़ा किया ? (16) अपने निगरान की इताअत की ? (17) आप और जी कह कर बात की ? (18) इस्लामी भाइयों के मद्रसतुल मदीना में पढ़ा या पढ़ाया ? (19) इशा की जमाअत से दो घन्टे में घर पहुंच गए ? (20) दो घन्टे दीनी कामों पर सर्फ़ किये ? (21) फ़ज़्र के लिये जगाया ? (22) दूसरों के घरों में झांकने से बचे ? (23) घर दर्स हुवा ? (24) मस्जिद दर्स दिया या सुना ? (25) सुन्नत के मुताबिक़ लिबास पहना ? (26) जुल्फ़ें रखने की सुन्नत पर अमल है ? (27) एक मुश्त दाढ़ी है ? (28) गुनाह होने की सूरत में फ़ैरैन तौबा की ? (29) सुन्नत के मुताबिक़ खाना खाया ? (30) मुसल्मानों को सलाम किया ? (31) कुछ न कुछ सुन्नतों पर अमल किया ? (32) ज़ोहर की सुन्नते क़ब्लिया फ़र्ज़ से पहले अदा कीं ? (33) तहज्जुद या सलातुल्लैल पढ़ी ? (34) अव्वाबीन या इशराक़ों चाश्त पढ़ीं ? (35) अस्स या इशा की सुन्नते क़ब्लिया पढ़ीं ? (36) 12 दीनी कामों में से एक दीनी काम की तरगीब दिलाई ? (37) दूसरों से मांग कर चीज़ें तो इस्त'माल नहीं कीं ? (38) झूट, ग़िब्त और चुगली से बचे ? (39) कुछ न कुछ वक्त FGN चेनल देखा ? (40) ज़ाती दोस्ती तो नहीं की ? (41) वक्त पर क़र्ज़ अदा कर दिया ? (42) आजिज़ी के ऐसे अलफ़ाज़ तो नहीं बोले जिन की ताईद दिल न करे ? (43) सफ़रई और सलीके का ख़्याल रखा ? (44) मुसल्मानों के उघूब की पर्दापोशी की ? (45) बा'दे फ़ज़्र तफ़्सीर सुनने सुनाने के हळ्के में शिर्कत की ? (46) कुछ न कुछ जाइज़ काम से पहले बिस्मिल्लाह पढ़ी ? (47) चौक दर्स दिया या सुना ? (48) वालिदैन और पीरो मुर्शिद को ईसाले सवाब किया ? (49) इसराफ़ से बचे ?

(50) ट्राफ़िक क़वानीन की पाबन्दी की ? (51) तन्ज़ीमी तरीक़े कार के मुताबिक़ मस्अला हल किया ? (52) ज़बान के गुनाहों से बचे ? (53) फुजूल बातों से बचे ? (54) मज़ाक़ मस्ख़री, तन्ज़, दिल आज़ारी और क़हक़हा लगाने से बचे ? (55) इमामा शरीफ़ बांधा ? (56) माँ बाप का अदब किया ?
कुप्ले मदीना कारकर्दगी

﴿ लिख कर गुफ़्तगू 12 मरतबा ﴿ इशारे से गुफ़्तगू 12 मरतबा ﴿ निगाहें गाड़े बिगैर गुफ़्तगू 12 मरतबा ।

हफ़्तावार 9 दीनी काम

(57) इस्लामी बहनों के हफ़्तावार इज्जिमाअू में किसी न किसी इस्लामी बहन को घर से भेजा ? (58) हफ़्तावार मदनी मुज़ाकरा देखा या सुना ? (59) हफ़्तावार इज्जिमाअू में अब्वल ता आखिर शिर्कत हुई ? (60) यौमे ता'तील ए'तिकाफ़ किया ? (61) मरीज़ या दुख्यारे की इयादत या ग़म ख़्वारी और किसी के इन्तिक़ाल पर ता'ज़ियत की ? (62) हफ़्ते में किसी भी दिन रोज़ा रखा ? (63) हफ़्तावार रिसाला पढ़ा या सुना ? (64) अ़लाक़ाई दौरा किया ? (65) पहले आने वाले और अब न आने वाले इस्लामी भाई को दीनी माहोल से वाबस्ता किया ?

इस्लामी भाइयों के मद्रसतुल मदीना का टाइम टेबल

टाइम टेबल बराए मसाजिद			टाइम टेबल बराए मार्केट, दफ़ातिर		
#	पीरियड	दौरानिया	#	पीरियड	दौरानिया
1	मदनी क़ाइदा+अ़ज़्कारे नमाज़	30 मिनट	1	मदनी क़ाइदा+अ़ज़्कारे नमाज़	21 मिनट
2	तफ़सीर सुनना व सुनाना	3 मिनट	2	तफ़सीर सुनना व सुनाना	3 मिनट
आओ इल्मे दीन सीखें			आओ इल्मे दीन सीखें		
3	नमाज़ के अह़काम	12 मिनट	3	नमाज़ के अह़काम	11 मिनट
4	सुन्तें और आदाब		4	सुन्तें और आदाब	
5	दर्स (इस्लाहे आ'माल)		5	दर्स (इस्लाहे आ'माल)	
6	नेक आ'माल का जाएज़ा व इश्कितामी दुआ		6	नेक आ'माल का जाएज़ा व इश्कितामी दुआ	
कुल वक़्त		45 मिनट	कुल वक़्त		35 मिनट

تजھید کی اہمیت

इلمے تجھید کی تا'rif

”इلمے تجھید“ उस इलम का नाम है जिस में हुरूफ़ के मखारिज और उन की सिफात और हुरूफ़ की तस्हीह (दुरुस्त अदा करने) और तहसीन (ख़बूब सूरत पढ़ने) के बारे में बहस की जाती है।

کورآنے کریم دुरुस्त पढ़ने कی اہمیت

پ्यारे प्यारे इस्लामी भाइयो ! کورآنे पाक दुरुस्त पढ़ना निहायत अहम और ज़रूरी है। अल्लाह पाक कुरآنे पाक में इशाद फरमाता है :

وَرَأَتِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا

(ب، المزمل: 29)

تترجمہ کنجُلِ اِرفاں : اُور کورآن خُبُوبِ ثہر
ثہر کر پढ़و ।

इस آyat का مَا’ना येह है कि इत्मीनान के साथ इस तरह कुरآن पढ़ो कि हुरूफ़ जुदा जुदा रहें, जिन मक़ामात पर वक़्फ़ करना है उन का और तमाम ह्रकत और مद्दत की अदाएँगी का ख़ास ख़्याल रहे। آyat के آखिर में ”تَرْتِيلًا“ فَرمा कर इस बात की ताकीद की जा रही है कि कुरآنे पाक की तिलावत करने वाले के लिये तरतीل के साथ तिलावत करना इन्तहाई ज़रूरी है।¹

एक مکाम पर इशाद फरमाता है :

أَلَّذِينَ أَتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَتَلَوَّنَهُ حَتَّىٰ تَلَوَّتْهُ

(ب، البقرة: 121)

تترجمہ کنجُلِ اِرفاں : وہ لوگ جنہے ہم نے کتاب دی ہے تو وہ اس کی تیلماوات کرتے ہیں جैسا تیلماوات کرنے کا ہک ہے ।

”تَلَوَّنَهُ حَتَّىٰ تَلَوَّتْهُ“ के تھہت तप्सीरे मदारिक में एक मा’ना येह بयान किया गया है कि वोह کिताबुल्लाह को ऐसे पढ़ते हैं जैसे पढ़ने का ہک है या’नी तज्जीद, हुरूफ़ की अदाएँगी और ग़ौरो फ़िक्र करते हुए उस की तिलावत करते हैं।²

1 ... تفسیر مدارک، پ 29، المزمل، تحت الآية: 34، 556

2 ... تفسیر مدارک، پ 1، البقرة، تحت الآية: 121، 126

تپسیرے سیرا ترول جیانا میں ہے : اس سے یہ بھی مارم لوم ہوا کی کتاب بوللہ کے بہت سے ہنگوں بھی ہے । کورआن کا ہنگ یہ ہے کہ اس کی تا'جیم کی جائے، اس سے مہبّت کی جائے، اس کی تیلابوت کی جائے، اسے سامنہ جائے، اس پر ایمان رکھا جائے، اس پر اُمّل کیا جائے اور اسے دوسروں تک پہنچایا جائے ।¹

دُرُسْتُ کُورَآنَ پढَنَےَ پَرَ مُعْتَمِلَةَ الْحَادِيَةِ مُبَارَكَةً

هُجُرَتَنَےَ جِدَ بِنَ سَابِتَ مَرَوَىٰ سَمَاءَ مَرَوَىٰ اَنَّ اللَّهَ يُحِبُّ اَنْ يُقْرَأَ الْقُرْآنَ كَمَا أُنْزِلَ ”²“ بَشَّاكَ الْلَّهُ مَالِكَ الْمَسَاجِدِ فَرَمَاهَا هُجُرَتَنَےَ کُورَآنَ کو اُسی ترہ پढنا جائے جیسے ناجیل کیا گیا ² ایک مکاوم پر ایشاند فرمایا ”اَقْرَأْتُ وَالْقُرْآنَ بِلُحُونِ الْعَرَبِ وَأَصْوَاتِهَا“ کورآن کو اُرب کے لبتو لہجے اور ان کی آوازوں میں پढئے ।³

इल्मे तज्वीद के मुतअल्लिक़ उलमा के अक्वाल

इल्मे तज्वीद व किराअत के इमाम हजरते इमाम जजरी अपनी کिताब अल मुकद्दमतुल जजरिय्यह में فرمाते हैं :

وَالْأَحَدُ بِالْتَّجْوِيدِ حَتَّمَ لَازِمٌ مِّنْ لَمْ يَصْحِحْ الْقُرْآنَ أَتَمْ
तज्वीद का हासिल करना ज़रूरी और लाज़िमी है, जो कुरआने करीम सहीह न पढ़े वोह गुनाहगार है ।
إِلَيْنَا وَهَذَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهِ مِنْهُ وَصَلَّى
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

इस लिये कि कुरआन को अल्लाह पाक ने तज्वीद के साथ ناجिल फرمाया है और इसी ترह (या'नी तज्वीद के साथ) ہنگ تआला से हम तक पहुंचा है ।⁴

هَذَا الْعِلْمُ لَا خِلَافٌ فِيْ أَنَّهُ فَرَضٌ فَرَمَاهَا هُجُرَتَنَےَ اُل्लामा مُلْلَةَ اُل्ली کاری فرمातے हैं : کُفَایَةُ وَالْعَمَلِ بِهِ فَرَضَ عَيْنِ
या'नी इस इल्म का हासिल करना बिला इस्तिलाफ़ “फ़र्ज़ किफ़ाया” है और
इस के मुताबिक़ اُمّل करना (या'नी तज्वीद के साथ पढ़ना) “फ़र्ज़ ऐन” है ।⁵

¹ ... تپسیرے سیرا ترول جیانا، پارہ : 1، اعل بکرہ، تہوتل آyah : 121، 1/226

² ... جامع صغیر، ص 117، حدیث: 1897
³ ... نوادر الاصول، الاصل الثالث والخمسون والماثان: في إن القرآن مثله... الح, 2/242

⁴ ... المقدمة الجزئية، باب التجويد، ص 3
⁵ ... منح الفكرية شرح المقدمة الجزئية، ص 20

कितनी तज्वीद सीखना फ़र्ज़ है ?

आ'ला हज़रत इमाम अहमद रज़ा ख़ान رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ مُسْكَنُهُ اَللَّهُمَّ حَرَامٌ بِالْخَلَافِ के इर्शाद फ़रमाते हैं : बिला शुबा इतनी तज्वीद जिस से तस्हीहे हुरूफ़ हो (या'नी तज्वीद के काइदों के मुताबिक़ हुरूफ़ को दुरुस्त मखारिज से अदा कर सके) और ग़लत ख़ानी (या'नी ग़लत पढ़ने) से बचे “फ़र्ज़ ऐन” है। बज़्जाज़िया वगैरा में है : “اللَّخْنُ حَرَامٌ بِالْخَلَافِ” (लहून सब के नज़दीक हराम है।) जो इसे बिद्अत कहता है अगर जाहिल है तो उसे समझा दिया जाए और दानिस्ता (या'नी जान बूझ कर तज्वीद की फ़र्जिय्यत जानते हुए) कहता है तो कुफ़्र है कि फ़र्ज़ को बिद्अत कहता है।¹

तज्वीद के साथ कुरआने करीम पढ़ने के मुतअल्लिक मुफ़्ती अमजद अ़ली आ'ज़मी رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ مُسْكَنُهُ اَللَّهُمَّ حَرَامٌ بِالْخَلَافِ के बयान कर्दा एक मस्अले का खुलासा है कि जिस से हुरूफ़ सहीह़ अदा नहीं होते उस पर वाजिब है कि हुरूफ़ सहीह़ अदा करने की रात दिन पूरी कोशिश करे और अगर नमाज़ में सहीह़ पढ़ने वाले की इक्विटा कर सकता हो तो जहां तक मुम्किन हो उस की इक्विटा करे या वोह आयतें पढ़े जिन के हुरूफ़ सहीह़ अदा कर सकता हो और येह दोनों सूरतें ना मुम्किन हों तो कोशिश के ज़माने में इस की नमाज़ हो जाएगी और किसी अपने ही जैसे की इमामत भी कर सकता है जब कि उस से भी वोह ही हुरूफ़ सहीह़ अदा न होते हों जो इस से नहीं होते वरना नहीं। लेकिन अगर कोशिश भी नहीं करता तो इस की खुद की भी नमाज़ नहीं होगी दूसरे की इस के पीछे क्या होगी। आज कल आम लोग इस में मुब्लिला हैं कि ग़लत पढ़ते हैं और सहीह़ पढ़ने की कोशिश नहीं करते, ऐसे लोगों का इमाम बनना तो एक तरफ़ खुद उन की अपनी नमाज़ें ही बातिल हैं।²

कुरआने करीम तज्वीद से न पढ़ने का नुक़सान

प्यारे प्यारे इस्लामी भाइयो ! कुरआने करीम ग़लत पढ़ने के मस्अले को खूब सन्जीदगी से लीजिये और जल्द अज़ जल्द दुरुस्त तरीके से कुरआने पाक पढ़ना सीख लीजिये। आ'ला हज़रत मौलाना इमाम अहमद रज़ा ख़ान رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ مُسْكَنُهُ اَللَّهُمَّ حَرَامٌ بِالْخَلَافِ के फ़रमान का खुलासा है : हर मुसल्मान पर हक़ है कि कुरआन जैसा उतरा वैसा ही पढ़े, ग़लत पढ़ने या हर्फ़ की आवाज़ बदलने में कई जगह

① ... फ़तवा रज़विय्या, 6/343

② ... बहरे शरीअत, 1/570, हिस्सा : 3 मुलख़्ब्रसन

अलफ़ाज़ बे मा'ना हो जाते या मा'ना कुछ के कुछ हो जाते यहां तक कि बसा अवकात مَعَادُ اللَّهِ مَعَادٌ
कुफ्रे इस्लाम का फ़र्क हो जाता है।¹ आइये ! चन्द ऐसी मिसालें मुलाहज़ा कीजिये जहां ग़लत पढ़ने से मा'ना बदल जाते हैं : मसलन

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

(ب، الفاتحة: ۱)

तरजमए कन्जुल इरफ़ान : सब ता'रीफ़ें अल्लाह के लिये हैं जो तमाम जहान वालों का पालने वाला है ।

ऊपर दी गई आयते मुबारका में लफ़ज़ “हम्द” आया है । इस लफ़ज़ को “ح” के मख़्ज से अदा करने और “و” के मख़्ज से अदा करने से मा'ना में मुन्दरिजए जैल फ़र्क वाकेअ होगा :

हर्फ़	लफ़ज़	मा'ना
ح	حَمْد	खूबी/ता'रीफ़
ه	هَمْد	धीमी आग

दूसरी मिसाल :

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ

(ب، الاخلاص: ۳۰)

तरजमए कन्जुल इरफ़ान : तुम फ़रमाओ : वोह अल्लाह एक है ।

ऊपर दी गई आयते मुबारका में लफ़ज़ “قُل” आया है । इस लफ़ज़ को “ق” के मख़्ज से अदा करने और “ك” के मख़्ज से अदा करने से मुन्दरिजए जैल तब्दीली वाकेअ होगी :

हर्फ़	लफ़ज़	मा'ना
ق	قُلْ	फ़रमाओ
ك	كُلْ	खाओ

صَلُّوا عَلَى الْحَبِيبِ ! صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ

1 ... ف़तवा रज़िविया, 6/318, मुलख़्बसन

सबकं नम्बर 1

मौज़आत

1	मदनी काइदा : हुरूफे हल्की	2	तपसीरे कुरआन : तअब्बुज़ व तस्मिया की अहमियत
3	नमाज़ के अहकाम : नविये करीम की किराअत	4	सुनतें व आदाब : सलाम करने की सुनतें व आदाब
5	इस्लाहे आ'माल : बिस्मिल्लाह से मुतअल्लिक चन्द अहम मा'लूमात	6	

(1) मदनी काइदा (हुस्तफे हळ्की)

◀ हुरुफे हल्की के मखारिज और अदाएगी की मशक्क करें, और इन में फ़र्क समझें।

हरुफे हल्की के मखारिज

हल्के ऊपर वाले हिस्से से	हल्के दरमियान वाले हिस्से से	हल्के नीचे वाले हिस्से से
خ، غ	ح، ع	ڈ، ڻ

हूरुफे हल्की के मखारिज में फ़र्क समझने के लिये मिसालें

२ और ८ में फ़र्क की मिसाल :

الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعُلَمَائِنَ ﴿١﴾

(بـ ١، الفاتحة: ١)

तरजमए कन्जुल इरफान : सब ता'रीफें अल्लाह
के लिये जो तमाम जहान वालों का पालने वाला है।

ऊपर दी गई आयते मुबारका में लफ़्जُ “الْحَمْدُ” आया है। इस लफ़्ज़ को “ح” के मख्भज से अदा करने और “ه” के मख्भज से अदा करने से मा’ना में मुन्दरिजए जैल फ़र्क़ वाकेअ होगा :

ਹ੍ਰਫ਼	ਲਪਤਾ	ਮਾ'ਨਾ
ਹ	ਹਮਦ	ਖੂਬੀ/ਤਾ'ਰੀਫ
ਹ	ਹੰਡ	ਧੀਮੀ ਆਗ

उ और ए में फ़र्क़ की मिसाल :

الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١﴾

(بـ ١، الفاتحة: ١)

तरजमए कन्जुल इरफान : सब ता'रीफें अल्लाह
के लिये जो तमाम जहान वालों का पालने वाला है ।

ऊपर दी गई आयते मुबारका में लफ़्जُ “الْعَلَمَيْنِ” आया है। इस लफ़्ज़ को “ع” के मध्य से अदा करने और “ع” के मध्य से अदा करने से मा’ना में मुन्दरिजए जैल फ़र्क वाकेअं होता है :

ہرھ	لپٹن	ماںنا
ع	الْعَلِيُّينَ	تمام جہاں
ء	الْعَلِيُّينَ	تمام رنجو گم

‘ग’ और ‘ख’ में फ़र्क की मिसाल :

غَيْرِ الْمَعْصُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الصَّالِينَ ۝

(بٌ، الفاتحة: 7)

तरजमए कन्जुल इरफान : न उन का जिन पर
गजब हवा और न बहके हओं का ।

ऊपर दी गई आयते मुबारका में लफ़्जُ “الْمُعْصُوبُ” आया है। इस लफ़्ज़ को “غ” के साथ अदा करने और “خ” के साथ अदा करने से मा’ना में मुन्दरिज़ ए जैल फ़र्क़ वाकेअ़ होता है :

ہرک	لپڑ	ماںنا
غ	مخضوب	जिन पर गुस्सा हुवा
خ	مخضوب	जिन पर रंग हुवा

(2) तप्सीरे क्रान्ति (तस्मिया की अहमियत व फ़ज़ीलत)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ○

तरजमए कन्जुल इरफान : अल्लाह के नाम से
श्रूअं जो निहायत मेहरबान, रहमत वाला है।

رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ
तप्सीरे सिरातुल जिनान जिल्द 1, सफ़हा 44 पर है कि अल्लामा अहमद सावी
फ़रमाते हैं : कुरआने मजीद की इब्तिदा “بِسْمِ اللَّهِ” से इस लिये की गई ताकि अल्लाह पाक

के बन्दे इस की पैरवी करते हुए हर अच्छे काम की इब्तिदा “بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ” से करें।¹ और हडीसे पाक में भी (अच्छे और) अहम काम की इब्तिदा “بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ” से करने की तरगीब दी गई है, चुनान्वे हज़रते अबू हुरैरा رضي الله عنه وآلہ وسلم से रिवायत है, हुज़ूरे पुरनूर نے इशार्द फ़रमाया : حَصَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَالْمُلْكُ وَسَلَّمَ نے “जिस अहम काम की इब्तिदा ”بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ“ से न की गई तो वोह अधूरा रह जाता है।”² लिहाज़ा तमाम मुसल्मानों को चाहिये कि वोह हर नेक और जाइज़ काम की इब्तिदा ”بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ“ से करें, इस की बहुत बरकत है।

﴿الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾ की तफ़सीर के तहत इमाम फ़ख़रुदीन राजी رحمهُ اللہ عَلَيْهِ فَرَمَّا تَعْلَمْ : फ़रमाते हैं :

अल्लाह पाक ने अपनी ज़ात को रहमान और रहीम फ़रमाया तो येह उस की शान से बर्दूद है कि वोह रहम न फ़रमाए। मरवी है कि एक साइल ने बुलन्द दरवाजे के पास खड़े हो कर कुछ मांगा तो उसे थोड़ा सा दे दिया गया, दूसरे दिन वोह एक कुल्हाड़ा ले कर आया और दरवाजे को तोड़ना शुरूअ़ कर दिया। उस से कहा गया कि तू ऐसा क्यूं कर रहा है? उस ने जवाब दिया : तू दरवाजे को अपनी अ़ता के लाइक कर या अपनी अ़ता को दरवाजे के लाइक बना। ऐ हमारे अल्लाह! रहमत के समुन्दरों को तेरी रहमत से वोह निस्बत है जो एक छोटे से ज़रूर को तेरे अ़र्श से निस्बत है और तू ने अपनी किताब की इब्तिदा में अपने बन्दों पर अपनी रहमत की सिफ़त बयान की इस लिये हमें अपनी रहमत और फ़ज़्ल से महरूम न रखना।³

(3) نماजٌ के अहकाम (نَبِيَّكَوْرِيمُ كَفِيرَاتُكَ)

नमाज़ में खुशूओं खुजूअ़ पाने के लिये किराअत ठहर ठहर कर की जाए और जहां जहां शर्ई रुख़सत हो वहां मसलन रात तन्हाई में तहज्जुद वगैरा के अन्दर निहायत खुश इल्हानी से कुरआने करीम पढ़ा जाए।

1 ...تفسیر صادقی، پ 1، الفاتحة، الجزء: 6، 365/3.

2 ...كتنز العمال، كتاب الأذكار، الباب السابع في تلاوة القرآن وفضائله، جزء 1، 277، حديث: 2488.

3 ...تفسير كبير، الباب الحادى عشر فى بعض النكبات المستخرجة... الخ، 1/153.

प्यारे आका की किराअत

ताबेर्द बुजुर्ग हज़रते अबू या'ला बिन मस्�लक رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ ने उम्मुल मुअमिनीन हज़रते उम्मे सलमा صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ से ताजदारे रिसालत की किराअत के बारे में पूछा, तो आप رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ ने सरकारे मदीना صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ की ऐसी किराअत बयान की जिस का एक एक हफ्ता वाजेह था।¹

कुरआन जियादा पढ़ने की कोशिश में गलत मत पढ़िये

(4) सून्तें व आदाब (सलाम करने की सून्तें व आदाब)

(1) ﴿سَلَامٌ كَرَنَا هُمَارِے پ्यारे آک़ا، تَاجَدَارِے مَدِीنَا﴾ کی بहुت ही प्यारी سुन्नत है।³ बद किस्मती से आज कल येह सुन्नत भी ख़त्म होती नज़र आ रही है। इस्लामी भाई जब आपस में मिलते हैं तो اسْلَامُ عَلَيْكُمْ से इब्तिदा करने के बजाए “आदाब अ़र्ज़”, “क्या हाल है?”, “मिजाज शरीफ़”, “सुब्ह बख़ैर”, “शाम बख़ैर” वगैरा वगैरा अ़जीबो ग़रीब कलिमात से इब्तिदा करते हैं, येह ख़िलाफ़े सुन्नत है। रुख़्सत होते वक़्त भी “खुदा हाफ़िज़” “गुडबाय” “टाटा” वगैरा कहने के बजाए سलाम करना चाहिये। हाँ! रुख़्सत होते हुए اسْلَامُ عَلَيْكُمْ के बा’द अगर खुदा हाफ़िज़ कह दें तो हरज नहीं।⁴

¹ ...نسائٰ، کتاب قیام اللیل، تطوع النهار، باب ذکر صلاة رسول الله باللیل، ص 284، حدیث: 1626 ملخصاً

2... मिरआतूल मनाजीह, 2/247

3... बहारे शरीअत, 3/459, हिस्सा : 16

4 ... सुनते और आदाब, स. 10

(2) ﴿سَلَامٌ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ﴾ سلام کے بہترین الفاظ یہ ہیں: ”السلام علیکمْ وَرَحْمَةُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ“ یا ’نی تum پر سلامتی ہو اور اللہاہ پاک کی تعریف سے رحمتیں اور برکتیں ناجیل ہوں ।

(3) ﴿سَلَامٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ﴾ سلام के जवाब के बेहतरीन अलफ़ाज़ ये हैं : “وَعَلَيْكُمُ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ” या’नी और तुम पर भी सलामती हो और अल्लाह पाक की तरफ से रहमतें और बरकतें नाजिल हों ।¹

(5) इस्लाहे आ 'माल (बिस्मिल्लाह से मूतअल्लिक अहम मा 'लमात)

“بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ” पारह 19, सूरतुन्मल की तीसवीं आयत का हिस्सा भी है और अलग से कुरआने मजीद की एक पूरी आयते मुबारका भी, जो कि दो सूरतों के माबैन फ़ासिले के लिये उतारी गई।³

बिस्मिल्लाह शरीफ की बरकत

हज़रते जाबिर बिन अब्दुल्लाह رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ फ़रमाते हैं : जब “بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ” नाजिल हुई तो बादल मशरिक की सम्म दौड़े, हवाएं साकिन हो गई, समुन्दर जोश में आ गया, चौपायों ने गौर से सुनने के लिये अपने कान लगा दिये और शैतानों को आस्मानों से पथर मारे गए। अल्लाह पाक ने फ़रमाया : “मुझे मेरी इज़ज़तो जलाल की क़सम ! जिस चीज़ पर “بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ” पढ़ी गई, मैं उस में बरकत दुंगा ।”⁴

१... फतावा रजविय्या, 22/409 माखुजन

² ... ابي داود، كتاب الادب، باب افشاء السلام، ص 809، حديث: 5193

³ ... در مختار، کتاب الصلاة، ص 68 بتقدیم و تأثیر

٤ ... تفسير منشور، ب١، الفاتحة، 26/١

ہجڑتے سफవان بین سولیم فرماتے ہیں : "اَنْسَانٌ کے سارے سامان اور ملبوسات کو جناتِ اُستاد کرتے ہیں । لیہاڑا تुم میں سے جب کوئی شکھ کپڈا (پہننے کے لیے) ٹھاٹے یا (उتار کر) رکھے تو "بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ" پढ़ لیا کرو । ان کے لیے اللہ پاک کا نام مولوہ ہے ।" ¹ (یا' نی بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ پढ़نے سے جناتِ عالم کو اُستاد نہیں کرے گے ।)

بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

"بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ" پढ़نے میں دُرُسْت مखاڑیج سے ہُرُوف کی ادائیگی لازمی ہے اور کم اجڑ کم ایسا جو بھی جڑھی ہے کہ رکاوٹ نہ ہونے کی سُورت میں اپنے کاؤں سے سُون سکے । جلد بآجی میں بآج لوگ ہُرُوف چبا جاتے ہیں । جان بُوڑھ کر اس ترہ پढ़نا ممکن ہے اور ما' نا فُسید (یا' نی خُراب) ہونے کی سُورت میں گناہ । لیہاڑا جلدی جلدی پढ़نے کی آدات کی وجہ سے جو لوگ گلتو پढ़ دالतے ہیں وہ اپنی اسلام کر لئے نیج جہاں پوری پढ़نے کی کوئی خواہ وجہ ممکن نہ ہے وہاں سیف "بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ" کہ لئے تباہی دُرُسْت ہے ²

بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ کہنا ممکن ہے

بآج لوگ اس ترہ کہ دیتے ہیں : "بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ" "آओ جی بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ" "میں نے بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ کر دالی" تاجر ہجڑات جو دن میں پہلا سو دا بے چتے ہیں اس کو ڈمومن "بُونی" کہا جاتا ہے مگر بآج لوگ اس کو بھی "بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ" کہتے ہیں، مسالن "میری تو آج ابھی تک بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ہی نہیں ہوئی !" جن جو ملکوں کی میساں پےش کی گई یہ سب گلتو انداز ہیں । اسی ترہ خانا خاتے وکھت اگر کوئی آ جاتا ہے تو اکسر خانے والے اس سے کہتا ہے : آئیے ! آپ بھی خا لیجیے، اُم تُر پر جواب میلتا ہے : "بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ" یا اس ترہ کہتے ہیں : "بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ" "بہارے شریعت" ہیسسا 16 سفہ 32 پر ہے کہ "اس ممکن پر اس ترہ بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ کہنے کو ڈلمما نے بہت سکھ ممکن کرایا ہے ।" ہاں ! یہ کہ سکتے ہیں : بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ پढ़ کر خا لیجیے । بالکل اسے ممکن پر دُعایا اسلام کا کہنا بہتر ہے، مسالن بارک اللہ نَا وَلَكُم یا' نی اللہ پاک ہمے اور تumھے برکت دے । یا اپنی مادری

² ... فے جانے بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ س. 2

1 ... العظمة لابي الشيخ، باب ذكر الجن وخلقهم، ص 426، حديث: 1123

ज़बान में कह दीजिये : अल्लाह पाक बरकत दे ।¹

صَلُّوا عَلَى الْحَبِيبِ ! صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ

सबकं नम्बर 2

मौज़ूदात

1	मदनी क़ाइदा : हुरूफे लिसविव्यह का मख़्ज	2	तफ़्سीरे कुरआन : बिस्मिल्लाह से मुतअल्लिक चन्द शर्ई अहकाम
3	नमाज़ के अहकाम : नमाज़ की فُर्ज़िय्यत व अहमिय्यत	4	सुन्नतें व आदाब : सलाम करने की सुन्नतें व आदाब
5	इस्लाहे आ'माल : नमाज़ छोड़ने की मज़म्मत		

(1) मदनी क़ाइदा (हुरूफे लिसविव्यह के मख़्रारिज)

हुरूफे मुफ़िदात : हिस्सए अब्बल

हिदायात

- ◀ हुरूफे मुफ़िदात या'नी हुरूफे तहज्जी उन्तीस (29) हैं, इन को अरबी लहजे (اللهجات) में अदा करें, उदू तलफ़ुज़ (تَلْفُعٌ) में पढ़ना दुरुस्त नहीं ।
- ◀ ش, ذ और ظ को हुरूफे लिसविव्यह कहते हैं ।

हुरूफे लिसविव्यह का मख़्ज

ظ, ذ, ش

ज़बान का सिरा और ऊपर के दांतों के अन्दरूनी कनारे से अदा होते हैं ।

हुरूफे मुफ़िदात

ج	ث	ت	ب	ا
ر	ذ	د	خ	ه

---

1 ... फैज़ाने बिस्मिल्लाह, स. 26

ہر سے لیس اور ش میں فرقہ سامانے کی میسال

يَا إِيَّاهَا أَلَّذِينَ أَمْتُوا أَحْدُوْا حَلْهَ كُمْ قَاتِفُرُوا
ثُبَّاتٍ أَوْ اتُفُرُوا جَيْعَانًا

(۷۱، النساء: پ، ۵)

ترجمہ کنٹلول ایرفان : اے ایمان والوں ! ہوشیاری سے کام لو فیر دشمن کی ترکھ ٹوڈے ٹوڈے ہو کر نیکلو یا اکٹھے چلو ।

ऊپر دی گई آیتے مубارکا میں لفظ "ثبات" آیا ہے । اس لفظ کو "ش" کے مخہج سے ادا کرنے اور "س" کے مخہج سے ادا کرنے سے ما'نا میں موندریجے جیل فرقہ واکے اے ہوگا :

ہرف	لفظ	ما'نا
ش	ثبات	ٹوڈے ٹوڈے
س	سبات	آرام

و اور ظ میں فرقہ کی میسال :

وَذَلِّلُنَّهَا أَهْمَّ فِيْنَهَا أَرْكُوبُهُمْ وَمِنْهَا
يَا كُلُّونَ

(۷۲، یس: پ، ۲۳)

ترجمہ کنٹلول ایرفان : اور ہم نے ان چوپائیوں کو ان کے لیے تابے اے کر دیا تو ان چوپائیوں سے کوچھ ان کی سوواریاں ہیں اور کوچھ سے وہ خاتے ہیں ।

ऊپر دی گई آیتے مubaraka میں لفظ "ذلنہا" "ذلنہا" آیا ہے । اس لفظ کو "و" کے ساتھ ادا کرنے اور "ظ" کے ساتھ ادا کرنے سے ما'نا میں موندریجے جیل فرقہ واکے اے ہوتا ہے :

ہرف	لفظ	ما'نا
و	ذلنہا	تابے اے کر دیا
ظ	ظللنہا	سا ایبان کر دیا

(2) تفسیر کورآن (بیسمیللہ الرحمن الرحیم)

بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

ترجمہ کنٹلول ایرفان : الہلہا کے نام سے شروع اے نیہایت مہربان، رحمت والا ہے ।

तप्सीरे सिरातुल जिनान में है कि उलमाए किराम ने “बिस्मिल्लाह” से मुतअलिक़ बहुत से शर्ई मसाइल बयान किये हैं, उन में से चन्द दर्जे जैल हैं :

- (1) ↗ जो “बिस्मिल्लाह” हर सूरत के शुरूअ़ में लिखी हुई है, येह पूरी आयत है और जो “सूरए नम्ल” की आयत नम्बर 30 में है वोह उस आयत का एक हिस्सा है ।
- (2) ↗ “बिस्मिल्लाह” हर सूरत के शुरूअ़ की आयत नहीं है बल्कि पूरे कुरआन की एक आयत है जिसे हर सूरत के शुरूअ़ में लिख दिया गया ताकि दो सूरतों के दरमियान फ़ासिला हो जाए, इसी लिये सूरत के ऊपर इम्तियाजी शान में “बिस्मिल्लाह” लिखी जाती है, आयत की तरह मिला कर नहीं लिखते और इमाम जहरी नमाज़ों में “बिस्मिल्लाह” आवाज़ से नहीं पढ़ता, नीज़ हज़रते जिब्रील ﷺ जो पहली वही लाए उस में “बिस्मिल्लाह” न थी ।
- (3) ↗ तरावीह पढ़ाने वाले को चाहिये कि वोह किसी एक सूरत के शुरूअ़ में “बिस्मिल्लाह” आवाज़ से पढ़े ताकि एक आयत रह न जाए ।
- (4) ↗ तिलावत शुरूअ़ करने से पहले “أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَنِ الرَّجِيمِ” पढ़ना सुन्नत है, लेकिन अगर शागिर्द उस्ताद से कुरआने मजीद पढ़ रहा हो तो उस के लिये सुन्नत नहीं ।
- (5) ↗ सूरत की इब्तिदा में “बिस्मिल्लाह” पढ़ना सुन्नत है वरना मुस्तहब है ।
- (6) ↗ अगर “सूरए तौबह” से तिलावत शुरूअ़ की जाए तो “أَعُوذُ بِاللَّهِ” और “बिस्मिल्लाह” दोनों को पढ़ा जाए और अगर तिलावत के दौरान सूरए तौबह आ जाए तो “बिस्मिल्लाह” पढ़ने की हाजरत नहीं ।¹

(3) नमाज़ के अहकाम (नमाज़ की फ़र्ज़िय्यत व अहम्मिय्यत)

नमाज़ किस पर फ़र्ज़ है ?

हर मुसल्मान आकिलो बालिग् मर्दों औरत पर रोज़ाना पांच वक़्त की नमाज़ फ़र्ज़ है । इस की फ़र्ज़िय्यत (या’नी फ़र्ज़ होने) का इन्कार कुफ़्र है । जो जान बूझ कर एक नमाज़ तर्क करे वोह फ़ासिक़ सख़्त गुनहगार व अज़ाबे नार का हक़दार है ।²

¹ ... تفسير سيرات النبوي، باب الصلاة، 6/ملحقاً

² در درجا مع بد المحتوى، باب الصلاة، 1، الالفاتحة : 1/44

नमाज़ के मुतअल्लिक़ चन्द आयाते मुबारका

अल्लाह पाक इर्शाद फ़रमाता है :

وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِنِزْكَرِي

(ب١٦، ط١)

एक मकाम पर इर्शाद होता है :

**وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَوةِهِمْ يُحَافَظُونَ ⑥
أُولَئِكَ هُمُ الْوَرِثُونَ لِلَّذِينَ يَرِثُونَ
الْفَرْدَوْسُ هُمْ فِيهَا خَلِدُونَ ⑪**

(ب١٨، المونون، ٥٩)

एक और मकाम पर इर्शाद होता है :

**وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَاتُّوا الرِّزْكَةَ وَأَطْبِعُوا
الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرَحَّمُونَ ⑭**

(ب١٨، التوب، ٥٦)

नमाज़ के मुतअल्लिक़ दो अहादीसे मुबारका

(1) **ؑ** हज़रते इन्हे अब्बास رضي الله عنه سे रिवायत है कि प्यारे प्यारे आक़ा, मदीने वाले मुस्तफ़ा अहले किताब के पास जा रहे हो तो उन्हें इस बात की दावत देना कि अल्लाह के सिवा कोई मा'बूद नहीं और बेशक मुहम्मद (صلی الله عليه وسلم) अल्लाह पाक के रसूल हैं, अगर वोह इस में फ़रमां बरदारी करें तो उन्हें बताना कि अल्लाह करीम ने उन पर दिन रात में पांच नमाजें फ़र्ज़ फ़रमाई हैं, फिर अगर वोह ये ही मान जाएं तो उन्हें सिखाना कि अल्लाह पाक ने उन पर ज़कात फ़र्ज़ की है जो उन के मालदारों से ली जाएगी और उन ही के फ़कीरों को दी जाएगी फिर अगर ये ही मान लें तो उन के बेहतरीन मालों¹

• ٤٠ •

• ٤١ •

1 ... या'नी ज़कात में उन के बेहतरीन माल न वुसूल करना बल्कि दरमियानी माल लेना, हाँ ! अगर खुद मालिक ही बेहतरीन माल अपनी खुशी से दे तो उन की मरज़ी है ।

(मिरआतुल मनाजीह, 3/3)

से बचना और सितम रसीदा की बद दुआ से डरना कि उस के और रब के दरमियान कोई आड़ नहीं।¹

(2) ﴿٢﴾ हज़रते अब्दुल्लाह बिन मस्तूद رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ से मरवी कि एक साहिब से एक गुनाह सादिर हो गया, उस ने सरवरे काएनात صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ को आ कर इस की ख़बर दी, चुनान्वे येह आयते करीमा नाजिल हुईं :

وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِ النَّهَارِ وَزُلْفَاقَمَ اللَّيْلِ
إِنَّ الْحَسَنَةَ يُدْبِغُ هَيْنَ السَّيْئَاتِ إِذْلِكَ ذِكْرًا
لِلَّذِكْرِيَّينَ ﴿١١٤﴾

(ب) 12، هود: (114)

तरजमए कन्जुल इरफान : और दिन के दोनों कनारों
और रात के कुछ हिस्से में नमाज़ काइम रखो । बेशक
नेकियां बुराइयों को मिटा देती हैं, येह नसीहत मानने
वालों के लिये नसीहत है ।

उन्होंने अर्ज की : या रसूलल्लाह ! क्या येह खास मेरे लिये है ? फ़रमाया : “मेरी सारी उम्मत के लिये है ।”²

हज़रते मुफ़्ती अहमद यार ख़ान नईमी رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ इस हडीसे पाक की शर्ह में लिखते हैं : या'नी येह आयत अगर्चे तेरे बारे में उतरी मगर इस का हुक्म आम है । कोई मुसल्मान कोई गुनाहे सगीरा करे उस की नमाजें वगैरा मुआफ़ी का ज़रीआ हैं । इस से मा'लूम हुवा कि अजबिय्या से ख़ल्वत और बोसो कनार गुनाहे सगीरा है, हाँ ! येह जुर्म बार बार करने से कबीरा बन जाएगा क्यूं कि सगीरा पर दवाम (या'नी हमेशगी) कबीरा है ।

मज़ीद फ़रमाते हैं : येह हृदीस उस के लिये है जो इत्तिफ़ाक़ कून ऐसा मुआमला कर बैठे फिर शर्मिन्दा हो कर तौबा करे, लिहाज़ा हृदीस पर येह ए'तिराज़ नहीं कि इस में इन हरकतों की इजाज़त दे दी गई। मज़ीद फ़रमाते हैं : मा'लूम हुवा कि येह आसानियां सिर्फ़ इस उम्मत के लिये हैं, गुज़रता उम्मतों की मुआफ़ी बहुत मुश्किल होती थी ।³

¹ ... بخاري، كتاب المغازي، باب بعثة موسى ومعاذ إلى اليمن.. الم، ص 1079، حديث: 4347.

² ... بخاري، كتاب موقت الصلة، باب الصلاة كفارة، ص 200، حديث: 526 ملخصاً

३ ... मिरआतुल मनाजीह, 1/531

(4) सुनतें व आदाब (सलाम करने की सुनतें व आदाब)

(1) बातचीत शुरूअ़ करने से पहले ही सलाम करने की आदत बनानी चाहिये । आक़ाए दो आलम ने फ़रमाया : “السَّلَامُ قَبْلَ الْكَلَامِ” या’नी सलाम बातचीत से पहले है ।¹

(2) ~~छोटा बड़े~~ को, चलने वाला बैठे हुए को, थोड़े ज़ियादा को और सुवार पैदल को सलाम करने में पहल करें। सरकारे मदीना ﷺ का फ़रमाने आलीशान है : सुवार पैदल को सलाम करे, चलने वाला बैठे हुए को, और थोड़े लोग ज़ियादा को, और छोटा बड़े को सलाम करे ।²

(3) ﴿ سلام میں پہل کرنے والा تکبیر سے باری ہے । ہجڑتے ابڈوللہ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ریوایت کرتے ہیں کہ نبی یحییٰ کریم مصلی اللہ عَلَيْهِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ نے فرمایا : پہلے سلام کہنے والा تکبیر سے باری ہے । ³

(4) ज़बान से सलाम करने की बजाए सिर्फ उंगियों या हथेली के इशारे से सलाम न किया जाए।⁴

(5) ~~इ~~ सलाम का फौरन जवाब देना वाजिब है। अगर बिला उड़े ताखीर की तो गुनाहगार होगा और सिर्फ जवाब देने से गुनाह मुआफ नहीं होगा, तौबा भी करना होगी।⁵

(5) इस्लाहे आ 'माल ॥ नमाज़ छोड़ने की मज़्मत॥

पारह 16, सूरए मरयम, आयत 59 में है :

**فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ
وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسَوْقٌ يَأْلَقُونَ عَيْنًا**

तरजमा ए कन्जुल इरफ़ान : तो उन के बाद वोह ना लाइक लोग उन की जगह आए जिन्होंने नमाजों को ज़ाएअ किया और अपनी ख़्वाहिशों की पैरवी की तो अन्करीब वोह जहन्म की खौफनाक वादी “ग़य” से जा मिलेंगे।

¹ ...ترمذى، كتاب الاستئذان والأدب، باب ما جاء فى السلام قبل الكلام، ص 635، حديث: 2699

² ...ترمذى، كتاب الاستئذان والأداب، باب ماجاء فى التسلیم الراکب على الماشى.. الم، ص 636، حديث: 2703.

³ ... شعب اليمان، باب في مقاربة وموادة أهل الدين، 6/433، حديث: 8786

४ ... बहारे शरीअत, 3/464, हिस्सा : 16 माखुजन

⁵ ... در مختار معهد المحكّم، كتاب الحظوظ والإباحة، فصل في البيع، 683/9.

सबकं नम्बर 3

मौजूदात

1	मदनी क़ाइदा : हुरूफे सफ़ीरिया और हर्फ़े हाफ़िया के मख़्रारिज	2	तफ़सीरे कुरआन : तिलावत के आदाब
3	नमाज़ के अहकाम : नमाज़ के फ़ज़ाइल	4	सुन्नतें व आदाब : बातचीत करने की सुन्नतें व आदाब
5	इस्लाहे आ'माल : पाक दामन औरतों पर ज़िना की तोहमत		

(1) मदनी क़ाइदा (हुरूफे सफ़ीरिया और हर्फ़े हाफ़िया के मख़्रारिज)

हुरूफे मुफ़िदात : हिस्सए दुवुम

हिदायात

﴿، س، ص﴾ को हुरूफे सफ़ीरिया कहते हैं।

﴿مौजूदा सबक में आने वाले हुरूफे हल्की और हुरूफे लिसविय्यह की पहचान और मख़्रज से अदाएगी की मशक़ करें।

﴿ض﴾ को हर्फ़े हाफ़िया कहते हैं।

हुरूफे सफ़ीरिया का मख़्रज

ض، س، ص	ज़बान की नोक और दोनों दांतों के अन्दरूनी कनारों से अदा होते हैं।
---------	--

“ض” “س” “ص” हर्फ़े हाफ़िया का मख़्रज

ض	ज़बान की करवट और ऊपर की दाढ़ों की जड़ से अदा होता है।
---	---

हुरूफे मुफ़िदात

ض	ص	ش	س	ز
ن	غ	ع	ظ	ط

ہر لفظ کے فکر کو سامانڈانے کے لیے میسالوں س اور ص کے فکر کی میسال

آل اللہ الصمد (ب، 30، الاخلاص: 2)

تترجمہ کن جوں ل ایرفان : الہ لہ اہ بے نیا جہے ہے ।

ऊپر دی گई آیتے مुبارکا میں لفظ "صمد" آیا ہے । اس لفظ کو "ص" کے ساتھ
ادا کرنے اور "س" کے ساتھ ادا کرنے سے ما'نا میں موندریج اجemplar فکر واقعہ اہ ہوتا ہے :

ہر لفظ	لفظ	ما'نا
ص	صَمَدٌ	بے نیا جہے ہے
س	سَمَدٌ	ہیران/پرے شان

ز اور ذ کے فکر کی میسال

شَمَّيْخِرْجِبِهَرْعَامُخْتَلِفًا الْوَاهِنَةُ

(ب، 23، الزمر: 21)

ترجمہ کن جوں ل ایرفان : فیر یہ سے مخالل ایک رنگوں کی خیتوں نیکالتا ہے ।

ऊپر دی گई آیتے مुبارکا میں لفظ "زرع" ایسا ہے । اس لفظ کو "ز" کے مخکج سے
ادا کرنے اور "ذ" کے مخکج سے ادا کرنے سے ما'نا میں موندریج اجemplar فکر واقعہ اہ ہوتا ہے :

ہر لفظ	لفظ	ما'نا
ز	زَرْعٌ	خیتوں
ذ	ذَرْعٌ	نایپ

ض کے مخکج میں فکر کی میسال

وَلَسْوَقُ يُعْطِيكَ رَبُّكَ قَتْرِضَى

(ب، 30، الفتح: 5)

ترجمہ کن جوں ل ایرفان : اور بے شک کریں گے کہ تیرہ را رکھ تو ہم یہ ایسا دے گا کہ تیرہ را جاؤ گے ।

�پر دی گई آیتے مुبارکا میں لفظ "ترضی" ایسا ہے । اس لفظ کو "ض" کے مخکج سے
ادا کرنے اور "و" کے مخکج سے ادا کرنے سے ما'نا میں موندریج اجemplar فکر واقعہ اہ ہوتا ہے :

ہرْف	لafz	ما'نا
ض	تَزْهِيْ	تُو مَ رَاجِيٌّ هُو جَا اُوْگَے
د	تَرْدِيْ	تُو مَ هَلَاكَ هُو جَا اُوْگَے

(2) تفسیر کورآن (تیلاؤت کے آداب)

الَّذِينَ أَتَيْتُمُوهُمُ الْكِتَابَ يَتَنَبَّئُونَهُ حَتَّىٰ تَلَاقُوهُ

(ب، البقرة: 121)

تارجمہ کنڈھلہ اور فہرست: وہ لوگ جینہے ہم نے کتاب دی ہے تو وہ اس کی تیلاؤت کرتے ہیں جیسا تیلاؤت کرنے کا ہٹک ہے۔

تفسیر کورآن میں اس آیتے مुبارکہ کے تہوت ہے: "أَيُّ يَقْرَءُونَهُ كَمَا أَنْزَلَ" یا' نی وہ اسے اپنے پढ़تے ہیں جیسے ترہ ناجیل کیا گیا ।¹

تیلاؤت کورآن کے جاہری آداب

کورآنے مرجید کی تیلاؤت کرنے والے کو دوسرے جملے 6 جاہری چیزوں کا خیال رکھنا چاہیے:

- (1) ﴿ بَا وَعْدُكُو هُو کر، کیبلہ رُو هُو کر، مُعَدْبَ (باً اَدَبَ) هُو کر اُور یَجْزِیَہُ اِنْكِسَارِی کے ساتھ بُیٹھے ।
- (2) ﴿ اَهِسْتَا پَدھِ اُور اس کے مआں میں گُوڑے فِیک کرے، تیلاؤت کورآن کرنے میں جلد بآجی سے کام ن لے ।
- (3) ﴿ دُرَانے تیلاؤت رونا بھی چاہیے اُور اگر رونا ن آئے تو رونے جیسی شکل ہی بنا لے ।
- (4) ﴿ هر آیت کی تیلاؤت کا ہٹک بجا لائے ।
- (5) ﴿ اگر کِرَاط سے سریا کاری کا اندرشہا ہو یا کسی کی نماج میں خلال پડھتا ہو تو آہِسْتَا آواج میں تیلاؤت کرے ।
- (6) ﴿ جہاں تک مُمْكِن ہو کورآنے پاک کو خوشِ اِلْہَانِی (یا' نی اچھے لہجے) کے ساتھ پढھے ।²

۱... تفسیر جلالین مع حاشیہ انوار الحرمین، ب، البقرة، تحت الآية: 121، 58/1.

2... تفسیر سیرتُوُل جِنَان، پارہ: 1، اول بکرہ، تہوتل آیا: 121، 1/226

(3) नमाज़ के अहकाम (नमाज़ के फ़ज़ाइल)

नमाज़ जनत की चाबी है

हज़रते जाबिर رضي الله عنه عن مسلمؓ बयان करते हैं कि अल्लाह के प्यारे हबीब ने इर्शाद फ़रमाया : जनत की चाबी नमाज़ और नमाज़ की चाबी वुजू छ है ।¹

नमाज़ नूर है

हज़रते अबू मूसा अशअरी رضي الله عنه عن مسلمؓ से रिवायत है, अल्लाह पाक के प्यारे नबी ने फ़रमाया : “الصَّلَاةُ نُورٌ” या’नी नमाज़ नूर है ।²

नमाज़ नूर होने का मतलब

हज़रते इमाम अबू ज़करिया यहूया बिन शरफ़ नववी رحمه اللہ علیہ نमाज़ के नूर होने की वज़ाहत करते हुए लिखते हैं : इस का मा’ना येह है कि जिस तरह नूर के ज़रीए रोशनी हासिल की जाती है इसी तरह नमाज़ भी गुनाहों से बाज़ रखती (या’नी रोकती) है और बे हयाई और बुरी बातों से रोक कर सीधी राह दिखाती है । एक कौल के मुताबिक़ इस का मा’ना है : नमाज़ का अज्ञो सवाब बरोज़े कियामत नमाज़ी के लिये नूर होगा । एक कौल के मुताबिक़ इस का मतलब येह है कि बरोज़े कियामत नमाज़ी के चेहरे पर नमाज़ नूर बन के ज़ाहिर होगी नीज़ दुन्या में भी नमाज़ी के चेहरे पर रौनक होगी ।³

नमाज़ दीन का सुतून है

सरकारे आ़ली वक़ार, मदीने के ताजदार, ने इर्शाद फ़रमाया : नमाज़ दीन का सुतून है, जिस ने इस को क़ाइम रखा, दीन को क़ाइम रखा और जिस ने इस को छोड़ दिया उस ने दीन को ढा (या’नी गिरा) दिया ।⁴

1 ...ترمذى، أبواب الطهارة، بباب ما جاء عن مفتاح الصلاة الطهور، ص 10، حديث: 4

2 ...مسلم، كتاب الطهارة، بباب فضل الوضوء، ص 106، حديث: 223

3 ...شرح مسلم للنووى، كتاب الطهارة، بباب فضل الوضوء، ص 113، تحت الحديث: 223 ملخصاً

4 ...منية المصلى، ثبوت فرضية الصلاة بالسنة، ص 13

(4) سُونَتْ وَ آدَابٌ (بَاتِّيَّةٍ كَرَنَتْ وَ آدَابٌ)

پ्यारे پ्यारے اسلامی بھائیو ! ہمें جِنْدگی مें اکसर अवकात बातचीत करने की ج़रूरत पड़ती رहती है। लेकिन हम बिला ज़रूरत भी हर वक्त बोलते रहते हैं, ये ह बिला ज़रूरत बोलना बहुत ही نुक़سान देह है, गैर ज़रूरी गुफ्तगू करने से ख़ामोश रहना अफ़ज़ल है। चुनान्चे यहां बातचीत के तअल्लुक से चन्द सुनतें और आदाब बयान किये जाते हैं, आइये ! मुलाहज़ा कीजिये :

(1) ﴿ سرکارے مَدِينَا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَالْهُوَسْلَمُ گُوفْتَغُو دِيل نشین (या'नी दिल को अच्छे लगने वाले) अन्दाज़ में ठहर ठहर कर फ़रमाते कि सुनने वाला आसानी से याद कर लेता, चुनान्चे उम्मुल मुअमिनीन हज़रते आ़इशा سिद्दीक़ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ف़رमाती हैं कि सरकारे दो आ़लम صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَالْهُوَسْلَمُ سाफ़ साफ़ और जुदा जुदा कलाम फ़रमाते थे, हर सुनने वाला उस को याद कर लेता था ।¹

(2) ﴿ مُسْكُرًا كَرْ أَوْرَ خَنْدَا پَشَانِي سَبَّ بَاتِّيَّةٍ । छोटों के साथ शफ़्क़त और बड़ों के साथ मुअद्दबाना (या'नी अदब वाला) लहजा रखें । اَوْلَمْ يَرَى الْجُنُونِ، اَيُّ اَفْسَدُ اَنْجَزَ اَنْجَزَ ”मुअज्ज़ज़” रहेंगे ।

(3) ﴿ ऊंची आवाज़ में बात करना जैसा कि आज कल बे तकल्लुफ़ी में दोस्त आपस में करते हैं, ना पसन्दीदा है ।

(4) ﴿ दौराने गुफ्तगू एक दूसरे के हाथ पर ताली देना ठीक नहीं क्यूं कि ताली, सीटी बजाना महज़ खेलकूद, तमाशा और कुफ़्कार का तरीक़ा है ।²

(5) ﴿ بَاتِّيَّةٍ كَرَتْ وَكَرَتْ دُوسِرَ كَرَتْ سَامِنَ بَارَ بَارَ نَاكَ يَا كَانَ مَبَنِي उंगली डालना, थूकते रहना अच्छी बात नहीं । इस से दूसरों को घिन आती है ।³

(5) اِسْلَامِ اَمَّاَلٌ (پَاکِ دَامَنٌ اُورَتَوْنَ پَرِ جِنَّا کِيْ تَوْهِمَتْ)

اَللَّاہُ پَاکِ اِشَادِ فَرَمَاتَا هُوَ :

...مسند امام احمد، مسند عائشہ، 293/10، حديث: 25819.

2... تفسیر نہیں، پارہ : 9، اول انکाल، تہوتل آیاہ : 35, 9/603

3... سुनतें और आदाब, स. 30, 31 ब तसरुफ़

إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلُونَ
الْمُؤْمِنَاتِ لِعِنْوَانِ الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ وَلَهُمْ
عَذَابٌ عَظِيمٌ
(ب، 18، التور: 23)

एक मकाम पर इर्शाद फ़रमाया :

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا
بِأَسْبَعَةٍ شَهِدًا أَعْفَاجُلْدُوْهُمْ شَهِيْنَ جَلْدَهُ
وَلَا تَقْبِلُوا الْهُمْ شَهَادَةً آبَدًا وَأُولَئِكَ
هُمُ الْفَسِيْقُونَ
(ب، 18، التور: 4)

तरजमए कन्जुल इरफ़ान : बेशक वोह जो अन्जान, पाक दामन, ईमान वाली औरतों पर बोहतान लगाते हैं उन पर दुन्या और आखिरत में लानत है और उन के लिये बड़ा अजाब है ।

तरजमए कन्जुल इरफ़ान : और जो पारसा औरतों को ऐब लगाएं फिर चार गवाह मुआयना के न लाएं तो उन्हें अस्सी कोड़े लगाओ और उन की कोई गवाही कभी न मानो और वोही फ़ासिक हैं । मगर जो इस के बाद तौबा कर लें और अपनी इस्लाह कर लें तो बेशक अल्लाह बछाने वाला मेहरबान है ।

प्यारे प्यारे इस्लामी भाइयो ! इस आयते मुबारका में पाक दामन अजबी औरतों पर ज़िना की तोहमत लगाने वालों की सज़ा का बयान है । आयत का खुलासा येह है कि जो लोग पाक दामन औरतों पर ज़िना की तोहमत लगाएं फिर चार गवाह ऐसे न लाएं जिन्हों ने उन के ज़िना का मुआयना किया हो तो उन में से हर एक को अस्सी (80) कोड़े लगाओ और किसी चीज़ में उन की गवाही कभी क़बूल न करो और कबीरा गुनाह के मुर्तकिब होने की वजह से वोही फ़ासिक हैं ।
तोहमते ज़िना की सज़ा से मुतअल्लिक चन्द शर्दू अहकाम

- (1) ↩ जो शख्स किसी पारसा मर्द या औरत को ज़िना की तोहमत लगाए और उस पर चार मुआयने के गवाह पेश न कर सके तो उस पर 80 कोड़ों की हृद वाजिब हो जाती है ।
- (2) ↩ ऐसे लोग जो ज़िना की तोहमत में सज़ायाब हों और उन पर हृद जारी हो चुकी हो वोह मरदूदशहादत हो जाते हैं, यानी उन की गवाही कभी मक़बूल नहीं होती । पारसा से मुराद वोह हैं जो मुसल्मान, मुकल्लफ़, आजाद और ज़िना से पाक हों ।

(3) ﴿ جِنَّا کی گواہی کا نیساں چار گواہ ہیں ।

(4) ﴿ ہدے کُج़فُ یا' نی جِنَّا کی توهمت لگانے کی سزا مُتَّالبے پر مشرُوت ہے، جس پر توهمت لگائی گई ہے اگر وہ مُتَّالبًا ن کرے تو کَاجِی پر ہد کا ایم کرنا لاجِیم نہیں ।

(5) ﴿ جس پر توهمت لگائی گई ہے اگر وہ جِنْدَا ہو تو مُتَّالبے کا ہدک ہسپتے کو ہے اور اگر مار گیا ہو تو ہسپتے کو ہے ।

(6) ﴿ گُلَامِ اپنے مُؤْلِیا کے خِلَافَ اور بَوْتَا بَابَ کے خِلَافَ کُجُفُ یا' نی اپنی مان پر جِنَّا کی توهمت لگانے کا دا'�ا نہیں کر سکتا ।

(7) ﴿ کُجُفُ کے الْفَاجِ یہ ہے کہ وہ سرہت ن کیسی کو اے جَانِی کہے یا یہ کہے کہ تُ اپنے بَابَ سے نہیں ہے یا ہسپتے کے بَابَ کا نام لے کر کہے کہ تُ فُلَانِ کا بَوْتَا نہیں ہے یا ہسپتے کو جَانِیا کا بَوْتَا کہ کر پُوكارے جب کہ ہسپتے کی مان پارسا ہو تو اے سا شَخْسِ کُجُفُ یا' نی جِنَّا کی توهمت لگانے والَا ہو جائے گا اور ہسپتے پر توهمت کی ہد لاجِیم آجائے گا ।

(8) ﴿ اگر گئِ مُهْسَن کو جِنَّا کی توهمت لگائی مسالن کیسی گُلَامِ کو یا کافِر کو یا اے سا شَخْسِ کو جس کا کبھی جِنَّا کرنا ساہیت ہو تو ہسپتے کُجُفُ کا ایم ن ہو گی بلکہ ہسپتے پر تا'جِیر واجیب ہو گی اور یہ تا'جِیر 3 سے 39 کو ڈے تک جیتنے شَرِعِ حاکِمِ تَجْبَیَّجَ کرے ہتھے کو ڈے لگانا ہے، اسی ترہ اگر کیسی شَخْسِ نے جِنَّا کے سیوا اور کیسی گُناہ کی توهمت لگائی اور پارسا مُسالمان کو اے فَاسِکِ، اے کافِر، اے خُبیس، اے چُور، اے بَدَکَار، اے مُخْنَنِ، اے بَدَدِیانِ، اے لُوتی، اے جِنْدِیک، اے دَعْوَسِ، اے شَارَبِی، اے سُودِ خُوار، اے بَدَکَار اُورت کے بَچے، اے ہرَامِ جَادِ، اس کِسِمِ کے الْفَاجِ کہے تو بھی ہسپتے پر تا'جِیر واجیب ہو گی ।¹

نُوٹ : ہدے کُجُفُ سے مُتَّالِلِ مسالِل کی تَفْسِیلی مان لُومات کے لیے بہارے شَرِعِ اُمَّتِ جِلْد 2 ہیسپتے 9 سے "کُجُفُ کا بَیان" مُتَّالِل آفَرمائے ۔

صَلَوٰةٌ عَلَى الْحَبِيبِ ! صَلَوٰةٌ عَلَى مُحَمَّدٍ

1 ... تَفْسِیرِ سِرَاطُ اللَّهِ جِنَان، پارہ : 18، اننور، تہوتل آیاہ : 4, 5, 6/585

सबकं नम्बर 4

मौजूदात

1	मदनी क़ाइदा : हुरूफे लहविय्या और शफ़विय्या के मख़ारिज	2	तफ़्سीरे कुरआन : फ़ज़ाइले नमाज़
3	नमाज़ के अहकाम : नमाज़ बे हयाई और बुरे कामों से रोकती है	4	सुन्तें व आदाब : बातचीत करने की सुन्तें व आदाब
5	इस्लाहे आ'माल : कुरआनो सुन्त के खिलाफ़ फ़ैसला करना		

(1) मदनी क़ाइदा 《हुरूफे लहविय्या और शफ़विय्या के मख़ारिज》

हुरूफे मुफिरदात : हिस्साए सिवुम

हिदायात

◀ **ق** को हुरूफे लहविय्या कहते हैं।

◀ **ب, ف, م, و** को हुरूफे शफ़विय्या कहते हैं।

◀ मौजूदा सबकं में आने वाले हुरूफे हळ्की और हुरूफे मुस्ता'लिया की पहचान और हुरूफे हळ्की की मख़ज से अदाएगी की मशक़ करें।

हुरूफे लहविय्या का मख़ज

ق	ज़बान की जड़ और तालू के नर्म हिस्से से अदा होता है।
ك	ज़बान की जड़ और तालू के सख़्त हिस्से से अदा होता है।

हुरूफे शफ़विय्या के मख़ज

ف	ऊपर के दांतों के कनारे और निचले होंट के तर हिस्से से अदा होता है।
ب	दोनों होंटों के तर हिस्से से अदा होता है।
م	दोनों होंटों के खुशक हिस्से से अदा होता है।
و	दोनों होंटों की गोलाई से अदा होता है।

سabक

ن	م	ل	ک	ق
ي	ء	ه		,

ہر رُفے لہجِ فیض کے فُرک کو سامانِ جنونے کے لیے میساں

آلَيْنِ كَيْ أَللّٰهُ تَعَظِّمُهُنَّ الْقُلُوبُ

(ب، الرعد: 28)

تارجمہ کن جوں لِلِّہِ اَکْرَمْ : سُنْ لُو ! اَلْلٰہُ کی
یاد ہی سے دل چین پاتے ہیں ।

ऊپر دی گई آیتے مُبَاڑا کا مِنْ لَفْجٍ "قلوب" آیا ہے جو لَفْجٌ "قلب" کی جامِ اُب ہے
اس لَفْجٍ کو "ق" کے مَخْبَر سے ادا کرنے اور "ك" کے مَخْبَر سے ادا کرنے سے مَا'نَا میں
مُنْدَرِیج اے جِل فُرک وَاکِع ہوتا ہے :

ہر ف	لَفْجٌ	مَا'نَا
ق	قُلْبٌ	دل
ك	كُلْبٌ	کُرٹا

ہر رُفے شافعیت کی میساں

مُنِيرًا	بَيْتَنَا	وَدُودٌ	فُوقٌ
----------	-----------	---------	-------

(2) تَفْسِيرِ کورآن (فَجَّا إِلَهَ نَمَاجِ)

وَأَقْبِحَ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ هِيَ عَنْ

(ب، العنكبوت: 45)

تارجمہ کن جوں لِلِّہِ اَکْرَمْ : اُور نماج کا ایم کرو،

بے شک نماج بے ہیار اُر بُری بات سے روکتی ہے ।

تفسیرِ سیرا تُولِ جِنَانِ جِلْد 7 سفہ 382 پر اس آیت کے تھوڑت مذکور ہے کہ نماج بے ہیار ہے اُر بُری باتوں سے روکتی ہے، لیہا جا جو شاخِ نماج کا پابند ہوتا ہے اُر اسے اچھی ترہ ادا کرتا ہے تو اس کا نتیجا یہ ہو تا ہے کہ اک ن اک دن وہ ان بُری باتوں کو ترک کر دےتا ہے جن میں مُبکلا ہا ۔ یہاں اسی سے مُتَعْلِل کر دو ریوا یا ت مُلَاهِ جا ہوں :

(1) ﴿ۚ۝ هَذِهِ رَبْرَبَاتُ الْمُجْرِمِينَۚ۝ سے مارवی है कि एक अन्सारी जवान सरकारे दो आलम के साथ नमाज़ पढ़ा करता था और बहुत से कबीरा गुनाहों का इरतिकाब करता था, हुज़रे पुरनूर से उस की शिकायत की गई तो आप ﴿ۚ۝ هَذِهِ رَبْرَبَاتُ الْمُجْرِمِينَ۝ ने इशाद फ़रमाया : “उस की नमाज़ किसी दिन उसे इन बातों से रोक देगी ।” चुनान्वे कुछ ही अर्से में उस ने तौबा कर ली और उस का हाल बेहतर हो गया ।¹

(2) ﴿ۚ۝ هَذِهِ رَبْرَبَاتُ الْمُجْرِمِينَ۝ ف़रमाते हैं : एक शख्स ने नबिये करीम की बारगाह में हाजिर हो कर अर्ज़ की : फुलां आदमी रात में नमाज़ पढ़ता है और जब सुब्ह होती है तो चोरी करता है । इशाद फ़रमाया : “अन्करीब नमाज़ उसे उस चीज़ से रोक देगी जो तू कह रहा है ।”²

امरीरे अहले सुन्न, हज़रते अल्लामा मौलाना मुहम्मद इल्यास अंतःर क़ादिरी अपनी किताब “फैज़ने नमाज़” में मज़कूरा आयते मुबारका ज़िक्र करने के बाद लिखते हैं : प्यारे प्यारे इस्लामी भाइयो ! अल्लाह पाक का फ़रमाने आलीशान बिला शको शुबा हक़, हक़, हक़ है । यकीनन “नमाज़ बे हर्याई और बुरी बातों से मन्त्र करती है ।” लेकिन क्या वज्ह है कि आज कल बे शुमार नमाजियों के अन्दर मां बाप की ना फ़रमानी, बे पर्दगी, उर्यानी, गाली गलोच, ग़ीबत, चुग़ली, फ़ोहूश गोई, दिल आज़ारी, लोगों की हक़ तलफ़ी, सूद और रिश्वत के लेनदेन वगैरा वगैरा गुनाहों की कसरत है ! क्या हक़ीकी नमाज़ी झूटा, दग़ाबाज़, चुग़ल खोर, रिज़के हराम करमाने और खाने खिलाने वाला, फ़िल्मों ड्रामों का शैदाई, म्यूज़ीकल प्रोग्रामों और गाने बाजों का शौकीन नीज़ दाढ़ी मुंडाने या एक मुट्ठी से घटाने वाला हो सकता है ? नहीं..... कभी नहीं..... हरगिज़ नहीं । बेशक हक़ीक़त येही है कि नमाज़ बुराइयों से रोकती है ।

अफ़सोस ! हमारी अपनी नमाजों में कमज़ोरियां हैं, जिन के सबब हम नेक नहीं बन पा रहे, लिहाज़ा हमें चाहिये कि हम अपनी नमाज़ का जाएज़ा लें, नमाज़ के ज़ाहिरी व बातिनी आदाब सीखें और अपना वुज़ू व गुस्ल वगैरा भी दुरुस्त कर लें । अगर सहीह मानों में बा वुज़ू बा त़हारत

¹ ...تفسير ابو سعود، پ 14، العنکبوت، تحقیق الآلیة: 384/6,45.

² ...مسند امام احمد، مسند ابی هریرة، 658/4، حديث: 10030.

�ुशूओं خुजूع کے ساتھ اس کے تماام تر جاہیری و باتیں آداب کا خیال رکھ کر ہم نماج پढ़ے گے تو اللہ تعالیٰ ان جو رکور اس کی برکتے جاہیر ہونگی اور دُرُست پढ़ی جانے والی نماج کی برکت سے واکِرہ گُناہوں کی جاہیری و باتیں گندگیاں دور ہو جائیں اور ہم نے کسی سُورت، نے کسی سُورت مُسلمان بن جائے گے اور ہمارا پُورا کیردار سُونتؤں کا آئینا دار بن جائے گا۔¹

(3) نماج کے اہکام (نماج بُرے کاموں سے روکتی ہے)

سہیہ نماج ہی بُرایوں سے بچاتی ہے

جو اسلامی بائیں اور اسلامی بہنوں سہیہ تریکے پر نماجِ ادا کرتے ہیں اُللّاہ کریم عزیز نے جو رکور بُرایوں سے بچاتا ہے । چنانچہ دو تاکہ بُری ہجّرَتِ ہسن بس ری اور ہجّرَتِ کتاباد رحمة اللہ علیہما فرمایا کہ جس شاخِس کو اس کی نماج بُرے کاموں اور فُوہش (یا' نی بے ہیئت کی) باتوں سے باج ن رکھے وہ نماج اس کے لیے بُرایا ہے، اُلّاہ کتاباد جو شاخِس پانچوں وکٹ کی نماج اس تراہِ ادا کرتا ہے کہ اس کی شرایط و اركان و اہکام، سُونتؤں اور دُرُست اور تُر پر بُرایوں سے بچاتا ہے (یا' نی بے ہیئت کی) اور گُناہوں کے کاموں سے بچاتا ہے ।²

نماجی کی اسلامی ہی گرد

ہجّرَتِ انس سے مُنکول ہے کہ انس کا اک نئی جوان جو پانچ وکٹ کی نماج بآ جماًعَت سرکارے مدنیا صَلَّی اللہ علیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ کے ساتھ پढتا ہے مگر اس کی اُمّلی ہالات اُچھی ن ہی، آپ نے فرمایا کہ “اس شاخِس کی نماج کبھی ن کبھی جو رکور اسے گُناہوں سے بآج رکھے (یا' نی دور کر دے) گی ।” چنانچہ اسے ہو گی، تو ڈھنے کے بارے ہو گی ।

چور بھی اگر سہیہ نماج پढے تو سُوڈر سکتا ہے

سرکارے مدنیا صَلَّی اللہ علیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ کی بارگاہ میں اُرج کیا گیا کہ فُلان شاخِس رات کو

1 ... فیجاں نماج، ص. 40

2 ... تفسیر حازن، پ 21، العنكبوت، تحت الآية: 45/3، ملخصاً

3 ... تفسیر حازن، پ 21، العنكبوت، تحت الآية: 45/3، ملخصاً

نماज़ पढ़ता है और सुब्ह को चोरी करता है ! आप ﷺ ने فَرْمَا�َا : اُنْكَرِيَّبْ نَمَاجْ उसे बुरे अःमल से रोक देगी ।¹

(4) सुन्तें व आदाब (बातचीत करने की सुन्तें व आदाब)

(1) ↩ जब तक दूसरा बात कर रहा हो, इत्मीनान से सुनें । उस की बात काट कर अपनी बात शुरूअ़ न कर दें ।

(2) ↩ कोई हक्ला कर बात करता हो तो उस की नक़्ल न उतारें कि इस से उस की दिल आज़ारी हो सकती है ।

(3) ↩ बातचीत करते हुए क़हक़हा न लगाएं कि सरकार ﷺ ने कभी क़हक़हा नहीं लगाया ।² (क़हक़हा या'नी इतनी आवाज़ से हँसना कि दूसरों तक आवाज़ पहुंचे ।)

(4) ↩ ज़ियादा बातें करने और बार बार क़हक़हा लगाने से अपनी इज़ज़त भी ख़राब होती है । सरकारे मदीना ﷺ का फ़रमाने आ़लीशान है : जब तुम किसी दुन्या से बे ऱबत शख़्स को देखो और उसे कम बोलने वाला पाओ तो उस के पास ज़रूर बैठो क्यूं कि उस पर हिक्मत का नुज़ूल होता है ।³

(5) ↩ हडीसे पाक में है : “जो चुप रहा उस ने नजात पाई ।”⁴

(5) इस्लाहे आ'माल (कुरआनो सुन्त के ख़िलाफ़ फैसला करना)

प्यारे प्यारे इस्लामी भाइयो ! फैसला करते हुए हमेशा याद रखिये कि किसी फ़रीक़ का हक़ ज़ाएअ़ न हो । हमेशा अःदल का दामन थामे रहें कि अःदल से काम लेना जन्त में ले जाने वाला और फैसले में ना इन्साफ़ी करना जहन्नम में ले जाने वाला काम है । चुनान्चे हज़रते बुरैदा رضي الله عنه ने फ़रमाते हैं कि सरकारे मक्कए मुकर्रमा, सरदारे मदीनए मुनव्वरह का फ़रमाने आ़लीशान है : क़ाज़ी (या'नी फैसला करने वाले) तीन तरह के होते हैं : एक जनती और दो दोज़ख़ी । पस जनती वोह है जो हक़ पहचान कर उस के मुताबिक़ फैसला करे और जो क़ाज़ी हक़ जान ले मगर

¹ ...مسند امام احمد، مسند ابی هریرة، 658/4، حدیث: 10030

² ... میرआतुल مनाजीह، 6/402 مाखूजन

³ ...ابن ماجه، كتاب الزهد، باب الزهد في الدنيا، 667، حدیث: 4101

⁴ ...ترمذی، أبواب صفة القيمة... الخ، 45-باب، ص 591، حدیث: 2501

फैसले में जुल्म करे वोह दोज़खी है और जो जहालत पर (या'नी हक् व नाहक् की तहकीक के बिगैर) लोगों के फैसले करे वोह भी दोज़खी है।¹ एक और हडीसे पाक में आता है : जो कौम कुरआने पाक के बिगैर फैसला करती है, अल्लाह पाक उन को ज़ियादती (या'नी ग़लत फैसले) का मज़ा चखाता है और उन्हें एक दूसरे के डर में मुब्ला कर देता है।²

अल्लाह के हुक्म के खिलाफ फैसला करने वालों का अन्जाम

سَيِّدُ الْعَالَمِينَ، رَحْمَةُ اللهِ وَرَوْحَمَهُ عَلَيْهِ وَبِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ^۱ का फ़रमाने आलीशान है : जो 10 आदमियों का वाली (या'नी हाकिम) बना और उन के दरमियान उन की पसन्द या ना पसन्द के मुताबिक़ फैसला किया तो (बरोज़े कियामत) उस के दोनों हाथ बांध कर लाया जाएगा, अगर उस ने अद्दल किया और रिश्वत न ली और न ही किसी पर जुल्म किया तो अल्लाह पाक उसे उस से आज़ाद फ़रमा देगा और अगर उस ने अल्लाह पाक के नाज़िल कर्दा हुक्म के ख़िलाफ़ फैसला किया और रिश्वत ली और किसी की त्रफ़ दारी की तो उस का बायां हाथ दाएं के साथ कस के बांध दिया जाएगा, फिर उसे जहन्म में फेंक दिया जाएगा और वोह 500 साल में भी उस की तह तक न पहुंचेगा ।^۳

صَلُّوا عَلَى الْحَبِيبِ! صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ

सबकं नम्बर 5

मौजआत

1	मदनी क़ाइदा : मुरक्कबात का तआरुफ़ व पहचान	2	तफ़सीरे कुरआन : वुजू के मुतअल्लिक चन्द अहङ्काम
3	नमाज़ के अहङ्काम : वुजू के मसाइल	4	सुन्तें व आदाब : घर में आने जाने की सुन्तें व आदाब
5	इस्लाहे आ'माल : मर्द व औरत का एक दूसरे की मुशाबहत करना		

¹ ... أبو داود، كتاب الأقضية، باب في القاضي، ص 567، حديث: 3573.

² ...قرة العيون ومفرح القلب المحزون، الباب الخامس في عقوبة أكل الريبا... الخ، ص 392

³ ...مستدرک، کتاب الاحکام، باب لعن رسول الله الراشد والمرتضی، ۵/۱۴۰، حدیث: 7157

(1) مدنی کاڈا (مُرکَكَبَاتِ کا تَأْرُفٌ وَ پَهْچَان)

ہدایات

﴿ دو یا اس سے جاڈد ہو رکھ سے میل کر اک مُرکَكَبَ بناتا ہے । مُرکَكَبَاتِ میں سیفہ ہو رکھ کی پہچان کرવائے ।

سबک

جا	تا	با	لا	لا	ا
قسم	شل	سل	شا	کب	لب
صم	خذ	عد	کث	طن	کن
خرق	جذ	عج	لجم	بر	خز
الغنى	رقب	وعید	قبل	قلب	بعد
المذل	المعز	الرقيب	الجبار	الجبار	القهار
نبيل	کريم	حسب	نصر	فتح	ضرب
رحيم	یغفر	فظ	عط	نة	بة

(2) تفسیر کورآن (بُوْجُوْ کے مुتَعْلِلَکَ چند اہمکاہ)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ
فَاغْسِلُوا أُوْجُوْهُكُمْ وَأَيْدِيْكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ
وَامْسَحُوا بِرُءُوْسَكُمْ وَسُكُونَكُمْ إِلَى
الْكَعْبَيْنَ^۱

(ب، المائدة: 6)

ترجمہ کانجولی در فرانس : اے ایمان والوں ! جب تم نماج کی تارف خडے ہونے لگو تو اپنے چہروں کو اور اپنے ہاث کوہنیوں تک�و لے لو اور ساروں کا مسح کرو اور تکھوں تک پاٹ دھو لو ।

(1) تفسیر سیراتوں میں جینان جلد 2 صفحہ 435 پر ہے کہ جتنا دھونے کا ہوكم ہے اس سے کوچھ جیسا دھو لئا مुسٹہب ہے کہ جہاں تک آ جائے بُوْجُو کو دھوایا جائے اما مات کے دن وہاں تک آ جائے روشان ہونے گے ।¹

(2) رسولؐ کریمؐ اور با'جؐ سہابہؐ کی رام رضی اللہ عنہمؐ ہر نماج کے لیے تاجاً بُوْجُو فرمایا کرتے جب کہ اکسر سہابہؐ کی رام رضی اللہ عنہمؐ جب تک بُوْجُو ٹوٹ نہ جاتا اسی بُوْجُو سے اک سے جیسا دادا نماجے دادا فرماتے، اک بُوْجُو سے جیسا دادا نماجے دادا کرنے کا امالم تاجدارے رسالاتؐ رضی اللہ عنہمؐ سے بھی سائبیت ہے ।²

(3) اگرچہ اک بُوْجُو سے بھی بہت سی نماجے فراہمؐ و نوافیل دوڑست ہیں مگر ہر نماج کے لیے جو داگنا بُوْجُو کرنے جیسا دادا براکت و سواب کا جریا ہے ।

(4) با'جؐ مفسسیں کا کول ہے کہ ابتداءؐ اسلام میں ہر نماج کے لیے جو داگنا بُوْجُو فرجؐ ثا، با'د میں منسوکھ کیا گیا ।³ (اور جب تک بے بُوْجُو کرنے والی کوئی چیز واقعہ نہ ہو اک ہی بُوْجُو سے فراہمؐ و نوافیل سب کا دادا کرنا جائز ہو گیا ।)

(5) یاد رہے کہ جہاں دھونے کا ہوكم ہے وہاں دھونا ہی جروری ہے وہاں مسح نہیں کر سکتے جسے پاٹ کو دھونا ہی جروری ہے مسح کرنے کی اجازت نہیں، ہاں اگر موچے پہنے ہوں تو اس کی شرائط پاے جانے کی سوت میں موچے پر مسح کر سکتے ہیں کہ یہ اہمیت سے مشہور سے سائبیت ہے ।⁴

1... بخاری، کتاب الوضوء، باب فضل الوضوء والغزال حديث: 136، ملخصاً ص 110، الح.

2... عدل القاری، کتاب الوضوء، باب الوضوء من غير حديث، 2/590، محدث الحديث: 214.

3... تفسیر مدارث، ب، المائدة، تحت الآية: 6، 1/449.

4... تفسیر سیراتوں میں جینان، پارہ: 6، اول مائدہ، تہوتل آyah: 6، 2/436

(3) نماजٰ کے اہکام (وُجُوٰ کے مسایل)

وُجُوٰ کے فُرائِیز

وُجُوٰ کے چار فُرائِیز ہیں : (1) چہراً�ونا । (2) کوہنیوں سمت دوноں ہاتھ�ونا । (3) چوٹھاً سر کا مسح کرنا । (4) ترکوں سمت دوноں پاؤں�ونا ।

ধونے کی تاریخ

jisim ke kisi bhi hisse ko dhonے ke ma'na yeh hain ki har hisse par kam adj. kam pani ke do kутرے bah jaen. sirf bhiig janne ya pani ko tel ki tarah mal lena ya ek kutra bah jaen ko dhonana nahiin kahengen, na is tarah wujoo ya gusl adha hogaa.¹

وُجُوٰ مें پانी का इसराफ़

आज कल अक्सर लोग wujoo में नल खोल कर बे तहाशा पानी बहाते हैं, हत्ता कि ba'j तो wujuuখনে पर आते ही नल खोल देते हैं, is के ba'd آस्तीन चढ़ाते हैं, उतनी देर तक مَعَادِ اللَّهِ pani jaa�अ होता रहता है, isी tarah msh के दौरान अक्सरियत नल खुलाछोड़ देती है ! हम सब को Al-Lah pак से डर कर israf से बचना चाहिये, kiyamat के roj jare jare और kутre kutre का hisaab hogaa ।

इसराफ़ की مज़म्मत में अहादीسे मुबारका

(1) ﴿ hajrte abdu'llah bin umar رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَرَمَّاَتْهُ هُنْدَهُ لَهُ بَلَى لَهُ بَلَى فَرَمَّاَتْهُ هُنْدَهُ لَهُ بَلَى لَهُ بَلَى ﴾ hajrte anas رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سे rivayat hai : Al-Lah pак के mahbub ne ek shakh ko wujoo karne de�a, farmaaya : israf n kar, israf n kar²

(2) ﴿ hajrte anas رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سے rivayat hai : wujoo me bhuat sa pani bahanne me kuch khair (bhalaib) nahiin aur wo kام شیتاں کی taraf se hai³

1 ... در مختار معهد المحتار، کتاب الطهارة، مطلب فرض القطعی والظنی، 217/1

2 ... ابن ماجہ، کتاب الطهارة وستہا، باب ماجاعی القصد فی الوضو... الح، 79، حدیث: 424

3 ... کنز العمال، کتاب الطهارة، جزء 9، 144/5، حدیث: 26255

आ'ला हज़रत, इमामे अहले सुन्नत رَحْمَةُ اللّٰهِ عَلٰيْهِ اَنْتَ इस हृदीसे पाक के तहूत फ़रमाते हैं : हृदीस (मुबारका) ने नहरे जारी में भी इसराफ़ साबित फ़रमाया और इसराफ़ शरूअ़ में मज़्मूम (या'नी शरीअत में बुरा) ही हो कर आया है ।

وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿١٧١﴾

(ب، الانعام: 141)

तरजमए कन्जुल इरफान : और फुजूल ख़र्ची न
करो बेशक वोह फुजूल ख़र्ची करने वालों को पसन्द
नहीं फरमाता ।

मुत्तलक है तो येह इसराफ़ भी मज्मूम व मन्नूअ़ ही होगा बल्कि खुद इसराफ़ फ़िल वुजू में भी सीगए नहीं वारिद और नहीं हक्कीकतन मुफ़्रीदे तहरीम ।¹ (या'नी वुजू में इसराफ़ से मन्नू किया गया है और हक्कीकत में मुमानअत का हुक्म हराम होने का फ़ाएदा देता है ।)

(4) सुन्तें व आदाब (घर में आने जाने की सुन्तें व आदाब)

प्यारे प्यारे इस्लामी भाइयो ! हमें हर रोज़ अपने या किसी अंजीज़ या दोस्त व अहबाब के घर में जाने की हाजत पड़ती रहती है तो हमें येह मा'लूम होना चाहिये कि घर में दाखिल होने का सुन्नत तरीक़ा क्या है ? किसी के घर में जाएं तो दरवाजे के सामने खड़े हों या एक तरफ़ हट कर ? और किस तरह इजाज़त तलब करें ? अगर इजाज़त न मिले तो क्या करना चाहिये ? दुआ पढ़ कर घर से निकलने की क्या क्या बरकतें हैं ? अगर घर में कोई मौजूद न हो तो क्या पढ़ा चाहिये ? घर में दाखिल होने और इजाज़त वांगैरा तलब करने के हवाले से मुतअद्दद सुन्नतें और आदाब हैं, आइये ! मुलाहज़ा फरमाइये :

(1) ﴿अपने घर में आते हुए भी सलाम करें और जाते हुए भी सलाम करें। हुजूर ताजदारे मदीना का फ़रमाने अ़लीशान है कि जब तुम घर में आओ तो घर वालों को सलाम करो और जाओ तो सलाम कर के जाओ।²

(2) ﴿ ﴾ अल्लाह पाक का नाम लिये बिगैर जो घर में दाखिल होता है, शैतान भी उस के साथ घर में दाखिल हो जाता है। जैसा कि हज़रते जाविर عَنْ اللّٰهِ فُطُوحٌ से रिवायत है कि आकाए दो जहां

१ ... फ़तावा रज़विय्या, 1/984

² ...شعب اليمان، باب في مقارنة ومودة أهل الدين، 6/447، حديث: 8845.

نے ایشاد فرمایا : جب آدمی گھر مें داخیل होते वक्त और खाना खाते वक्त
اللہ علیہ وآلہ وسلم پاک کا جِنْر کرتا है तो شैतान कहता है : आज यहां न तुम्हारी रात गुज़र सकती है और न
तुम्हें खाना मिल सकता है । और जब इन्सान گھर में बिगैर اللہ علیہ وآلہ وسلم पاک کा جِنْر किये दाखिल होता
है तो शैतान कहता है : आज की रात यहीं गुज़रेगी । और जब खाने के वक्त اللہ علیہ وآلہ وسلم पاک का नाम नहीं
लेता तो वोह कहता है : तुम्हें ठिकाना भी मिल गया और खाना भी मिल गया ।¹

(3) جب کोई خुश نसीب اپنے گھر سے باہر जाते वक्त बाहर जाने की दुआ पढ़ लेता है तो
वोह گھر लौटने तक हर बला व आफ़त से مहफूज़ हो जाता है । اللہ علیہ وآلہ وسلم ! سرکارے مदीना
کी سुन्नतों पर اُमल करने में बरकत ही बरकत है । حج़रते अबू हुरैरा رضي الله عنه سے
روایت है, हुज़ر تاجدارے مदीनا نے ایشاد فرمایا : آدمی اپنے گھर के दरवाजे से
बाहर निकलता है तो उस के साथ दो فُرिश्ते मुकर्रर होते हैं । जब वोह آدمی कहता है कि “بِسْمِ اللَّهِ”
तो वोह فُرिश्ते कहते हैं : तू ने सीधी राह इख़ियार की । और जब इन्सान कहता है : “لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ”
तो फُرिश्ते कहते हैं : अब तू हर आफ़त से مहफूज़ है । जब बन्दा कहता है : “تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ”
फُرिश्ते कहते हैं : अब तुझे किसी और की मदद की हाज़ित नहीं । इस के बाद उस शख़्س के दो शैतान
जो उस पर مुसल्लत होते हैं वोह उस से मिलते हैं तो फُرिश्ते कहते हैं : अब तुम इस के साथ क्या करना
चाहते हो ? इस ने तो सीधा रास्ता इख़ियार किया, तमाम आफ़त से महफूज़ हो गया और खुदा की
इमदाद के इलावा दूसरे की इमदाद से बे نियाज़ हो गया ।²

(5) اسلامی آمال (مرد و اُورت کا ایک دوسرے کی مुشاہدت کرنا)

پ्यारे پ्यारے اسلامی بھाइयो ! مर्दों का اُورतों के साथ इसी ترह اُरतों का مर्दों के साथ
مakhluus उम्र مسالن لیबاس या جूते پहنے इसी ترह سر के बालों और दीगर चीज़ों में एक دूसरे
की مुشاہدت इख़ियार کرنا گुनाह और جहन्नम में ले जाने वाला کाम है ।

1 ...مسلم، کتاب الاشربة، باب آداب الطعام والشراب واحكامها، ص803، حدیث: 2018

2 ...ابن ماجہ، کتاب الدعاء، باب ما يد عبده الرجل اذا خرج من بيته، ص624، حدیث: 3886

مردانا اُرتوں جنات مें داخیل ن होंगी

سراکارے مداری، راہتے کلبو سینا کا فرمانے इब्रات نیشان ہے: تین شاخیں کبھی جنات مें داخیل ن होंगे¹ (1) دیو (2) مداری اُرتوں اور (3) شراب کا آدمی । سہابہؓ کیرام علیہم الرحمٰن نے ارجع کی: شراب کے آدمی کو تو ہم نے جان لیا، دیو کौن ہے؟ تو آپ نے نے इرشاد فرمایا: وہ شاخیں جو اس بات کی پرواہ نہیں کرتا کہ اس کے گھر والوں کے پاس کیون کیون آتا ہے । سہابہؓ کیرام علیہم الرحمٰن نے ارجع کی: مداری اُرتوں کیون ہے؟ تو آپ نے इرشاد فرمایا: جو مर्दों کی معاشرہت इख़्لِیل کرتی ہے² ।

لَا'نات کے مुसٹھیک

ہجرتے ابُدُلَّاہ بین ابْبَاس رضي الله عنهما ارشاد فرماتے ہیں کہ سرورے کائنات، فُرخے مُجُودات نے اُرتوں کی معاشرہت इখ़्لِیل کرنے والے مردے اور مردے کی معاشرہت इখ़्لِیل کرنے والی اُرتوں پر لَا'نات فرمائی ہے³ । اک اُرتوں گلے میں کمان لٹکائے ساہی دو اُلاماً کے کریب سے گزری تو آپ نے इرشاد فرمایا: اللّاہ پاک مردے کی معاشرہت کرنے والی اُرتوں اور اُرتوں کی معاشرہت کرنے والے مردے پر لَا'نات فرماتا ہے⁴ । اک ریوایت میں ہے کہ آپ نے اُرتوں کا لیباس پہننے والے مرد اور مرد کا لیباس پہننے والی اُرتوں پر لَا'نات فرمائی⁵ ।

जनानी वज़़़ वाले को जला वत्न कर दिया

ہجرتے ابُو حُرَيْرَة رضي الله عنه فرماتे ہیں: اک مرتبا آکرائے دو جहां، سच्चाहे ला मकां

• ٤٨ •

• ٤٩ •

¹ ... ہجرتے ابُدُلَّاہ ابُدُرُوكْف مُناوی رضي الله عنه فرماتے ہیں: اس هدیہ میں اس شاخی کے باڑے میں کلام ہے جو ان چیزوں کو ہلال جانتے ہوئے کرے، تو اس شاخی جنات میں داخیل ن ہوگا । (فیض القدیر، 430/3، محدث الحدیث: 3530)

² ... مجمع الزوائد، کتاب النکاح، باب فیمن یرضی لائله بالخطب، 427/4، حدیث: 7722

³ ... بخاری، کتاب اللباس، باب المتشبهين بالنساء والمتشبهات بالرجال، ص 1479، حدیث: 5885

⁴ ... معجم اوسط، 102/3، حدیث: 4003

⁵ ... أبو داود، کتاب اللباس، باب فی لباس النساء، ص 633، حدیث: 4098

کوئی خیلی دمتر میں ایک مुखِ نس (یا' نی ہیجडے) کو لایا گیا جس نے اپنے ہاتھ پاڑنے میں ہندی سے رنگے ہوئے تھے، آپ نے دیر یا فرمان فرمایا : اس کا کیا معمول ہے؟ سہابہؓ کی رام نے ارجع کیا : یہ اُرتوں کی معاشرہ کا ایک مکام ہے۔ اس کی تاریخ جللا و تون کرنے کا ہوكم ارشاد فرمایا ।¹

مرد کا بال بڈانا کہسا؟

اُرتوں کی تراہ مرد کے لامبے لامبے بال رکھنے کے معتزلیلک آ'لا ہجرت مولانا اسماعیل احمد رضا خان کے کلام کا خوبصورت ہے کہ سینے تک بال رکھنا شریعت مدار کو ہرام، اُرتوں سے معاشرہ کا ہرام ہے اس کے معتزلیلک بادیں لات نہ ہے² مدار کو کندھوں سے نیچے ڈالکے ہوئے اُرتوں نے بال رکھنا ہرام ہے بلکہ اسے جنابی واجب کی کوئی بات بھی ہرام نہ ہے۔ رسلوں کے نام نہ اس پر لات نہ فرمائی ہے³

صلوٰ علی الحبیب! صلی اللہ علی مُحَمَّد!

سبقہ نمبر 6

مذکورات

1	مدنی کاٹا : ہر کات کا بیان	2	تپسیر کورآن : دوسروں کے گھروں میں داخیلہ کے احتکام
3	نماز کے احتکام : وعاظ کا تریکا و ماہ میں مسٹا مل	4	سونتے و آداب : گھر میں آنے جانے کی سونتے و آداب
5	islah-e-amal : احسان جاتلوں کی مسٹمات		

2... فتاوا رجیفیہ، 6/610

1... ابو داؤد، کتاب الادب، باب فی حکم المحدثین، ص 772، حدیث: 4928

3... فتاوا رجیفیہ، 21/600 مولخہ بسنا

(1) مدنی کاڈا (ہرکات کا بیان)

ہدایات

- ◀ جبار، جےर اور پےش کو ہرکات کہتے ہیں۔ ہرکات کو بیگر ہونچے بیگر جٹکا دیے ماروں پढ़ें।
- ◀ میلاتی جعلاتی آواجِ واپسے ہو رونٹ میں واچے ہ فکھ کرئے۔
- ◀ الیف پر کوئی ہرکات (ء) یا جزم (۰) آ جائے تو اسے ہمڑا پढ़ئے۔
- ◀ "ر" پر جبار (ر) یا پےش (ر) ہو تو اس کو پور (یا' نی موتا) اور را کے نیچے جےर (ر) ہو تو اس کو باریک پढ़ئے۔

ظ	ط	ڌ	ٿ	ڦ	ٿ
ڏ	ڏ	ڏ	ڙ	ڙ	ڙ
ڙ	ڙ	ڙ	ڙ	ڙ	ڙ
ڻ	ڻ	ڻ	ڻ	ڻ	ڻ
ڻ	ڻ	ڻ	ڻ	ڻ	ڻ
ڻ	ڻ	ڻ	ڻ	ڻ	ڻ
ڻ	ڻ	ڻ	ڻ	ڻ	ڻ
ڻ	ڻ	ڻ	ڻ	ڻ	ڻ

हरकात में की जाने वाली गलतियों की मिसाल

شُمْ لَتُسْكُنَ يَوْمَئِذٍ عَنِ التَّعْبِيمِ

(ب، التكاثر: 30)

तरजमए कन्जुल इरफान : फिर बेशक ज़रूर उस दिन तुम से ने 'मतों के मतअल्लिक पूछा जाएगा।

ऊपर दी गई आयते मुबारका में लफ़्ज़ “لَسْكُنْ” आया है। इस लफ़्ज़ के आगाज़ में हर्फ़ “ل” के ऊपर ज़बर की हरकत है, और हरकात को पढ़ने का काइदा ये है कि इन्हें बिगैर खींचे, बिगैर झटका दिये मारूफ़ पढ़ते हैं, लेकिन अगर कोई हर्फ़ “ل” की हरकत को खींच कर लम्बा कर दे और इस को “ل” की बजाए “ل” पढ़ दे तो माना में मुन्दरिजए जैल फ़र्क़ वाकेअ होगा :

ਤਰੀਕਾਏ ਅਦਾਏਗੀ	ਹਫ਼	ਲਫ਼ਜ਼	ਮਾ'ਨਾ
ਬਿਗੈਰ ਖੀਂਚੇ (ਯਾ'ਨੀ ਬਿਗੈਰ ਲਮਭਾ ਕਿਯੇ)	ل	لَتْسَئِلْ	ਜ਼ਰੂਰ ਪ੍ਰਛਾ ਜਾਏਗਾ।
ਖੀਂਚ ਕਰ (ਯਾ'ਨੀ ਲਮਭਾ ਕਰ ਕੇ)	لا	لَا لَتْسَئِلْ	ਜ਼ਰੂਰ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਛਾ ਜਾਏਗਾ।

(2) तपसीरे करआन (दूसरों के घरों में दाखिले के अहकाम)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذْ خَلُوْبَيْتُمْ تَعْلِمُونَ
بِيُوْتِكُمْ حَتَّىٰ تَسْتَأْسِفُوا وَتَسْلِمُوا عَلَىٰ أَهْلِهَا
ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿١٢﴾

(٢٧، النور: ١٨)

तरजमए कन्जुल इरफान : ऐ ईमान वालो ! अपने
घरों के सिवा और घरों में दाखिल न हो जब तक
इजाजत न ले लो और उन में रहने वालों पर सलाम न
कर लो । येह तुम्हारे लिये बेहतर है ताकि तुम नसीहत
मान लो ।

इस आयते मुबारका में दूसरों के घरों में दाखिले से मुतअ़्लिक़ चन्द अह़काम बयान किये गए हैं, चुनान्वे तफसीरे सिरातुल जिनान जिल्द 6 सफ्हा 612 पर है :

(1) इस आयत से साबित हुवा कि गैर के घर में कोई बे इजाज़त दाखिल न हो। इजाज़त लेने का तरीक़ा येह भी है कि बुलन्द आवाज़ से سُبْحَنَ اللَّهُ يَا أَكْبَرُ कहे, या खन्कारे जिस से मकान वालों को मा'लूम हो जाए कि कोई आना चाहता है (और येह सब काम इजाज़त लेने के तौर पर हो) या येह कहे कि क्या मुझे अन्दर आने की इजाज़त है? गैर के घर से वोह घर मुराद है

जिस में गैर रहता हो ख़्वाह वोह उस का मालिक हो या न हो ।¹

(2) ^۱ गैर के घर जाने वाले की अगर साहिबे मकान से पहले ही मुलाक़ात हो जाए तो पहले सलाम करे फिर इजाज़त चाहे और अगर वोह मकान के अन्दर हो तो सलाम के साथ इजाज़त ले और इस तरह कहे : ﴿سَلَامٌ عَلَيْكُمْ﴾، क्या मुझे अन्दर आने की इजाज़त है ? हृदीस शरीफ़ में है कि सलाम को कलाम पर मुक़द्दम करो ।²

(3) ^۲ अगर दरवाज़े के सामने खड़े होने में बे पर्दगी का अन्देशा हो तो दाईं या बाईं जानिब खड़े हो कर इजाज़त तलब करे । हृदीस शरीफ़ में है : अगर घर में मां हो जब भी इजाज़त तलब करे ।³

(3) نماजِ کے اہکام 《وُجُू کا تُرِیکَہ اور مَا۝ مُسْتَأْمَل》

وُجُू کا تُرِیکَہ (ہنفی)

کا'بُتُلْلَاه شریف کی ترکِ مُونَعَ کرنے के ऊंची जगह बैठना مُسْتَحَب है । وُجُू के लिये नियत کरना سुन्नत है, नियत न हो तब भी وُجُू हो जाएगा मगर सवाब नहीं मिलेगा । दिल में नियत होते हुए ज़्बान से भी कह लेना अफ़ज़ूल है लिहाज़ा ज़्बान से इस तरह नियत कीजिये कि मैं हुक्मे इलाही बजा लाने और पाकी हासिल करने के लिये وُجُू कर रहा हूँ । بِسْمِ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ کह लीजिये कि जब तक बा وُجُू रहेंगे فِرِيشَتَ نَكِيَّا لِخَتَرَ رहेंगे ।⁴ अब दोनों हाथ तीन तीन बार पहुँचों तक धोइये, (नल बन्द कर के) दोनों हाथों की उंगियों का खिलाल भी कीजिये । कम अज़्ع कम तीन तीन बार दाएं बाएं ऊपर नीचे के दांतों में मिस्वाक कीजिये और हर बार मिस्वाक को धो लीजिये । अब सीधे हाथ के तीन चुल्लू पानी से (हर बार नल बन्द कर के) इस तरह तीन कुल्लियां कीजिये कि हर बार मुंह के हर पुरजे पर (हल्के के कनारे तक) पानी बह जाए, अगर रोज़ा न हो तो ग़ुरग़ुरा भी कर लीजिये । फिर सीधे ही हाथ के तीन चुल्लू से (हर बार नल बन्द कर के) तीन बार नाक में नर्म गोश्त तक पानी चढ़ाइये और

¹ ... تفسير سوح البيان، پ 18، النور، تحت الآية: 27، ملخصاً 148/6.

² ... ترمذى، كتاب الاستئذان والآداب، باب ماجاء في الإسلام، ص 635، حديث: 2699.

³ ... موطأ الإمام مالك، كتاب الاستئذان، باب الاستئذان، ص 508، حديث: 1847 مختصرًا.

⁴ ... معجم صغير، 1/167، حديث: 196.

अगर रोज़ा न हो तो नाक की जड़ तक पानी पहुंचाइये, अब (नल बन्द कर के) उलटे हाथ से नाक साफ़ कर लीजिये और छोटी उंगली नाक के सूराखों में डालिये। तीन बार सारा चेहरा इस त्रह धोइये कि जहां से आदतन सर के बाल उगना शुरूअ़ होते हैं वहां से ले कर ठोड़ी के नीचे तक और एक कान की लौ से दूसरे कान की लौ तक हर जगह पानी बह जाए। अगर दाढ़ी है और एहराम बांधे हुए नहीं हैं तो (नल बन्द करने के बा'द) इस त्रह खिलाल कीजिये कि उंगिलियों को गले की तरफ से दाखिल कर के सामने की तरफ निकालिये। फिर पहले सीधा हाथ उंगिलियों के सिरे से धोना शुरूअ़ कर के कोहनियों समेत तीन बार धोइये। इसी त्रह फिर उलटा हाथ धो लीजिये। दोनों हाथ आधे बाजू तक धोना मुस्तहब है। अक्सर लोग चुल्लू में पानी ले कर पहुंचे से तीन बार छोड़ देते हैं कि कोहनी तक बहता चला जाता है इस त्रह करने से कोहनी और कलाई की करवटों पर पानी न पहुंचने का अन्देशा है लिहाज़ा बयान कर्दा तरीके पर हाथ धोइये। अब चुल्लू भर कर कोहनी तक पानी बहाने की हाजत नहीं बल्कि येह पानी का इसराफ़ है। अब (नल बन्द कर के) सर का मस्ह इस त्रह कीजिये कि दोनों अंगूठों और कलिमे की उंगिलियों को छोड़ कर दोनों हाथ की तीन तीन उंगिलियों के सिरे एक दूसरे से मिला लीजिये और पेशानी के बाल या खाल पर रख कर खींचते हुए गुद्दी (गरदन का पिछला हिस्सा) तक इस त्रह ले जाइये कि हथेलियां सर से जुदा रहें, फिर गुद्दी (या'नी गरदन के पिछले हिस्से) से हथेलियां खींचते हुए पेशानी तक ले आइये, कलिमे की उंगिलियां और अंगूठे इस दौरान सर पर बिल्कुल मस नहीं होने चाहिए, फिर कलिमे की उंगिलियों से कानों की अन्दरूनी सत्ह का और अंगूठों से कानों की बाहरी सत्ह का मस्ह कीजिये और छुंगल्यां (या'नी छोटी उंगिलियां) कानों के सूराखों में दाखिल कीजिये और उंगिलियों की पुश्त से गरदन के पिछले हिस्से का मस्ह कीजिये। बा'ज़ लोग गले का और धुले हुए हाथों की कोहनियों और कलाइयों का मस्ह करते हैं येह सुन्नत नहीं है। सर का मस्ह करने से कब्ल टोंटी अच्छी त्रह बन्द करने की आदत बना लीजिये, बिला वज्ह नल खुला छोड़ देना या अधूरा बन्द करना कि पानी टपक कर जाएअ़ होता रहे इसराफ़ व गुनाह है। पहले सीधा फिर उलटा पाउं हर बार उंगिलियों से शुरूअ़ कर के टख्नों के ऊपर तक बल्कि मुस्तहब है कि आधी पिंडली तक तीन तीन बार धो

लीजिये। दोनों पाउं की उंगिलियों का खिलाल करना सुन्नत है। (खिलाल के दौरान नल बन्द रखिये) इस का मुस्तहब तरीक़ा येह है कि उलटे हाथ की छुंगल्या (छोटी उंगली) से सीधे पाउं की छुंगल्या का खिलाल शुरूअ़ कर के अंगूठे पर खत्म कीजिये और उलटे ही हाथ की छुंगल्या से उलटे पाउं के अंगूठे से शुरूअ़ कर के छुंगल्या पर खत्म कर लीजिये।¹

हुज्जतुल इस्लाम हज़रते इमाम मुहम्मद ग़ज़ाली رحمَةُ اللهِ عَلَيْهِ فَرِمَّا تَوَلَّ هُنَّ : हर उङ्घ़व धोते वक़्त येह उम्मीद करता रहे कि मेरे इस उङ्घ़व के गुनाह निकल रहे हैं।²

मुस्ता'मल पानी किसे कहते हैं?

वोह क़लील पानी जिस से हृदस (नापाकी को) दूर किया गया हो या ब निय्यते तक़रुब या'नी सवाब की निय्यत से मसलन पहले से वुजू है लेकिन दोबारा वुजू करने में इस्त'माल किया गया हो, और बदन से जुदा हो गया हो अगर्चे कहीं ठहरा नहीं बह ही रहा हो माए मुस्ता'मल या'नी इस्त'माल शुदा पानी कहलाता है।³

मुस्ता'मल पानी का अहम मस्बला

अगर बे वुजू शख़स का हाथ या उंगली का पोरा या नाखुन या बदन का कोई टुकड़ा जो वुजू में धोया जाता हो जान बूझ कर या भूल कर दह दर दह (10×10) से कम पानी (मसलन पानी से भरी हुई बाल्टी या लोटे वगैरा) में पड़ जाए तो पानी मुस्ता'मल (या'नी इस्त'माल शुदा) हो गया और अब वुजू और गुस्ल के लाइक़ न रहा। इसी तरह जिस पर गुस्ल फ़र्ज़ हो उस के जिस्म का कोई बे धुला हुवा हिस्सा पानी से छू जाए तो वोह पानी वुजू और गुस्ल के काम का न रहा। हाँ अगर धुला हाथ या धुले हुए बदन का कोई हिस्सा पड़ जाए तो हरज नहीं।⁴

(4) सुन्नतें व आदाब (घर में आने जाने की सुन्नतें व आदाब)

(1) ↳ जब किसी के घर जाना हो तो इस का तरीक़ा येह है कि पहले अन्दर आने की इजाज़त हासिल कीजिये फिर जब अन्दर जाएं तो पहले सलाम करें फिर बातचीत शुरूअ़

① ... नमाज़ के अहकाम, स. 8

② ... احياء العلوم، كتاب اسرار الطهارة، باب آداب قضاء الحاجة، 1/189 ملخصاً

③ ... نुज्हतुल क़ारी, 1/554 मुफ़स्सलन

④ ... بہارے شریعت، 1/333، हिस्सा : 2

کیجیے ।¹ हज़रते अबू मूसा अशअरी رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ से مरवी है कि हुजूर ने فرمाया : तीन मरतबा इजाज़त तलब करो, अगर इजाज़त मिल जाए तो ठीक वरना वापस लौट जाओ ।²

(2) ³ जो سلام किये बिगैर घर में दाखिले की इजाज़त मांगे उसे दाखिले की इजाज़त न दी जाए । हज़रते जाबिर رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ से रिवायत है कि नबिये करीम ﷺ ने फرمाया : जो शख्स सलाम के साथ इब्तिदा न करे उस को इजाज़त न दो ।³

(3) ⁴ जब किसी के घर जाना हो तो इजाज़त मांग कर जाइये कि ये ह सुन्नत से साबित है । बेहतर ये ह है कि इस तरह इजाज़त मांगें : “اَسْلَامٌ عَلَيْكُمْ क्या मैं अन्दर आ सकता हूँ ?”⁴ हज़रते रिबीع बिन हिराश फرمाते हैं : हमें बनू अमीर के एक शख्स ने ये ह बात बताई कि उस ने हुजूर से उस वक्त इजाज़त तलब की जब आप ﷺ में तशरीफ़ फरमा थे । उस ने अर्ज़ किया : क्या मैं दाखिल हो जाऊँ ? हुजूर ने अपने खादिम से फرمाया : बाहर उस आदमी के पास जाओ और उस को इजाज़त तलब करने का तरीक़ा सिखाओ, उस से कहो कि इस तरह कहे : क्या मैं दाखिल हो सकता हूँ ? उस आदमी ने सरकारे मदीना का इर्शाद मुबारक सुन लिया और अर्ज़ किया : اَسْلَامٌ عَلَيْكُمْ क्या मैं दाखिल हो सकता हूँ ? तब आप ने उस को इजाज़त अता फरमाई और वो ह अन्दर दाखिल हो गया ।⁵

(5) **इस्लाहे आ'माल (एहसान जतलाने की मज़म्मत)**

प्यारे प्यारे इस्लामी भाइयो ! एहसान जताना बहुत बुरा अमल है जो किसी मुसल्मान को जेब नहीं देता । हमारे मुआशरे में अब्वल तो कोई किसी की मदद करने को तय्यार नहीं होता और अगर मदद कर भी दे तो उम्रूमन किसी न किसी मौक़अ़ पर एहसान जता कर अपना सवाब ज़ाए अकर बैठता है । चुनान्चे कुरआने पाक में इर्शाद होता है :

1 ... बहारे शरीअत, 3/452, हिस्सा : 16

2 ... مسلم، کتاب الادب، باب استئذان، ص 853، حدیث: 2153

3 ... شعب الامان، باب في مقاربة و مودة أهل الدين، 6/441، حدیث: 8816

4 ... میرआٹول مناجीہ، 6/346 مولख़بِسَن

5 ... ابو داود، کتاب الادب، باب كيف الاستئذان، ص 807، حدیث: 5177

**يَا يَهَا الَّذِينَ أَمْنُوا لَا تُبْطِلُوا أَصْدَقَتِنَّمْ
بِالْأَمْنِ وَالْأَذْلِيٰ**
(ب، 3، البقرة: 264)

tarjamah-e-kanjul-i-irfana : ऐ ईमान वालो ! एहसान जता कर और तक्लीफ़ पहुंचा कर अपने सदके बरबाद न कर दो ।

इस आयत के तहूत तफ़सीरे सिरातुल जिनान में है कि इर्शाद फ़रमाया गया कि ऐ ईमान वालो ! जिस पर ख़र्च करो उस पर एहसान जतला कर और उसे तक्लीफ़ पहुंचा कर अपने सदके का सवाब बरबाद न कर दो क्यूं कि जिस तरह मुनाफ़िक़ आदमी लोगों को दिखाने के लिये और अपनी वाह वाह करवाने के लिये माल ख़र्च करता है लेकिन उस का सवाब बरबाद हो जाता है इसी तरह फ़कीर पर एहसान जतलाने वाले और उसे तक्लीफ़ देने वाले का सवाब भी ज़ाएअ़ हो जाता है । इस की मिसाल यूँ समझो कि जैसे एक चिकना पथ्थर हो जिस पर मिट्टी पड़ी हुई हो, अगर उस पर ज़ोरदार बारिश हो जाए तो पथ्थर बिल्कुल साफ़ हो जाता है और उस पर मिट्टी का नामो निशान भी बाक़ी नहीं रहता ।¹

जन्त से महसूमी का सबब

ताजदारे रिसालत, शहन्शाहे नुबुव्वत ﷺ का फ़रमाने इब्रत निशान है : एहसान जताने वाला, वालिदैन का ना फ़रमान और शराब का आदी जन्त में नहीं जाएंगे ।²

नुक़सान उठाने वाले अफ़राद

हज़रते अबू ज़र रضी اللہ عنہ سे रिवायत है कि सरकारे नामदार, मरीने के ताजदार ने इर्शाद फ़रमाया : तीन शख़्स वोह हैं जिन से अल्लाह पाक कियामत के दिन न तो कलाम करेगा न नज़रे रहमत फ़रमाएगा और न उन्हें गुनाहों से पाक करेगा बल्कि उन के लिये दर्दनाक अ़ज़ाब है । हज़रते अबू ज़र ने अर्ज़ की : ये ह लोग तो टोटे और ख़सारे ही में पड़ गए, ऐ अल्लाह पाक के रसूल ! ये ह कौन लोग हैं ? फ़रमाया : तहबन्द लटकाने वाला, एहसान जताने वाला और झूटी कसम से माल बेचने वाला ।³

1 ... तफ़सीरे सिरातुल जिनान, पारह : 3, अल बक़रह, तहूतल आयह : 264, 1/457

2 ... نسائي، كتاب الاشربة، الرواية في المدمنين في الحمر، ص 895، حديث: 5683

3 ... مسلم، كتاب الإيمان، باب بيان غلط تحريم أساليب الازار والمن بالمعطية وتفيق... الخ، ص 58، حديث: 711

ہجڑتے مُعْفَتٰ اَهْمَدَ يَارَ خَيْرَ نَذِيرٍ رَحْمَةُ اللّٰهِ عَلَيْهِ اِسَ هَدَىٰ سے پاک کے تھوڑت لی�تے ہیں : کلام سے مुراad مہبّت کا کلام ہے، دेखنے سے مुراad کرم کا دेखنا ہے اور پاک فرمانے سے مुراad گوناہ بخشنا ہے یا' نی دوسرے مُسْلِمَانَوْنَ پر یہ تینوں کرم ہوئے مگر ان تین کِسْم کے لोگ ان تینوں اِنْوَاعَوْنَ سے مُهْرُم رہے گے لیہا جا ان سے بچتے رہوں ।¹

صَلَوَاتُ اللّٰهِ عَلَى الْحَبِيبِ ! صَلَوَاتُ اللّٰهِ عَلَى مُحَمَّدٍ

سَبَكٌ نَّمْبَر٦ ٧

مُؤْجُزٌ آتٌ

1	مَدْنَىٰ كَاهِدَا : تَنْوِينَ کا بَیان	2	تَفْسِيرِ کورआن : اَللّٰهُمَّ پاک کی تَسْبِيَّہ تَهْمِید کرنے کا بَیان
3	نَمَاجِٰ کے اَهْکَام : وُجُوٰ تَوْدِنَے والی چیزें	4	سُونَتِنَ وَ اَدَاب : سُورما لَگانے کی سُونَتِنَ وَ اَدَاب
5	إِسْلَامِيَّہ آمَال : مُسْلِمَانَوْنَ کو اَجِیْیَت دَنَے کی مَجْمَعَت		

(1) مَدْنَىٰ كَاهِدَا (تَنْوِينَ کا بَیان)

ہدایات

- ◀ دو جُبر = دو جِر = اُور دو پِش = کو تَنْوِينَ کہتے ہیں । جس هُر پر تَنْوِينَ ہو اُسے مُنَبَّن کہتے ہیں ।
- ◀ تَنْوِينَ نُون ساکِن ہوتا ہے جو کالمے کے آخِیر میں آتا ہے اس لیے تَنْوِينَ کی آواز نُون ساکِن کی ترہ ہوتی ہے ।
- ◀ تَنْوِينَ کو اس ترہ پढ़ئے :
- ▶ مَمْ = میم دو جُبر مَمْ = میم دو جِر مَمْ = میم دو پِش مَمْ = میم دو جُبر مَمْ = میم دو جِر مَمْ = میم دو پِش
- ◀ جُبر کی تَنْوِينَ کے بَاد کہیں "I" اُور کہیں "ی" لیخا جاتا ہے । ہیجے کرتے وکٹ اس کا نام ن لے ।

1... میرआنُول مناجیہ, 4/244

ط	ط	طا	ڙ	ڙ	ڙا
ڏ	ڏ	ڏا	ڙ	ڙ	ڙا
ض	ض	ضا	ڙ	ڙ	ڙا
ڦ	ڦ	ڦا	ڙ	ڙ	ڙا
ک	ک	گا	ڙ	ڙ	ڙا
ڻ	ڻ	ڻا	ڙ	ڙ	ڙا
ء	ء	ءا	ڙ	ڙ	ڙا
د	د	دگي	ڙ	ڙ	ڙا
غ	غ	غ	ڙ	ڙ	ڙا
و	و	و	ڙ	ڙ	ڙا

(2) تپسی رے کورआن (اللہ پاک کی تسبیھو تہمید کرنے کا بیان)

فَسُبْحَنَ اللَّهُ حَمْدٌ تُسْمُونَ وَحْمَدٌ
تُصْحُونَ ۝ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَاوَاتِ وَ
الْأَرْضِ وَعَشَيَا وَحْمَدٌ تُظَهَرُونَ ۝

(۱۸، الرؤم: ۲۱)

تارجمائے کanjul irfan : تو اللہ پاک کی پاکی بیان کرو جب شام کرو اور جب سوچ کرو । اور یہی کے لیے تا'ریف ہے آسمانوں اور جسمیں میں اور یہی وکٹ جب دن کا کوچھ حصہ باکری ہو اور جب تुम دوپھر کرو ।

تفسیر سیخیتے سیرا ترول جیاناں جیل د 7 سफہ 424 پر ہے : یا' نی اے اکل مندو ! جب تुم نے نے ک آ' مال کرنے والے مومینوں کو میلنے والा سواب اور نے مرتے یونہی جھٹلانے والے کوپھار کو ہونے والے اجڑاکے بارے میں جان لیا تو تुم سوہنہ شام ہر اس چیز سے اعلیٰ پاک کی پاکی بیان کرو جو اس کی شان کے لایک نہیں । یہاں اعلیٰ پاک کی پاکی بیان کرنے سے موت اعلیٰ موسیٰ سرین کا اک کول یہ بھی ہے کہ اس سے موراد نماجِ ادا کرنا ہے । ہجرتے ابڈوللہ بین ابساں رضی اللہ عنہما سے دریافت کیا گیا کہ کیا پانچ نمازوں کا بیان کورآنے پاک میں ہے ؟ آپ رضی اللہ عنہما نے فرمایا : ہاں । اور یہ آیات تیلواحت فرمائی اور فرمایا کہ اس میں پانچ نمازوں اور ان کے اوقات مذکور ہیں ।¹

دوسرا کول کے معتابیک اس آیات میں تین نمازوں کا بیان ہوا، شام میں مغربیب اور اشہاد کی نمازوں آگئی جب کہ سوہنہ میں نماجِ فجرا آگئی ।²

اعلیٰ پاک کی ہمدو سنا اور تسبیح بیان کرنے کے فوجاہل

احادیس میں اعلیٰ پاک کی ہمدو سنا اور تسبیح بیان کرنے کی بہت سی فوجیلتوں وارید ہیں، یہاں ان میں سے دو فوجاہل مولانا حسن ہیں :

(1) ﴿ ہجرتے ابू ہریرا رضی اللہ عنہما سے ریوایت ہے، نبی یعیٰ اکرم نے ارشاد فرمایا : "دو کلمے اسے ہیں جو جہاں پر ہلکے ہیں، میجاںے املا میں باری ہیں اور اعلیٰ پاک کو بہت پسند ہیں । (وہ دو کلمے یہ ہیں :) "سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ" ।³ ﴾

(2) ﴿ ہجرتے ابू سید خودری اور ہجرتے ابू ہریرا رضی اللہ عنہما سے ریوایت ہے، رسلوں کریم نے ارشاد فرمایا : "اعلیٰ پاک نے کلام میں سے چار چیزوں کو پسند فرمایا لیا ہے । اللہ اکبر (4)، لا اله الا الله (3)، الحمد لله (2)، سُبْحَانَ اللَّهِ (1)" کہا تو

¹ ...تفسیر روح البیان، پ 21، الروم، تحت الآیہ: 18/7.17

² ...تفسیر حازن، پ 21، الروم، تحت الآیہ: 388/3

³ ...بخاری، کتاب الہممان و النذور، باب اذاقاً: وَاللَّهُ لَا اتَّكَلُ الْيَوْمَ فَصَلِّ... 1، ص 1632، حدیث: 6682

اللّٰهُمَّ اكْبِرْ ۖ اللّٰهُمَّ اكْبِرْ ۖ اللّٰهُمَّ اكْبِرْ

अल्लाह पाक उस के लिये 20 नेकियां लिख देता है और उस के 20 गुनाह मिटा देता है। जिस ने “الْحَمْدُ لِلّٰهِ” कहा तो उस के लिये भी इसी की मिस्ल है। जिस ने “الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ” कहा तो उस के लिये 30 नेकियां लिखी जाएंगी और उस के 30 गुनाह मिटा दिये जाएंगे।¹

نماज़ के लिये येह पांच अवकात मुकर्रर फ़रमाए जाने की हिक्मत

याद रहे कि नमाज़ के लिये येह पांच अवकात इस लिये मुकर्रर फ़रमाए गए कि अफ़्ज़ल आ'माल वोह हैं जो हमेशा हों और इन्सान येह कुदरत नहीं रखता कि अपने तमाम अवकात नमाज़ में सर्फ़ करे क्यूं कि इस के साथ खाने पीने वगैरा के हवाइज व ज़रूरिय्यात हैं तो अल्लाह पाक ने बन्दों पर इबादत में तरछ़फ़ीफ़ (या'नी कर्मी) फ़रमाई और दिन के शुरूअ़, दरमियान और आखिर में जब कि रात के शुरूअ़ और आखिर में नमाजें मुकर्रर कीं ताकि इन अवकात के अन्दर नमाज़ में मश्गुल रहना दाइमी (या'नी हमेशा) इबादत के हुक्म में हो।²

(3) نماज़ के अहकाम 《वुजू तोड़ने वाली चीजें》

- (1) ﴿ खून, पीप या ज़र्द पानी कहीं से निकल कर बहा और उस के बहने में ऐसी जगह पहुंचने की सलाहिय्यत थी जिस जगह का वुजू या गुस्ल में धोना फ़र्ज़ है तो वुजू जाता रहा।³
- (2) ﴿ खून या रत्नबूत अगर ज़ाहिर हुवा और बहा नहीं जैसे सूई की नोक या चाकू का कनारा लग जाता है और खून उभर या चमक जाता है या खिलाल किया या मिस्वाक की या उंगली से दांत साफ़ किये या दांत से कोई चीज़ मसलन सेब वगैरा काटा उस पर खून का असर ज़ाहिर हुवा या नाक में उंगली डाली उस पर खून की सुर्खी आ गई मगर वोह खून बहने के क़ाबिल न था वुजू नहीं टूटा।⁴

1...مسند امام احمد، مسند ابی هریرة، 228/4، حدیث: 8233

2...تفسیر خازن، پ 21، الرؤم، تحت الآية: 389/3، 18

3... بہارے شریعت، 1/304، ہیسٹا : 2

4... بہارے شریعت، 1/304، ہیسٹا : 2 مولخُبِّسَن

(3) ﴿ جَرْحُمُ کا خُون بار بار ساپ کرتے رہے کی بہنے کی نائبات ن آئی تو گاہر کر لیجیے کی اگر اسکا خُون پوچھ لیا ہے کی اگر ن پوچھتے تو بہ جاتا تو وujū tūt گیا، اگر ن بہتا تو وujū نہیں tūtے گا ।¹

(4) ﴿ گوشت میں انچکشان لگانے میں سیفِ اسی سوت میں وujū tūtے گا جب کی بہنے کی میکڈار میں خُون نیکلے । جب کی نس کا انچکشان لگا کر پہلے خُون اپر کی ترکھنی چلتے ہیں جو کی بہنے کی میکڈار میں ہوتا ہے لیہاڑا وujū tūt جاتا ہے । یہی ہی سوت دھر کی ہے ।²

(5) ﴿ آنکھ کی بیماری کے سبب جو آنسو بہا وہ ناپاک ہے اور وujū بھی توڈ دے گا³ افسوس ! اکسر لوگ اس مسئلے سے نا وکیف ہوتے ہیں اور دुखتی آنکھ سے بیماری کی وجہ سے بہنے والے آنسو کو اور آنسوؤں کی مانند سمجھ کر آسٹین یا کمیج کے دامن وگئرا سے پوچھ کر کپڈے ناپاک کر ڈالتے ہیں ।⁴

(6) ﴿ ٹالا نوچ ڈالا اور اس میں برا پانی بہ گیا تو وujū tūt گیا ورنہ نہیں ।⁵

(7) ﴿ خارش یا فوڈیوں میں اگر بہنے والی رکوبت نہ ہو سیفِ چیپک ہو اور کپڈا اس سے بار بار چھو کر چاہے کیتنا ہی سن جائے (گیلا ہو جائے) پاک ہے ।⁶

(8) ﴿ مونہبھر کے (علتی) خانے، پانی یا سफرا (یا' نی پیلے رنگ کا کڈوا پانی) کی وujū توڈ دیتی ہے । جو کے (علتی) تکلیف کے بیگیر ن رہکی جا سکے اسے مونہبھر کہتے ہیں ।⁷ مونہبھر کے پشاو کی ترہ ناپاک ہوتی ہے اس کے چینتوں سے اپنے کپڈے اور بدن کو بچانا چرکھی ہے ।⁸

۱...فتاویٰ هندیہ، کتاب الطہارۃ، الباب الاول فی الوضوء، الفصل الخامس، 1/12 بغير قليل

۲... وujū کا تریکا، س. 26

۳...فتاویٰ هندیہ، کتاب الطہارۃ، الباب الاول فی الوضوء، الفصل الخامس، 1/13

۴... وujū کا تریکا، س. 23

۵...فتاویٰ هندیہ، کتاب الطہارۃ، الباب الاول فی الوضوء، الفصل الخامس، 1/13

۶... فتاوا رجیلیہ، 1/370 مولخیخسن

۷...فتاویٰ هندیہ، کتاب الطہارۃ، الباب الاول فی الوضوء، الفصل الخامس، 1/14

۸... وujū کا تریکا، س. 20,24 مولتکٹن

(4) सुन्तें व आदाब (सुरमा लगाने की सुन्तें व आदाब)

प्यारे प्यारे इस्लामी भाइयो ! सुरमा लगाना हमारे प्यारे आक़ा, मदीने वाले मुस्तफ़ा
 की निहायत ही प्यारी और मीठी सुन्त है । सरकारे नामदार, मदीने के ताजदार
 खलीफा^{صلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَالْهُوَ أَكْبَرُ} जब सोने लगते तो अपनी मुबारक आंखों में सुरमा लगाया करते । लिहाज़ा हमें भी
 सोने से पहले इत्तिबाएँ सुन्त की नियत से अपनी आंखों में सुरमा लगाना चाहिये । इस से हमें
 सुरमा लगाने की सुन्त का भी सवाब होगा और साथ ही साथ इस के दुन्यवी फ़्राइट भी हासिल
 होंगे ।

सोते वक्त सुरमा डालना सुन्त है

सरकारे मदीना^{صلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَالْهُوَ أَكْبَرُ} सुरमा सोते वक्त इस्ति'माल फ़रमाते थे, चुनान्चे हज़रते
 अब्दुल्लाह बिन अब्बास^{رضي الله عنه} फ़रमाते हैं कि ताजदारे मदीना, राहते क़ल्बो सीना^{صلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَالْهُوَ أَكْبَرُ}
 सोने से पहले हर आंख में सुरमए इस्मद की तीन सलाइयां लगाया करते थे ।¹

प्यारे प्यारे इस्लामी भाइयो ! हडीसे पाक से मा'लूम हुवा कि सुरमा सोते वक्त इस्ति'माल
 करना सुन्त है ।² लिहाज़ा हम रात को जब भी सोया करें हमें सुरमा लगाना न भूलना चाहिये । सोते
 वक्त सुरमा लगाने में येह मस्लहत है कि सुरमा ज़ियादा देर तक आंखों में रहता है और आंखों के
 मसामात में सरायत कर के आंखों को फ़ाएदा पहुंचाता है । इब्ने माजह की रिवायत में है : “तमाम
 सुरमों में बेहतर सुरमा इस्मद” है कि येह निगाह को रोशन करता और पलकें उगाता है ।³

सुरमा लगाने का तरीक़ा

हमारे प्यारे सरकार, मदीने के ताजदार^{صلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَالْهُوَ أَكْبَرُ} दोनों मुक़द्दस आंखों में सुरमे की
 तीन तीन सलाइयां इस्ति'माल फ़रमाते थे और अक्सर इसी पर अ़मल था । ताहम बा'ज़ रिवायात
 में सीधी आंख मुबारक में तीन सलाइयां और बाई में दो का भी ज़िक्र आया है और “शमाइले

١... ترمذی، کتاب اللباس، باب ماجاء فی الاصحال، ص 439، حدیث: 1757.

٢... میرआतुل مनاجीہ، 6/180

٣... ابن ماجہ، کتاب الطہ، باب الکحل بالامم، ص 566، حدیث: 3497.

رسूل” مें इसी तरह बयान किया गया है कि सरकारे मदीना ﷺ हर आंख मुबारक में दो दो सलाइयां सुरमे की डालते और एक सलाई को दोनों मुबारक आंखों में लगाते ।¹

(5) इस्लाहे आ'माल 《मुसल्मानों को अज़िय्यत देने की मज़म्मत》

प्यारे प्यारे इस्लामी भाइयो ! बिला वज्हे शर्ई किसी को भी तक्लीफ़ पहुंचाने की इस्लाम में क़त्थ़न इजाज़त नहीं है। अगर कोई ऐसा करता है तो यक़ीनन उस का येह अ़मल सरासर इस्लामी तालीमात के मुनाफ़ी है।

अल्लाह पाक इशाद फ़रमाता है :

وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ
بِعَيْرِمَا الْتَّسْبِيْوْ افَقَدُوا هُنَّا بُهْتَانًا
وَرَأْشَامِيْنًا

(ب٢٢، الاحزاب: 58)

तरजमए कन्जुल इरफ़ान : और जो ईमान वाले मर्दों और औरतों को बिगैर कुछ किये सताते हैं तो उन्होंने बोहतान और खुले गुनाह का बोझ उठा लिया है।

अल्लामा इस्माईल हक़की رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ इस आयते मुबारका की तफ़सीर में फ़रमाते हैं : मुसल्मान मर्दों या औरतों को बे किये सताने से मुराद येह है कि उन के हक़ में वोह बातें करते या उन के साथ वोह काम करते हैं जिस से उन्हें रन्ज पहुंचता है हालां कि कोई ऐसी वज्ह नहीं होती कि जिस पर उन्हें दुख या रन्ज पहुंचाया जाए। मज़ीद फ़रमाते हैं : येह आयते मुबारका आम है, इस में हर वोह ईज़ा या'नी तक्लीफ़ मुराद है जो किसी भी मोमिन मर्द व औरत को नाहक़ दी जाए²

आ'ला हज़रत इमाम अहमद रज़ा ख़ान رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ फ़रमाते हैं : मुसल्मान को बिगैर किसी शर्ई वज्ह के तक्लीफ़ देना क़र्द्द हराम है।³

अल्लाह पाक के प्यारे हबीब صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ का फ़रमाने इब्रत निशान है : جिस ने (बिला वज्हे शर्ई) किसी मुसल्मान को ईज़ा दी उस ने मुझे ईज़ा दी और जिस ने मुझे ईज़ा दी उस ने अल्लाह को ईज़ा दी।⁴

¹ ...وسائل الوصول الى الشمايل الرسول، الباب الثاني في صفة حلة رسول الله، الفصل الثاني، ص 31

² ...تفسير روح البيان، پ 22، الاحزاب، تحت الآية: 239/7، 58

³ ... فتاوا رجُلية، 24/425

⁴ ... معجم اوسط، 387/2، حديث: 3607

لोگوں کو تکلیف دے نے والा مالکِ نہ ہے

اممی رسل مُعْمَنْ نے حجَّر تے ابُو بکر سیدیکؓ سے مارکی ہے کہ حُجُور تاجدارے دو اُالمَّ نے فرمایا : جس نے مُسْلِمَانَ کو تکلیف یا دھوکا دیا وہ مالکِ نہ ہے ।¹

لोگوں کو تکلیف دے نے والے کا اُج़اب

حجَّر تے ابُو حُرَيْرَةَ عَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سے مارکی ہے کہ ہم پ्यارے پ्यارے آکڑا، مदینے والے مُسْتَفْضٰ کے ساتھ چل رہے�ے، ہمارا گужر دو کُبُریں کے پاس سے ہوا تو آپ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ رُک گئے لیہا جا ہم بھی آپ کے ساتھ ٹھہر گئے । آپ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ کا رُنگ مُبارک تबدیل ہونے لگا یہاں تک کہ آپ کی کُمی سے مُبارک کی آسٹین کپکپانے لگی । ہم نے اُرْجُ کی : یا رَسُولُ اللَّهِ اَعْلَمُ ! کیا ماجرا ہے ؟ ارشاد فرمایا : کیا تुم بھی وہ آواج سُن رہے ہو جو میں سُن رہا ہو ؟ ہم نے اُرْجُ کی : اے اُلّاہ کے رَسُولُ اللَّهِ اَعْلَمُ ! آپ کیا سما اُت فرمائے ہیں ؟ ارشاد فرمایا : اس دوسرے افساد پر اس کی کُبُری میں انٹی ہائی سخن اُجَاب ہو رہا ہے وہ بھی اسے گُناہ کی وجہ سے جو ہکری ہے (یا 'نی اس دوسرے کے خیال میں ہکری ثابت یا فیر یہ کہ اس سے بچنا اس کے لیے آسان ہے) । ہم نے اُرْجُ کی : وہ کیا سا گُناہ ہے ؟ ارشاد فرمایا : اس میں سے اک پیشہ اس سے ن بچتا ہے اور دوسرا اپنی جبائن سے لوگوں کو انجیعیت دلتا ہے اور چوغلی کرتا ہے । فیر آپ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ نے خجور کی دو تھنیاں مُنگواریں اور ان میں سے ہر اک کُبُری پر اک اک تھنی رکھ دی । ہم نے اُرْجُ کی : یا رَسُولُ اللَّهِ اَعْلَمُ ! کیا یہ چیز اس کو کوئی نافع نہیں دے گی ؟ ارشاد فرمایا : ہاں ! جب تک یہ دوسرے تھنیاں تر رہے گی اس سے اُجَاب میں کمی ہوتی رہے گی ।²

۱... ترمذی، کتاب البر والصلة، باب ماجاء في الحيانة والغش، ص 385، حدیث: 1940

۲... ابن حبان، کتاب الرقائق، باب الاذکار، ص 329، حدیث: 824

ख़ारिश मुसल्लत कर दी जाएगी

मुसल्मानों को तक्लीफ़ देने वाले जहन्म जैसे मकामे अज़ाब में मज़ीद अज़ाबात का सामना भी करेंगे चुनान्वे हज़रते मुजाहिद رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ ف़رमाते हैं : जहन्मियों पर एक क़िस्म की ख़ारिश मुसल्लत कर दी जाएगी, जिस की वजह से वोह अपने बदनों को खुजाएंगे यहां तक कि उन में से किसी की हड्डी ज़ाहिर हो जाएगी तो निदा की जाएगी : ऐ फुलां ! क्या तुझे इस की वजह से तक्लीफ़ हो रही है ? वोह कहेगा : हां ! तो निदा देने वाला कहेगा : ये ह उस का बदला है जो तुम मुसल्मानों को तक्लीफ़ देते थे ।¹

صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَى الْحَبِيبِ ! صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَى مُحَمَّدٍ

सबक़ नम्बर 8

मौजूदात

1	मदनी क़ाइदा : साबिक़ा अस्बाक़ की दोहराई	2	तपस्सीरे कुरआन : हालते नापाकी में नमाज़ के क़रीब न जाओ
3	नमाज़ के अहकाम : वुजू तोड़ने वाली चीजें	4	सुन्तें व आदाब : तेल डालने व कंधा करने की सुन्तें व आदाब
5	इस्लाहे आ'माल : लोगों के ऐब व खुफ्या बातें सुनने की मज़म्मत		

(1) मदनी क़ाइदा (दोहराई अव्वल)

- ◀ मदनी क़ाइदे के अस्बाक़ : हुरूफ़े हल्की, हुरूफ़े मुफ़िरदात मुकम्मल, मुरक्कबात, हरकात और तन्वीन की दोहराई की जाएगी ।
- ◀ इस सबक़ को हिज्जे करते हुए और रवां दोनों तरह पढ़ें ।

١...احياء علوم الدين، كتاب آداب الالفة، الباب الثالث في حق المسلم والرحم والجواب...المخ، 240/2.

- ◀ हरकात, तन्वीन और तमाम हुरूफ़ बिल खुसूस हुरूफ़े मुस्ता'लिया की दुरुस्त अदाएगी का खास ख़्याल रखें।
- ◀ हिज्जे इस तरह करें : مَلِكٌ : مीम ज़बर م, لाम ज़ेर ل, काफ़ दो पेश = کُنْ = مَلِكٌ

مَلِكٌ	حَمْدٌ	صُحْفٌ	رُسْلُ	جَعَلَ	نَزَلَ
كِبْرٌ	قُرْئَى	سُئَلَ	قُتِلَ	يَلْجُ	تَجَدُّ
طَوَّى	هُدَى	عَمَلًا	مَرَضًا	أَحَدًا	حُشْرَ
فِئَةٌ	ظُلَلٌ	سَخَطٌ	ثَمَنٌ	مَسَدٌ	قُرَى
أُذْنٌ	لَعِبٌ	غَضَبٌ	صَدْرٌ	نَفَرٌ	عُنْقٌ
شَجَرَةٌ	سَفَرَةٌ	عَلْقَةٌ	قِرَدَةٌ	دَرَجَةٌ	كُتُبٌ

(2) تفسیر کورआن ﴿نَّاَپَاكَيْ کِيْ هَالَتَ مِنْ نَمَاجِنْ كِيْ كَرِيَبَ نَ جَآوَ﴾

وَلَا جُنْبًا إِلَّا عَابِرٍ سَبِيلٍ حَتَّى تَغْتَسِلُوا

(پ، النساء: 43)

تترجمہ کنجنول افران : اور ن ناپاکی کی
ہالات میں (نماج کے کریب جاؤ) ہتا کہ تum
گوسل کر لو سیوا اس کے کہ تum ہالاتے سافر
میں ہو (تو تامم کر لو) ।

تفسیر سیرا تولی جیاناں جلد 2، سفارہ 238 پر ہے : جب تum جنابت کی ہالات میں ہو
تو جب تک گوسل ن کر لو تب تک نماج کے کریب ن جاؤ یا 'نی پہلے گوسل کرنا فوجی
ہے । ہاں اگر سافر کی ہالات میں ہو اور پانی ن میلے تو تامم کر کے نماج پढ لو । یہاں
سافر کی کہد اس لیے ہے کہ پانی ن میلنا اکسر سافر ہی میں ہوتا ہے ورنہ ن تو سافر میں

تَيَّمْمُومُ کی کوئلیٰ اِجَاجَتٌ ہے اُور ن تَيَّمْمُومُ کی اِجَاجَتٌ سَفَرٍ کے ساتھ خَسَسٌ ہے یا' نی اگر سَفَرٍ میں پانی مُعْسَسٌ رہے تو تَيَّمْمُومُ کی اِجَاجَتٌ ن ہوگی اُور یونہی اگر سَفَرٍ کی ہَلَاتٌ نہیں لے کر بیماری بَغَرَا ہے جیسے میں پانی کا اِسْتِ'مَال نُوكَسَان دَه ہے تو تَيَّمْمُومُ کی اِجَاجَتٌ ہے ।

نماजٰ کے لیے پاکی جڑُریٰ ہے

بہارے شریعتِ جیلڈ 1، سَفَرٌ 282 پر ہے : نماجٰ کے لیے تُہارات اُسی جڑُریٰ چیزٰ ہے کہ بے اِس کے نماجٰ ہوتی ہی نہیں بُلْکَ جان بُوْذَ کر بے تُہارات نماجٰ آدا کرنے کو عَلَمَ کو فرَلَ لیکھتے ہے اُور کیون نہ ہو کہ اِس بے وُجُوْ یا بے گُسل نماجٰ پَدَنے والے نے اِبَادَت کی بے اَدَبٍ اُور تَوْہین کی । نبی ﷺ کی فَرَمَاتِیٰ ہے کہ جنَّت کی کُنْجی نماجٰ ہے اُور نماجٰ کی کُنْجی تُہارات ।¹ اک رَوْجَ نَبِيَّيَّهُ پَاكَ سُوْبَحَ کی نماجٰ میں سُوْرَہ رَمَضَانَ پَدَ رہے تھے تو مُتَشَابَہ لگا । بَا' دے نماجٰ اِشَادَ فَرَمَّا : کیا ہَلَ ہے یعنی اُن لوگوں کا جو ہمارے ساتھ نماجٰ پَدَتے ہے اُور اَصْحَیٰ تُرَاهٰ تُہارات نہیں کرتے، اُنھیں کی وَجْہ سے اِمام کو کِرَاطَ میں شُبَحَ پَدَتا ہے ।²

(چُنَانَّ) جب بِیگِر کامیل تُہارات نماجٰ پَدَنے کا یہ وَبَال ہے تو بے تُہارات نماجٰ پَدَنے کی نُہُسَت کا کیا پُوچھنا । اک هَدَیَّس میں فَرَمَّا : تُہارات (پاکی) نِسْفِ اِمَان ہے ।³

تُہارات کی کِسْمَے

تُہارات کی دو کِسْمَے ہیں : (1) سُوْغَرَ (یا' نی چُوتی), (2) کُبَرَا (یا' نی بَडَیٰ) । تُہارات سُوْغَرَ وُجُوْ کو اُور تُہارات کُبَرَا گُسل کو کہتے ہیں ।⁴

جُنُوبی شَعْرَ کے اَهْکَام

اُئُرَت کے ساتھ ہم بِسْتَری کی ہو یا کسی اُور تَرِیکے سے شَهْوَت کے ساتھ مُنِکَل گَدَ ہو تو گُسل کرنا وَاجِب ہے، اسے گُسلے جَنَابَت کہتے ہیں । گُسلے جَنَابَت ن کرنا گُنَاح ہے । جُنُوبی شَعْرَ کے مُتَأْلِلَکَ چند هَدَیَّس میں مُلَاهِجَ کیجیے :

۱... مسند امام احمد، مسند جابر بن عبد الله، 149/6، حدیث: 15039

۲... نسائی، کتاب الافتتاح، القراءة في الصحيح بالروم، ص 165، حدیث: 944 مفهوماً

۳... ترمذی، کتاب الدعوت، 1/282، حِسْسَةٌ : 2 بَاب تَسْرُفٍ

3519، حدیث: 806، بَاب

(۱) ﴿۱﴾ अमीरुल मुअमिनीन हज़रते अُलीٰ سے رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سے रिवायत है कि رَسُولُ اللَّهِ اَكَبَرُ
ने फ़रमाया कि उस घर में रहमत के फ़िरिश्ते दाखिल नहीं होते जिस घर में तस्वीर या कुत्ता या जुनुबी
(या'नी जिस पर गुस्ल वाजिब है) मौजूद हो ।^۱

(2) ﴿ ﴾हजरتےِ ابنےِ عمرؑ سے ماریٰ ہے، ہو جو نبی خلیلؐ کا اکرمؑ نے فرمایا :
جُنوبی اور هائے کو رسانے میں دشمن سے کوئی ن پڑے (ن ٹوڈا ن بہت) ۲

(3) नमाज़ के अहङ्काम (वुजू तोड़ने वाली चीजें)

(1) रुकूअ़ व सुजूद वाली नमाज़ में बालिग ने क़हक़हा लगा दिया या'नी इतनी आवाज़ से हंसा कि आस पास वालों ने सुना तो वुज्जू भी गया और नमाज़ भी गई, अगर इतनी आवाज़ से हंसा कि सिर्फ़ खुद सुना तो नमाज़ गई वुज्जू बाक़ी है, मुस्कुराने से न नमाज़ जाएगी न वुज्जू। मुस्कुराने में आवाज बिल्कुल नहीं होती सिर्फ़ दांत जाहिर होते हैं।⁵

(2) बालिग् ने नमाजे जनाजा में कहकहा लगाया तो नमाज् टूट गई, वुजू बाकी है।⁶

(3) ~~अ~~ अः अवाम में मशहूर है कि घुटना या सत्र खुलने या अपना या पराया सत्र देखने से बुजू टूट

¹ ... أبو داود، كتاب اللياس، باب في الصور، ص 651، حديث: 4152.

² ...ترمذى، أبواب الطهارة، باب ماجاء فى الجنب والخائض أھم ما يقران القرآن، ص 45، حديث: 131.

३ ... बहारे शरीअत, 1/326, हिस्सा : 2

⁴ ... أبو داود، كتاب اللباس، باب في الجنب يدخل المسجد، ص 50، حديث: 232.

٥ ...نور الايضاح مع مراقي الفلاح، ص 64

٦ ...نور الايضاح مع مراد الفلاح، ص ٦٤

जाता है येह बिल्कुल ग़लत है। हां ! वुजू के आदाब से है कि नाफ़ से ले कर दोनों घुटनों समेत सब सत्र छुपा हो, बिगैर ज़रूरत सत्र खुला रखना मन्त्र और दूसरों के सामने सत्र खोलना ह्राम है।¹

(4) **﴿**मुंह से खून निकला अगर थूक पर ग़ालिब है तो वुजू टूट जाएगा वरना नहीं, ग़लबे की पहचान येह है कि अगर थूक का रंग सुर्ख़ हो जाए तो खून ग़ालिब समझा जाएगा और वुजू टूट जाएगा येह सुर्ख़ थूक नापाक भी है। अगर थूक ज़र्द (या'नी पीला) हो तो खून पर थूक ग़ालिब माना जाएगा लिहाज़ा न वुजू टूटेगा न येह ज़र्द थूक नापाक (है)।²

(5) **﴿**आप बा वुजू थे अब शक आने लगा कि पता नहीं वुजू है या नहीं, ऐसी सूरत में आप बा वुजू हैं क्यूं कि सिर्फ़ शक से वुजू नहीं टूटता।³ यक़ीनन आप उस वक्त तक बा वजू हैं जब तक वुजू टूटने का ऐसा यक़ीन न हो जाए कि क़सम खा सकें।⁴

(6) **﴿**सोने से मुल्लक़न वुजू नहीं टूटता, सोने में अगर येह दो शराइत पाई जाएं तो वुजू टूटेगा : (1) दोनों सुरीन अच्छी तरह जमे हुए न हों। (2) ऐसी हालत पर सोया जो ग़ाफ़िल हो कर सोने में रुकावट न हो। जब दोनों शर्तें जम्म न हों या'नी सुरीन भी अच्छी तरह जमे हुए न हों नीज़ ऐसी हालत में सोया हो जो ग़ाफ़िल हो कर सोने में रुकावट न हो तो ऐसी नींद से वुजू टूट जाता है। अगर एक शर्त पाई जाए और दूसरी न पाई जाए तो वुजू नहीं टूटेगा।⁵ तफ़्सीل के लिये “नमाज़ के अह़काम” सफ़्हा 35 ता 37 का मुतालआ कीजिये।

(7) **﴿**पेशाब, पाख़ाना, मनी, कीड़ा या पथरी मर्द या औरत के आगे या पीछे से निकलें तो वुजू जाता रहेगा।⁶

1 ... بہارے شریعت، 1/309، ہیسٹا : 2

2 ... فتاویٰ ہندیہ، کتاب الطهارة، باب الادل في الوضوء، الفصل الخامس، 13/1

3 ... دریختار، کتاب الطهارة، ص 25

4 ... वुजू का तरीका, स. 26

5 ... वुजू का तरीका, स. 26,27

6 ... فتاویٰ ہندیہ، کتاب الطهارة، باب الوضوء، الفصل الخامس في نوافض الوضوء، 12/1

(8) मर्द या औरत के पीछे से मामूली सी हवा भी खारिज हुई, वुजू टूट गया। मर्द या औरत के आगे से हवा खारिज हुई, वुजू नहीं टूटेगा।¹ बा'ज़ लोग कहते हैं कि खिन्धीर का नाम लेने से वुजू टूट जाता है, येह ग़लत है।²

(4) सुन्तें व आदाब (तेल डालने व कंधा करने की सुन्तें व आदाब)

हमारे प्यारे आक़ा, मदीने वाले मुस्तफ़ा^{صلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَالْهُوَ أَكْبَرُ وَسَلَّمَ} अपने सरे अक़दस और दाढ़ी मुबारक में तेल डालते, कंधा करते, बीच सर में मांग निकालते थे। हज़रते अबू हुरैरा^{رضيَ اللَّهُ عنْهُ} से मरवी है कि हुज़ूरे पाक, साहिबे लौलाक^{صلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَالْهُوَ أَكْبَرُ وَسَلَّمَ} ने फ़रमाया : “जिस के बाल हों तो वोह उन का इक्राम करे।”³ (या’नी उन को धोए, तेल लगाए और कंधा करे।)

चुनान्वे तेल डालने और कंघा करने की चन्द सुन्नतें और आदाब बयान किये जाते हैं, आइये मुलाहज़ा फ़रमाइये :

(1) ~~म~~ मांग सर के बीच में निकाली जाए कि ये ह सुनत है।⁴

(2) सर में तेल डालने से कुब्ल "بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ" पढ़ लेना चाहिये ।

(3) सर में तेल लगाने का तरीका यह है कि "بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ" पढ़ कर उलटे हाथ की हथेली में थोड़ा सा तेल डालें, फिर पहले सीधी आंख के अबू पर तेल लगाएं फिर उलटी के, इस के बाद सीधी आंख की पलक पर, फिर उलटी पर। अब (फिर "بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ" पढ़ कर) सर में तेल डालें।⁵

(4) **JK** जब भी तेल लगाएं तो इमामे के नीचे सर पर रुमाल (सरबन्द) बांधें। हमारे सरकार, मदीने के ताजदार ﷺ के मिजाजे मुबारक में चूंकि बेहद नफासत थी इसी लिये तो आप ﷺ जब सरे मुबारक में तेल लगाते तो अपने इमामए मुबारक और उस

¹ ... در مختار معجم المحتار، كتاب الطهارة، مطلب ذو أقصى، الوحيء، 1/288 ملتقطاً

२... नमाज के अहकाम, स. 46

³ ... أبو داود، كتاب الترجل، باب في اصلاح الشعر، ص 653، حديث: 4163.

४... बहारे शरीअत, 3/587, हिस्सा : 16 मलखबसन

⁵ ...وسائل الوصول إلى الشعائر الرسول، باب الثاني في صفة حلقة رسول الله، الفصل الثالث... آخر، ص 33 ملخصاً

की टोपी शरीफ़ और दीगर लिबास को तेल के असर से बचाने के लिये सरे अक्दस पर एक कपड़ा लपेट लिया करते और चूंकि तेल मुबारक का इस्त'माल बहुत ज़ियादा होता इस लिये वोह मुबारक कपड़ा तेल शरीफ़ वाला हो जाता ।¹

(5) **इस्लाहे आ'माल (लोगों के ऐब व खुफ्या बातें जानने की मज़म्मत)**

लोगों की खुफ्या बातें और ऐब जानने की कोशिश करना तजस्सुस कहलाता है ।² बद गुमानी के नताइज में से एक टोह में पड़ना भी है क्यूं कि दिल गुमान को ही काफ़ी नहीं समझता बल्कि यक़ीन चाहता है लिहाज़ा वोह टोह में पड़ जाता है ।³

अल्लाह पाक कुरआने पाक में इर्शाद फ़रमाता है :

تَرَجِمَةُ كَلْبَنْجَلِ الْإِرْفَانِ : (और पोशीदा बातों की)
وَلَا تَجْسِسُوا (بِـ ۲۶، الْحَرَاتٌ : ۱۲)

जुस्तजू न करो ।

तफ़्सीरे सिरातुल जिनान में इस के तहत मज़्कूर है कि इस आयत में दूसरा हुक्म येह दिया गया कि मुसल्मानों की ऐबजूई न करो और उन के पोशीदा हाल की जुस्तजू में न रहो जिसे अल्लाह पाक ने अपनी सत्तारी से छुपाया है । इस आयत से मा'लूम हुवा कि मुसल्मानों के पोशीदा ऐब तलाश करना और उन्हें बयान करना मनूअ है ।⁴

महशर की रुस्वाई का सबब

हज़रते अबू बरज़ा अस्लमी رضي الله عنه سे रिवायत है कि رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نे फ़रमाया : ऐ उन लोगों के गुरौह ! जो ज़बान से ईमान लाए और ईमान उन के दिलों में दाखिल नहीं हुवा, मुसल्मानों की ग़ीबत न करो और उन की छुपी हुई बातों की टटोल न करो, इस लिये कि जो शख्स अपने मुसल्मान भाई की छुपी हुई चीज़ की टटोल करेगा, अल्लाह पाक उस की पोशीदा चीज़ की टटोल करेगा

1 ... الشَّمَائِلُ الْمُحَمَّدِيَّةُ، بَابُ مَاجَاءَ فِي صِفَةِ تَرْجِلِ رَسُولِ اللَّهِ، ص: 430، حَدِيثٌ: 254 مَلْحَصًا

2 ... أَحْيَاءُ الْعِلُومِ، كِتَابُ الْأَلْفَةِ وَالْإِخْوَةِ، الْبَابُ الْثَالِثُ فِي حُقُوقِ الْإِخْرَاجِ وَالصَّحْبَةِ، 2/220

3 ... الرَّوَايَةُ عَنْ أَقْرَاتِ الْكَبَائِرِ، الْكَبِيرَةُ الْثَامِنَةُ وَالْعَاشِعَةُ وَالْأَرْبَعُونُ بَعْدَ الْمَائِتَيْنِ، 2/34

4 ... سِرَاطُ الْجِنَانِ، پارह : 27, अल हुजुرات, तहतल आयह : 12, 9/437

और जिस की अल्लाह पाक टटोल करेगा (या'नी ऐब ज़ाहिर करेगा) उस को रुस्वा कर देगा, अगर्चे वोह अपने मकान के अन्दर हो ।¹

कुत्तों की शक्ल में हशर

एक मकाम पर इर्शाद फ़रमाया : ग़ीबत करने वालों, चुगल खोरों और पाकबाज़ लोगों के ऐब तलाश करने वालों को अल्लाह पाक (क़ियामत के दिन) कुत्तों की शक्ल में उठाएगा ।²

कानों में पिघला हुवा सीसा

एक रिवायत में है : जिस ने लोगों के ना पसन्द करने और न चाहने के बा वुजूद उन की बातों की तरफ़ कान लगाए बरोज़े क़ियामत उस के कानों में सीसा उँडेला जाएगा ।³

मुसल्मान मुसल्मान का भाई है

फ़रामीने मुस्तफ़ा : صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : बद गुमानी से बचो क्यूं कि बद गुमानी सब से झूटी बात है और दूसरों के ऐब तलाश न करो, किसी से हऱ्सद न करो, दूसरों से पीठ न फेरो, दूसरों से बुग़ज़ न रखो और (ऐ) अल्लाह के बन्दो ! भाई भाई बन जाओ ।⁴ मुसल्मान मुसल्मान का भाई है, वोह उस पर जुल्म न करे, उस को रुस्वा न करे और उस की तहकीर न करे, (अपने सीने की तरफ़ इशारा फ़रमाया) तक़वा यहां है, तक़वा यहां है, तक़वा यहां है । आदमी के लिये येह बुराई बहुत है कि अपने मुसल्मान भाई को हकीर समझे, हर मुसल्मान पर दूसरे मुसल्मान का खून, माल और इज़ज़त हराम है, अल्लाह पाक तुम्हारे जिस्मों और सूरतों पर नज़र नहीं फ़रमाता लेकिन तुम्हारे दिलों पर नज़र फ़रमाता है ।⁵

صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَى الْحَبِيبِ ! صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

١... ابو داود، کتاب الادب، باب فی الغيبة، ص 765، حدیث: 4880

٢... التوبیخ والتنبیه لابن الشیخ الاصبهانی، باب البهتان وما جاء فيه، ص 237، حدیث: 216

٣... بخاری، کتاب التعییر، باب من كذب في حلمه، ص 1713، حدیث: 7042

٤... بخاری، کتاب الادب، باب ما ينهى عن الحجاس والتدابر، ص 1509، حدیث: 6064

٥... مسلم، کتاب البر والصلة والآداب، باب تحريم الظلم المسلم وخذله... الخ، ص 995، حدیث: 2563

سबک نمبر 9

ماؤں ایڈ

1	مدنی کاڈا : ہرلے مدا	2	تھسیرے کورآن : فکرے ریا کی نیت سے ماں جدے تا'میر کرنے کی ماجممت
3	نمایز کے احکام : گسل کے فکرے ایج و تاریکا	4	سونتے و آداب : تل دالنے و کنجما کرنے کی سونتے و آداب
5	اسلامی آمالم : لانہ بھجنے کی ماجممت		

(1) مدنی کاڈا (ہرلے مدا)

- ◀ اس اعلیٰ ماتم **۲** کو جزم کہتے ہیں । جس حرف پر جزم ہو اس کو ساکین کہتے ہیں ।
- ◀ ساکین حرف اپنے سے پہلے والے مутہریک حرف سے مিলا کر پढ़ جاتا ہے ।
- ◀ ہرلے مدا تین ہیں : ی، و، ا । اولیف سے پہلے جبار ہو تو اولیف مدا ہوگا جیسے ی، و، ا کا ساکین "ی" سے پہلے پہش ہو تو و مدا ہوگا جیسے "وُ", یا ساکین "ی" سے پہلے جے ر ہو تو یا مدا ہوگا جیسے "یُ"
- ◀ ہرلے مدا کو اک اولیف یا نی دو هرکات کے برابر خوچ کر پढ़ ।
- ◀ ہیچے اس ترہ کرو : ی = بآ اولیف جبار ی، وُ = بآ و مدا پہش وُ، یُ = بآ یا جے ر یُ । بآ، بُو، بُی، بُیُ

تِي	تُو	تا	بِي	بُو	با
جي	جو	جا	ئي	ئو	ئا
خي	خو	خا	هي	هو	ها
ذي	دو	ذا	دي	دو	دا

زِی	زُو	زا	رِی	رُو	را
شِی	شُو	شا	سِی	سُو	سا

(2) تफسیر کورآن

﴿فَخُرُّو رِیْاکاری کی نیyyت سے مسجیدن تا 'میر کرنے کی مज़ممت﴾

لَا تَقْعُمْ فِيْهَا أَبَدًا^۱ (بٌ، ۱۱، التوبۃ: ۱۰۸)

تترجمہ کانجُول افرفان : (ऐ ہبیب !) آپ اس مسجد میں کبھی خडے نہ ہوں ।

تفسیر سیراتوول جیاناں جیلڈ 4، سفارہ 237 پر ہے کہ اس آیت میں تاجدارے رسالت ﷺ کو مسجدے جرار میں نماج پढنے کی محض اندر فرمائی گई ।^۱

﴿فَخُرُّو رِیْاکاری کی نیyyت سے مسجید تا 'میر کرنے کی مज़ممت﴾

امام ابُدُلّلَہٗ بْنُ اَبْدُو اللَّهِ عَلَیْهِ رَحْمَةُ اللَّهِ وَسَلَّمَ مسجد فُرخو ریا اور نعمودو نوماہش یا ریجا ایلہاہی کے سیوا اور کسی گرج کے لیے یا ہرام مال سے بنائی گई ہو وہ بھی مسجدے جرار کے ساتھ لادھک ہے ।²

فی جمانا موسلمانوں میں اک تا'داد ایسی ہے جینہے اآلیشان مسجد تا'میر کرنے پر اور جیسا دا مساجید بنانے پر اک دوسرے سے فُرخ کا ایضاً کرتے دेखا گیا ہے، ان کے دلیں کا حال اللہا پاک ہی بہتر جانتا ہے یا خود انہیں اپنے دلیں کا حال اچھی ترہ مالوں ہے، اگر انہیں نے اللہا کی ریجا حاصل کرنے اور اس کی ایجاد کرنے میں موسلمانوں کو سہولت پہنچانے کی نیyyت سے اآلیشان اور خوب سوت مساجید بنائی ہے تو ان کا یہ اعمال لایکے تھوسین اور اओ سواب کا باڈس ہے اور اگر ان کی نیyyت یہ نہ ہے بلکہ خوب سوت مساجید بنانے سے ریاکاری اور فُرخو بڈائی کا ایضاً مکمل ہے (جیسے بآج اکوں میں کبھی لوگ اک دوسرے کے مکابله پر مساجید بناتے ہے کہ ہماری مسجد پورے اکوں میں منفرد ہونی

2 ...تفسیر مدارک، بٌ، ۱۱، التوبۃ: ۱۰۸

1 ...تفسیر حازن، بٌ، ۱۱، التوبۃ، تحت الآیۃ: ۱۰۷، ۱۰۸/۲

चाहिये)। अगर्चें ज़बान से लोगों के सामने येह सदा आम होती है : अल्लाह पाक हमारी येह कोशिश कबूल फ़रमाए। तो उन्हें चाहिये कि दर्जे जैल 3 अहादीस से नसीहत हासिल करने की कोशिश करें।

(1) ﴿^۱﴾ **ہज़رतے انس** رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سے رिवायत है, **ہुज़ر**े **अक्दस** نے इशाद फ़रमाया : “क़ियामत की निशानी येह भी है कि लोग मस्जिद ता’मीर करने में फ़ख़्र करेंगे ।”¹ या’नी अल्लाह पाक की रिज़ा हासिल करने के लिये इछ्लास के साथ नहीं बल्कि नामवरी, रियाकारी और बड़ाई की नियत से मस्जिदें ता’मीर करेंगे ।

(2) ﴿^۲﴾ **ہج़ر**ते **انس** **بین مالیک** سے رिवायत है, **ہुج़ر**े **پورنور** अकरम ने इशाद फ़रमाया : “क़ियामत क़ाइम न होगी यहां तक कि लोग जब मस्जिद (ता’मीर करने) के मुआमले में फ़ख़्र करने लग जाएंगे ।”²

(3) ﴿^۳﴾ **ہج़ر**ते **انس** رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سے رिवायत है, **ہुج़ر**े **अकरम** ने इशाद फ़रमाया : “लोगों पर एक ज़माना ऐसा आएगा जिस में वोह मस्जिदें ता’मीर करने में एक दूसरे पर फ़ख़्र किया करेंगे और उन्हें आबाद कम किया करेंगे ।”³

याद रहे कि किसी के दिल का हाल अल्लाह पाक ही बेहतर जानता है और हमारे पास कोई ऐसा ज़रीआ नहीं जिस से हम किसी के दिल का हाल मा’लूम कर सकें, इस लिये किसी मुसल्मान पर बद गुमानी करने और उस पर येह इल्ज़ाम डालने की शर्अन किसी को इजाज़त नहीं कि उस ने फ़ख़्रो रियाकारी की नियत से मस्जिद ता’मीर की है। लेकिन ता’मीर करने वाले को बहर हाल अपने क़ल्ब की तरफ़ नज़र रखनी चाहिये कि इस का मक्सद क्या है।

(3) نماज़ के अहकाम (गुस्ल के फ़राइज़ व तरीक़ा)

गुस्ल के फ़राइज़

गुस्ल के तीन फ़र्ज़ हैं : (1) कुल्ली करना (2) नाक में पानी चढ़ाना (3) तमाम ज़ाहिरे बदन पर पानी बहाना ।

1 ...نسائی، کتاب المساجد، باب المباهات فی المساجد، ص120، حدیث: 686.

2 ...ابن ماجہ، کتاب المساجد و الجماعات، باب تہییل المساجد، ص127، حدیث: 239.

3 ...ابن خزیمہ، کتاب الصلاة، باب كراهة التباھی فی بناء المسجد... الخ، ص306، حدیث: 1321.

(1)... कुल्ली करना

मुंह में थोड़ा सा पानी ले कर पच कर के डाल देने का नाम कुल्ली नहीं बल्कि मुंह के हर पुरजे, गोशे, होंट से हल्क की जड़ तक हर जगह पानी बह जाए। इसी तरह दाढ़ों के पीछे गालों की तह में, दांतों की खिड़कियों और जड़ों और ज़बान की हर करवट पर बल्कि हल्क के कनारे तक पानी बहे। रोज़ा न हो तो ग्रंगरा भी कर लीजिये कि सुन्नत है। गुस्से से क़ब्ल दांतों में बोटी के रेशे वगैरा महसूस न हुए और रह गए नमाज़ भी पढ़ ली बा'द को मा'लूम होने पर छुड़ा कर पानी बहाना फ़र्ज़ है, पहले जो नमाज़ पढ़ी थी वोह हो गई। जो हिलता दांत मसाले से जमाया गया या तार से बांधा गया और तार या मसाले के नीचे पानी न पहुंचता हो तो मुआफ़ है।¹ जिस तरह की एक कुल्ली गुस्से के लिये फ़र्ज़ है इसी तरह की तीन कुल्लियां बुजू के लिये सुन्नत हैं।²

(2)... नाक में पानी चढ़ाना

जल्दी जल्दी नाक की नोक पर पानी लगा लेने से काम नहीं चलेगा बल्कि जहां तक नर्म जगह है या'नी सख्त हड्डी के शुरूअ़ तक धुलना लाज़िमी है। और येह यूँ हो सकेगा कि पानी को सूंध कर ऊपर खींचिये। येह ख़्याल रखिये कि बाल बराबर भी जगह धुलने से न रह जाए वरना गुस्से न होगा। नाक के अन्दर अगर रींठ सूख गई है तो उस का छुड़ाना फ़र्ज़ है। नाक के बालों का धोना भी फ़र्ज़ है।³

(3)... तमाम ज़ाहिरी बदन पर पानी बहाना

सर के बालों से ले कर पाठ के तल्वों तक जिस्म के हर पुरजे और हर हर रोंगटे पर पानी बह जाना ज़रूरी है, जिस्म की बा'ज़ जगहें ऐसी हैं कि अगर एहतियात़ न की तो वोह सूखी रह जाएंगी और गुस्से न होगा। अक्सर बल्कि बा'ज़ पढ़े लिखे येह करते हैं कि सर पर पानी डाल कर बदन पर हाथ फेर लेते हैं। और समझते हैं कि गुस्से हो गया। हालांकि बा'ज़ आ'ज़ा ऐसे हैं कि जब तक उन की ख़ास एहतियात़ न की जाए तो वोह न धुलें और न गुस्से होगा।⁴

1... बहरे शरीअत, 1/316, हिस्सा : 2 मुलख़्ब़सन
3... बहरे शरीअत, 1/316, हिस्सा : 2 मुलख़्ब़सन

2... नमाज़ के अहकाम, स. 103
4... फ़तावा रज़विया, 1/595 मुलख़्ब़सन

(4) सुन्तें व आदाब (तेल डालने व कंधा करने की सुन्तें व आदाब)

- (1) ﴿ जिस से बन पड़े वोह उम्दा खुशबूदार तेल लगाए । खुशबूदार तेल बनाने का एक आसान तरीका येह भी है कि खोपरे के तेल की शीशी में अपने पसन्दीदा इत्र के चन्द कृत्रे डाल कर हल कर लीजिये । खुशबूदार तेल तय्यार है । सर के बालों को वक्तन फ़ वक्तन साबून से धोते रहिये ।
- (2) ﴿ जिन इस्लामी भाइयों के सर पर बाल हों उन को चाहिये कि उन में कंधा किया करें । हज़रते अबू क़तादा رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سे रिवायत है कि सरकारे मदीना, राहते क़ल्बो सीना صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَالْهُوَ سَلَّمَ से मैं ने अर्ज की, कि मेरे सर पर पूरे बाल हैं, मैं इन को कंधा किया करूँ ? तो आक़ा ए मदीना صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَالْهُوَ سَلَّمَ ने फ़रमाया : “हां ! और इन का इक्षाम करो ।” चुनान्वे हज़रते अबू क़तादा رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ मदनी आक़ा के صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَالْهُوَ سَلَّمَ के फ़रमाने की वजह से कभी कभी तो दिन में दो दो मरतबा भी तेल लगा लिया करते ।¹
- (3) ﴿ बाल बिखरे हुए न रखें । हज़रते अ़ता बिन यसार رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ से रिवायत है कि ताजदारे दो अ़्लाम, शाहे बनी आदम صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَالْهُوَ سَلَّمَ मस्जिद में तशरीफ़ फ़रमा थे, इतने मैं एक शख्स आया जिस के सर और दाढ़ी के बाल बिखरे हुए थे । मदनी आक़ा صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَالْهُوَ سَلَّمَ ने उस की तरफ़ इस अन्दाज़ पर इशारा किया जिस से साफ़ ज़ाहिर होता था कि आप صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَالْهُوَ سَلَّمَ उस को बाल दुरुस्त करने का हुक्म फ़रमा रहे हैं, चुनान्वे वोह शख्स बाल दुरुस्त कर के वापस आया तो आप ने फ़रमाया : “क्या येह इस से बेहतर नहीं है कि कोई शख्स बालों को इस तरह बिखर कर आता है गोया वोह शैतान है ।”²
- (4) ﴿ कंधा करते वक्त सीधी तरफ़ से इब्तिदा कीजिये । हमारे प्यारे आक़ा, शबे असरा के दूल्हा हर तक्रीम वाला काम सीधी तरफ़ से शुरूअ़ फ़रमाते जैसा कि “तिरमिज़ी शरीफ़” में है कि हज़रते आइशा سिद्दीक़ा رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا फ़रमाती हैं : सरकारे मदीना, राहते

1 ...موطأ امام مالك، كتاب الشعر، باب اصلاح الشعر، ص500، حديث: 1818

2 ...موطأ امام مالك، كتاب الشعر، باب اصلاح الشعر، ص501، حديث: 1819

کُلْبُو سَيِّنَا دَارِّيْ جَانِيْبَ سَعَيْدَ كَرَنَا فَرَمَاتَهُ اُوَرَهُ كَنْجَا^{صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ}
بَيْ سَيِّدَهُ تَرَفَ سَهِيْ كَرَتَهُ، نَيْجُ نَاهُ لَيْنَهُ شَرِيفَنَ بَيْ جَابَ پَهَنَنَهُ کَا إِرَادَهُ فَرَمَاتَهُ تَوَهُ
پَهَلَهُ سَيِّدَهُ کَدَمَهُ مُوبَارَكَ نَاهُ لَهُ شَرِيفَهُ مَهِ دَاخِلَهُ فَرَمَاتَهُ ۖ^۱

(5) **इस्लाहे आ 'माल (ला 'नत भेजने की मज़म्मत)**

प्यारे प्यारे इस्लामी भाइयो ! ला 'नत से मुराद किसी को अल्लाह की रहमत से दूर कहना है। यकीन के साथ किसी पर भी ला 'नत करना जाइज़ नहीं चाहे वोह काफिर हो या मोमिन, गुनहगार हो या फ़रमां बरदार क्यूँ कि किसी के ख़ातिमे का हाल कोई नहीं जानता ।^۲ फ़तावा रज़विय्या शरीफ में है कि ला 'नत बहुत सख़्त चीज़ है, हर मुसल्मान को इस से बचाया जाए बल्कि काफिर पर भी ला 'नत जाइज़ नहीं जब तक उस का कुफ़ पर मरना कुरआनो हडीस से साबित न हो ।^۳

मोमिन ला 'न तः 'न नहीं करता

फ़ी ج़माना बात बात पर ला 'नत मलामत करने का मरज़ आम है और इल्मे दीन से महरूमी के बाइस इस में कोई हरज भी नहीं समझा जाता हालां कि किसी मोमिन को ला 'नत करना उसे क़त्ल करने के मुतरादिफ़ है जैसा कि हज़रते رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ से रिवायत है कि हुजूरे अकरम صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ने फ़रमाया : किसी मोमिन पर ला 'नत करना उसे क़त्ल करने की तरह है ।^۴ और किसी पर ला 'नत करना मोमिन की शान के भी मुनाफ़ी है जैसा कि हज़रते أَبُو حُمَيْدٍ बिन मस्�उद्द रिवायत करते हैं कि मदनी आक़ा صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ने इशाद फ़रमाया : मोमिन ला 'न तः 'न और फ़ोहूश काम नहीं करता ।^۵

۱ ... ترمذى، أبواب السفر، باب ما يستحب من التيمن في الطهور، ص 175، حديث: 608

۲ ... الحديقة الندية، القسم الثاني في آيات اللسان، النوع التاسع في اللعن، 69/4

۳ ... فَتَّافَا رَجُلِيَّا، 21/222 مُولَّا خَبَّاسَنَ

۴ ... بخارى، كتاب الإيمان والنذر، باب من حلف بصلة سوى ملة الإسلام، ص 1621، حديث: 6652

۵ ... ترمذى، كتاب البر والصلة، باب جاء فى اللعن، ص 480، حديث: 1977

ला 'नत भेजने वाले पर लौट आती है

هُجْرَتِهِ أَبُو دَرْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سَلَّمَ سے رِیوَاتٍ ہے کہ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اکرم، شاہِ بُنْیٰ آدم نے فُرمایا : بَنْدًا جَب لَا' نَتْ كَرْتَا هُنْ وَهُوَ آسْمَانَ كَيْ تُرْفَ جَاتِي هُنْ تُو وَهُنْ كَيْ دَرْوازَهِ بَنْدَ كَرْ دِيَهِ جَاتِي هُنْ، فِيرَ يَهِ جَمِينَ كَيْ تُرْفَ لَوْتَتِي هُنْ تُو جَمِينَ كَيْ دَرْوازَهِ بَنْدَ كَرْ دِيَهِ جَاتِي هُنْ اَوْرَ يَهِ دَاهِ اَنْ بَاهِ كَهْنِي سِنْكِلَنِي كَيْ كَوْشِشَ كَرْتِي هُنْ، جَب كَوْيَ رَاسْتَهُ نَهْنِي پَاتِي تُو جِيسَ پَرْ بَهْجِي گَيْ هُنْ تُو جَاتِي هُنْ تُرْفَ لَوْتَتِي هُنْ اَوْرَ يَهِ اَغْرِي وَهُوَ اَهْلَلِهِ تُو جَيْ بَهْجِنِے وَالَّهِ مَنْ وَلَهُ مَنْ ۖ ۝

एक रिवायत में है : बेशक जिस की तरफ़ ला'नत भेजी जाए अगर वोह उस पर वाकें¹ होने का कोई रास्ता या जगह पाए तो उस पर पड़ती है वरना कहती है : ऐ अल्लाह ! मुझे फुलां की तरफ़ भेजा गया लेकिन मैं ने वहां उतरने का कोई रास्ता न पाया । तो उसे कहा जाता है : जहां से आई है वहां लौट जा ।² हज़रते सलमा बिन अब्बास^{رض} इशाद फ़रमाते हैं : जब हम किसी शख्स को अपने भाई पर ला'नत भेजते हुए देखते तो ख़्याल करते कि येह कबीरा गुनाहों के दरवाजे पर आ गया है ।³

अल्लाह पाक हमें जबान की हिफाजत करने की तौफीक अता फरमाए।

أَمِينٌ بِحَجَّٰ وَالْتَّيْمِ الْأَمِينِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
صَلُوْعَلِيُّ الْحَبِيبِ! صَلَّى اللَّهُ عَلَيْ مُحَمَّدَ

संबन्धित नम्बर 10

मौजआत

1	मदनी क़ाइदा : हुरूफे लीन	2	अज़्कारे नमाज़ : सना
3	तफ्सीरे कुरआन : तक्वे की बुन्याद पर रखी गई मस्जिद के फ़ज़ाइल	4	नमाज़ के अहकाम : गुस्ल का तरीका व एहतियातें
5	सुन्नतें व आदाब : खाना खाने की सुन्नतें व आदाब	6	इस्लाहे 'आ'माल : निस्बत की बरकत

¹ ...ابوداود، كتاب الادب، باب في اللعن، ص 769، حديث: 4905

² ...مسند امام احمد، مسند عبد الله بن مسعود، 2، 603، حديث: 4117
³ ...معجم اوسط، 88/5، حديث: 6674

(1) مدنی کاڈا 《ہرلٹے لینا》

- ◀ ہرلٹے لینا دو ہے وہ اور یہی ।
- ◀ وہ ساکین سے پہلے جبکہ ہو تو وہ لینا ہوگا جیسے جو، یا ساکین سے پہلے جبکہ ہو تو یہ لینا ہوگا جیسے جو۔
- ◀ وہ اور یا (ہرلٹے لینا) کو بیگیر خی�چے بیگیر جستکا دیے نہ میں سے ما'رلف پढ़ئے ।
- ◀ ہرلٹے لینا کے ہیچے اس ترہ کरئے : بُو = با وہ جبکہ بُو، بُو = با یا جبکہ بُو، بُو، بُو = بُو، بُو، بُو

ثُ	ثُو	ثُي	ثُو	بُ	بُو
خُ	خُو	خُي	خُو	جُ	جُو
رُ	رُو	رُي	رُو	دُ	دُو
شُ	شُو	شُي	شُو	زُ	زو
ظُ	ظُو	ظُي	ظُو	صُ	صُو

(2) اجکارے نماج 《سننا》

سُبْحَنَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالَى جَدُّكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ ط

تترجمہ : پاک ہے تو اے اللہا! اور میں تیری حمد کرتا ہوں، تیرا نام برکت والا ہے اور تیری اجکارت بولندا ہے اور تیرے سیوا کوئی ما'بود نہیں ।

(3) تفسیر کورآن 《تکوئے کی بونیاد پر رخوبی گرد مسجد کے فوجاں》

لَمْسِجِدٌ أَسِسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ
أَكْثُرُ أَنْ تَقْوُمَ فِيهِ ط

(پ 11، العوبة: 108)

تترجمہ : کنجوں درفان : بے شک وہ مسجد جیسے کی بونیاد پہلے دن سے پرہیج گاری پر رخوبی گرد ہے وہ اس کی حکومدار ہے کہ تو ہم اس میں خडے ہوں ।

तप्सीरे सिरातुल जिनान जिल्द 4, सफ़्हा नम्बर 238 पर है कि इस से मुराद मस्जिदे कुबा है जिस की बुन्याद रसूले करीम ﷺ ने रखी और जब तक हुजूरे पुरनूर ﷺ ने मस्जिदे कुबा में क़ियाम फ़रमाया उस में नमाज़ पढ़ी। मुफ़स्सरीन का एक कौल येह भी है कि इस से मस्जिदे मदीना मुराद है।¹

अहादीस में मस्जिदे नबवी और मस्जिदे कुबा के कसीर फ़ज़ाइल मज़कूर हैं, उन में से चन्द फ़ज़ाइल दर्जे जैल हैं :

(1) ﷺ हज़रते अबू हुरैरा رضي الله عنه سे रिवायत है, ताजदारे रिसालत ﷺ ने इशाद फ़रमाया : “मेरे घर और मेरे मिम्बर के दरमियान की जगह जन्त के बागों में से एक बाग़ है और मेरा मिम्बर मेरे हैंज़ पर है।”²

(2) ﷺ हज़रते अनस رضي الله عنه سे रिवायत है, हुजूरे पुरनूर ﷺ ने इशाद फ़रमाया : “किसी शख्स का अपने घर में नमाज़ पढ़ना एक नमाज़ का सवाब है और उस का मह़ले की मस्जिद में नमाज़ पढ़ना पच्चीस नमाजों का सवाब है और उस का जामेअ मस्जिद में नमाज़ पढ़ना पांच सो नमाजों का सवाब है और उस का मस्जिदे अक्सा में नमाज़ पढ़ना पचास हज़ार नमाजों का सवाब है और उस का मस्जिदे हराम में नमाज़ पढ़ना एक लाख नमाजों का सवाब है।”³

(3) ﷺ हज़रते अब्दुल्लाह बिन उमर رضي الله عنهما ف़रमाते हैं : रसूले करीम ﷺ हर हफ्ते मस्जिदे कुबा में (कभी) पैदल और (कभी) सुवार हो कर तशरीफ़ लाते थे।⁴

(4) ﷺ हज़रते सहْل बिन हुنَفَ رضي الله عنهما سे रिवायत है, नबिये करीम ﷺ ने इशाद

1 ... تفسير مدارك، پ 11، التوبه، تحت الآية: 709/1,107.

2 ... بخارى، كتاب فضائل المدينة، 12-باب، ص 500، حديث: 1888.

3 ... ابن ماجہ، كتاب اقامة الصلاة والسنۃ فيها، باب ما جاء في الصلاة في المسجد الجامع، ص 229، حديث: 1413.

4 ... بخارى، كتاب فضل الصلاة في مسجد مکہ والمدینہ، باب من اقِ مسجد قباء كل سبت، ص 341، حديث: 1193.

फ्रमाया : “जो शख्स अपने घर से निकले, फिर मस्जिदे कुबा में आ कर नमाज़ पढ़े तो उसे एक उम्रे का सवाब मिलेगा ।”¹

(4) नमाज़ के अहकाम (गुस्ल का तरीका)

बिगैर ज़बान हिलाए दिल में इस तरह नियत कीजिये कि मैं पाकी हासिल करने के लिये गुस्ल करता हूं। पहले दोनों हाथ पहुंचों तक तीन तीन बार धोइये, फिर इस्तन्जे की जगह धोइये ख़वाह नजासत हो या न हो, फिर जिस्म पर अगर कहीं नजासत हो तो उस को दूर कीजिये फिर नमाज़ का सा वुजू कीजिये मगर पाड़ न धोइये, हाँ ! अगर किसी चीज़ पर खड़े हो कर गुस्ल कर रहे हैं तो पाड़ भी धो लीजिये, फिर बदन पर तेल की तरह पानी मल लीजिये, खुसूसन सर्दियों में (इस दौरान साबुन भी लगा सकते हैं) फिर तीन बार सीधे कन्धे पर पानी बहाइये, फिर तीन बार उलटे कन्धे पर, फिर सर पर और तमाम बदन पर तीन बार, फिर गुस्ल की जगह से अलग हो जाइये, अगर वुजू करने में पाड़ नहीं धोए थे तो अब धो लीजिये । नहाने में किब्ला रुख़ न हों, तमाम बदन पर हाथ फेर कर मल कर नहाइये । ऐसी जगह नहाना चाहिये जहां किसी की नज़र न पड़े अगर ये ह मुम्किन न हो तो मर्द अपना सत्र (नाफ़ से ले कर दोनों घुटनों समेत) किसी मोटे कपड़े से छुपा ले, मोटा कपड़ा न हो तो हस्बे ज़रूरत दो या तीन कपड़े लपेट ले क्यूं कि बारीक कपड़ा होगा तो पानी से बदन पर चिपक जाएगा और معاذ اللہ بُحُوت या रानों वगैरा की रंगत ज़ाहिर होगी । औरत को तो और भी ज़ियादा एहतियात की हाजत है । दौराने गुस्ल किसी किस्म की गुफ्तगू मत कीजिये, कोई दुआ भी न पढ़िये, नहाने के बा’द तोलिये वगैरा से बदन पोछने में हरज नहीं । नहाने के बा’द फ़ैरन कपड़े पहन लीजिये । अगर मकरूह वक्त न हो तो दो रकअत नफ़्ल अदा करना मुस्तहब है ।²

गुस्ल की चन्द एहतियातें

अक्सर अ़्वाम बल्कि बा’ज़ पढ़े लिखे ये ह करते हैं कि सर पर पानी डाल कर बदन पर हाथ फेर लेते हैं और समझते हैं कि गुस्ल हो गया हालांकि बा’ज़ आ’ज़ा ऐसे हैं कि जब तक उन

¹ ...نسائی، کتاب المساجد، فضل مسجد قباء و الصلاة فيه، ص 121، حدیث: 796.

² ...فتاویٰ هندیہ، کتاب الطهارة، الباب الثاني في الغسل، الفصل الثاني، 1/16.

کی خاں تار پر اہتیاں ن کی جائے، نہیں بھلے گے اور گسل ن ہوگا ।¹ چند اہتیاں میں مولاہجہ کیجیے :

(1) بھوں، مੂঢ़یں اور دادی کے हर बाल का जड़ से नोक तक और इन के नीचे की खाल का धुलना ज़रूरी है (2) कान का हर पुरज़ा और उस के सूराख़ का मुंह धोएं (3) कानों के पीछे के बाल हटा कर पानी बहाएं (4) ठोड़ी और गले का जोड़ कि मुंह उठाए बिगैर न धुलेगा (5) हाथों को अच्छी तरह उठा कर बग़लें धोएं (6) पेट की बल्टें उठा कर धोएं (7) नाफ़ में उंगली डाल कर धोएं (8) जिस्म का हर रोंगटा जड़ से नोक तक धोएं (9) जब बैठ कर नहाएं तो रान और पिंडली के जोड़ पर भी पानी बहाना याद रखें ।²

نोट : مسجد تفسیل کے لیے “نمازِ کے اہکام” سفہ نمبر 104 کا مுتالا فرمائیے ।

(5) سُنْنَةَ وَ آدَابَ 《خَانَةَ خَانَةَ كَيْ سُنْنَةَ وَ آدَابَ》

খানা অল্লাহ পাক কী বহুত লজীজ নে'মত হয়েছে । অগর সুন্নতে অহমদে মুজতবা ﷺ কে মুতাবিক খানা খায়া জাএ তো হমেন পেট ভরনে কে সাথ সাথ সবাব ভী হাসিল হোগা । ইস লিয়ে হমেন চাহিয়ে কি সুন্নত কে মুতাবিক খানা খানে কী আদত ঢালেন । আইয়ে ! খানা খানে কী কুछ সুন্নতে ঔর আদাব মুলাহজা কীজিয়ে :

(1) ﴿ۚۚ﴾ هر خانے سے پہلے اپنے ہاث پہنچوں تک�و لے । ہجرتے انس بین مالیک ریوایت کرتے ہیں کہ تمام نبیوں کے سردار نے فرمایا : “جو یہ پسند کرے کہ اولیا پاک ہس کے گھر میں برکت جیسا کرو تو یہ چاہیے کہ جب خانا ہاجیر کیا جائے تو وہ کرو اور جب ڈالا جائے تو وہ بھی کرو ।”³ ہجرتے مupti احمد یار خان نہیں لیکھتے ہیں : اس (یا'نی خانے کے وہ) کے ما'نا ہیں ہاث و مونہ کی سफاری کرنا کہ ہاث بھونا کوئلی کر لئنا ।⁴

1... فتاوا رجیفیہ، 1/595 مولخہ سن

2... بہارے شریعت، 1/317، ہیسٹا : 2

4... میرآتمول منانیہ، 6/32

3... ابن ماجہ، کتاب الاطعمة، باب الوضوء عند الطعام، ص 531، حدیث: 3260

(2) ﴿जब भी खाना खाएं तो उलटा पाड़ बिछा दें और सीधा खड़ा रखें या सुरीन पर बैठ जाएं और दोनों घुटने खड़े रखें।¹

(3) ﴿खाने से पहले जूते उतार लें। हज़रते अनस बिन मालिक رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سَلَّمَ نे فَرِمَا�ा : खाना खाने बैठो तो जूते उतार लो, इस में तुम्हरे लिये राहत है।²

(4) ﴿खाने से पहले हुजैफा سَعِيدُ اللَّهُ عَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ الْأَرْجَى مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ وَالْهُوَ أَكْبَرُ نे फَرِمَا�ा : जिस खाने पर बिस्मिल्लाह न पढ़ी जाए उस खाने को शैतान अपने लिये हलाल समझता है।³

(5) ﴿अगर खाने के शुरूअः में “बिस्मिल्लाह” पढ़ना भूल जाएं तो याद आने पर ”بِسْمِ اللَّهِ أَوَّلَهُ وَآخِرَهُ“ पढ़ लें। हज़रते आइशा सिदीका رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سَلَّمَ ने फَرِمَا�ा : जब तुम में से कोई खाना खाए तो उसे चाहिये कि पहले बिस्मिल्लाह पढ़े। अगर शुरूअः में बिस्मिल्लाह पढ़ना भूल जाए तो ये ह कहे : ”بِسْمِ اللَّهِ أَوَّلَهُ وَآخِرَهُ“।⁴

(6) इस्लाहे आ 'माल (निस्बत की बरकत)

बा कमाल रूमाल

हज़रते उब्बाद बिन अब्दुस्समद رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَرِمाते हैं : हम एक रोज़ हज़रते अनस बिन मालिक رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ के दौलत ख़ाने पर हाजिर हुए। आप رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ने कनीज़ को दस्तर ख़वान बिछाने का हुक्म फَرِمाया। कनीज़ ने दस्तर ख़वान बिछाया। फَرِمाया : रूमाल भी लाओ। वोह एक रूमाल ले आई जिसे धोने की ज़रूरत थी। हुक्म दिया इस को तन्नूर में डाल दो ! उस ने भड़कते तन्नूर में डाल दिया ! थोड़ी देर के बा'द जब उसे आग से निकाला गया तो वोह ऐसा सफेद था

1... बहरे शरीअत, 3/378, हिस्सा : 16

2... داربي، كتاب الاطعمة، باب في خلع العوال عند الأكل، ص 648، حديث: 2084

3... مسلم، كتاب الاشربة، باب آداب الطعام والشراب... الخ، ص 802، حديث: 2017

4... أبو داود، كتاب الاطعمة، باب التسمية على الطعام، ص 597، حديث: 3767

जैसा कि दूध । हम ने हैरान हो कर अर्ज की ; इस में क्या राज है ? हज़रते अनस رضي الله عنه نے फरमाया : ये ह वोह रूमाल है जिस से हुजूर ﷺ ने अपना रुखे पुरनूर साफ़ फरमाया था । अब इसे जब भी धोने की ज़रूरत पड़ती है हम इस को इसी तरह आग में धो लेते हैं ! क्यूं कि जो चीज़ अम्बियाए किराम علیهم السلام के मुबारक चेहरों पर गुज़रे, आग उसे नहीं जलाती ।¹

“پ्यारे پ्यारे اسلامی بھाइयो ! اُरिफے کامیل هज़رतے مولانا رूم مسنونی شاریف” مें इस मुबारक वाकिए को लिखने के बाद फरमाते हैं :

اے دل ترسندہ از نار و عذاب | با چنان دست و لبی کن اقترا布
چون جمادی را چینیں تشریف داد | جان عاشق را چہا خواهد گشاد

या’नी ऐ वोह दिल जिस को अज़ाबे नार का डर है, उन प्यारे प्यारे होंटों और मुक़द्दस हाथों से नज़्दीकी क्यूं नहीं हासिल कर लेता जिन्होंने बेजान चीज़ रूमाल तक को ऐसी फ़ज़ीलत व बुजुर्गी अत़ा फरमाई कि वोह आग में न जले, तो उन के जो आशिके ज़ार (रोने वाला आशिक) हैं उन पर अज़ाबे नार क्यूं न हराम हो !

صلواتُ اللَّهِ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَى الْحَبِيبِ!

سبقہ نمبر 11

ماؤڑूआत

1	مدنی ک़اڈا : खड़ी ह्रकात	2	अज़कारे नमाज़ : तअव्वुज़ व तस्मिया
3	تفسیر کورआن : त़हारत की अहमिय्यत	4	نमाज़ के अहकाम : गुस्ल फ़र्ज़ होने के अस्बाब
5	سُنْتَنْ وَ آدَاب : खाना खाने की सुन्तं व आदाब	6	इस्लाहे आ’मल : बद शुगूनी का बयान

1 ...خصائص الکبری، ذکر معجزاتہ فی ضروب الحیوانات، باب الایۃ فی النَّار، 1/34.

(1) مدنی کاٹسا (خडیٰ ہرکات)

- ◀ خدے جبار، اور خدے جر، اور علٹے پеш کو خدیٰ ہرکات کہتے ہیں ।
- ◀ خدیٰ ہرکات ہر رفع مذکور کے کاٹس مکام ہیں اس لیے خدیٰ ہرکات کو بھی ہر رفع مذکور کی تارہ
ایک الیف یا ' نی دو ہرکات کے برابر خونچ کر پائے ।
- ◀ اس سبک میں میلتی جوتی آواج وालے ہر رفع میں واژہ فکر کرو ।

ظ	ط	ڙ	ڙ	ٿ	ڻ
ڏ	ڏ	ڏ	ڙ	ڙ	ڙ
ڦ	ڦ	ڦ	ڦ	ڦ	ڦ
ڦ	ڦ	ڦ	ڦ	ڦ	ڦ
ڦ	ڦ	ڦ	ڦ	ڦ	ڦ
ڦ	ڦ	ڦ	ڦ	ڦ	ڦ
ڦ	ڦ	ڦ	ڦ	ڦ	ڦ
ڦ	ڦ	ڦ	ڦ	ڦ	ڦ

(2) اجڑا کارے نما ج (تَعْبُدُوا مَا تَرَوْنَ وَلَا تَرَى مَا لَا تَرَوْنَ)

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَنِ الرَّجِيمِ

تراجما : مैं अल्लाह पाक की पनाह में आता हूँ शैतान मरदूद से ।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تراجما : अल्लाह के नाम से शुरूअ़ जो बहुत मेहरबान, रहमत वाला है ।

(3) تफसیر کورآن (تَهْأَرُوا إِذَا أَتَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ فَإِذَا أَنْتُمْ تَرَوْنَ)

فِيهِ رَجَالٌ يُجْبِونَ أَنْ يَتَّقَهُرُوا ۖ وَاللَّهُ
يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ (۱۱، التوبۃ: ۱۰۸)

تراجماए کन्जुल इरफान : इस में वोह लोग हैं जो खूब पाक होना पसन्द करते हैं और अल्लाह खूब पाक होने वालों से महब्बत फरमाता है ।

अल्लाह पाक साफ़ सुथरे लोगों को पसन्द फ़रमाता है

तफसीर سिरातुल जिनान जिल्ड 4, सफ़हा 239 पर है कि येह आयत मस्�जिदे कुबा वालों के हक़ में नाज़िल हुई, सच्चियदे आ़लम صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ने उन से फ़रमाया : ऐ गुरौहे अन्सार ! अल्लाह पाक ने तुम्हारी ता'रीफ़ फ़रमाई है, तुम वुजू और इस्तिन्जे के वक्त क्या अ़मल करते हो ? उन्हों ने अ़र्ज की : या रसूलल्लाह ! हम बड़ा इस्तिन्जा तीन ढेलों से करते हैं, इस के बा'द पानी से त़हारत करते हैं ।¹

इस्लाम में सफाई की अहमियत

हर साहिबे जौँक शाख़ इस बात से बखूबी वाक़िफ़ है कि अमीरी हो या फ़क़ीरी हर हाल में सफाई, सुथराई इन्सान के इज़ज़तो वक़ार की अ़लामत है जब कि गन्दगी इन्सान की इज़ज़तो अ़ज़मत की बद तरीन दुश्मन है । दीने इस्लाम ने जहां इन्सान को कुफ़ो शिर्क की नजासतों से पाक कर के इज़ज़तो रिफ़अ़त अ़ता की वहीं ज़ाहिरी त़हारत, सफाई सुथराई और पाकीज़गी की आ'ला ता'लीमात के ज़रीए इन्सानियत का वक़ार बुलन्द किया, बदन की पाकीज़गी हो या लिबास की

1... تفسیر مدارک، پ 11، التوبۃ، تحت الآية: 108/1، 710

سُوْثَرَاءِ، جَاهِرِيٰ ہے اُت کی ڈمْدگی ہو یا تُرِئِ تُرِکے کی اچھَائِ، مکان اُور ساچِ سامان کی بُهتاری ہو یا سُوْواری کی ڈھُلَاءِ اُلِّ گرِجِ ہر ہر چیزِ کو ساپُ سُوْثرا رکھنے کی دینے اسلام میں تا’لیم اُور ترگیب دی گई ہے، چوناںچے اَللَّاہ پاکِ اِرشادِ فرماتا ہے :

(۲۲۲، الفرقہ: ۲) ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ﴾ تَرَجَّمَ اَنَّ اللَّهَ عَلِيِّهِ وَالْهُوَ أَكْرَمٌ كَنْجُولِ اِرْفَانٍ : بَشِّرَ اَللَّاہ بَعْدَ تَوَبَّةِ اَنَّهُ مُحِبُّ تَوَابِيْنَ وَمُحِبُّ تَطَهُّرِيْنَ

تاوبہ کرنے والوں سے محببত فرماتا ہے اُور خوب ساپ سُوثرے رہنے والوں کو پسند فرماتا ہے ।

ہجرتے اَبُو مالیک اَشْعَرِیٰ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ سے ریوایت ہے، رَسُولُ اَکرَمٌ صَلَّی اللَّهُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ نے اِرشادِ فرمایا : “پاکِیِّزگی نِسْفِ اِيمان ہے ।”^۱

ہجرتے آڈشا سیدیکا سے رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ سے ریوایت ہے، سرکرے اَلِّام سے اِرشادِ فرمایا : بَشِّرَ اَللَّاہ اِسلام ساپ سُوثرہ (دین) ہے تو تُو مُ بھی نجَاپتِ حاسِل کیا کرو کیونکی جنات میں ساپ سُوثرہ رہنے والा ہی دا خیل ہوگا ^۲ اک ریوایت میں ہے کہ جو چیزِ تُو مُ ہے مُعْسَر ہو اُس سے نجَاپتِ حاسِل کرو، اَللَّاہ پاک نے اسلام کی بُونیادِ سفَرِ اِرشاد پر رکھی ہے اُور جنات میں ساپ سُوثرے رہنے والے ہی دا خیل ہو گے ^۳ ہجرتے سہل بینِ حنْجُلَہ سے ریوایت ہے، نبی یَعْلَمُ اکرَمٌ صَلَّی اللَّهُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ نے اِرشادِ فرمایا : جو لیواسِ تُو مُ پہناتے ہو اُسے ساپ سُوثرہ رکھو اُور اپنی سُوواریوں کی دے خبَال کرو اُور تُو مُ ہاری جاہیری ہے اُت سے اسی ساپ سُوثری ہے کہ جب لوگوں میں جاؤ تو وہ تُو مُ ہاریِ حِجَّت کروں ^۴

(4) نماجِ کے اہکام (گُوسلِ فرجِ ہونے کے اسْبَاب)

پ्यارے پ्यارے اسلامی بھائیو ! گوسلِ فرجِ ہونے کے پانچ اسْبَاب ہیں :

- (1) مُنِیٰ کا اپنی جاگہ سے شہادت کے ساتھ جُدا ہو کر ڈھُنِ سے نیکلننا ।
- (2) اہتیلَام یا’نی سوتے میں مُنِیٰ کا نیکلننا ।

۱... مسلم، کتاب الطہارۃ، باب فضل الوضوء، ص ۱۰۶، حدیث: ۲۲۳

۲... معجم اوسط، ۳/۳۸۲، حدیث: ۴۸۹۳

۳... جمع الجوامع، ۴/۱۱۵، حدیث: ۱۰۶۲۴

۴... جامع صغیر، ۲۲/ص ۲۵۷، حدیث:

(3) ﴿ شَرْمَغَاهُ مِنْ هَشْفَاهُ (سُوْپَارِي) دَاخِلٌ هُوَ جَانَا خَبَابُ شَهْوَتٍ هُوَ يَا نَهَى، إِنْجَالٌ هُوَ يَا نَهَى، دَوْنَىٰ پَرْ غُسْلٌ فَرْجٌ هُوَ ।

(4) ﴿ اُّرَتٍ کا ہےؓ سے فَارِغٌ ہونا ।

(5) ﴿ اُّرَتٍ کا نِفَاس (یا' نی بَصْوَةِ جَنَّةِ پَرْ جَوْهَرٌ آتَى ہےؓ عَسَى) سے فَارِغٌ ہونا ।¹

گُسل فَرْجٌ ہونے کے مُعتَدِلِ لِكَ جَرْرِي اَهْكَام

(1) ﴿ مَنْ شَهْوَتٍ کے ساتھِ اپنی جگہ سے جُدا نَهَى بَلِكَ بُؤْذَنَىٰ ٹَاهَنَے یا بُولَنَدَىٰ سے گیرنے یا فُوجَلَهُ خَارِجَ کرنے کے لیے جُو لَگَانَے کی سُورَت مِنْ خَارِجَ هَرَى تو گُسل فَرْجٌ نہیں ہوا । بُعْدَ بَاهَرَ حَالَ تُوْتَ جَاءَنَگا ।

(2) ﴿ اگر مَنْ پَطَلَیَ پَدَّهُ گَرَىٰ اُرَتٍ اُرَتٍ پَرَشَابٍ کے وَكْتٍ یا وَسَعَهٗ ہی بِلَهٗ شَهْوَتٍ عَسَى کَتَرَهُ نِكَالَ آئَ، گُسل فَرْجٌ نَهَى ہوا بُعْدَ تُوْتَ جَاءَنَگا ।

(3) ﴿ اگر اَهْتِلَامٍ ہونا یاد ہےؓ مگر عَسَى کَوَرَهُ کَوَرَهُ پَرَنَگَهُ نہیں ہےؓ تو گُسل فَرْجٌ نہیں ہےؓ ।

(4) ﴿ نَمَاجِ مِنْ شَهْوَتٍ ہی اُرَتٍ اُرَتٍ یا مَنْ تَرَتَیَ هَرَى مَلَوْمٌ هَرَى مَنْ گَرَىٰ بَاهَرَ نِكَالَنَے سے کَبَلَ ہی نَمَاجِ پُورَیَ کر لَیَ اُبَدَّلَ خَارِجَ هَرَى ہےؓ گَرَىٰ مَنْ گَرَىٰ اُبَدَّلَ گُسل فَرْجٌ ہو گَيَا ।

(5) ﴿ اپنے ہَاثِرَوْنَ سے مَادَهُ خَارِجَ کرنے سے گُسل فَرْجٌ ہو چکا ہےؓ یہ گُناہ کا کام ہےؓ ہَدَیَ سے پاک مِنْ اَسَاسَ کرنے والے کو مَلْجَنَ کہا گَيَا ہےؓ اسَاسَ کرنے سے مَرْدَنَ کَمَجُورَیَ پَیدَ ہوتَی ہےؓ اُرَتٍ بَارَہَا دَعَے خَارِجَ گَيَا ہےؓ کی بِلَهٗ آخِیرَ اَدَمِی شَادِی کے لَاهِکَ نہیں ہوتَ رہتا ।²

(5) سُونَتَنْ وَ اَدَابَ 《خَانَا خَانَے کی سُونَتَنْ وَ اَدَابَ》

(1) ﴿ خَانَے سے پَہلَے یہ دُو آپَ پَدَّهُ لَیَ جَاءَ تو اگر خَانَے مِنْ جَهَرٍ بَھَی ہو گَيَا تو اَسَاسَ رَبَّ الْعَالَمَینَ اَنْ شَاءَ اللَّهُ اَنْ يَعْلَمَ اَنْ اَسَاسَ نہیں کرے گا، یا' نی اَللَّهُ اَذْنَى لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمَهُ شَيْءٍ فِي الْأَرْضِ وَ لَا فِي السَّمَاوَاتِ يَا حَقَّ يَقِيْمَوْمُ ”، کے نَامَ سے شُرُّعَ کرتا ہُنَّ جِسَ کے نَامَ کی بَرَكَت سے جَمِيْنَ وَ اَسَماَنَ کی کَوَرَهُ چَيْزٍ نُوكَسَانَ نہیں پَھُنْچَ سکتَی । اے، هَمَشَا سے جِنْدَا وَ کَائِمَ رَهَنَے والے ।³

1... بَاهَرَ شَارِيَ اَتَ، 1/321، حِسْبَاً : 3

2... گُسل کا تَرِيكَ، س. 9

3... مسند الفردوس، 1/282، حدیث: 1106

(2) ﷺ खाना सीधे हाथ से खाएं। हुजूरे पाक ﷺ का फ़रमाने अःज़मत निशान है: “जब तुम में से कोई खाना खाए तो सीधे हाथ से खाए और जब पिये तो सीधे हाथ से पिये कि शैतान उलटे हाथ से खाता पीता है।”¹

(3) ﷺ खाना अपने सामने से खाएं। हज़रते अनस बिन मालिक رضي الله عنه سे रिवायत है कि नूर के पैकर, तमाम नबियों के सरवर ﷺ ने फ़रमाया: “हर शख्स बरतन की उसी जानिब से खाए जो उस के सामने हो।”² हज़रते अबू سलमा رضي الله عنه फ़रमाते हैं कि एक रोज़ खाना खाते हुए मेरा हाथ पियाले में इधर उधर हरकत कर रहा था (या’नी कभी एक त्रफ़ से लुक्मा उठाया कभी दूसरी त्रफ़ से और कभी तीसरी त्रफ़ से लुक्मा उठाया) जब अल्लाह पाक के महबूब ﷺ ने मुझे इस त्रह करते हुए देखा तो फ़रमाया: बिस्मिल्लाह पढ़ कर दाएं हाथ से खाया करो और अपने सामने से खाया करो। चुनान्वे इस के बाद से मेरे खाने का तरीक़ा येही हो गया।³

(4) ﷺ खाने में किसी किस्म का ऐब न लगाएं। मसलन येह न कहें की मजेदार नहीं, कच्चा रह गया है, फीका रह गया क्यूं कि खाने में ऐब निकालना मकरूह व खिलाफ़ सुन्नत है बल्कि जी चाहे तो खाएं वरना हाथ रोक लें। हज़रते अबू हुरैरा رضي الله عنه ने फ़रमाया कि तमाम नबियों के सरवर ने कभी किसी खाने को ऐब नहीं लगाया (या’नी बुरा नहीं कहा) अगर ख़्वाहिश होती तो खा लेते और ख़्वाहिश न होती तो छोड़ देते।⁴

(6) इस्लाहे आ ‘माल (बद शुगूनी का व्यापार)

मन्हूस कौन?

एक बादशाह अपने वज़ीरों, मुशीरों के साथ दरबार में मौजूद था कि काले रंग के एक आंख वाले आदमी को बादशाह के सामने पेश किया गया, लोगों को शिकायत थी कि येह ऐसा मन्हूस है कि जो सुब्ह सवेरे इस की शक्ल देख लेता है उसे ज़रूर कोई न कोई नुक़सान उठाना पड़ता

38

39

1 ...مسلم، کتاب الاضرية، باب آداب الطعام والشراب...الخ، ص803، حدیث: 2020

2 ...بخاری، کتاب الاطعمة، باب الاكل بما يليه، ص1379

3 ...بخاری، کتاب الاطعمة، باب التسمية على الطعام والأكل باليمين، ص1378، حدیث: 5376

4 ...بخاری، کتاب الاطعمة، باب ماعاًب النبي طعاماً، ص1385، حدیث: 5409

है लिहाज़ा इसे मुल्क से निकाल दिया जाए। थोड़ी देर सोचने के बाद बादशाह ने कहा : कोई फैसला करने से पहले मैं खुद तजरिबा करूंगा और कल सुब्ह सब से पहले इस की सूरत देखूंगा फिर कोई दूसरा काम करूंगा। अगले दिन जब बादशाह बेदार हुवा और ख़बाब गाह का दरवाज़ा खोला तो वोही एक आंख वाला आदमी सामने खड़ा था। बादशाह उस को देख कर वापस पलट आया और दरबार में जाने के लिये तय्यार होने लगा। लिबास तब्दील करने के बाद जूँही बादशाह ने जूते में अपना पाड़ डाला, उस में मौजूद ज़हरीले बिच्छू ने डंक मार दिया। बादशाह की चीखें बुलन्द हुईं तो ख़िदमत गार भागम भाग उस के पास पहुंचे। ज़हर के असर से बादशाह का सुर्ख़ों सफेद चेहरा नीला पड़ चुका था, महल में शोर मच गया कि “बादशाह सलामत को बिच्छू ने काट लिया है।” चन्द लम्हों में वज़ीरे ख़ास भी पहुंच गए, हाथों हाथ शाही त़बीब को त़लब कर लिया गया जिस ने बड़ी महारत से बादशाह का इलाज शुरूअ़ कर दिया। जैसे तैसे कर के बादशाह की जान तो बच गई लेकिन उसे कई रोज़ बिस्तरे अलालत पर गुज़ारना पड़े। जब त़बीअत ज़रा संभली और बादशाह दरबार में बैठा तो एक आंख वाले आदमी को दोबारा पेश किया गया ताकि उसे सज़ा सुनाई जाए क्यूं कि शिकायत करने वालों का कहना था कि अब इस के “मन्हूस” होने का तजरिबा खुद बादशाह सलामत कर चुके हैं। वोह शख़स रो रो कर रहम की फ़रियाद करने लगा कि मुझे मेरे वतन से न निकाला जाए। येह देख कर एक वज़ीर को उस पर रहम आ गया, उस ने बादशाह से बोलने की इजाज़त ली और कहने लगा : बादशाह सलामत ! आप ने सुब्ह सुब्ह इस की सूरत देखी तो आप को बिच्छू ने काट लिया इस लिये येह मन्हूस ठहरा लेकिन मुआफ़ कीजियेगा कि इस ने भी सुब्ह सवेरे आप का चेहरा देखा था जिस के बाद से येह अब तक कैद में था और अब शायद इसे मुल्क बदरी (या’नी मुल्क छोड़ने) की सज़ा सुना दी जाए तो ज़रा ठन्डे दिल से गैर कीजिये कि मन्हूस कौन ? येह शख़स या आप ? येह सुन कर बादशाह ला जवाब हो गया और एक आंख वाले काले आदमी को न सिर्फ़ आज़ाद कर दिया बल्कि ऐलान करवा दिया कि आइन्दा किसी ने इस को मन्हूस कहा तो उसे सख्त सज़ा दी जाएगी।¹

---

¹ ... बद शुगूनी, स. 7

क्या कोई शख्स मन्हूस हो सकता है ?

प्यारे प्यारे इस्लामी भाइयो ! किसी शख्स, जगह, चीज़ या वक़्त को मन्हूस जानने का इस्लाम में कोई तसव्वुर नहीं, ये ह महूज़ वहमी ख़्यालात होते हैं । आ'ला हज़रत, इमामे अहले सुन्नत मौलाना शाह अहमद रज़ा ख़ान رحمۃ اللہ علیہ سे इसी नौइय्यत का सुवाल किया गया कि एक शख्स के मुतअ़्लिलक़ मशहूर है अगर सुब्ह को उस की मन्हूस सूरत देख ली जाए या कहीं काम को जाते हुए ये ह सामने आ जाए तो ज़रूर कुछ न कुछ दिक्कत और परेशानी उठानी पड़ेगी और चाहे कैसा ही यक़ीनी तौर पर काम हो जाने का वुसूक़ (ए'तिमाद और भरोसा) हो लेकिन उन का ख़्याल है कि कुछ न कुछ ज़रूर रुकावट और परेशानी होगी चुनान्चे उन लोगों को उन के ख़्याल के मुनासिब हर बार तजरिबा होता रहता है और वोह लोग बराबर इस अप्र (या'नी बात) का ख़्याल रखते हैं कि अगर कहीं जाते हुए उस से सामना हो जाए तो अपने मकान पर वापस आ जाते हैं और थोड़ी देर बा'द ये ह मा'लूम कर के कि वोह मन्हूस सामने तो नहीं है ! अपने काम के लिये जाते हैं । अब सुवाल ये ह है कि उन लोगों का ये ह अ़कीदा और तर्ज़े अ़मल कैसा है ? कोई क़बाहते शरूइय्या तो नहीं ?¹

आ'ला हज़रत رحمۃ اللہ علیہ ने जवाब दिया : शरै मुत़हर में इस की कुछ अस्ल नहीं, लोगों का वहम सामने आता है । शरीअत में हुक्म है : إِذَا تَطَيَّرْتُمْ فَامْضُوا 2 या'नी जब कोई शुगूने बद गुमान में आए तो उस पर अ़मल न करो । वोह तरीक़ा महूज़ हिन्दुवाना है, मुसलमानों को ऐसी जगह चाहिये कि اللَّهُمَّ لَا طَيْرَ إِلَّا طَيْرَكَ، وَلَا خَيْرَ إِلَّا خَيْرَكَ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا إِنْتَ “ (ऐ अल्लाह ! नहीं है कोई बुराई मगर तेरी तरफ़ से और नहीं है कोई भलाई मगर तेरी तरफ़ से और तेरे सिवा कोई मा'बूद नहीं) पढ़ ले और अपने रब पर भरोसा कर के अपने काम को चला जाए, हरगिज़ न रुके, न वापस आए । وَاللَّهُ أَعْلَمُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ

صَلُوٰعَلَى الْحَبِيبِ ! صَلُوٰعَلَى مُحَمَّدٍ

① ... बद शुगूनी, स. 8

② ... फ़तावा रज़विय्या, 29/641 मुलख़्ब़सन

सबक़ नम्बर 12

मौज़ूदात

1	मदनी क़ाइदा : ज़ज़म व सुकून	2	अज़्कारे नमाज़ : सूरतुल फ़ातिहा
3	तफ़्सीरे कुरआन : तयम्मुम का बयान	4	नमाज़ के अह़काम : तयम्मुम के फ़राइज़ व तरीक़ा
5	सुन्नतें व आदाब : जमाही के मदनी फूल	6	इस्लाहे आ'माल : अच्छे व बुरे शुगून का बयान

(1) मदनी क़ाइदा (ज़ज़म व सुकून)

- ◀ जैसा कि आप पीछे पढ़ चुके हैं इस अलामत को “_” ज़ज़म कहते हैं। जिस हर्फ़ पर ज़ज़म हो उसे साकिन कहते हैं।
- ◀ ज़ज़म वाला हर्फ़ अपने से पहले वाले मुतहर्रिक हर्फ़ से मिला कर पढ़ा जाता है।
- ◀ हम्ज़े साकिना (ءِ) को हमेशा झटका दे कर पढ़ें।
- ◀ इस सबक़ में हम्ज़े साकिना की अदाएँगी का ख़ास ख़्याल रखें और मिलती जुलती आवाज़ वाले हुरूफ़ में वाज़ेह़ फ़र्क़ करें।

اُ	إِ	أَ	أُ	إِ	أَ
ذُ	إِذْ	ذُ	أُزْ	إِزْ	أَزْ
غُ	إِعْ	غُ	أُؤْ	إِعْ	أَؤْ
या साकिन से पहले पेश नहीं आता	إِيْ	أَيْ	أُشْ	إِشْ	أَشْ

(2) اجْكَارِ نَمَاذِجٍ ﴿سُورَةُ الْفَاتِحَة﴾ : آیات 1 تا 3

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

تترجمہ کانجھلی درکھانہ : اللہ کے نام سے شروع جو نیہات مہربان، رحمت والہ ہے ।

الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لِلّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ لِمَلِكِ يَوْمِ الدِّيْنِ

سب تا'ریفےِ اللہ کے لیے ہیں جو تمماں جہاں والوں کا پالنے والہ ہے । بہت مہربان رحمت والہ، جزا کے دن کا مالیک ।

(3) تفسیر کورآن ﴿تَيَامِمَّ وَكَبَّا﴾

قَرَأْنَاهُنَّمَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَهْدٌ
مِّنْكُمْ مِّنَ الْعَابِطِ أَوْ لِمَسْتُمُ السَّاءَ قَلْمَ
تَجْدُوا مَآءِ فَتَسْمِعُوا صَعِيْدًا طَبِيْبًا فَأَمْسَحُوا
بِوْجُوهِكُمْ وَأَيْرِيْكُمْ

(۴۳)، النساء:

ترجمہ کانجھلی درکھانہ : اور اگر تum بیمار ہو یا سفر میں ہو یا tum میں سے کوئی کھڑا ہاجت سے آیا ہو یا tum نے اُرتوں سے ہم بیستاری کی ہو تو پانی ن پاؤ تو پاک مٹی سے تیامِم کرو تو اپنے مونہ اور ہاثروں کا مسح کر لیا کرو ।

تفسیر سیراتوں کی نیشنل جولڈ 2، صفحہ 239 پر ہے کہ آیات میں تیسری بات جو درجہ د فرمائی گई ہے اس میں تیامِم کے ہوکم میں تفسیل بیان کر دی گई جس میں یہہ بھی داھیل ہے کہ تیامِم کی ایجاد جس ترہ ہے گوسل ہونے کی سوت میں ہے اسی ترہ ہے وعجز ہونے کی سوت میں ہے । چنانچہ فرمایا گیا کہ اگر tum بیمار ہو یا سفر میں ہو اور tum ہونے کی سوت میں ہے یا tum بیٹوں سے کھڑا ہاجت سے فارغ ہو کر آؤ تو اور tum ہونے کی سوت میں ہے یا tum پانی کے اسٹی مال پر کا دیر ن ہو یا tum سانپ، دیندا، دشمن وغیرہ کے ڈر سے تو تیامِم کر سکتے ہے । یاد رہے کہ جب اُرتوں کو ہیجوں نیفاس سے فارغ ہونے کے باہم گوسل کی ہاجت ہے اور اگر اس وکٹ پانی پر کوئی ن پائے تو اس سوت میں اسے بھی تیامِم کی ایجاد ہے جیسا کہ حدیث شریف میں آیا ہے ।

આयتے مुبारका کے آسیخری جو جُن کا شانے نुजूل یہ ہے کہ گُذھ اے بُنی مُسْتَلِکٌ مें جब لشکرے اسلام رات کے وकٹ اک بیانان مें ٹھرا جہاں پانی ن था और سुबھ वहां से کूच کرنے کا ایسا دا ہا، وہاں تک مُعْمِنِینَ حُجَّرَتَهُ ایسا رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَالْمَوْسَلُمِ کا ہار گوم ہو گیا، اس کی تلاش کے لیے سچیدے دو اَلَّامَ مُعْلِمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَالْمَوْسَلُمِ نے وہاں کیا فرمایا، سُبْحَنَ رَبِّنَا هُوَ اَكْبَرُ تो پانی ن था । اس پر اَللَّاہُ اَكْبَرُ کریم نے تَبَعَّدَ مُمْعَنَ کی آیت ناجیل فرمائی । یہ دेख کر حُجَّرَتَهُ اسے بین ہو جئے رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَالْمَوْسَلُمِ نے کہا کہ “ऐ اَलَّامَ ! یہ تُمھاری پہلی ہی بُرکت نہیں ہے یا” نی تُمھاری بُرکت سے مُسْلِمَانَوں کو بہت آسانیاں ہوئی ہیں اور بہت فَوَادِد پہنچے ।” فیر جب اُنٹ اٹھا گیا تو اس کے نیچے ہار میل گیا ।¹

ہار گوم ہونے اور رہماتے دو اَلَّامَ کے ن باتانے مें بہت سی حِکمَاتें ہیں । حُجَّرَتَهُ ایسا سیدیکا کے ہار کی وجہ سے نبیتے رہمات کا وہاں کیا فرمایا فرمانا حُجَّرَتَهُ ایسا کی فُجُولِتَو مرتبا کو جاہیر کرتا ہے اور سہابا اے کیرام رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَالْمَوْسَلُمِ کے ہار تلاش کرنے مें اس بات کی ہدایت ہے کہ ہو جو رَجُلَدارِ امْبِیَّا کی اَجْوَاجِ مُتَّھِرَات کی خیدمت مُؤْمِنِینَ کی سआدات ہے، نیچے اس کا سے تَبَعَّدَ مُمْعَنَ کا ہوکم بھی مَا’لُوم ہو گیا جس سے کیا فرمات تک مُسْلِمَانَ نَفْعًا اٹھاتے رہے گے ।²

(4) نماز کے اہلکام (تَبَعَّدَ مُمْعَنَ کے فَرَادِیْجُ وَ تَرِیکَہ)

تَبَعَّدَ مُمْعَنَ کے تین (3) فَرْجُ ہیں : (1) نیت (2) سارے مُونَہ پر ہاث فِرنا، (3) کوہنیوں سمت دوں ہا�وں کا مسح کرنا ।

تَبَعَّدَ مُمْعَنَ کا تَرِیکَہ : تَبَعَّدَ مُمْعَنَ کرنے کے لیے سب سے پہلے تَبَعَّدَ مُمْعَنَ کی نیت کی جیسے (نیت دل کے ایسا دا کا نام ہے، جیان سے بھی کہ لے تو بہتر ہے । مسالن یوں کہیے : بے وُجُوْدِ یا بے گُسلی یا دوں سے پاکی ہاسیل کرنے اور نمازِ جاہِ جو ہونے کے لیے تَبَعَّدَ مُمْعَنَ کرتا ہے) “بِسْمِ اللَّهِ” پढ کر دوں ہا�وں کی انگلیاں کوشادا کر کے کسی پاک چیز پر جو جمین کی کیسم

...بخاری، کتاب التیمم، باب التیمم، ص 155، حدیث: 334 ।

2 ... تفسیر سیرت نبوی، پارہ: 5، اننسا ای، تہوتل آیا: 43، 2/239، 240

(مසلنا پ�ثار، چونا، ٹنڈی، دیوار، میدھی وغیرا) سے ہو مار کر لوت لیجیے (یا' نی آگے بढ़ایے اور پیछے لایے) । اور اگر جیسا دا گرد لگ جائے تو جھاڈ لیجیے اور اس سے سارے مون کا اس ترہ مسح کیجیے کی کوئی ہیسسا رہ نہ جائے، اگر بال برابر بھی کوئی جگہ رہ گई تو تیامموم نہ ہوگا । فیر دوسری بار اسی ترہ ہاتھ جنمین پر مار کر دونوں ہاتھوں کا ناخون سے لے کر کوہنیوں سمتے مسح کیجیے، اس کا بہتر تر ریکا یہ ہے کہ علٹے ہاتھ کے انگوٹھے کے ڈلاؤا چار ٹنگلیوں کا پست سیधے ہاتھ کی پوشش پر رکھیے اور ٹنگلیوں کے سیرے سے کوہنیوں تک لے جائیے اور فیر وہاں سے علٹے ہی ہاتھ کی ہथیلی سے سیधے ہاتھ کے پست کو مس کرتے ہوئے گیٹے تک لایے اور علٹے انگوٹھے کے پست سے سیधے انگوٹھے کی پوشش کا مسح کیجیے । اسی ترہ سیधے ہاتھ سے علٹے ہاتھ کا مسح کیجیے ।¹ اور اگر اک دم پوری ہथیلی اور ٹنگلیوں سے مسح کر لیا تب بھی تیامموم ہو گیا، چاہے کوہنی سے ٹنگلیوں کی ترک لائے یا ٹنگلیوں سے کوہنی کی ترک لے گئے مگر سونت کے خیلاؤک ہوں । تیامموم میں سارے اور پاٹ کا مسح نہیں ہے ।²

(5) سونتے و آداب (جماءہ کے مدنی فول)

- (1) ﴿ ہے جنرے اب ہوئے رضی اللہ عنہ سے مرنے کی میسٹفہ جانے رہنمات نے فرمایا : اعلیٰ ہاں پاک کو چینک پسند اور جماءہ نا پسند ہے ।³
- (2) ﴿ ہدیہ سے پاک میں ہے کہ جب کوئی جماءہ لےتا ہے تو شیطان ہنستا ہے ।⁴
- (3) ﴿ جماءہ شیطان کی ترک سے ہے، جہاں تک ہو سکے اسے روکنا چاہیے ।⁵
- (4) ﴿ جماءہ آنے لگے تو بارہ ہاتھ کی پوشش مون پر رکھنی چاہیے ।

۱...فتاوی تاتارخانیہ، کتاب الطهارة، فصل فی التیمم، 360/1 ملقطا

۲... نماج کے اہکام، گوسل کا ترکا، ص 129

۳... بخاری، کتاب الادب، باب اذاتا و بفليضع يده على فيه، ص 1540، حدیث: 6226

۴... بخاری، کتاب الادب، باب اذاتا و بفليضع يده على فيه، ص 1540، حدیث: 6226

۵... بخاری، کتاب الادب، باب اذاتا و بفليضع يده على فيه، ص 1540، حدیث: 6226

(5) ﴿ جَمَاهِي رُوكَنَهُ کَ مُعْرَبَ تَرِیکَهُ یَهُ هُ کِ دِلَ مَهُ خَیَالَ کَرَهُ کِ اَمْبِیَا اَکِیرَامَ عَلَیْهِمُ السَّلَامُ کَوْ جَمَاهِي نَهَیْنَ آتَیَتِی ۚ ۱﴾

(6) ﴿ کُرَآنَ شَارِفَ کَ تِلَاءَتَ کَ دَوَرَانَ جَمَاهِي اَ جَاءَتِی تِلَاءَتَ مَوْکُوفَ (يَا'نِی بَنْدَ) کَرَهُ دَنْ کَبْرُ کَیْمَ کَ جَمَاهِي شَاءَتَانَی اَسَرَهُ ۲﴾

(7) ﴿ جَمَاهِي مَهُ اَوَّلَاجُ کَهَیْنَ بَهُ نَهَیْنَ نِکَالَانَی چَاهِیَهُ، اَغَرْچَهُ مَسْجِدَ سَهُ بَاهَرَ تَنْهَا هَوَهُ کَبْرُ کَیْمَ کَیْهَ شَاءَتَانَ کَ کَھَکَھَهُ ۳﴾

(8) ﴿ جَمَاهِي جَبَ اَ جَاءَتِی هَتَلَ اِمْکَانَ مُونَهُ بَنْدَ رَخَیْنَ، مُونَهُ خَوَلَنَهُ سَهُ شَاءَتَانَ مُونَهُ مَهُ شُوكَ دَتَهُ ۴﴾
अगर यूँ न रुके तो ऊपर के दांतों से नीचे का होंठ दबा लें, अगर इस त्रह भी न रुके तो हत्तल इम्कान मुन्ह कम खोलें और उलटा हाथ उलटी तरफ से मुन्ह पर रख लें।³

(6) इस्लाहे आ 'माल (अच्छे व बुरे शुगून का व्याप)

शुगून किसे कहते हैं ?

शुगून का मा'ना है फ़ाल लेना या'नी किसी चीज़, शख्स, अमल, आवाज़ या वक्त को अपने हक़ में अच्छा या बुरा समझना।⁴

शुगून की किस्में

इस की बुन्यादी तौर पर दो किस्में हैं : (1) बुरा शुगून लेना (2) अच्छा शुगून लेना । हज़रते अल्लामा मुहम्मद बिन अहमद अन्सारी कुरतुबी "تَفْسِيرُ رَحْمَةِ اللَّهِ عَلَيْهِ وَبَرَكَاتِهِ" में नक़ल करते हैं : अच्छा शुगून येह है कि जिस काम का इरादा किया हो उस के बारे में कोई कलाम सुन कर दलील पकड़ना, येह उस वक्त है जब कलाम अच्छा हो, अगर बुरा हो तो बद शुगूनी है । शरीअत ने इस बात का हुक्म दिया है कि इन्सान अच्छा शुगून ले कर खुश हो और अपना काम खुशी खुशी पायए तक्मील तक पहुंचाए और जब बुरा कलाम सुने तो उस की तरफ तवज्जोह न करे और न ही उस के सबब अपने काम से रुके।⁵

① ... बहारे शरीअत, 1/538, हिस्सा : 3 मुलख़्ब़सन

② ... इस्लाम की बुन्यादी बातें, 2/35

④ ... بَدْ شُعْرَانِي، س. 10

٣... بَدْ الْحَطَّار، كِتَابُ الصَّلَاةِ، بِأَبْيَاضِ فِسْدِ الصَّلَاةِ وَمَا يَكْرَهُ، 499/2

٥... تَفْسِيرُ قُرْطَبِي، بَـ 26، الْاحْقَافُ، تَحْتَ الْآيَةِ 132/8.4

अच्छे व बुरे शुगून की मिसालें

अच्छे शुगून की मिसाल येह है कि हम किसी काम को जा रहे हों, किसी ने पुकारा : “या रशीद (या’नी ऐ हिदायत याप्ता)”, “या सईद (या’नी ऐ सआदत मन्द)”, “ऐ नेक बख़्त” हम ने ख़्याल किया कि अच्छा नाम सुना है, اللَّهُمَّ انْتَ اَكْبَرُ काम्याबी होगी या किसी बुजुर्ग की ज़ियारत हो गई उसे अपने हक़ में अच्छा समझा कि अब اللَّهُمَّ انْتَ اَكْبَرُ मुझे अपने मक़्सद में काम्याबी मिलेगी जब कि बद शुगूनी की मिसाल येह है कि एक शख़्स सफ़र के इरादे से घर से निकला लेकिन रास्ते में काली बिल्ली रास्ता काट कर गुज़र गई, अब इस शख़्स ने येह यकीन कर लिया कि इस की नुहूसत की वज्ह से मुझे सफ़र में ज़रूर कोई नुक़सान उठाना पड़ेगा और सफ़र करने से रुक गया तो समझ लीजिये कि वोह शख़्स बद शुगूनी में मुब्तला हो गया है । हमारे मुआशरे में जहालत की वज्ह से खाज पाने वाली ख़राबियों में एक बद शुगूनी भी है जिस को बदफ़ाली भी कहा जाता है जब कि अरबी में इस को طَيْرٌ ॲटीरूं और طَيْرٌ ॲटीरूं कहा जाता है, अरब लोग ताइर (या’नी परिन्दे) को उड़ा कर उस से फ़ाल लेते थे, परिन्दे के दाईं तरफ़ उड़ने से अच्छी फ़ाल लेते और बाईं तरफ़ उड़ने और कब्वों के काएं काएं करने से बद शुगूनी (बुरी फ़ाल) लेते, इस के बाद मुल्क़न बद शुगूनी के लिये طَيْرٌ ॲटीरूं और طَيْرٌ ॲटीरूं का लफ़्ज़ इस्त’माल होने लगा ।¹

अरब लोग परिन्दों के नामों, आवाज़ों, रंगों और उन के उड़ने की सम्मों से फ़ाल लिया करते थे चुनान्वे उड़ाब (एक ताक़त वर शिकारी परिन्दा) से मुसीबत, कब्वे से सफ़र और हुदहुद (एक खूब सूरत परिन्दा) से हिदायत की फ़ाल लेते इसी तरह अगर परिन्दे दाईं जानिब उड़ते तो अच्छा शुगून और बाईं जानिब उड़ते तो बद शुगूनी लिया करते थे ।²

रसूले अकरम, शाहे बनी आदम ﷺ نے इर्शाद फ़रमाया :

الْعِيَافَةُ وَالْطَّيْرُ وَالْطَّرْقُ مِنَ الْجُبْتِ

1... تفسير كثيف، بـ 9، الاعراف، تحت الآية: 344/5.131

2... بريقة محمودية شرح طرقية محمدية، باب الخامس والعشرون، 258/3

لئنا اور ترک (یا' نی کنکر فک کر یا رہت میں لکیر ہینچ کر فاٹ نیکالنا) شہزادی کاموں میں سے ہے ।^۱

صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَى الْحَبِيبِ ! صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَى مُحَمَّدٍ

سabक़ نम्बर 13

مौज़ूआत

1	مَدْنَى كَاهِدا : هُرْلَفَهُ كَلْكَلَا	2	أَجْكَارَهُ نَمَاجِ : سُورَتُلُ فَاتِهِا
3	تَفْسِيرَهُ كَورَآنُ : نَمَاجِ پَدْنَهُ کا هُوكَم	4	نَمَاجِ کے اَهْكَامُ : تَيَامِمُومُ کے چَند اَهَمُّ مَسَاعِدُ
5	سُونَتَنَهُ وَ آدَابُ : پَانِي پَيِنَهُ کی سُونَتَنَهُ وَ آدَابُ	6	إِسْلَامُهُ آمَالُ : إِسْلَامُ مَبَدِ شُعُونَی نَهَرِی

(1) مَدْنَى كَاهِدا (هُرْلَفَهُ كَلْكَلَا)

- ◀ این پانچ هُرْلَفَهُ کو (هُرْلَفَهُ کَلْكَلَا) کہتے ہیں، این کا مجمُوعاً جمع فُطْبَجَعَہُ ہے ।
- ◀ کَلْكَلَا کے ما' نا جُمِیش وَ هَرَکَات کے ہیں । این هُرْلَفَهُ کو اَدَا کرتے وَکْتٍ مَخْرَجٍ مَبَدِ جُمِیش سی ہو جیس کی وَجْہ سے آَوَاجِ لَوْتَتی ہوئی نیکلے ।
- ◀ جب هُرْلَفَهُ کَلْكَلَا ساکِن ہوں تو ان میں کَلْكَلَا خُوبِ جَاهِر ہوگا ।
- ◀ اس سبکَ میں هُرْلَفَهُ کَلْكَلَا کی اَدَا�ِی کا خَاصَ خَیال رکھو اور میلاتی جُولاتی آَوَاجِ وَالے هُرْلَفَهُ میں وَاجِہِ فَرْکَ کرئے ।

أُدْ	إِدْ	أَدْ	أُطْ	إِطْ	أَطْ
أُبْ	إِبْ	أَبْ	أُقْ	إِقْ	أَقْ
زَجْرَةٌ	قَدْ	ذُقْ	أُجْ	إِجْ	أَجْ

۱ ... ابو داود، کتاب الطہ، باب فی الحطوز جر الطیر، ص 615، حدیث: 3907

يُقْرِضُ	فَأَفْرَقْ	أَبْوَابًا	مُدْهِنُونَ	نُطْفَةٌ	تَجْرِي
يَسْتَبِيلُ	إِزْكَبْ	أُشْدُدْ	إِذْهَبْ	يَبْحَثْ	إِقْرَأْ
عَدْنِ	خَلَقْنَا	كَسَبْ	لَمْ يُولَدْ	لَمْ يَلِدْ	فَارِغَبْ

(2) اجڑکا رے نما ج़ ﴿سُورٰتُ تُلُّ فَاتِحَة : آیات 1 تا 5﴾

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تَرْجِمَةِ کَلْمَاتِ الْمُصْلَحَةِ : اَللّٰهُمَّ مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ

الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ لِمِلِكِ يَوْمِ الدِّينِ

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ إِهْرَنَا الصِّرَاطُ السُّتْقِيمُ

سab تا'riफے اَللّٰهُ کے لیے ہیں جو تمام جہان والوں کا پالنے والा ہے । بہت مہربان رحمت والा، جزا کے دن کا مالیک । ہم تیری ہی ڈبا دت کرتے ہیں اور تुڑھ ہی سے مدد چاہتے ہیں । ہم سیधے راستے پر چلا ।

(3) تفسیر کورآن ﴿نما جِ پढنے کا ہوکم﴾

وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرِيقَ النَّهَارِ وَرُؤْلَقَاظِ الْأَئِلِ

إِنَّ الْحَسَنَتِ يُدْهِنُ السَّيِّئَاتِ

(ب) 12، هود: 114)

تَرْجِمَةِ کَلْمَاتِ الْمُصْلَحَةِ : اُور دن کے دو ناروں کناروں اور رات کے کوچھ ہی سے میں نما جِ کا ہم رکھو । بے شک نہ کیا بُرا ہی ہے کہ میتا دتی ہے ।

تفسیر سیرا تول جینان جلد 4، صفحہ 511 پر ہے کہ اس آیات میں دن کے دو کناروں سے سубھ اور شام مुراراد ہیں، جو کا وکٹ سبھ میں اور جو کا وکٹ شام میں داخیل ہے । سبھ کی نما جِ تو فکر ہے جب کہ شام کی نما جِ جوہر و آخر ہیں اور رات کے ہی سے میں مگریب و ڈشا ہیں । نہ کیا سے میراراد یا یہی پانچ وکٹ نما جِ ہیں جو آیات میں

جِنْ كَرْهٰ يٰ إِسْ سَ مُرَادٌ مُّلْكٌ نَّكَرَ كَامٌ هٰيْ يٰ إِسْ سَ مُرَادٌ هٰيْ ۝
”سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ“
پढ़ना मुराद है।¹

ہज़رतے مुआजٌ بین جبल رضي الله عنه سے رি঵ايت ہے کہ ایک شاہُس نے دربارے رسالات مें ہاجیر ہو کر ارجُ کی : یا رَسُولَ اللَّهِ ! عَلَيْهِ وَبِهِ وَسَلَّمَ ! اس آدمی کا ک्या ہوکم ہے جو ایک اجنबی اُورت سے اُلّاحدگی مें جیما اُ کے سिवा سब کुछ کرتا ہے ? اس پر یہ آیت ناجیل ہرید، فیر آپ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَبِهِ وَسَلَّمَ نے اسے وُجُو کر کے نماز پढ़نے کا ہوکم ارشاد فرمایا । ہج़رतے مुआجٌ بین جبال رضي الله عنه فرماتے ہیں کہ میں نے ارجُ کی : یا رَسُولَ اللَّهِ ! ک्या یہ اس شاہُس کے ساتھ خُسوس ہے یا تماام مومینों کے لیے ہے ? ہو جو نے ارشاد فرمایا : نہीं، بلکہ یہ تماام مومینों کے لیے اُام ہے²

نکیयां سग़ीरा گुناहों کے لیے کफ़کارا ہوتی ہیں

اس آیت سے ما'لُم ہوا کہ نکی�ां سگ़ीرा گुناہों کے لیے کافکارا ہوتی ہیں خواہ وہ نکی�ां نماز ہونे یا سدکا یا جیکرو ایسٹاگفَار یا اور کुछ³ اہداویس مें مुتابعہ اسے آ'مال کا بیان مौजود ہے جو سگ़ीرा گुناہوں کے لیے کافکارا بنतے ہیں، یہاں ان مें सے اک ہدیے پاک مولانا ہجڑا کیجیے :

ہجُّرَتْ سِخْبَرَهُ سے رضي الله عنه سے رি঵ايت ہے، ساییدوں مورسالین نے ارشاد فرمایا : “جیسے اسے ایلہ تلاش کیا تو یہ تلاش اس کے گوچشتا گुناہوں کا کافکارا ہوگی ।”⁴

(4) نماز کے اہکام (تیامُم کے چند اہم مسائل)

(1) ۱۔ جو چیز آگ سے جل کر را خ ہوتی ہے ن پیغالتی ہے ن نرم ہوتی ہے وہ جنمیں کی جنس (آ'نی کیسم) سے ہوتی ہے، اس سے تیامُم جاؤز ہے । جیسے رeta، چونا، سرما، گندک، پشتر وغیرہ چاہے ان پر گوبار (میटی) ہو یا نہ ہو ।⁵

۱...تفسیر مدارک، پ 12، ہود، تحت الآية: 89/2، 114:

۲...ترمذی، کتاب الفسیر، باب و من سورۃ ہود، ص 720، حدیث: 3113:

۳...تفسیر خازن، پ 12، ہود، تحت الآية: 507/2، 114:

۴...ترمذی، کتاب العلم، باب فضل طلب العلم، ص 624، حدیث: 2648
۵...بحر الرائق، کتاب الطهارة، 1/257

- (2) ﴿ پککी ईंट, चीनी या मिट्टी के बरतन से तयम्मुम जाइज़ है। हां अगर इन पर किसी ऐसी चीज़ की तह हो या पोलिश जिर्मदार हो जो ज़मीन की जिन्स से नहीं मसलन कांच का जिर्म हो तयम्मुम जाइज़ नहीं।¹
- (3) ﴿ जिस मिट्टी पश्चर वगैरा से तयम्मुम किया जाए उस का पाक होना ज़रूरी है या'नी न उस पर नजासत का असर हो न येह हो कि सिर्फ़ खुशक होने से नजासत का असर ख़त्म हो गया हो।² ज़मीन दीवार और वोह गर्द (मिट्टी) जो ज़मीन पर पड़ी रहती है अगर नापाक हो जाए फिर धूप या हवा से खुशक हो जाए और नजासत का असर ख़त्म हो जाए तो पाक है। उस पर नमाज़ पढ़ना जाइज़ है, मगर उस से तयम्मुम जाइज़ नहीं हो सकता। येह शक कि कभी नजिस हुई होगी फुज्जूल है इस का ए'तिबार नहीं है।
- (4) ﴿ अगर किसी लकड़ी, कपड़े या दरी वगैरा पर इतनी गर्द (मिट्टी) है कि हाथ मारने से उंगियों का निशान बन जाए तो उस से तयम्मुम जाइज़ है।³
- (5) ﴿ जिस का वुजू ن हो या नहाने की ज़रूरत हो और पानी मौजूद न हो वोह वुजू और गुस्ल की जगह तयम्मुम करे।⁴
- (6) ﴿ ऐसी बीमारी हो कि वुजू या गुस्ल करने से उस के ज़ियादा हो जाने या देर से ठीक होने का सहीह अन्देशा हो या खुद अपना तजरिबा हो कि जब भी गुस्ल या वुजू किया बीमारी बढ़ गई। तो इन सूरतों में तयम्मुम कर सकते हैं।⁵
- (7) ﴿ जहां चारों तरफ़ एक एक मील तक पानी का पता न हो वहां भी तयम्मुम कर सकते हैं।⁶

1 ...فتاویٰ هندیہ، کتاب الطهارة، الباب الرابع فی التیمم، الفصل الاول، 30/1

2 ...درستخار، کتاب الطهارة، باب التیمم، ص 36

3 ...فتاویٰ هندیہ، کتاب الطهارة، الباب الرابع فی التیمم، الفصل الاول، 30/1

4 ...بحر الرائق، کتاب الطهارة، 1/255

5 ...درستخار معہد المحتار، کتاب الطهارة، باب التیمم، 1/441

6 ...بحر الرائق، کتاب الطهارة، 1/242

(8) ﴿ مسجد مें सो रहा था कि गुस्त फर्ज़ हो गया तो जहां था वहीं फौरन तयम्मुम कर ले येही ज़ियादा बेहतर है । फिर बाहर निकल आए, ताख़ीर करना हराम है ।¹

(5) سُنْتَنَّةِ وَ آدَابَ (پانی پینے کی سُنْتَنَّةِ وَ آدَابَ)

(1) ﴿ پانी बैठ कर, उजाले में देख कर, सीधे हाथ से बिस्मिल्लाह पढ़ कर इस तरह पियें कि हर मरतबा गिलास को मुंह से हटा कर सांस लें । पहली और दूसरी बार एक एक धूंट पियें और तीसरी सांस में जितना चाहें पियें । हज़रते इब्ने अब्बास رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا سे रिवायत है कि नूर के पैकर, तमाम नबियों के सरवर صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نे ने फ़रमाया : “ऊंट की तरह एक ही धूंट में न पी जाया करो बल्कि दो या तीन बार पिया करो और जब पीने लगो तो بِسْمِ اللَّهِ پढ़ा करो और जब पी चुको तो الْحَمْدُ لِلَّهِ الْعَظِيمِ कहा करो ।”²

(2) ﴿ हज़रते अनस رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سे मरवी है कि सरकारे मदीना, राहते क़ल्बो सीना پीने में तीन बार सांस लेते थे और फ़रमाते थे : “इस तरह पीने में ज़ियादा सैराबी होती है और सिहत के लिये मुफ़ीद व खुश गवार है ।”³

(3) ﴿ हज़रते इब्ने अब्बास رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سे रिवायत है कि अल्लाह पाक के प्यारे महबूब صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ने बरतन में सांस लेने और फूंकने से मन्त्र फ़रमाया है ।⁴

(4) ﴿ हज़रते अनस رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ फ़रमाते हैं कि सरकारे मदीना, राहते क़ल्बो सीना खड़े हो कर पानी पीने से मन्त्र फ़रमाया है ।⁵

(6) اسلام اُ مال (اسلام में बद शुगूनी नहीं)

किसी शख्स या चीज़ को मन्हूस क़रार देना मुसल्मानों का नहीं बल्कि ये ही तो गैर मुस्लिमों का पुराना तरीक़ा है । کुरआने करीम, पारह 9, سूरतुल आ’राफ में है :

1... فتاوا رجُلیٰ، 3/479 مولانا سعید سعید

2... ترمذی، کتاب الاشربة، باب ماجاء في التنفس في الإناء، ص 464، حدیث: 1885

3... مسلم، کتاب الاشربة، باب كراهة التنفس في نفس الإناء، ص 805، حدیث: 2028

4... ابو داود، کتاب الاشربة، باب في النفح في الشرب والتنفس فيه، ص 590، حدیث: 3728

5... مسلم، کتاب الاشربة، باب كراهة الشرب قائماً، ص 804، حدیث: 2024

فَإِذَا جَاءَتْهُمُ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هِذَا وَإِنْ
تُصْبِّهُمْ سَيِّئَةٌ يَطْبَرُوا إِلَيْهِ وَمَنْ مَعَهُ
أَلَا إِنَّا طَيْرُهُمْ عِنْدَ اللَّهِ وَلِكُنَّ أَكْثَرَهُمْ
لَا يَعْلَمُونَ^{۱۳۱}
(۱۳۱)، الاعراف: ۹،

ترجمہ کانجول ایرفاناں : تو جب انہے بلالاں میلتی تو کہتے یہ ہمارے لیے ہے اور جب بولاں پھونچتی تو اسے موسا اور ان کے ساتھیوں کی نہ سست کرار دete۔ سुن لو ! ان کی نہ سست اللہاہ ہی کے پاس ہے لیکن ان مें اکسر نہیں جانتے ।

ہجرتے مufتی احمد یار خاں نہیں رحمۃ اللہ علیہ اس آیت کے تہوت لیختے ہیں : جب فیر اپنیوں پر کوئی موسیبত (کہوت سالی وگرا) آتی ہی تو ہجرتے موسا اور ان کے ساتھی مومینوں سے باد شوغنی لےتے ہے، کہتے ہے کہ جب سے یہ لوگ ہمارے ملک میں جاہیر ہوئے ہیں تب سے ہم پر موسیبتوں بلالاں آنے لگیں । (مufتی ساہیب مجدد لیختے ہیں :) انسان موسیبتوں، آفتوں میں فنس کر تباہ کر لےتا ہے । مگر وہ لوگ اسے سرکش ہے کہ ان سب سے ان کی آنکھیں ن چھوٹیں، بلکہ ان کا کوئی سرکشی اور جیسا دا ہو گی کہ جب کبھی ہم ان کو آرام دے ہیں، چیزوں کی کسرت وگرا تو وہ کہتے کہ یہ آرامو راہت ہماری اپنی چیزوں ہے، ہم اس کے مسٹھنک ہیں نیج یہ آرام ہماری اپنی کوششیوں سے ہے ।¹

ہجرتے سالہ رحمۃ اللہ علیہ اس کو کوئی سامود کی ترک مبکر کیا گیا کہ انہے اک رک کی ڈبادت کی ترک بولائے । جب آپ رحمۃ اللہ علیہ اس کی دا'vat پےش کی تو اک گوروہ آپ پر ڈماں لے آیا جب کی دوسرا گوروہ اپنے کوئی پر کا ایم رہا اور ہجرتے سالہ رحمۃ اللہ علیہ اس کو چلے نج دے لگا کہ اے سالہ ! جس انجاہ کا توم وا'دا دے ہو اس کو لاؤ اگر رسولوں میں سے ہو ! جوابن آپ رحمۃ اللہ علیہ اس ان کو سمجھاتے : توم افکیت کی جگہ موسیبتوں کی مانگتے ہو، انجاہ ناجیل ہونے سے پہلے کوئی سے تباہ کر کے ڈماں لے کر اللہاہ پاک سے باریشاں کیوں نہیں مانگتے، شاید توم پر رہم ہو اور دنیا میں انجاہ ن کیا جائے مگر کوئی ن سمعا । اس کے باہم باریش رک گی، کہوت ہو گیا، لوگ بھوکے مرنے لگے । اس کو انہوں نے ہجرتے

1... تفسیر نہیں، پارہ : 9، اک اسافر، تہوتل آیا : 131، 9/129

سالہٰ عَلَيْهِ السَّلَامُ کی تشریف آواری کی ترک منسوب کیا اور آپ کی آمد کو بدن شعونی سمجھا اور بولے : ہم نے بُرا شعون لیا تُم سے اور تُمھارے ساتھیوں سے । ہجڑتے سالہٰ عَلَيْهِ السَّلَامُ نے فرمایا : تُمھاری بدن شعونی اللہ کے پاس ہے بلکہ تُم لوگ فیتنے میں پड़ے ہو یا' نی آجہماںش میں ڈالے گے یا اپنے دین کے بادشاہ اُجھا ب میں مُبتلا ہو ।¹

صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَى الْحَبِيبِ ! صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَى مُحَمَّدٍ

سبق نمبر 14

مُؤْمِن

1	مَدْنَى كَاهِدَا : دُوْهَرَاءِ سَانِي	2	أَجْكَارِ نَمَاجِ : سُورَتُلُ فَاتِحَة
3	تَفْسِيرِ كُورَآنِ : نَمَاجِوْنَ کے اَवَکَات	4	نَمَاجِ : نَمَاجِ کی شَرَائِع
5	سُونَنْتَوْنَ وَ آدَابِ : لِبَاسِ پَهْنَنَے کی سُونَنْتَوْنَ وَ آدَابِ	6	إِسْلَامِ آمَالِ : کَینے کا بَیَان

(1) مَدْنَى كَاهِدَا (دُوْهَرَاءِ سَانِي)

- ◀ مَدْنَى کَاهِدَا کے ان اسْبَاک (ہُرُوفِ مَدْ، ہُرُوفِ لَيْن، خَدِی هَرَکَات، سُوْکُن، ہُرُوفِ کَلْکَلَا) کی دُوْهَرَاءِ کی جا�گی ।
- ◀ اس سبق کو ہِجَّے اور رَوْنَوْنَ تَرِیکَوْنَ سے پढئے ।
- ◀ ان تَمَامِ کَوَافِد کی اَدَاءِ اَنْجَمِ اور پَہْچَان کی پُوچَّھَگَی کے ساتھ ساتھ سِیْہَتِ لَفْجَی کا خَلَاصِ خَیَالِ رَخْبَنْ بِلِلَ خُسُسِ ہُرُوفِ مُسْتَأْلِیاً ।
- ◀ ہِجَّے کرتے وَکْتِ اس بات کا خَیَالِ رَخْبَنْ کی ہَر ہَرْفَ کو پِیَالَہِ ہَرْفَ سے مِلَاتے جائے । جَیْسِ مُؤْضِعَةَ کے ہِجَّے اس تَرَہِ کَرْنَ : مَیْمَ وَوَوَ = صُوْ، مَوَوَ = مُؤْضِعَةَ، اِنْ جَبَرَ = غَ، تَا دَوَ = مُؤْضِعَةَ

1... تَفْسِيرِ خَجَّا اِنْوَلِ اِرْفَانِ، پَارَہِ 19، اَنْمَلِ، تَهْتَلِ آَیَہِ 45، 47

دَاوَةٌ	غَفُورًا	شَكُورًا	هُذَا	صِرَاطٌ	قَالَ
هَدَيْنَا	قَوْمِهِ	بَشِيرٌ	دِينٌ	حَوْلٍ	لَوْحٍ
أُوْيٰ	صُدُورٍ	مُؤْسِي	عِيسَىٰ	رَاهِيْدِيْنَ	زَاهِدِيْنَ
مَوْعِدَةٌ	مَوْعِظَةٌ	أَفْرَعَيْتَ	أَرْعَيْتَ	مَوْعِدَةٌ	يَوْمَئِنْ
سَلَمٌ	كَلِيمَتٍ	سَمَوَاتٍ	غَيْبٍ	حَيْثُ	يَدَيْهِ
فَضْلِكَ	يُظْلِمُونَ	طِسْتُ	أَخْضَرَتْ	نُشِرتْ	حُشِرتْ
مُقْتَحِمٌ	مَطْلَعٌ	قَدْحًا	وَقْبٌ	لَقَدْ	مُؤَصَّدَةٌ
يَدْعُ	يَجْعَلُ	إِقْتَرَبَ	أَبْتَرَ	أَجْمَعِيْنَ	أَقْلَمٌ

(2) اजْکارے نما جز ﴿سُورatuл fاتیھا : آیات 1 تا 7﴾

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تترجمہ کانجھلی درفناں : اللہ کے نام سے شروع جو نیہایت مہربان، رحمت وala ہے ।

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۖ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۖ مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ ۖ
إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ۖ إِهْرَنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ۖ صِرَاطٌ
الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ لَا يَرِيدُونَ بِعَلَيْهِمْ وَلَا أَنْصَارَ لَهُمْ ۖ

سب تا' ریفے اللہ کے لیے ہیں جو تمام جہان والوں کا پالنے والा ہے । بہت مہربان رحمت والा । جزا کے دین کا مالیک । ہم تیری ہی دبادت کرتے ہیں اور توڑ ہی سے مدد چاہتے ہیں । ہم سیधے راستے پر چلنا । ان لوگوں کا راستا جن پر تو نے احسان کیا نہ کی ان کا راستا جن پر گزجھا ہو گا اور ن بھکے ہوئے کا ।

(3) تفسیر کورआن (نمازوں کے اوقات)

وَسَيِّئُ بَحْرَىٰكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ
وَقَبْلَ غُرُوبِهَاۚ وَمِنْ آنَىٰ إِلَيْكَ فَسِّيْخُ
وَأَطْرَافَ الظَّهَارِ لِعَلَّكَ تَرْضَىٰ

(ب، 16، طہ: 130)

تترجمہ کنجنل انگریزی : اور سورج کے تسلیم ہونے سے پہلے اور اس کے گھر بہ ہونے سے پہلے اپنے رہ کی ہمد کے ساتھ اس کی پاکی بیان کرتے رہو اور رات کی کوچھ بھنڈیوں میں اور دن کے کناروں پر (بھی اللہ عزیز کی) پاکی بیان کرو، اس عصر پر کہ تو تم راجی ہو جاؤ ।

تفسیر سیرا تسلیم جینان جلد 6، صفحہ 267 پر اس آیتے مубارکہ کے تہذیب مذکور ہے کہ سورج تسلیم ہونے سے پہلے، گھر بہ ہونے سے پہلے، رات کی کوچھ بھنڈیوں میں اور دن کے کناروں پر ہمد کے ساتھ اللہ عزیز کی پاکی بیان کرنے کا ہوكم دی�ا گयا، سورج تسلیم ہونے سے پہلے پاکی بیان کرنے سے مرا د نماز فوج ادا کرنا ہے । سورج گھر بہ ہونے سے پہلے پاکی بیان کرنے سے مرا د جوہر و اسر کی نمازوں ادا کرنا ہے جو کہ دن کے دوسرے نیسخ میں سورج کے جواہل اور گھر بہ کے درمیان واقعہ ہے । رات کی کوچھ بھنڈیوں میں پاکی بیان کرنے سے مغیریب اور اشہ کی نمازوں پढنا مرا د ہے । دن کے کناروں میں پاکی بیان کرنے سے فوج اور مغیریب کی نمازوں مرا د ہے اور یہاں تاکید کے توار پر اس نمازوں کی تکرار فرمائی گई ہے ।¹

آیتے مubarکہ کے اس حصے : “اس عصر پر کہ تو تم راجی ہو جاؤ” کی تفسیر میں ہے : یا’ نی اے ہبیب ! آپ اس اوقات میں اس عصر پر اللہ عزیز کی تسبیح بیان کرتے رہے کہ آپ اللہ عزیز پاک کے فوجلوں ایسا اور اس کے انعاموں ایک رام سے راجی ہوں، آپ کو عالم کے ہک میں شفیع اکنام کرنا کہ آپ کی شفایت کبول فرمائے اور آپ کو راجی کرے ।²

(4) نماز کے احکام (نماز کی شرائیت)

نماز کی چھ شرائیت ہے : (1) تہارات (2) ستر اورت (3) ایسٹ کبھالے کبلہ (4) وکٹ (5) نیت (6) تکبیر تہاریما

1...تفسیر مدارک، پ 16، طہ، تحت الآية: 130/2، 391

2...تفسیر حازن، پ 16، طہ، تحت الآية: 130/3، 218

تہارات

نماजٰ کی پہلی شرطٰ ہے تہارات۔ اس سے مुراad یہ ہے کہ نماجی کا بدن، لیباد اور جس جگہ نماجٰ پढ़ رہا ہے اس جگہ کا ہر کیسم کی نجاست (ناپاکی) سے پاک ہونا جڑھری ہے ।¹

سatre اُرatt

دوسرا شرطٰ سatre اُرatt ہے یا'نی مرد کے لیے ناف کے نیچے سے لے کر بھٹنوں سمتے بدن کا سارا ہیسسا چھپا ہوئا ہونا جڑھری ہے । جب کہ اُرatt کے لیے ان پانچ آ'جہا مونہ کی تیکلی، دوںوں ہथےلیاں اور دوںوں پاڈ کے تلکوں کے ہلکا سارا جس کی چھپانا لاجیمی ہے ।² اگر اسے باریک کپڈا پہننا جس سے بدن کا وہ ہیسسا جس کا نماجٰ میں چھپانا فرج ہے نجھر آئے یا جیلڈ کا رنگ جاہیر ہو نماجٰ ن ہوگی ।³ آج کل باریک کپڈوں کا رواج بढھتا جا رہا ہے । اسے باریک کپڈے کا پاجاما پہننا جس سے ران یا ستر کا کوئی ہیسسا چمکتا ہو ہلکا نماجٰ کے بھی پہننا ہرام ہے ।⁴ موٹا کپڈا جس سے بدن کا رنگ جاہیر ن ہوتا ہو مگر بدن سے اسے چیپکا ہوئا ہو کہ دیکھنے سے ڈجھ کی ہے ات (شکل) ما'لوم ہوتی ہو । اسے کپڈے سے اگرچہ نماجٰ ہو جائے گی مگر اس ڈجھ کی ترکھ دوسروں کو نیگاہ کرنے جائیجٰ نہیں ।⁵ اسے لیباد لوگوں کے سامنے پہننا مनع ہے اور اُرتوں کے لیے اور سکھی سے مانع ہے ।⁶

(5) سعنتم و آداب (لیباد پہننے کی سعنتم و آداب)

آللہاہ پاک کا یہ اہسانے انجیم ہے کہ اس نے ہمے لیباد کی دلائل اتھا کی । لیباد سے ہم سردی، گرمی کے اسراہ سے اپنی ہیفاہ کر سکتے ہیں، یہ لیباد ہماری جینات

۱... نور الایضاح مع مرافق الفلاح، کتاب الصلاۃ، باب شروط الصلاۃ، ص 123

۲... دریختار مع بد المحتار، کتاب الصلاۃ، باب شروط الصلاۃ، ص 58

۳... فتاویٰ ہندیہ، کتاب الطهارة، الباب الرابع فی التیمم، الفصل الاول، 30/1

۴... بہارے شریعات، 1/480، ہیسسا : 3

۵... در المحتار، کتاب الصلاۃ، باب شروط الصلاۃ، مطلب فی النظر إلی وجہ الأمرد، 2/103

۶... بہارے شریعات، 1/480، ہیسسا : 3

کا سबب بھی ہے اور ڈسٹرکٹ کا بھی سبب ہے । ہر کیم کا جو دا جو دا لیباس ہوتا ہے، مگر مسلمان کا لیباس سب سے معماتا ج ہے । لیباس کی چند سونتھے اور آداب مولانا ہجڑا ہوں :

(1) ﴿ سفید لیباس ہر لیباس سے بہتر ہے اور سرکارے مداری نے اس کو پسند فرمایا ہے । ہجرت سے ماروہ رضی اللہ عنہ سے ماروی ہے کہ ہنوز پاک نے فرمایا : “سفید لیباس پہنے کیون کی یہ جیسا دا ساف اور پاکیجا ہے اور اپنے مورے کو بھی اسی میں کافنا آؤ । ”¹

(2) ﴿ جب کپڑا پہننے لگے تو یہ دعا پढئے، آگلے پیछلے گناہ مुआف ہو جائے : ترجما : ۱۰۷ الحمد لله الذي گسانی هدا ورزقنيه من غير حوق مین ولا قوه ”² ۱۰۸

اللہ کا شکر ہے جس نے مुझے یہ پہنایا اور بیگیر میری کوکھتوں تک کے مुझے یہ بڑا کیا ।

(3) ﴿ پہننے کے ساتھ سیधی ترکھ سے شروع کرئے مسلسل نہ کرو کر کوئی پہننے کے ساتھ سیधی ہاتھ دا خیل کرئے فیر ٹلٹی میں، اسی ترکھ پاجاما یا شالوار میں پہلے سیधے پاٹھے میں سیधی پاٹھ دا خیل کرئے اور جب ٹلٹنے لگے تو اس کے بار بکس کرئے یا ’نی ٹلٹی ترکھ سے شروع کرئے । ہجرت سے بکوہ رضی اللہ عنہ سے ماروی ہے کہ سرکارے مداری نے جب کرو کر کوئی پہننے کے ساتھ سیधی ترکھ سے شروع کرئے ।³

(4) ﴿ پہلے کرو کر کوئی پہننے فیر پاجاما ।

(5) ﴿ یہ ماما باؤنچنے کی ابادت ڈالیے کہ ہجرت سے ماروی ہے کہ ۱۰۹ الحمد لله الذي گسانی هدا ورزقنيه من غير حوق مین ولا قوه ”⁴ ۱۱۰

اللہ کے پیارے محبوب کے لئے فراخ الطعام، ص ۲۷۱، حدیث: ۷۴۸۶

ابوداؤد، کتاب الہلاس، باب ماجاء فی الانتعال، ص ۶۵۰، حدیث: ۴۱۴۱

شعب الہیمان، باب فی الملابس والاواني، ص ۱۷۶، حدیث: ۶۲۶۲

¹ ...ترمذی، کتاب الادب، باب ماجاء فی لبس البیاض... الح، ص ۶۵۶، حدیث: ۲۸۱۰

² ...مستدرک، کتاب الہلاس، باب الدعاء عند فراغ الطعام، ص ۲۷۱، حدیث: ۷۴۸۶

³ ...ابوداؤد، کتاب الہلاس، باب ماجاء فی الانتعال، ص ۶۵۰، حدیث: ۴۱۴۱

⁴ ...شعب الہیمان، باب فی الملابس والاواني، ص ۱۷۶، حدیث: ۶۲۶۲

(6) इस्लाहे आ 'माल 《कीने का बयान》

कीना किसे कहते हैं ?

हुज्जतुल इस्लाम हज़रते इमाम मुहम्मद बिन मुहम्मद ग़ज़ाली رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ مَوْلَانَا رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ مَوْلَانَا कीने की ता'रीफ करते हुए लिखते हैं : कीना येह है कि इन्सान अपने दिल में किसी को बोझ जाने, उस से दुश्मनी व बुग़ज़ रखे, नफ़्रत करे और येह कैफ़ियत हमेशा हमेशा बाक़ी रहे¹ मसलन कोई शख्स ऐसा है जिस का ख़्याल आते ही आप को अपने दिल में बोझ सा महसूस होता हो, नफ़्रत की एक लहर दिलो दिमाग़ में दौड़ जाती है, वोह नज़र आ जाए तो मिलने से कतराते हैं और जुबान, हाथ या किसी भी तरह से उसे नुक्सान पहुंचाने का मौक़अ मिले तो पीछे नहीं रहते तो समझ लीजिये कि आप उस शख्स से कीना रखते हैं और अगर इन में से कोई बात भी नहीं बल्कि वैसे ही किसी से मिलने को जी नहीं चाहता तो येह कीना नहीं कहलाएगा ।

कीने का शर्ई हुक्म

मुसल्मान से बिला वज्हे शर्ई कीना व बुग़ज़ रखना हराम है ।² या'नी किसी ने हम पर न तो जुल्म किया और न ही हमारी जानो माल वगैरा में कोई हक़ तलफ़ी की फिर भी हम उस के लिये दिल में कीना रखें तो येह ना जाइज़ व हराम और जहन्नम में ले जाने वाला काम है और अगर किसी ने हम पर कोई जुल्म किया हो या हमारा कोई हक़ तलफ़ किया हो जिस की वज्ह से हम उस से दिल में कीना रखें तो येह हराम नहीं है । लेकिन मुआफ़ कर देना अफ़ज़ल है । और अगर मुआफ़ करने की सूरत में ख़दशा हो कि उस शख्स को मज़ीद जुऱअत मिलेगी और वोह हम पर या किसी और पर ज़ियादा जुल्म ढाएगा तो ऐसी सूरत में बदला लेना अफ़ज़ल है ।³

صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَى مُحَمَّدٍ!

1 ...احياء العلوم، كتاب ذم الغضب والحق والحسد، 223/3

2 ... فتاوا رجُلية، 6/526

3 ... الطريقة المحمدية مع المديقة السنية، 86/3

सबक़ नम्बर 15

मौजूआत

1	मदनी क़ाइदा : तशदीद	2	अज़्कारे नमाज़ : सूरतुल इख़्लास
3	तफ़्सीरे कुरआन : तहज्जुद के फ़ज़ाइल	4	नमाज़ के अह़काम : नमाज़ की शराइत
5	सुन्नतें व आदाब : जूता पहनने की सुन्नतें व आदाब	6	इस्लाहे आ'माल : कीने के नुक़सानात

(1) मदनी क़ाइदा (तशदीद)

- ◀ तीन दन्दान “_” वाली शक्ल को तशदीद कहते हैं। जिस हर्फ़ पर तशदीद हो उसे मुशदद कहते हैं।
- ◀ मुशदद हर्फ़ को दो मरतबा पढ़ें, एक मरतबा अपने से पहले वाले मुतहर्रिक हर्फ़ से मिला कर और दूसरी मरतबा खुद अपनी हरकत के मुताबिक़ ज़रा रुक कर।
- ◀ नून मुशदद और मीम मुशदद में हमेशा गुना होता है। गुने की मिक्दार एक अलिफ़ के बराबर है। और गुने का मा'ना नाक में आवाज़ ले जाना है।
- ◀ जब हुरूफ़े क़ल्क़ला मुशदद हो तो उन्हें जमाव के साथ अदा करें।
- ◀ पहला हर्फ़ मुतहर्रिक दूसरा साकिन और तीसरा मुशदद हो तो अक्सर मरतबा साकिन हर्फ़ को छोड़ देंगे और मुतहर्रिक हर्फ़ को मुशदद हर्फ़ से मिला कर पढ़ेंगे। जैसे عَبْدُمْ عَبْدُمْ को عَبْدُمْ पढ़ेंगे।
- ◀ इस सबक़ में तशदीद की मशक़ के साथ साथ मिलती जुलती आवाज़ वाले हुरूफ़ में वाज़ेह फ़क़ करें।

أٰ	إٰط	آٰٹ	أٰئٰ	إٰتٰ	آٰتٰ
أٰذ	إٰذ	آٰذ	أٰز	إٰز	آٰز
أٰٹ		إٰط		آٰٹ	

وَالْتَّيْنِ	حَبَبْ	وَلَمَّا	ثُمَّ	مِنْ	مِنَا
صَدَقَ	مُسَخَّرَاتٍ	فِي الْحَجَّ	ثَجَاجًا	أَلَّا تَقُولَى	بِالْتَّقْوَى
وَالظَّيْرِ	وَالظُّورِ	وَالصِّلَاحِينَ	فَسَنُيَسِّرُهُ	أَلَّرَّحْمَنُ	مِنَ الدَّمْعِ
عِلِّيُّونَ	يَسَّعَوْنَ	عَلَى النَّبِيِّ	مُسَئِّي	فَأُمَّةٌ	يُوفَ
إِذْذَهَبَ	قَدْ دَخَلُوا	إِذْ ظَلَمُوا	عَبَدْتُمْ	قَدْ تَبَيَّنَ	نَخْلُقُكُمْ
رَبُّ السَّمَاوَاتِ		يُحِبُّ التَّوَابِينَ	مَدَ الْفِلْ	إِنَّ الظَّنَّ	
مُدَرِّثُ	مُظَهَّرٌ	وَالضُّحَى	حُقْتُ	بَسَطْتَ	أَحْطَتْ

(2) अज्कारे नमाज़ 《सूरतुल इख्लास : आयत 1 ता 2》

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

तरजमए कन्जुल इरफान : अल्लाह के नाम से शुरूअ़ जो निहायत मेहरबान, रहमत वाला है।

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ۝ أَلَّهُ الصَّمَدُ ۝

तुम फ़रमाओ : वोह अल्लाह एक है। अल्लाह बे नियाज़ है।

(3) तप्सीरे कुरआन 《तहज्जुद के फ़ज़ाइल》

وَمِنَ الْأَيْلِ فَتَهَجَّدُ بِهِ نَافِلَةً لَّكَ عَسَىٰ أَنْ
يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْوُدًا ۝

(79، بني اسرائيل: 15)

तरजमए कन्जुल इरफान : और रात के कुछ हिस्से में तहज्जुद पढ़ो येह ख़ास तुम्हारे लिये ज़ियादा है। क़रीब है कि आप का रब आप को ऐसे मकाम पर फ़ाइज़ फ़रमाएगा कि जहां सब तुम्हारी हम्द करें।

तप्सीरे सिरातुल जिनान जिल्द 5, सफ़हा 497 पर है कि नमाजे तहज्जुद सरकारे दो

اُالم مَلِئَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَالْمَلَائِكَةُ وَالْمُسَلَّمُونَ
آمَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَالْمَلَائِكَةُ وَالْمُسَلَّمُونَ
کیا تمات کے لیے یہ نماج سونت ہے ۱

تہجیز کے چار ہرکف کی نسبت سے 4 فرجاں

(1) ﷺ ہجرتے ابوب عاصیہ رضی اللہ عنہ سے ریوایت ہے، رَسُولُ اللَّهِ أَعْلَمُ
فرما�ا：“رات میں کیام کو اپنے اوپر لاجیم کر لو کہ یہ اگلے نک لोگوں کا
تیرکا ہے اور تمہارے رب کی ترف کربت کا جریا اور گناہوں کو میٹانے والा اور گناہ
سے روکنے والा ہے ۲”

(2) ﷺ ہجرتے اسما بنتے یحییٰ رضی اللہ عنہ سے ریوایت ہے، حُجَّرَةُ الْمُسْلِمِ
فرما�ا：“کیام کے دن لوگ اک میدان میں جماعت کیے جائیں، اس وقت میانا پوکارے گا:
کہاں ہیں ہو جن کی کربوں خواب گاہوں سے جو دا ہوتی ہیں؟ ہو جو لوگ خدھڑے ہوئے اور ٹھڈے ہوئے
یہ جنات میں بیگیر ہیساں داشیکل ہوئے فیر اور لوگوں کے لیے ہیساں کا ہوکم ہو گا ۳”

(3) ﷺ ہجرتے ابوب علیہ وآلہ وسلم بن ابریس رضی اللہ عنہما سے ریوایت ہے، حُجَّرَةُ الْمُسْلِمِ
نے ریشاد فرمایا：“جنات میں اک بالاخانا ہے کہ باہر کا اندر سے دیکھا دی دیتا ہے اور
اندر کا باہر سے ۴” ہجرتے ابوب مالیک اش ابڑی رضی اللہ عنہ نے ارجع کیا: یا رَسُولُ اللَّهِ أَعْلَمُ
وہ کیس کے لیے ہے؟ ریشاد فرمایا：“اُس کے لیے جو اچھی بات کرے
اور خانا خیلائے اور رات میں کیام کرے جب لوگ سوتے ہوں ۵”

(4) ﷺ ہجرتے ابوب حیرا رضی اللہ عنہ سے ریوایت ہے، نبی یوسف فرمایا:
“جو شاخ رات میں بیدار ہو اور اپنے اہلے خانا کو جگائے فیر دو نوں دو دو رکعت پढئے تو
کسرت سے یاد کرنے والوں میں لیکھے جائے ۶”

۱... تفسیر حازن، پ 15، الاسراء، تحت الآية: 140/3، 79.

۲... ترمذی، کتاب الدعوات، باب فی دعاء النبی صلی اللہ علیہ وسلم، ص 811، حدیث: 3549.

۳... شعب الامان، باب تحسین الصلاة والاكثار منها ليل ونهار، 1/3، 169، حدیث: 3244.

۴... مستدرک، کتاب صلاة التطوع، صلاة الحاجة، 1/1، 631، حدیث: 1240.

۵... مستدرک، کتاب صلاة التطوع، توجیح المنزل برکعین، 1/1، 624، حدیث: 1230.

(4) نماजٰ کے اہم کام (نماجٰ کی شرائیت)

इस्तिक्बाले کिल्ला

نماجٰ کی تیسرا شرطِ ایسٹیکبلا کیلیا ہے یا' نی نماجٰ میں کیلیے کی ترک مون کرنا । ایسٹیکبلا کے ہوا لے سے چند جڑی مسایل :

- (1) ﴿ نماجی نے بیگیر کیسی مجبوری کے جان بُوڑھ کر کیلیے سے سینا فر دیا اگرچہ فُر انہی کیلیے کی ترک ہو گیا، نماجٰ فاسید ہو گئی اور بیلہ کُسد (بیگیر دراد) پیر گیا اور ب کدرے تین بار "سُبْحَنَ اللّٰهِ" کہنے کے وکھے سے پہلے واس پکیلہ رکھ ہو گیا تو فاسید نہ ہوئی । ¹
- (2) ﴿ اگر سرفہ مون کیلیے سے فیرا (سینا نہیں فیرا) تو واجیب ہے کی فُر ان کیلیے کی ترک مون کر لے اور نماجٰ ن جائی گی مگر بیلہ ڈرے اس کرنے مکمل ہے تحریریہ ہے । ²
- (3) ﴿ اگر اسی جگہ پر ہے جہاں کیلیے کی پہنچان کا کوئی جریا نہیں ہے ن کوئی اسے مسلمان ہے جس سے پوچھ کر ما'لوں کیا جا سکے تو تحریریہ کی جائے (یا' نی سوچے کی کیلیا کیس ترک ہو گا اور جیدر کیلیا ہونے پر دل مُتْمِّن ہو جائے ڈرہ مون کر لے، اس کے ہک میں وہی کیلیا ہے) । ³
- (4) ﴿ تحریریہ کے نماجٰ پढی بآ'd میں ما'لوں ہو گیا کی کیلیے کی ترک نماجٰ نہیں پढی । نماجٰ ہو گئی لوتانے کی ہاجت نہیں । ⁴
- (5) ﴿ اک شاخہ تحریریہ کے نماجٰ پढے رہا ہو دوسرا اس کی دेखا دेखی اسی سمت نماجٰ پढے گا تو دوسرا کی نماجٰ نہیں ہو گی । دوسرا کے لیے بھی تحریریہ کا ہوكم ہے । ⁵

۱...بخاری، کتاب الصلاة، 497/1

۲...منیۃ المصل، مسائل التحری القبلة... الخ، ص 193

۳...عنایہ، کتاب الصلاة، باب شروط الصلاة التي تقدمها، 223/1

۴...فتاویٰ هندیہ، کتاب الطهارة، الباب الرابع في التييم، الفصل الاول، 30/1

۵...رد المحتار، کتاب الصلاة، مطلب: مسائل التحری في القبلة، 143/2

वक्त

चौथी शर्त् वक्त है या'नी जो नमाज़ पढ़नी है उस का वक्त होना ज़रूरी है। मसलन आज नमाज़े अःस्र अदा करनी है तो अःस्र का वक्त शुरूअ़ होना ज़रूरी है। अगर अःस्र का वक्त शुरूअ़ होने से पहले ही पढ़ ली तो नमाज़ न होगी।¹ (इसी तरह वक्त ख़त्म होने के बा'द अदा की निय्यत से पढ़ी तब भी नहीं होगी, क़ज़ा की निय्यत से पढ़ता है तो फिर हो जाएगी।)

तीन अवकाते मक्कुहा

- (1) ↗ तुलूए आफ़ताब से ले कर 20 मिनट बा'द तक।
- (2) ↗ गुरुबे आफ़ताब से 20 मिनट पहले।
- (3) ↗ निस्फुन्हार (या'नी ज़हवए कुब्रा से ले कर ज़वाले आफ़ताब तक।)

इन तीनों अवकात में कोई नमाज़ जाइज़ नहीं, न फ़र्ज़ न वाजिब न नफ़ल न क़ज़ा। हाँ ! अगर उस दिन की नमाज़े अःस्र नहीं पढ़ी थी और मक्कुह वक्त शुरूअ़ हो गया तो पढ़ ले मगर इतनी ताख़ीर करना हराम है।²

(5) सुन्तें व आदाब (जूता पहनने की सुन्तें व आदाब)

प्यारे प्यारे इस्लामी भाइयो ! نا'लैن پहनना सरकारे مदीना ﷺ की सुन्तत है। जूते पहनने से कंकर, कांटे वगैरा चुभने से पांड की हिफ़ाज़त रहती है। नीज़ मौसिम सरमा में सर्दी से भी पांड महफूज़ रहते हैं और गर्मियों में धूप में चलने के लिये जूते निहायत ही कारआमद हैं। जूता पहनने की चन्द सुन्तें और आदाब मुलाहज़ा हों :

- (1) ↗ किसी भी रंग का जूता पहनना अगर्वे जाइज़ है लेकिन पीले रंग के जूते पहनना बेहतर है।

1 ...غنية المعلم، شرائط الصلاة، ص 224

2 ...فتاویٰ هندیہ، کتاب الصلاۃ، الباب الأول فی المواقیت، الفصل الثانی، 52/1

مौला مुशکل کुشا اُلیٰ یعُول مُرْتَجَا فَرِمَاتَهُنَّ : جو پیلے جوتے پہنے گا
उس کی فِکر مें کمی ہوگی ।¹

- (2) ﴿ پہلے سیधा جوتا پہنے فیر علٹا اور عتارتے وکھ پہلے علٹا جوتا عتارے فیر سیधا ।
ہجرتے اب بُو حُرَرَة رَبِّنِ اللَّهِ عَنْهُ سے ماری ہے کی اَللَّهُ اَكْبَر پاک کے پیارے مَحَبَّبَبِ رَبِّنِ اللَّهِ عَنْهُ نے فرمایا : “(کوئی شاہس) جب جوتا پہنے تو پہلے داہنے پاڈ میں پہنے اور جب عتارے تو پہلے بآئے پاڈ کا عتارے । ”²
- (3) ﴿ جب بیٹے تو جوتے عتار لینا سُننت ہے । ہجرتے اب بَاس رَبِّنِ اللَّهِ عَنْهُ فرماتے ہے کی جب بندہ بیٹے تو سُننت ہے کی اپنے جوتے عتار لے ।³
- (4) ﴿ جوتا پہننے سے پہلے جنگل لئے تاکی کیڈا یا کنکر بگڑا ہو تو نیکل جائے ।
- (5) ﴿ اِسْتِمَالِيَّ جوتا علٹا پڈا ہو تو سیधا کر دیجیے ورنہ فکر میں تگدستی کا اندرشنا ہے ।⁴

(6) اسلامی آمامال (کینے کے نعمانات)

- (1) ﴿ سرکارے اُلیٰ وکار کیا نے اِرشاد فرمایا : اَنَّ التَّمِيمَةَ وَالْحِقْدَ فِي النَّارِ لَا يَجْتَمِعُونَ فَنِ قَلْبٍ مُسْلِمٍ بَشَّاكِرْ چنگل خُروزی اور کینا پروری جہنم میں ہے، یہ دوں کیسی مسلمان کے دل میں جامد نہیں ہے سکتے ।
- (2) ﴿ رَسُولُهُ نَجِيرُ كَمَالِ اللَّهِ عَنْهُ وَآلِهِ وَسَلَّمَ کا فرمان اُلیٰ شان ہے : هر پیور اور جومے رات کے دن لوگوں کے آمامال پیش کیے جاتے ہیں، فیر بُو جو کینا رکھنے والے دو بھائیوں کے ہلالاہ هر مومن کو

..... ۱... کشف الخفاء، حرف المیم، 246/2

..... ۲... ابن ماجہ، کتاب اللباس، باب لبس النعال و خلعها، ص 584. حدیث: 3616

..... ۳... ابو داؤد، کتاب اللباس، باب فی الانتعال، ص 650، حدیث: 4138

..... ۴... سُننِ بیہقیٰ جے ور، ہیسسا 5، ص 601 مُلک بخشان

बख्श दिया जाता है और कहा जाता है “أَنْرُكُوَا وَأَنْرُكُوَا هَذِينَ حَتّى يَفْهِمُوا” इन दोनों को छोड़ दो यहां तक कि येह उस बुगज़ से वापस पलट आएं।¹

(4) ﴿٤﴾ हज़रते फुजैल बिन इयाजٌ رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ نे ख़्लीफ़ा हारून रशीद को एक मरतबा नसीह़त करते हुए फ़रमाया : “ऐ हसीनो जमील चेहरे वाले ! याद रख ! कल बरोज़े कियामत अल्लाह पाक तुझ से मख़्लूक के बारे में सुवाल करेगा । अगर तू चाहता है कि तेरा ये ह ख़ूब सूरत चेहरा जहन्म की आग से बच जाए तो कभी भी सुन्ह या शाम इस हाल में न करना कि तेरे दिल में किसी मुसल्मान के मुतअल्लिक कीना या अदावत हो । बेशक रसूलुल्लाह ﷺ ने इर्शाद फ़रमाया : مَنْ أَصْبَحَ لَهُمْ غَالِلُمْ يَرْجُ زَانِحَةَ الْجَنَّةِ “जिस ने इस हाल में सुन्ह की, कि वोह कीना परवर है तो वोह जन्त की खुशबून सूंघ सकेगा ।” ये ह सुन कर ख़्लीफ़ा हारून रशीद रोने लगे ।³

(5) ﴿ ﴾ हजरते अबुल्लैस समर क़न्दी رَحْمَةُ اللّٰهِ عَلٰيْهِ فَرमाते हैं तीन अश्खास ऐसे हैं जिन की दुआ़ कबूल नहीं की जाती : (1) ह्राम खाने वाला (2) कसरत से ग़िबत करने वाला और (3) वोह शख्स कि जिस के दिल में अपने मुसल्मान भाइयों का कीना या हसद मौजूद हो ।⁴

صَلُّوا عَلَى الْحَبِيبِ! صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ

¹...مسلم، كتاب الله، الفصلة: الآداب، باب النهي عن الشحنة، التهاج، ص: 996، حديث: 2565.

² ...شعب الامصار، باب الصيام، ماجعأة ليلة النصف من شعبان، 382/3، حدیث: 3835.

١١٥٣٦ - حلية الاولى، الفصل بين عاضر، ١١٠/٨، رقم: ٣

⁴ ... درة الناصحين، المجلس الثامن عشر في ذم الحسد، ص 70

सबक़ नम्बर 16

मौजूदात

1	मदनी क़ाइदा : नून साकिन और तन्वीन (इज्हार, इख़फ़ा)	2	अज़कारे नमाज़ : सूरतुल इख़लास
3	तफ़सीरे कुरआन : दिखावे के लिये नमाज़ पढ़ना	4	नमाज़ के अह़काम : नमाज़ की शराइत
5	सुन्तें व आदाब : छोंकने की सुन्तें व आदाब	6	इस्लाहे आ'माल : बुग़ज़े सहाबा का अन्जाम

(1) मदनी क़ाइदा (नून साकिन और तन्वीन (इज्हार, इख़फ़ा))

- ◀ नून साकिन (०) और तन्वीन के चार क़ाइदे हैं : (1) इज्हार (2) इख़फ़ा (3) इदग़ाम (4) इक़्लाब
- ◀ इज्हार : नून साकिन या तन्वीन के बा'द हुरूफ़े हल्की में से कोई हर्फ़ आ जाए तो नून साकिन और तन्वीन में गुन्ना न कर के पढ़ने को इज्हार कहते हैं। हुरूफ़े हल्की छे हैं : "ع، ه، ح، غ، خ"
- ◀ इख़फ़ा : नून साकिन या तन्वीन के बा'द हुरूफ़े इख़फ़ा में से कोई हर्फ़ आ जाए तो नून साकिन और तन्वीन में गुन्ना कर के पढ़ने को इख़फ़ा कहते हैं। हुरूफ़े इख़फ़ा पन्दरह हैं : "ت، ث، ج، د، ذ، ز، س، ش، ص، ض، ط، ظ، ف، ق، ك"

مِنْ أَجَلٍ	مِنْ هَادِ	مِنْ عَلَيْ	مِنْ حَكِيمٍ	مِنْ غَفُورٍ
فَمِنْ تَبِعَ	مِنْ ثَمَرَةٍ	مِنْ جُوَعٍ	مِنْ دُونُكُمْ	مِنْ ذَهَبٍ
مَنْ سَفَةٍ	مَنْ شَكَرٍ	مِنْ صَلْصَالٍ	إِنْ ضَلَّتْ	مِنْ طِينٍ
يَنْتَعُونَ	مِنْهُمْ	أَنْعَمْتَ	وَانْحَرْ	فَسِينُنْخُضُونَ
مِنْ خُوفٍ	فَإِنْ زَلَّتُمْ	مَنْ ظَلَمَ	وَالْمُنْخَنِقَةُ	قَرْضًا حَسَنَاً

इस हिस्से में क़वाइद की पहचान खुद इस्लामी भाई फ़रमाएं।

بَلَّدًا أَمِنًا	ثَمَنًا قَلِيلًا	عَمَلًا صَالِحًا	بَأْسٍ شَدِيدٍ	صَبْرٌ جَمِيلٌ
خُلُقٌ عَظِيمٌ	سَيِّئُ عَلِيِّمٌ	جُرْفٌ هَارٍ	نُوحاً حَادِيْنَا	عَذَابًا أَلِيْمًا
قَوْلًا ثَقِيلًا	رُفْرِفِ خُضْرٍ	عَلِيِّمٌ خَبِيرٌ	قَوْمًا غَيْرَ كُمْ	مُلْقِ حَسَابِيَّةٍ
سِرَا عَادِلًا	كَاسَا دَهَاقًا	خَلْقٌ جَدِيدٍ	عَدْنٌ تَجْرِيْ	بَخْسٌ دَرَاهِمَ
نَفْسٌ ظَلَمَتْ	رَسُولٌ كَرِيمٌ	فَتْحٌ قَرِيبٌ	بَقْلُبٌ سَلِيمٌ	قَوْلًا سَدِيدًا

(2) اज़कारे نमाज़ (سُورatuл ڈیख्लास : آیات 1 تا 4)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تَرْجِمَة کَنْجُول ڈرِفَان : اَللَّٰهُ کے نام سے شُرُوط جو نِیاَت مِہْرَبَان، رَحْمَت وَالاَوَّلَاءِ

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ۝ أَلَّهُ الصَّمَدُ ۝ لَمْ يَكُنْ لَّهٗ كُفُواً أَحَدٌ ۝

तुम फ़रमाओ : वोह अल्लाह एक है। अल्लाह बे नियाज़ है। न उस ने किसी को जन्म दिया और न वोह किसी से पैदा हुवा। और कोई उस के बराबर नहीं।

(3) تफْسِیرِ کورआن (دِیخِیَاوے کے لیے نمایاں پढ़نا)

الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ۝ الَّذِينَ هُمْ يُبْرَأُونَ ۝

(بِـ 30، الماعون: 5-6)

تَرْجِمَة کَنْجُول ڈرِفَان : जो अपनी نमाज़ से ग़ाफ़िل हैं। वोह जो दिखावा करते हैं।

तफْسِیرِ سِرَا туُل جِنَاَن جِلْد 10، سَفْهَان 841 पर है कि نمایاں से ग़ाफ़िلत की चन्द सूरतें हैं, जैसे पाबन्दी से न पढ़ना, सहीह वक्त पर न पढ़ना, फ़राइज़ो वाजिबात को सहीह तरीके से अदा न करना, शर्ई उच्च के बिगैर बा जमाअत न पढ़ना, نمایاں की परवाह न करना, तन्हाई में क़ज़ा कर देना और लोगों के सामने पढ़ लेना वगैरा, ये ह सब सूरतें वईद में दाखिल हैं जब कि शौक से न

पढ़ना, समझ बूझ कर अदा न करना, तवज्जोह से न पढ़ना भी नमाज़ से गफ्लत में दाखिल है अलबत्ता ये ह सूरतें इस वईद में दाखिल नहीं जो मा क्बल आयत (فَوَيْلٌ لِّلْمُسْكِنِينَ) تरजमए कन्जुल इरफान : तो उन नमाजियों के लिये ख़राबी है) में बयान हुई है। मुनाफ़िक़ीन फ़राइज़ की अदाएंगी अल्लाह पाक की रिज़ा हासिल करने के लिये नहीं बल्कि लोगों को दिखाने के लिये करते हैं ।

रियाकारी की तारीफ और इस की मजम्मत

रियाकारी की ता'रीफ येह है कि अपने अ़मल को इस इरादे से ज़ाहिर करना कि लोग उसे देख कर उस की इबादत गुज़ारी की ता'रीफ करें।²

कसीर अहादीस में रियाकारी की मज़म्मत बयान की गई है, यहां उन में से दो अहादीस मुलाहजा हों, चुनान्वे

(2) ﴿ ﷺ हज़रते अबू सईद बिन अबू फुज़ाला رضي الله عنه سے रिवायत है, रसूलुल्लाह ﷺ ने इर्शाद फ्रमाया : “जब अल्लाह पाक तमाम अव्वलीनो आखिरीन को उस दिन में जम्मु फ्रमाएगा जिस में शक नहीं, तो एक मनादी निदा करेगा : जिस ने कोई काम अल्लाह पाक के

¹ ...تفسير مدارك، بـ 30، الماعون، تحت الآية: 684/3.5.

² ... تفسير قرطمه، بـ 30، الماعون، تحت الآية: 132/10.6.

³ ابن حجر، كتاب الهدى، باب اليماء، المسندة، ص 682، حدثنا: 4204.

لیے کیا اور اس مें کिसی کो شریک کر لیا وہ اپنے اُمَّال کا سواب اُسی شریک سے تِلَب کرے ک्यूं کि اَللَّٰهُ يَعْلَمُ مَا يَصْنَعُ¹

یاد رہے کि اپنی نیّت کو دُرُّسْت رکھتے ہوئے فَرْجُ إِبَادَاتِ السَّبِّ کے سامنے کرنی چاہیے تاکہ لوگ فَرْجُ إِبَادَاتِ الْقَوْدَنَے کی اس پر توہم ت ن لگائے اور نَفْلُ إِبَادَاتِ الْمُوْشَدَ کرنی چاہیے ک्यूं کि ان مें توہم ت لگانے کا اندرشہ نہیں ।²

(4) نماز کے احکام (نماز کی شرائی)

نیّت

نماز کی پانچवیں شرط نیّت ہے ۔ نیّت سے مُعْتَدِلَّ کَوْنَهُ جُرْرَى مسایلہ :

- (1) ﴿ نیّت دل کے پکے ہر آدے کا نام ہے ।³
- (2) ﴿ جِبَان سے نیّت کرنा جُرْرَى نہیں اُلَبَّتْ دل میں نیّت حَاجِرٌ ہوتے ہوئے جِبَان سے کہ لئا بہتر ہے ।⁴
- (3) ﴿ اَرَبَّيْ میں جُرْرَى نہیں، عَرْدُ وَغَرَّا کسی بھی جِبَان میں کہ سکتے ہیں ।⁵
- (4) ﴿ نیّت میں جِبَان سے کہنے کا 'تِبَار نہیں' یا 'نی اگر دل میں مسالن جُوْهَر کی نیّت ہو اور جِبَان سے لفڑے اُسرا نیکلا تباہ بھی جُوْهَر کی نماز ہو گई ।⁶
- (5) ﴿ نیّت کا ادناء درجہ یہ ہے کि اگر اس وکٹ کوئی پُوچھے کی کوئی سی نماز پढ़تے ہو ؟ تو فُرَن باتا دے، اگر ہالات اُسی ہے کि سوچ کر بتائے گا تو نماز ن ہوئی ।⁷

1... ترمذی، کتاب التفسیر، باب ومن سورة الکھف، ص 728، حدیث: 3154

2... تفسیر سیرت امداد، باب شرط الصلاة، ص 30

3... در مختار، کتاب الصلاة، باب شرط الصلاة، ص 59

4... فتاویٰ هندیہ، کتاب الصلاة، باب الثالث في شرط الصلاة، الفصل الرابع، 1/72

5... در مختار، مع رد المحتار، کتاب الصلاة، باب شرط الصلاة، ص 113

6... در مختار، مع رد المحتار، کتاب الصلاة، باب شرط الصلاة، ص 112

7... فتاویٰ هندیہ، کتاب الصلاة، باب الثالث في شرط الصلاة، الفصل الرابع، 1/72

- (6) ﴿ فَرْجٌ نِمَاءٌ مِّنْ فَرْجٍ كَيْ نِيَّتُ بَهِيْ جُرْلَرِيْ هِيْ مَسَلَنْ دِيلَ مِنْ يَهِيْ نِيَّتُ هِيْ كِيْ آجَ كَيْ جُوْهَرَ كَيْ فَرْجٌ نِمَاءٌ پَدْتَا هُونَ ।¹
- (7) ﴿ نِمَاءٌ نِفَلَ مِنْ مُولَكُ نِمَاءٌ كَيْ نِيَّتُ كَافِيْ هِيْ أَغَرْنَهِ نِفَلَ نِيَّتَ مِنْ نَهَوَنَ ।²
- (8) ﴿ إِكْيَتِدا مِنْ مُوكَتَدِيْ كَيْ إِسَ تَرَهِ نِيَّتَ كَرَنَا بَهِيْ جَاهِيْزَ هِيْ كِيْ جَوَ نِمَاءٌ إِمَامَ كَيْ هِيْ وَهَيِيْ نِمَاءٌ مَرَيَ هِيْ ।³
- (9) ﴿ وَاجِبَ مِنْ وَاجِبَ كَيْ نِيَّتَ كَرَنَا جُرْلَرِيْ هِيْ أَوْرَ إِسَ مُعَظَّيَنَ بَهِيْ كِيْيَا جَاءَ مَسَلَنْ إِرْدُولَ فِيْرِيْ، إِرْدُولَ أَجَّهَا، نَجَّهَا، نِمَاءٌ بَاهِيْ دَهِيْ تَهَافَ (وَاجِبُ بُوتَهَافَ) يَا وَهَيِيْ نِفَلَ نِمَاءٌ جِسَ كَوَ جَانَ بَوَّجَ كَرَ فَاسِدَ كِيْيَا هِيْ كِيْ عَسَ كَيْ كَجَّا بَهِيْ وَاجِبَ هِيْ جَاتِيْ هِيْ ।⁴
- (10) ﴿ سَجَدَهِ شُوكَ أَغَرْنَهِ نِفَلَ هِيْ مَغَارَ إِسَ مِنْ بَهِيْ نِيَّتَ جُرْلَرِيْ هِيْ مَسَلَنْ دِيلَ مِنْ يَهِيْ نِيَّتَ هِيْ كِيْ سَجَدَهِ شُوكَ كَرَتَا هُونَ ।⁵

تکبیرے تہریما

छठी اور آخیڑی شارتِ تکبیرے تہریما ہے یا'نی نِمَاءٌ کو "الله أَكْبَرٌ" کہ کر شُرُکَ اُبَرَ کرنا ।⁶

(5) سُنْنَتَنْ وَ آدَابَ (ਛੀਂਕਨੇ ਕੀ ਸੁਨਨਾ ਵਾਲਾ)

ਪਾਰੇ ਪਾਰੇ ਇਸ਼ਲਾਮੀ ਭਾਡਿਓ ! ਛੀਂਕ ਕਾ ਆਨਾ ਭੀ ਅਲਲਾਹ ਪਾਕ ਕੀ ਏਕ ਨੇ'ਮਤ ਹੈ । ਇਸ ਕੀ ਭੀ ਸੁਨਨਾਂ ਔਰ ਆਦਾਬ ਹਨ । ਲੋਕਿਨ ਅਫਸੋਸ ! ਮਦਨੀ ਮਾਹੌਲ ਸੇ ਦੂਰ ਰਹਨੇ ਕੇ ਬਾਇਸ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਕੀ ਅਕਸਰਿਅਤ ਕੋ ਇਸ ਸਿਲਿਸਲੇ ਮੇਂ ਕੋਈ ਮਾ'ਲੂਮਾਤ ਨਹੀਂ ਹੋਤੀਂ, ਜਹਾਂ ਛੀਂਕ ਆਈ ਜੋਰ ਜੋਰ ਸੇ "ਆਕਛੀ ਆਕਛੀ" ਕਰ ਲਿਆ । ਨਾਕ ਭਰ ਆਈ ਤੋ ਸਿਨਕ ਲੀ ਔਰ ਬਸ । ਏਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਕੀ ਭੀ ਸੁਨਨਾਂ ਔਰ ਆਦਾਬ ਹਮੇਂ ਸੀਖਨੇ ਚਾਹਿਏ ।

1... در مختار مع مر المختار، كتاب الصلاة، باب شروط الصلاة، 117/2.

2... در مختار مع مر المختار، كتاب الصلاة، باب شروط الصلاة، 116/2.

3... فتاوى هندية، كتاب الصلاة، الباب الثالث في شروط الصلاة، الفصل الرابع، 1/74.

4... در مختار مع مر المختار، كتاب الصلاة، باب شروط الصلاة، مطلب في حضور القلب والخشوع، 2/119.

5... در مختار مع مر المختار، كتاب الصلاة، باب شروط الصلاة، 120/2.

6... فتاوى هندية، كتاب الصلاة، الباب الثالث في صفة الصلاة، الفصل الاول، 1/75.

(1) **छींक** के वकृत सर झुकाएं, मुंह छुपाएं और आवाज़ आहिस्ता निकालें, छींक की आवाज़ बुलन्द करना हमाक़त है।¹ हज़रते उबादा बिन सामित व हज़रते शद्दाद बिन औस व हज़रते वासिला رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ سे रिवायत है कि ताजदारे मदीना مُسْلِمْ ने इर्शाद फ़रमाया : “किसी को डकार या छींक आए तो आवाज़ बुलन्द न करे कि शैतान को येह बात पसन्द है कि इन में आवाज बुलन्द की जाए।”²

(2) **﴿ك﴾** जब छींक आए और "رَبُّ الْعَالَمِينَ" कहेंगे तो फ़िरिश्ते "رَبُّ الْحَمْدِ لِلَّهِ" कहेंगे । अगर आप "يَرْحَمُكَ اللَّهُ" कहेंगे तो मा'सूम फ़िरिश्ते येह दुआ करेंगे "يَرْحَمُكَ اللَّهُ" : "رَبُّ الْحَمْدِ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ" (या'नी अल्लाह पाक तुझ पर रहम फ़रमाए) । हज़रते अब्दुल्लाह इन्हे से रَبِّنَا اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ ने इशाद फ़रमाया : जब किसी को छींक आए रिवायत है कि सरकारे मदीना ने इशाद करवाया : और वोह "رَبُّ الْعَالَمِينَ" और वोह "رَبُّ الْحَمْدِ لِلَّهِ" कहे तो फ़िरिश्ते कहते हैं : "رَبُّ الْعَالَمِينَ" और वोह "رَبُّ الْحَمْدِ لِلَّهِ" कहता है तो फ़िरिश्ते कहते हैं : "يَرْحَمُكَ اللَّهُ" या'नी अल्लाह पाक तुझ पर रहम फ़रमाए । **3**

(3) **छोंक आने पर** कहना सुन्नत है, बेहतर येह है कि “**الْحَمْدُ لِلّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ**”⁴ कहे। सुनने वाले पर वाजिब है कि फौरन “**يَرْحَمُكَ اللّٰهُ**” (या'नी अल्लाह पाक तुझ पर रहम करे) कहे। और इतनी आवाज से कहे कि छोंकने वाला खुद सुन ले। अगर जवाब में ताख़ीर कर दी तो गुनहगार होगा। सिर्फ जवाब देने से गुनाह मुआफ़ नहीं होगा तौबा भी करना होगी।⁴

(4) **JK** जवाब सुन कर छींकने वाला कहे : (अल्लाह पाक हमारी और तुम्हारी मणिफरत फ़रमाए) या येह कहे : (अल्लाह पाक तुम्हें हिदायत दे और तुम्हारी इस्लाह फ़रमाए) ।⁵

1 ... बहारे शरीअत, 3/478, हिस्सा : 16

² ...شعب الإيمان، باب في تشميّت العاصم، 32/7، حديث: 9355

3... معجم اوسط، 305/2، حدیث:

४ ... बहारे शरीअत, 3/477, हिस्सा : 16 मुलख्खसन

⁵ ...فتاوي هندية، كتاب الكراهة، الباب السابع في السلام وتشميم العاطس، 403/5.

(6) اسلام کے مال بوعزیں سہابا کا انعام

ہجرتے ابُدُلْلَاهِ بْنُ مُعَاوِيَہ رَضِیَ اللَّهُ عَنْہُ سے مارవی ہے کہ رسوئے نجیم نے فرمایا کہ میرے اسہاب کے ہڈی میں خودا سے ڈرے ! خودا کا خواف کرو ! انہے میرے باد نیشان ن بناओ، جس نے انہے مہبوب رخا میری محبوبت کی وجہ سے مہبوب (یا'نی پ्यارا) رخا اور جس نے ان سے بوعزیں کیا وہ مुझ سے بوعزیں رختا ہے، اس لیے اس نے ان سے بوعزیں رخا، جس نے انہے ایجاد دی اس نے مुझے ایجاد دی، جس نے مुझے ایجاد دی اس نے بے شک خودا پاک کو ایجاد دی، جس نے اللہ اکرم کو ایجاد دی کہیں ہے کہ اللہ اکرم اسے اپنی پکڈ میں لے ।¹

ہجرتے نور الدین ابُدُرْرَحْمَانِ جَامِی رَضِیَ اللَّهُ عَنْہُ اپنی مشہور کتاب "شواہید نبی" میں نکل کرتے ہیں : تین افساراًد یمن کے سفار پر نیکلے ہیں میں اک کوپھی (کوکھ کا رہنے والہ) ثا جو شیخ نے کریمین (ہجرتے ابُو بکر سیدیک اور ہجرتے عمر رضی اللہ عنہم) کا گوستاخ ثا، اسے سمجھا گیا لیکن وہ بآج ن آیا۔ جب یہ تینوں یمن کے کریم پہنچے تو اک جگہ کیا گیا اور سو گا۔ جب کوچ کا وکٹ آیا تو ہی میں سے ہٹ کر دو نے وعجز کیا اور فیر اس گوستاخ کوپھی کو جگایا۔ وہ ہٹ کر کہنے لگا : افسوس ! میں تum سے اس منجیل میں پیछے رہ گیا ہوں، tu میں سوچے اپنے اس وکٹ چکایا جب مہبوب کریم میرے سیرہ نے تشریف لیا کر اسراہ فرمایا رہے ہیں : اے فاسیک ! اللہ اکرم پاسک کو جلیلیوں خوار کرتا ہے، اسی سفار میں تیری شکل بدل جائی گی۔ جب وہ گوستاخ ہٹ کر وعجز کے لیے بیٹا تو اس کے پاؤں کی انگلیاں مسخ ہونا (بیگانہ) شروع ہو گئی، فیر اس کے دوسرے پاؤں بندوں کے پاؤں کے معاشرہ ہو گا، فیر ہٹنؤں تک بندوں کی ترہ ہو گا، یہاں تک کہ اس کا سارا بدن بندوں کی ترہ بن گا۔ اس کے ساتھیوں نے اس بندوں نے اس کو پکڈ کر ڈنٹ کے پالان کے ساتھ باندھ دیا اور اپنی منجیل کی ترکھنی دیئے۔ گوئیں آپسیا کے وکٹ وہ اک اسے جنگل میں پہنچے جہاں کوچ بندوں جنم ہے، جب اس نے ہی کو دیکھا تو موجتھی (یا'نی بیتا) ہو کر رسمی چڑائی اور اس میں جا میلا۔ فیر سبھی بندوں کے کریم آئے تو یہ خواہ (یا'نی خواف) ہو گا مگر انہوں نے اس کو کوئی ارجیحیت نہ دی اور وہ بندوں نے اس کو پکڑ دیا۔

1 ...ترمذی، ابواب المناقب عن رسول الله، باب فیمن سب اصحاب النبي، ص 870، حدیث: 3866

के पास बैठ गया और इन्हें देख देख कर आंसू बहाता रहा। एक घन्टे के बाद जब बन्दर वापस गए तो वोह भी उन के साथ ही चला गया।¹

प्यारे प्यारे इस्लामी भाइयो ! आप ने देखा ! शैख़ने करीमैन (हज़रते अबू बक्र सिद्दीक़ और हज़रते उमर رضي الله عنهما) का गुस्ताख़ बन्दर बन गया। किसी किसी को इस तरह दुन्या में भी सज़ा दे कर लोगों के लिये इब्रत का नुमूना बना दिया जाता है ताकि लोग डरें, गुनाहों और गुस्ताखियों से बाज़ आएं।

اللَّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مُغْفِرَةً لِّذَنبِي وَعَوْنَادِ أَهْلِ بَيْتِكَ الْمَطْهُورِ
إِنِّي أَسْأَلُكَ مُغْفِرَةً لِّذَنبِي وَعَوْنَادِ أَهْلِ بَيْتِكَ الْمَطْهُورِ

صَلَوٰةُ عَلَى الْحَبِيبِ! صَلَوٰةُ عَلَى مُحَمَّدٍ

سَبَقُ نَمْبَرِ 17

مौजूदात

1	मदनी क़ाइदा : नून साकिन और तन्वीन (इदग़ाम, इक़्लाब)	2	अज़्कारे नमाज़ : तस्बीहे रुकूअ़ व सुजूद
3	तफ़्सीरे कुरआन : मुसीबत के वक्त क्या करना चाहिये ?	4	नमाज़ के अहकाम : नमाज़ के फ़राइज़
5	सुन्नतें व आदाब : छींकने की सुन्नतें व आदाब	6	इस्लाहे आ'माल : कौन अच्छा, कौन बुरा

(1) मदनी क़ाइदा (नून साकिन और तन्वीन (इदग़ाम, इक़्लाब))

- ◀ इदग़ाम : नून साकिन या तन्वीन के बाद हुरूफ़ يُرْمُلُون में से कोई हर्फ़ आ जाए तो इदग़ाम होगा। “ر” और “ل” में बिगैर गुना के और बाक़ी चार हुरूफ़ में गुना के साथ पढ़ेंगे। हुरूफ़ يُرْمُلُون ये हैं :
- ◀ इक़्लाब : नून साकिन या तन्वीन के बाद हर्फ़ ب“ ” आ जाए तो इक़्लाब होगा। यानी नून साकिन और तन्वीन को मीम से बदल कर गुना कर के पढ़ेंगे।

- ◀ **مَنْ يَقُولُ =** مَنْ يَقُولُ : میں یقُولُ نہ یا جبار یا جبار کا فکھا پے شا، مَنْ يَقُولُ = قُوٰ
- ◀ **مَنْ بَعْدِ =** مَنْ بَعْدِ : میں بَعْدِ نہ جے ر با ائن جبار، مَنْ بَعْدِ دال جے ر = و

مِنْ مَشَهِدٍ	مِنْ وَلِيٍّ	مِنْ يَوْمٍ	مِنْ يَقُولُ
لَيْلَبَذَنَ	أَبْعَثُهُمْ	مِنْ بَقْلِهَا	مِنْ بَعْدِ
مُصَدِّقاً لِمَا	سِرَاجًا مُنِيرًا	حِلْبَهْدَأ	مِنْ مِثْلِهِ

ایسے ہی سے میں کوہاڈ کی پہچان خود اسلامی بارے فرمائے۔

مِنْ لَدُنْهُ	مِنْ نَصِيرٍ	صُمْبُكُمْ	مِنْ نُطْفَةٍ
رَعْوَفٌ رَحِيمٌ	وَيْلٌ لِكُلِّ	رَجُلٌ يَسْعَى	يَكُنْ لَهُ
قَوْلًا بَلِيغًا	وْجُوهٌ يَوْمَيْدِ	خَلْقٌ نُعِيدُهُ	بِرْحَمَةٍ مِنْهُ
هُدَى وَذُكْرَى	خَيْرٌ أَبْصِيرًا	مِنْ رَبِّهِمْ	

(2) اذکارے نماز (تسبیحتات رکوع و سجود)

رکوع کی تسبیحت:

سُبْحَنَ رَبِّ الْعَظِيمِ

پاک ہے میرا اذکر واتا پروردگار!

رکوع سے سر ٹھاتے ہوئے:

سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ

اللہ نے اس کی سمع لی جس نے اس کی تاریخ کی!

رکूअः से वापस सीधा खड़ा होने (कौमा) की हालत में : اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ

ऐ अल्लाह ! ऐ हमारे मालिक ! सब खुबियां तेरे ही लिये हैं ।

سज्दे की तस्बीह :

سُبْحَنَ رَبِّ الْأَعْلَمِ

पाक है मेरा परवर्दगार सब से बुलन्द ।

(3) तफ्सीरे कुरआन (मुसीबत के वक्त क्या करना चाहिये ?)

الَّذِينَ إِذَا آتَاهُمْ مُصِيبَةً لَقُلُوا إِنَّا
لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ مَرْجُونٌ ۝
(ب، البقرة: 156)

तरजमए کन्जुल इरफ़ान : वोह लोग कि जब उन पर कोई मुसीबत आती है तो कहते हैं : हम अल्लाह ही के हैं और हम उसी की त्रफ़ लौटने वाले हैं ।

तफ्सीरे सिरातुल जिनान जिल्द 1, सफ़्हा 286 पर है कि इस आयत में येह बताया गया कि सब्र करने वाले वोह लोग हैं कि जब उन पर कोई मुसीबत आती है तो कहते हैं : हम अल्लाह पाक ही के बन्दे हैं, वोह हमारे साथ जो चाहे करे और आखिरत में हमें उसी की त्रफ़ लौट कर जाना है ।¹

अहादीस में मुसीबत के वक्त ”إِنَّ اللَّهَ وَإِنَّا إِلَيْهِ مَرْجُونٌ“ पढ़ने के बहुत फ़ज़ाइल बयान किये गए हैं, उन में से चन्द फ़ज़ाइल येह हैं :

(1) ﴿ हज़रते इमाम हुसैन बिन अली से رَبُّنَا اللَّهُ عَنْهُ سे रिवायत है, हुज़रे पुरनूर ने इर्शाद ف़रमाया : “जिस मुसल्मान मर्द या औरत पर कोई मुसीबत पहुंची और वोह उसे याद कर के ”إِنَّ اللَّهَ وَإِنَّا إِلَيْهِ مَرْجُونٌ“ कहे, अगर्चे मुसीबत का ज़माना दराज़ हो गया हो तो अल्लाह पाक उस पर नया सवाब अ़ता फ़रमाता है और वैसा ही सवाब देता है जैसा उस दिन दिया था जिस दिन मुसीबत पहुंची थी । ”²

(2) ﴿ एक मरतबा नबिय्ये अकरम ﷺ का चराग बुझ गया तो आप ने ”إِنَّ اللَّهَ وَإِنَّا إِلَيْهِ مَرْجُونٌ“ पढ़ा । अर्ज़ की गई : क्या येह भी मुसीबत है ? इर्शाद फ़रमाया :

1... تفسیر جلالین مع حاشیة انوار الحرمین، ب، بحث الآية: 1/156.

2... مسنَد أَبْوَابِ الْحَمْدِ، مسنَدُ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ، 1/545، حديث: 1760.

हां ! और हर वोह चीज़ जो मोमिन को अज़िय्यत दे वोह उस के लिये मुसीबत है और उस पर अब्र है ।¹

(3) ↳ एक और हड्डीस शरीफ में है कि मुसीबत के वक्त “إِنَّا لِلّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ مُرْجُونُون्” पढ़ना रहमते इलाही का सबब होता है ।²

(4) ↳ हज़रते अब्दुल्लाह बिन अब्बास رضي الله عنهما سे रिवायत है, नबिये अकरम صلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَالْهُوَ سَلَّمَ ने इशाद फ़रमाया : मेरी उम्मत को एक ऐसी चीज़ दी गई है जो पहली उम्मतों में से किसी को नहीं दी गई, वोह चीज़ मुसीबत के वक्त “إِنَّا لِلّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ مُرْجُونُون्” पढ़ना है ।³

(5) ↳ उम्मुल मुअमिनीन हज़रते उम्मे सलमा رضي الله عنها फ़रमाती हैं : मैं ने सच्चिदुल मुरसलीन صلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَالْهُوَ سَلَّمَ को येह फ़रमाते हुए सुना कि जिस मुसल्मान पर कोई मुसीबत आए और वोह अल्लाह पाक के हुक्म के मुताबिक़ “إِنَّا لِلّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ مُرْجُونُون्” पढ़े (और येह दुआ करे) “اللَّهُمَّ أَحِرْنِي فِي مُصِيبَتِي وَأَخْلِفْ لِنِحْيَا مِنْهَا” मेरी इस मुसीबत पर मुझे अब्र अता फ़रमा और मुझे इस का बेहतर बदल अता फ़रमा ।” तो अल्लाह पाक उस को उस से बेहतर बदल अता फ़रमाएगा । हज़रते उम्मे सलमा رضي الله عنها फ़रमाती हैं : जब हज़रते अबू सलमा رضي الله عنه फ़ौत हो गए तो मैं ने सोचा कि मुसल्मानों में हज़रते अबू सलमा رضي الله عنه से बेहतर कौन होगा ? वोह तो पहले घर वाले हैं जिन्होंने हुज़रे पुरनूर صلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَالْهُوَ سَلَّمَ की तरफ़ हिजरत की । बहर हाल मैं ने येह दुआ कह ली, चुनान्वे अल्लाह पाक ने उन के बदले मुझे रसूलुल्लाह صلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَالْهُوَ سَلَّمَ अता फ़रमा दिये ।⁴ (जो कि हज़रते अबू सलमा رضي الله عنه से बहुत बेहतर थे)

1 ... تفسیر در منثور، پ 2، البقرة، تحت الآية: 380/1، 156.

2 ... كنز العمال، كتاب الأخلاق، قسم الأقوال، جزء 2، 122/1، حديث: 6646.

3 ... معجم كبير، 37/6، حديث: 12241.

4 ... مسلم، كتاب الجناز، باب ما يقال عند المصيبة، ص 329، حديث: 918.

(4) नमाज़ के अहकाम (नमाज़ के फ़राइज़)

नमाज़ के 7 फ़राइज़ हैं : (1) तक्बीरे तह्रीमा (2) क़ियाम (3) क़िराअत (4) रुकूअ़ (5) सुजूद (6) का'दए अखीरा (7) खुरूजे बिसुँही

तक्बीरे तह्रीमा

नमाज़ का पहला फ़र्ज़ तक्बीरे तह्रीमा है। या'नी नमाज़ शुरूअ़ करने के लिये الله أَكْبَر कहना। येह अगर्चे शाराइते नमाज़ में से है मगर नमाज़ के अप़आल से बिल्कुल मिली हुई है इस लिये इसे नमाज़ के फ़राइज़ से भी शुमार किया गया है।¹ तक्बीरे तह्रीमा से मुतअ़्लिलक़ चन्द ज़रूरी मसाइल़ :

(1) ك मुक्तदी ने तक्बीरे तह्रीमा का लफ़्ज़ “अल्लाह” इमाम के साथ कहा मगर “अक्बर” इमाम से पहले ख़त्म कर लिया तो नमाज़ न होगी।²

(2) ك इमाम को रुकूअ़ में पाया और तक्बीरे तह्रीमा कहता हुवा रुकूअ़ में गया या'नी तक्बीर उस वक्त ख़त्म हुई कि हाथ बढ़ाए तो घुटने तक पहुंच जाए, नमाज़ न होगी।³ (ऐसे मौक़अ़ पर पहले खड़े खड़े तक्बीरे तह्रीमा कह लें इस के बा'द الله أَكْبَر कहते हुए रुकूअ़ करें)

(3) ك लफ़्ज़ अल्लाह को आल्लाह या अक्बर को आक्बार कहा, नमाज़ न होगी बल्कि मा'ना फ़ासिद समझ कर जान बूझ कर कहे तो काफ़िर है।⁴

क़ियाम

नमाज़ का दूसरा फ़र्ज़ क़ियाम या'नी सीधा खड़ा होना। क़ियाम के मुतअ़्लिलक़ चन्द ज़रूरी मसाइल़ :

(1) ك क़ियाम की अदना (सब से कम) हालत येह है कि हाथ बढ़ाए तो घुटनों तक न पहुंचें और पूरा क़ियाम येह है कि सीधा खड़ा हो।⁵

1 ... बहारे शरीअत, 1/507, हिस्सा : 3 मुलख्खसन

2 ... فتاوى هندية، كتاب الصلاة، الباب الرابع في صفة الصلاة، الفصل الأول، 75/1

3 ... فتاوى هندية، كتاب الصلاة، الباب الرابع في صفة الصلاة، الفصل الأول، 76/1

4 ... در مختار مع بد المختار، كتاب الصلاة، باب صفة الصلاة، 2/177

5 ... در مختار مع بد المختار، كتاب الصلاة، باب صفة الصلاة، 2/163

- (2) ﴿ کیا م اسی دیر میں جیتاں دیر تک کیرا ات ہے، فرج کیرا ات کی میکدار کیا م بھی فرج، واجیب کیرا ات کی میکدار کیا م بھی واجیب اسی ترہ سونت کی میکدار سونت، نفل کی میکدار نفل ।¹
- (3) ﴿ فرج، ویتر، ایدن اور سونتے فوج میں کیا م فرج ہے । اگر شارعؐ عزؑ کے بیگیر کوئی یہ نماجؐ بیٹ کر آدا کرے گا تو نماجؐ ن ہوگی ।²
- (4) ﴿ خدے ہونے سے سرف کوچ تکلیف ہونا عزؑ نہیں بلکہ کیا م عزؑ اس وقت معاوضہ ہوگا کہ خدہ ن ہو سکے یا خدہ ہو سکتا ہے مگر اس سے مرجؐ بندھے گا یا مرجؐ دیر میں ٹیک ہوگا تو بیٹ کر پڑے سکتا ہے ।³
- (5) ﴿ اس (بساخی) خادیم یا دیوار پر تک لگا کر خدہ ہونا ممکن ہے تو فرج ہے کہ خدہ ہو کر پڑے ।⁴
- (6) ﴿ اگر سرف اسی خدہ ہونا ممکن ہے کہ خدے خدے تکبیر تہریما کہ لے گا تو فرج ہے کہ خدہ ہو کر کہ لے اور اب خدہ رہنا ممکن نہیں تو بیٹ جائے ।⁵

(5) سونتے و آداب (छینکنے کی سونتے و آداب)

- (1) ﴿ چینکنے والے جو ر سے ہدم کہے تاکہ کوئی سونے اور جواب دے، دونوں کو سواب میلے گا ।⁶
- (2) ﴿ چینک کا جواب اک مرتبا واجیب ہے । دوبارا چینک آئے اور وہ اللہ عزیز کہے تو رفق اللہ عنہما دوبارا جواب واجیب نہیں بلکہ مسٹھب ہے ।⁷ ہجرتے ایسا بین سلاما کے پاس اک آدمی کو چینک آئی ۔ میں بھی مسیح ہاں تھا । آپ نے فرمایا : صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم (اللہ عزیز پاک ترجمہ پر رحمہم فرمائے) । اسے دوبارا چینک آئی تو ہجڑے اکرام، شاہے بنی آدم نے فرمایا : “ اسے جو کام ہو گیا ہے । ”⁸

¹ ... در مختار معهد المحتار، کتاب الصلاة، باب صفة الصلاة، ص 262 ... غنية المتملى، فرائض الصلاة، 2/163

² ... در مختار معهد المحتار، کتاب الصلاة، باب الحظر والاباحة، فصل في البع، 9/684 ... در مختار معهد المحتار، کتاب الصلاة، باب صفة الصلاة، 2/163

³ ... غنية المتملى، فرائض الصلاة، ص 261 ... فتاوى هندية، کتاب الكراهة، باب السابع في السلام وتشمیت العاطس، 5/403

⁴ ... غنية المتملى، فرائض الصلاة، ص 261 ... ترمذی، کتاب الادب، باب ما جاءكم بشتم العاطس، 4/2743

- (3) ﴿ جوابِ اس سُورت میں واجب ہوگا جب چُنکنے والा ﷺ کہے اور حمد ن کرے تو جوابِ واجب نہیں । ^۱ ہُجَرَتِ ابُو مُوسَ فرماتے ہیں : میں نے ہُجُور نبیِ یحییٰ کریم ﷺ کو یہ فرماتے ہुئے سُونا : "جب تُو میں سے کسی شَخْس کو چُنک آئے اور وہ یَحْمِلُ اللَّهَ ن کہے تو تُو میں اس کے لیے یَرْحَمَ اللَّهَ ن کہو । اُور اگر وہ یَرْحَمَ اللَّهَ ن کہے تو تُو میں بھی یَرْحَمَ اللَّهَ ن کہو । " ^۲
- (4) ﴿ چُنکنے والा دیوار کے پیچے ہو جب بھی جواب دے । ^۳
- (5) ﴿ کہہ اس سُورت میں باری مُجُود ہوں اور بآجِ ہاجِرین نے جواب دے دیا تو سب کی ترکیب سے جواب ہو گیا مگر بہتر یہی ہے کہ سارے جواب دے । ^۴
- (6) ﴿ نماز کے دौران چُنک آئے تو ﷺ ن کہہں । ^۵
- (7) ﴿ آپ نماز پढ رہے ہیں اور کسی کو چُنک آئی اور آپ نے جواب دے دیا تو آپ کی نماز فاسد ہو گئی । ^۶
- (8) ﴿ کافیر کو چُنک آئی اور اس نے ﷺ کہا تو جواب میں یَهْدِيَ اللَّهَ تُعَذِّبَ اللَّهَ (اللہ پاک تужیہ ہدایت دے) کہا جائے । ^۷

(6) اسلام اُس مال (اُचھا کُن اُر بُرَا کُن ؟)

پ्यारے پ्यारے اسلامی بھائیو ! اک مرتبہ رسلوںؐ اکرامؐ نے سہابےؐ کیرامؐ سے فرمایا کہ کیا میں تumھے اُچھے بُرَوں کی خبر نہ دُو ؟ سب خاموش رہے، تین بار یہی پوچھا تو اک شَخْس نے اُرج کیا : جی ہاں یا رسلِ اللہ اکرامؐ ! ہم میں ہمارے

1 ... بہارِ شریعت، 3/476، ہیسپا : 16 ماحیٰ

2 ... مسلم، کتاب الرهد والرقائق، باب تشمت العاطس وكراهية التلاؤب، ص 1143، حدیث: 2992:

3 ... بردمحتار، کتاب الحظر والاباحة، فصل في البح، 684/9

4 ... بردمحتار، کتاب الحظر والاباحة، فصل في البح، 684/9

5 ... فتاویٰ ہندیہ، کتاب الصلاۃ، الباب السالع فیما یفسد الصلاۃ و مَا یکرہ فیها، 1/ 108

6 ... فتاویٰ ہندیہ، کتاب الصلاۃ، الباب السالع فیما یفسد الصلاۃ و مَا یکرہ فیها، 1/ 109

7 ... بردمحتار، کتاب الحظر والاباحة، فصل في البح، 684/9

بُرَءَ الْبَلْوَنِ الْخَبْرَ دَعِيَ ! فَرَمَا يَا : تُمْهَرَا بَلَا وَهُ شَكْسٌ هُنْ جِسْ سِنْ خَيْرَ كِيْ عَمَّيْدَ كِيْ جَاءَ إِنْ
أَوْرَ عَسْ كِيْ شَارَ سِنْ اَمَنَ هَوْ، أَوْرَ تُمْهَرَا بُرَا وَهُ شَكْسٌ هُنْ جِسْ سِنْ خَيْرَ كِيْ عَمَّيْدَ نِكِيْ جَاءَ إِنْ
كِيْ شَارَ سِنْ اَمَنَ نِهَوْ ।¹

ہجڑتے مُعْفَتیٰ اَهْمَدَ یَارَ خَانَ رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ حَدِیثَہ سِنْ پَاکَ کِيْ اِسْ هِیْسِنِ کِيْ "جِسْ سِنْ خَيْرَ کِيْ عَمَّيْدَ کِيْ جَاءَ إِنْ
عَمَّيْدَ کِيْ جَاءَ إِنْ اَوْرَ عَسْ کِيْ شَارَ سِنْ اَمَنَ هَوْ" کِيْ تَهْتَ فَرَمَا تِهَوْ : یَا' نِی کُودَرَتِیٰ تُؤْرَ پَرَ لَوْگَوْ
کِيْ دِلَوْنِ مِنْ عَسْ کِيْ تَرَفَ سِنْ اِتْمَانَنِ هَوْ کِيْ یَهَ شَكْسٌ کِسِیٰ کِيْ تَکْلِیْفَ نَهَنْ دَهَتَا، هَوْ سَکَتا
ہَوْ تَوْ خَيْرَ هَیْ کَرَتَا ہَوْ । "جِسْ سِنْ خَيْرَ کِيْ عَمَّيْدَ نِكِيْ جَاءَ إِنْ اَوْرَ عَسْ کِيْ شَارَ سِنْ اَمَنَ نِهَوْ" کِيْ
تَهْتَ مُعْفَتیٰ سَاحِبِ فَرَمَا تِهَوْ : یَا' نِی کُودَرَتِیٰ تُؤْرَ پَرَ لَوْگَوْ عَسْ دَرَتَهَوْنِ کِيْ یَهَ شَكْسٌ
خَتْرَنَکَ هَوْ اِسْ سِنْ بَچَوْ، اِسْ سِنْ خَيْرَ نِهَوْ پَھَنْچَوْ، شَارَ (یَا' نِی بُرَاوِیٰ) هَوْ پَھَنْچَوْ ।²

ہجڑتے اَلْلَامَا اَبُو بُرْرَجَفْ مَنَاوِیٰ رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ حَدِیثَہ نَکَلَ فَرَمَا تِهَوْ : اِسْ هَدَیْسِ مِنْ اِشَارَا ہَوْ
کِيْ سَادِیْوَنِ کِيْ سَادِیْوَنِ اَدَلَ کَرَنَا وَاجِبَ ہَوْ اَوْرَ اَدَلَ تَيْنَ چِیْزَوْ کِيْ جَرِیْا ہَوْ سَکَتا ہَوْ : (1)
جِیْا دَتِیٰ نِکِرَنَا (2) جَلِیْلَ کَرَنَے سِنْ بَچَنَا (3) تَکْلِیْفَ نِدَنَا । کَیْوُنْ کِيْ جِیْا دَتِیٰ نِکِرَنَے سِنْ
مَهْبَبَتَ بَدَتِیٰ ہَوْ، جَلِیْلَ کَرَنَے سِنْ بَچَنَا سَبَ سِنْ بَدَیٰ مَهْرَبَانِیٰ ہَوْ اَوْرَ تَکْلِیْفَ نِدَنَا سَبَ سِنْ
بَدَیٰ اِنْسَافَ ہَوْ । اَغَرَ یَهَ تَيْنَ چِیْزَوْ نِھَوْ ڈَیَوْ جَاءَنِ توْ اَپَسَ مِنْ دُشْمَنِیَّوْ جَنَمَ لَنَنِ لَگَتِیٰ ہَوْ
اَوْرَ فَسَادَ بَرَپَا ہَوْ جَاتَا ہَوْ ।³

ہما را پ्यارا ماجھب اسلام ہر مسلمان کی جان، مال اور ڈیجٹ کے تہफ़کُوں کی
جِمَانَت دَتَا ہَوْ چُنَانَچَهَ هُنْجُرَے پَاک، سَاحِبِهِ لَوْلَاکَ صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ کَا فَرَمَانَهَ هُرْمَتَ نِیْشَانَ ہَوْ :
کُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ دَمَهُ وَمَالُهُ وَعَرْضُهُ
یَا' نِی ہر مسلمان کا خون، مال اور ڈیجٹ دوسرے
مسلمان پر ہرام ہے ।⁴

¹ ... ترمذی، کتاب الشتن، باب—72، ص544، حدیث: 2263

¹ ... ترمذی، کتاب الشتن، باب—72، ص544، حدیث: 2263

³ ... فیض القدیر، 3/132، تحت الحدیث: 2857

⁴ ... مسلم، کتاب البر والصلة، باب تحريم ظلم المسلم وخذله واحتقاره... الخ، ص995، حدیث: 2564

ہجڑتے ابू ہاجِیم رض فرماتے ہیں : آدمی کے بدن اخْلَاقُ ہونے کی اُلَامَت یہ ہے کہ وہ اپنے اہلے خانہ کے پاس اس حالت میں جائے کہ وہ خوشی سے مُسْكُر رہے ہوں اور اسے دेख کر خُواف سے اलگ اलگ ہو جائے اور اک اُلَامَت یہ ہے کہ بیلی اس سے (ڈر کر) بھاگ جائے یا کुतٹا خُواف کی وجہ سے دیوار فلائیں جائے ।¹

ہجڑتے مُعْفَتی اہماد یار خان رض فرماتے ہیں : خوش اخْلَاقُ کی اندانا درجا یہ ہے کہ کسی کو جانی، مالی، ڈُجُوت کی ایجاد نہ دے، آ'لا درجہ یہ ہے کہ بُراؤ کا بدلہ بُلاؤ سے کرے، یہ بहت آ'لا چیز ہے، جسے خود پاک نہیں کرے ।²

صلوٰ عَلَى الْحَبِيبِ ! صَلَوٰ عَلَى مُحَمَّدٍ

سَبَكُ نَمْبَر 18

مُؤْذُنَات

1	مَدْنَى كَاهِدَا : مَدْنَى	2	أَجْكَارِ نَمَاجِ : دَوْهَرَاءِ اَبْوَل
3	تَفْسِيرِ كُورَآنِ : نَمَاجِ هِرْسَ سے بَصَاتِی ہے	4	نَمَاجِ کے اَهْكَامِ : نَمَاجِ کے فَرَاءِ اِجْ
5	سُونَتِیں وَ آدَابِ : نَاخُونَ کَاتِنَے کی سُونَتِیں وَ آدَابِ	6	إِسْلَامِ آمَالِ : مِنْ إِسْلَامِ بَهْتَرَ هُنْ

(1) مَدْنَى كَاهِدَا (مَدْنَى)

- ◀ مَدْ کے مَانَ لَمْبَا کرنا اُور خُوَيْنَہ کرنا ہے । مَدْ کے دو سَبَبَ ہیں : (1) حَمْضَا، (2) سُوكُون
- ◀ مَدْ کی چِلے (6) کِسْمَیں ہیں : (1) مَدْ مُتَسَلِّل (2) مَدْ مُنْفَسِل (3) مَدْ لَاجِیم (4) مَدْ لَینَ لَاجِیم (5) مَدْ اَرِیج (6) مَدْ لَینَ اَرِیج
- ◀ مَدْ مُتَسَلِّل : هُرْلَفَہ مَدْ کے بَارَہ حَمْضَا اسی کَلِمَتے میں ہو تو مَدْ مُتَسَلِّل ہوگا । جَاءَ
- ◀ مَدْ مُنْفَسِل : هُرْلَفَہ مَدْ کے بَارَہ حَمْضَا دُوسرے کَلِمَتے میں ہو تو مَدْ مُنْفَسِل ہوگا । جَاءَ

۱... تنبیہ المغترین، من اخلاق السلف... الخ، ومنها حسن الخلق مع حفاة الناس، ص 168

۲... میرआتُول مَنَاجِیہ، 6/461

- ◀ मदे मुत्तसिल और मदे मुन्फसिल को “दो, अढाई अलिफ़” या’नी “चार या पांच हृकात” की मिक़दार तक खींच कर पढें।
- ◀ मद्दात के हिज्जे इस तरह करें, जैसे جائے : जीम या जेर ^ج، हम्ज़ा ज़बर ^ج = جائے

حَدَّاٌتْ	سِيَّعَتْ	أُولَئِكَ	فِي أَنْفُسِكُمْ	جَاءَ
قُرْوَاعِ	هُوَلَاءُ	يَارُضُ	بِسَاءُنْزَلَ	أَوْلَيَاءُ

(2) اج़कारे نमाज़ (दोहराई अवल)

سाबिका اج़कारे نमाज़ (سنا, تअब्वुज़ व तस्मया, سूरतुल फ़तिहा, سूरतुल इख्लास, تस्बीहाते रुकूअ़ व सुजूद) की दोहराई करवाई जाए।

(3) تफ़्سीرے کुरआن (نमाज़ हिर्स से बचाती है)

تَرَجَّمَ إِنَّ الْمُصَلِّيْنَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ
الْأَلْيَامِ الْمُضْلَلِيْنَ (۲۲-۲۳) ، المراج: ۲۹ (ب)

تَرَجَّمَ إِنَّ الْمُصَلِّيْنَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ
الْأَلْيَامِ الْمُضْلَلِيْنَ (۲۲-۲۳) ، المراج: ۲۹ (ب)

तप़्सीरे सिरातुल जिनान जिल्द 10, सफ़्हा 346 पर है कि यहां से उन लोगों के बारे में बयान किया गया है जिन में हिर्स और बे सब्री नहीं पाई जाती और ये ह वोह लोग हैं जिन में ये ह आठ औसाफ़ (ख़ूबियां) पाए जाते हों :

- (1) ↗ फ़र्ज़ नमाज़ें पाबन्दी के साथ अदा करना।
- (2) ↗ अपने माल से वाजिब सदक़ात अदा करना।
- (3) ↗ इन्साफ़ के दिन या’नी क़ियामत की तस्दीक करना।
- (4) ↗ अल्लाह पाक के अज़ाब से डरना।
- (5) ↗ शर्मगाहों की, हराम कारी (ज़िना वगैरा) से हिफ़ाज़त करना।
- (6) ↗ अमानत और अहद (वा’दे) की हिफ़ाज़त करना।
- (7) ↗ सिद्कों इन्साफ़ के साथ गवाही पर क़ाइम रहना।
- (8) ↗ नमाज़ की हिफ़ाज़त करना।

(١٣) تَرْجَمَةً كَنْجُولِ إِرْفَانٍ : جو اپنی نماز کی ہمسہا

پابندی کرنے والے ہیں ।) اس آیت مें پहला وسٹ بیان ہوا کि (उन लोगों में हिस्स और वे सबी नहीं पाई जाती) जो अपने ऊपर फ़र्ज़ पांचों नमाजें उन के अवकात में पाबन्दी से अदा करते हैं ।¹

ہیس्स और हवस से बचने का ज़रीअ़

इस से मा'लूم ہوا کि اللّاہ کरीم مومین بन्दे کो نماज़ की برکت سे दुन्यवी बुराइयों مسالن ہیس्स और हवस वगैरा से بचा लेगा । اہدیس में पांचों नमाजें अपने वक्त में पाबन्दी के साथ अदा کرنे की بहुत ف़ज़ीलत بیان کी गई है चुनान्वे हज़रते उबादा बिन سالمیت رضي الله عنه سے رिवायत ہے، ہج़رے اکदس مصلی اللہ علیہ وسلم نے इशाद फُرمाया : “पांच नमाजें اللّاہ पाक ने बन्दों पर फ़र्ज़ कीं، जिस ने अच्छी तरह वुज़ू किया और वक्त में नमाजें पढ़ीं और रुकूअ व खुशूअ को पूरा किया तो उस के لिये اللّاہ पाक ने अपने ज़िम्मए करम पर अःह्द (वा'दा) कर लिया है कि उसे बख़ش दे और जिस ने न किया उस के लिये अःह्द नहीं، चाहे बख़ش दे، चाहे अःज़ाब दे ।”²

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رضي الله عنه سے رिवायत ہے، ہج़رے پुरनूर نے इशाद फُرمाया : اللّاہ पाक फُرمाता है : “मेरे बन्दे का मेरे ज़िम्मए करम पर अःह्द (वा'दा) है कि अगر वोह वक्त में नमाज़ क़ाइम करे तो मैं उसे अःज़ाब न दूँ और वे हिसाब जनत में दाखिल करूँ ।”³

(4) نماज़ के अहकाम (نماज़ के फ़राइज़)

کِिराअत

نماज़ का तीसरा फ़र्ज़ کِिराअत है । तमाम हुरूफ़ मख़ारिज से इस तरह अदा किये जाएं कि हर हर्फ़ गैर (दूसरे हर्फ़) से سहीह तौर पर मुमताज़ हो जाए، کِिराअत कहलाता है ।⁴ کِिराअत से मुतअُل्लिक चन्द ज़रूरी مسایل :

—••••— ••••—

1 ...تفسیر کبیر، پ 29، المearج، تحت الآية: 23، 644/10.

2 ...معجم اوسط، 3/303، حدیث: 4658.

3 ...کنز العمل، کتاب الصلاة، جزء 4، 127/7، حدیث: 19032.

4 ...فتاویٰ هندیہ، کتاب الصلاة، الباب الرابع في صفة الصلاة، 1/77.

- (1) ﴿ کِرَأْتَ أَهْسَنَ صَلَوةً فَلَمْ يَرَهُ إِلَّا خُودَ سَمِعَ لِهِ ۚ ۱﴾
- (2) ﴿ إِنَّمَا يَنْهَا حُرُوفُ الْمُكَبَّلِينَ ۖ إِذَا قُرِئَتِ الْأَيَّاتُ ۗ وَإِذَا قُرِئَتِ الْأَيَّاتُ مُكَبَّلاً ۗ فَلَمْ يَرَهُ إِلَّا خُودَ كَوْنَتْ سَمِعَ لِهِ ۚ ۲﴾
- (3) ﴿ إِنَّمَا يَنْهَا حُرُوفُ الْمُكَبَّلِينَ ۖ إِذَا قُرِئَتِ الْأَيَّاتُ ۗ وَإِذَا قُرِئَتِ الْأَيَّاتُ مُكَبَّلاً ۗ فَلَمْ يَرَهُ إِلَّا خُودَ كَوْنَتْ سَمِعَ لِهِ ۚ ۳﴾
- (4) ﴿ إِنَّمَا يَنْهَا حُرُوفُ الْمُكَبَّلِينَ ۖ إِذَا قُرِئَتِ الْأَيَّاتُ ۗ وَإِذَا قُرِئَتِ الْأَيَّاتُ مُكَبَّلاً ۗ فَلَمْ يَرَهُ إِلَّا خُودَ كَوْنَتْ سَمِعَ لِهِ ۚ ۴﴾
- (5) ﴿ فَلَمْ يَرَهُ إِلَّا خُودَ كَوْنَتْ سَمِعَ لِهِ ۚ ۵﴾
- (6) ﴿ فَلَمْ يَرَهُ إِلَّا خُودَ كَوْنَتْ سَمِعَ لِهِ ۚ ۶﴾
- (7) ﴿ أَجَّا لَكُلِّ أَجَّاجٍ ۖ إِنَّمَا يَرَهُ إِلَّا خُودَ كَوْنَتْ سَمِعَ لِهِ ۚ ۷﴾

١...فتاویٰ هندیہ، کتاب الصلاۃ، باب الرابع في صفة الصلاۃ، 1/77

٢...فتاویٰ هندیہ، کتاب الصلاۃ، باب الرابع في صفة الصلاۃ، 1/77

٣...نور الایضاح مع مرائق الفلاح، باب شروط الصلاۃ و اہل کافہ، ص 128

٤...نور الایضاح مع مرائق الفلاح، باب شروط الصلاۃ و اہل کافہ، ص 128

٥...فتاویٰ هندیہ، کتاب الصلاۃ، باب الرابع في صفة الصلاۃ، 1/77

٦...دریافت از میرزا محمد بن علی، کتاب الصلاۃ، باب صفة الصلاۃ، مطلب: السنة تكون سنة...الخ، 2/320

٧...بہارے شریعت، 1/547، ہیسٹا : 3

अल्लाह पाक हमें दुरुस्त कुरआने पाक सीखने और दुरुस्त पढ़ने की तौफ़ीक अ़ता
फ़रमाए ۝ امِين بِحَاجَةِ الْبَيْنِ الْأَمِينُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ۝

(5) सुन्तें व आदाब (नाखुन तराशने की सुन्तें व आदाब)

हज़रते अबू हुरैरा سے मरवी है कि رَسُولُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَبَرَّهُ وَسَلَّمَ نے فُرمाया : “पांच चीजें फ़ितरत से हैं, या’नी अम्बियाए साबिक़ीन عَلَيْهِمُ السَّلَام की सुन्नत से हैं : (1) ख़तना करना और (2) मूए ज़ेरे नाफ़ मूँडना और (3) मूँछें कम करना और (4) नाखुन तरश्वाना और (5) बग़ल के बाल उखेडना ।”¹

हज़रते अनस رضي الله عنه سے मरवी, कहते हैं कि मूँछें और नाखुन तरश्वाने और बग़ल के बाल उखाड़ने और मूए ज़ेरे नाफ़ मूँडने में हमारे लिये येह वक्त मुकर्रर किया गया है कि चालीस (40) दिन से ज़ियादा न छोड़ें।² (या'नी चालीस दिन के अन्दर इन कामों को ज़रूर कर लें)

हाथों के नाखून तराशने का तरीका

हाथों के नाखुन तराशने के दो तरीके हैं, दूसरा पहले की ब निस्वत आसान है।

(1) **﴿**हज़रते अलीؑ से येह मन्कूल है कि पहले दाहने हाथ के नाखुनों को इस तरह तरश्वाएं, सब से पहले छुंगल्या (छोटी उंगली) फिर बीच वाली फिर अंगूठा फिर मङ्गली (छोटी उंगली के साथ वाली) फिर कलिमे की उंगली और बाएं हाथ में पहले अंगूठा, फिर बीच वाली फिर छुंगल्या फिर कलिमे की उंगली फिर मङ्गली या'नी दहने (सीधे) हाथ में छुंगल्या (छोटी उंगली) से शुरूअ़ करे और बाएं (उलटे) हाथ में अंगूठे से। एक रिवायत में आया है कि “इस तरह करने से कभी आशोबे चश्म नहीं होगा।”³

(2) दहने हाथ की कलिमे की उंगली से शुरूअ़ करे और छुंगल्या (छोटी उंगली) पर खत्म करे फिर बाएं की छुंगल्या (छोटी उंगली) से शुरूअ़ कर के अंगठे पर खत्म करे। इस के बाद

¹ ...مسلم، كتاب الطهارة، باب خصال الفطرة، ص 115، حديث: 257.

² ...مسلم، كتاب الطهارة، باب خصال الفطرة، ص 115، حديث: 257

³ ... در اختصار مع زاد المحتار، كتاب الحضر والاباحة، فصل في البيع، 9/670.

सीधे हाथ के अंगूठे का नाखुन तरश्वाए, इस सूरत में दहने ही हाथ से शुरूअ़ हुवा और दहने पर ख़त्म भी हुवा ।¹ आ'ला हज़रत, मौलाना शाह इमाम अहमद रज़ा ख़ान उन्हें इस तरीके के मुताबिक़ नाखुन तराश्ते थे । और साहिबे बहारे शरीअ़त हज़रते अल्लामा मौलाना मुफ़्ती अमजद अली आ'ज़मी² उन्हें भी इसी तरीके पर अमल फ़रमाते थे ।²

पाउं के नाखुन तराशने का तरीक़ा

पाउं के नाखुन तरश्वाने में कोई तरतीब मन्कूल नहीं, बेहतर येह है कि पाउं की उंगियों में ख़िलाल करने की जो तरतीब है उसी तरतीब से नाखुन तरश्वाए या'नी दहने पाउं की छुंगल्या (छोटी उंगली) से शुरूअ़ कर के अंगूठे पर ख़त्म करे फिर बाएं पाउं के अंगूठे से शुरूअ़ कर के छुंगल्या (छोटी उंगली) पर ख़त्म करे ।³

(6) इस्लाहे आ'माल (मैं इस से बेहतर हूँ)

अल्लाह पाक ने हज़रते आदम عَلَيْهِ السَّلَامُ وَآلُّهُمَّ اسْلَمْ की तख़्लीक (या'नी पैदाइश) के बा'द तमाम फ़िरिश्तों और इब्लीस (शैतान) को हुक्म दिया कि इन को सज्दा करें तो तमाम फ़िरिश्तों ने अल्लाह पाक के हुक्म के मुताबिक़ सज्दा किया ।⁴ (ب، البقرة: 34 ملخصاً)
फ़िरिश्तों में से सब से पहले सज्दा करने वाले हज़रते जिब्राईल फिर हज़रते मीकाईल, हज़रते इसराफ़ील फिर हज़रते इज़राईल फिर दीगर मुक़र्रब फ़िरिश्ते عَلَيْهِمُ السَّلَامُ (थिरिश्ट) थे ।⁴ येह सज्दा जुमुआ के रोज़ वक्ते ज़्वाल से अस्स तक किया गया ।⁵ (ب، البقرة: 34 ملخصاً)
मगर इब्लीस ने इन्कार कर दिया और तकब्बुर कर के काफ़िरों में से हो गया । जब अल्लाह पाक ने इब्लीस से उस के इन्कार की वजह पूछी तो अकड़ कर कहने लगा :
أَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ حَلَقْتَنِي مِنْ شَارِبٍ حَلَقْتَهُ مِنْ طَينٍ (ب، 23، ص: 76) تَرَجَّمَ إِنَّمَا كَنْجُولَ إِرْفَانٌ : मैं इस से बेहतर हूँ तू ने मुझे आग से बनाया और इसे मिट्टी से पैदा किया । इस से इब्लीस की फ़ासिद मुराद येह थी कि अगर हज़रते आदम عَلَيْهِ السَّلَامُ आग से पैदा किये जाते और मेरे बराबर भी होते जब

2 ... बहारे शरीअ़त, 3/584, हिस्सा : 16

1 ... در مختار مع مرد المحتار، كتاب الحظر والاباحة، فصل في البيع، 670/9

3 ... در مختار مع مرد المحتار، كتاب الحظر والاباحة، فصل في البيع، 670/9

4 ... تفسير روح البيان، ب، البقرة، تحت الآية: 34، 106/1 ملتفطاً

5 ... تفسير روح البيان، ب، البقرة، تحت الآية: 34، 1، اول بکراہ، تہوتل آयہ: 34

भी मैं इन्हें सज्दा न करता बजाए इस के कि इन से बेहतर हो कर इन को सज्दा करूँ (مَعَاذُ اللَّهِ مِنْ إِلَهٍ إِلَّا هُوَ أَكْبَرُ) । इब्लीस की इस सरकशी, ना फ़रमानी और तकब्बुर पर उस की हःसीन सूरत खःत्म हो गई और वोह बद शक्ल रू सियाह हो गया, उस की नूरानिय्यत सल्ब कर ली (छीन ली) गई ।¹ अल्लाह पाक ने इब्लीस को अपनी बारगाह से धुत्कारते हुए इर्शाद फ़रमाया : (ب، 23: 77-78)

قَالَ فَأَخْرِجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَاجِعٌ ۚ وَإِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَةً إِلَى يَوْمِ الْرِّيْءِ ⑥ तरजमा ए कन्जुल इरफ़ान : अल्लाह ने फ़रमाया : तू जन्नत से निकल जा कि बेशक तू धुत्कारा हुवा है । और बेशक कियामत तक तुझ पर मेरी ला'नत है ।

प्यारे प्यारे इस्लामी भाइयो ! आप ने मुलाहज़ा फ़रमाया कि किस तरह तकब्बुर के बाइस इब्लीस (या'नी शैतान) को अपने ईमान से हाथ धोने पड़े ! शैतान जिस का नाम पहले इज़ाज़ील था,² इब्लिदा ही से सरकश व ना फ़रमान न था बल्कि उस ने हज़ारों साल इबादत की, जन्नत का ख़ज़ान्ची रहा,³ येह जिन्न था (ب، 50: 15، الکھف) मगर अपनी इबादतों रियाज़त और इल्मिय्यत के सबब मुअल्लिमुल मलकूत या'नी फ़िरिश्तों का उस्ताज़ बन गया और इस क़दर मुकर्रब था कि बारगाहे खुदावन्दी में मलाएका के पहलू ब पहलू हाजिर होता था । मगर चन्द घड़ियों के तकब्बुर ने उसे कहीं का न छोड़ा ! हुक्मे इलाही की ना फ़रमानी की वज्ह से उस की बरसों की इबादतें बेकार और हज़ारों साल की रियाज़तें बरबाद हो गई, जिल्लतों रुस्वाई उस का मुक़द्दर बनी, हमेशा हमेशा के लिये ला'नत का तौक़ उस के गले पड़ गया और वोह जहन्नम के हमेशा हमेशा के अ़ज़ाब का मुस्तहिक़ ठहरा ।⁴

तकब्बुर की ता'रीफ़

खुद को अफ़ज़ल, दूसरों को हक़ीर जानने का नाम तकब्बुर है । चुनान्चे रसूले अकरम, नूरे मुजस्सम मेरी इर्शाद फ़रमाया : نَبِيُّ اللَّهِ عَنِيهِ وَإِلَيْهِ وَسَلَّمَ الْكَبِيرُ طَرَالْحَقِّ وَعَمْطُ النَّاسِ " या'नी तकब्बुर हक की

1... तफ़सीरे ख़ज़ाइनुल इरफ़ान, पारह : 23, तहूतल आयह : 76 मुलख़्ब़सन

2... تفسیر قرطبي، پ، 1، البقرة، تحت الآية: 34، 212/1 ملتقى

4... तकब्बुर, स. 10

3... تفسیر قرطبي، پ، 1، البقرة، تحت الآية: 34، 212/1 ملتقى

صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَى الْحَبِيبِ!

सबकं नम्बर 19

मौज़आत

1	मदनी क़ाइदा : मदात	2	अज़्कारे नमाज़ : तशह्वुद हिस्से अव्वल
3	तफ़्सीरे कुरआन : कुरआने पाक को नापाकी की ह़ालत में न छूएं	4	नमाज़ के अह़काम : नमाज़ के फ़राइज़
5	सुन्तें व आदाब : खुशबू लगाने की सुन्तें व आदाब	6	इस्लाहे आ'माल : तकब्बर के नुकसानात

(1) मदनी काइदा (महात)

- ◀ मद्दे लाज़िम : हुरूफे मद्दा के बा'द सुकूने अस्ली (۲, ۳) हो तो मद्दे लाज़िम होगा। जैसे ۰۱۵
  - ◀ मद्दे लीन लाज़िम : हुरूफे लीन के बा'द सुकूने अस्ली (۲) हो तो मद्दे लीन लाज़िम होगा।
जैसे ۰۱۶
  - ◀ मद्दे लाज़िम व लीन लाज़िम को तीन अलिफ़ या'नी छे हरकात की मिक्दार तक खींच कर पढ़ें।
  - ◀ मद्दे आरिज़ : हुरूफे मद्दा के बा'द आरिज़ी सुकून हो (वक्फ़ की वजह से किसी हर्फ़ के साकिन होने को सुकूने आरिज़ी कहते हैं) तो मद्दे आरिज़ होगा। जैसे ۰۱۷ مسْلِمُوْ
  - ◀ मद्दे लीन आरिज़ : हुरूफे लीन के बा'द आरिज़ी सुकून हो (वक्फ़ की वजह से किसी हर्फ़ के साकिन होने को सुकूने आरिज़ी कहते हैं) तो मद्दे लीन आरिज़ होगा। जैसे ۰۱۸ شَفَّيْنِ

⁹¹ مسلم، كتاب الإمام، باب تحرير الكبير وسانه، ص 54، حديث: 91

३ ... तकब्बर, स. 10, 16 मूल्तकतन

٢ ...مفردات للراغب اصفهانی، کتاب الکاف، ص 439

﴿ مَدْعُوا أَهْرَاجًا وَمَدْعُوا لِيَنَ آهْرَاجًا كَوْنَهُمْ “إِكْ، دَوْ، يَا تَيْنَ اَلْلِيْفُ” يَا نَيْنَ “دَوْ، چَارَ يَا چَهْرَكَاتُ” كَيْ مِكْدَارَ تَكَ خَيْنَچَ كَرَ پَدْنَ ।

الْحَقَّةُ	كَافَةً	جَانٌ	دَبَّةٌ	ضَالٌّ
رَبِّ الْعَلَمِينَ	يَتَسَاءَلُونَ	قُرْيَشٌ	خُوفٌ	وَلَا الضَّالِّينَ
حَاجُوكَ	يَا وَلِي الْأَلْبَابِ			

(2) اَجْكَارَ نَمَاجِ ﴿تَشَاهِدُ هِسْسَاءَ اَبْوَالْبَلِ﴾

اَلْتَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ طَالِلَامُ عَلَيْكَ اَيُّهَا النَّبِيُّ

تَمَامَ کُلَّی، فَکُلَّی اُورِ مَالَیِّ اِبْدَادَتِنَ اَلْلَامَ پَاکَ هَیِ کَلِیَتِ لِیِنَ !

(3) تَفْسِیرِ کورआن ﴿کورآنے پاک کو ناپاکی کی ہالات میں نَ چُوَّا﴾

لَأَيْمَسْهَةِ إِلَالْمُطَهَّرِ وَنَ طَ ۝ تَرَجَّمَ اَنْجَلِ اِرْفَانَ : اِسے پاک لَوَگِ ہی ہوئے

(پ 27، الواقعۃ: 79)

تَفْسِیرِ سِیرَتُوُلِ جِنَانِ جِلَدِ 9، سَفَہَا 703 پَرِ ہے کَہِ اِس آیَت کی اَک تَفْسِیر یہ ہے کَہِ کورآنے پاک کو وَہ لَوَگِ ہاَثَ لَگاَنَ جَوِ بَا کَوِ چُوَّنَ ہُوَنَ اُورِ ڈَنِ پَرِ گُوَسَلِ فَرْجِ نَ ہوَنَ ।¹

رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا هَدَى اِس شَرِيفِ میں بھی اِسی چَیِّز کا ہوکم ہے، چُونَنَے ہَجَرَتِ اَبْدُولِلَامَ بَنِ ڈِمَرَ ہے رِیَاوَیَتِ ہے، رَسُوَلِ اَکَرَمَ نَے اِسْرَادَ فَرَمَایا : “کورآنے پاک کو وَہی ہاَثَ لَگاَنَ جَوِ پاک ہوَنَ ।”²

کورآنے پاک ہونے سے مُتَعْلِلِکَ سَاتِ اَهْکَام

یہاَنَ آیَت کی مُنَاسَبَت سے کورآنے مَجِید ہونے سے مُتَعْلِلِکَ 7 اَهْکَام مُلَامَہ ہوئے :

—•••••—

1... تَفْسِیرِ حَازِنَ، پ 27، الواقعۃ، تحت الْآیَة: 79، حَدِیث: 1162
2... مَعْجمُ صَغِیر، ص 772، حَدِیث: 4/79

- (1) ﴿ کُورआنے انجیم کو چھونے کے لیے وعْدہ کرنا فَرْجٌ ہے । ^۱
- (2) ﴿ جس کا وعْدہ نہ ہو تو کورآنے مजید یا اس کی کسی آیات کا چھونا حرام ہے، اُلّا بُتْتًا چھوپ بِغَيْرِ جَبَانِی یا دُخَلَ کر کوئی آیات پढے تو اس میں کوئی حرج نہیں । ^۲
- (3) ﴿ جس کو نہانے کی جرُّوت ہو (یا'نی جس پر گسل فَرْجٌ ہے) تو کورآنے مجید چھونا اُگرچہ اس کا سادا ہاشمیا یا جیلد یا گلائٹ چھوپ، یا چھوپ بِغَيْرِ دُخَلَ کر یا جَبَانِی پڑنا، یا کسی آیات کا لیخنا، یا آیات کا تا'ویج لیخنا، یا کورآنے پاک کی آیات سے لیخنا تا'ویج چھونا، یا کورآنے پاک کی آیات والی انگوٹھی جیسے ہُرُوفِ مُكْرَتُّ اُمَّتٍ کی انگوٹھی چھونا یا پہننا حرام ہے । ^۳
- (4) ﴿ اگر کورآنے انجیم جُذْدَان میں ہو تو جُذْدَان پر ہاث لگانے میں حرج نہیں، یعنی رُمَالَ وَغَرِّا کسی اسے کپڈے سے پکडنا جو ن اپنا تابِ اُمَّتٍ ہے ن کورآنے مجید کا تو جاہِ ج ہے । کورتے کی اُسْتِیں، دوپٹے کی اُنچال سے یہاں تک کہ چادر کا اک کونا اس کے کنپے پر ہے تو دوسرے کونے سے کورآنے پاک چھونا حرام ہے کیونکہ یہ سب اس کے اسے ہی تابِ اُمَّتٍ ہے جیسے کورآنے مجید کا گلائٹ کورآنے مجید کے تابِ اُمَّتٍ ہے । ^۴
- (5) ﴿ رُفَيْهَ کے اوپر آیات لیخی ہو تو اس سب کو (یا'نی بے وعْدہ اور جُنُب اور ہُجُو نِفَاسِ والی کو) اس کا چھونا حرام ہے، ہاں ! اگر رُفَيْہَ بُلَلَی میں ہوں تو بُلَلَی اٹانا جاہِ ج ہے । یعنی جس بُرَاتَن یا گلائس پر سُورَت یا آیات لیخی ہو اس کو چھونا بھی اسے حرام ہے । اس بُرَاتَن یا گلائس کو اسی مال کرنا سب کے لیے مکرُوہ ہے، اُلّا بُتْتًا اگر خُسَاسِ شِفَافَ کی نیّت سے اسے اسی مال کرئے تو حرج نہیں ।
- (6) ﴿ کورآن کا ترجمہ فارسی یا تردد یا کسی اور جَبَانِی میں ہو تو اسے بھی چھونے اور پڑھنے میں کورآنے مجید ہی کا سا ہُوكم ہے ।

¹ ...نور الایضاح، کتاب الطہارۃ، فصل في اوصاف الوضوء، ص 59

² ...دریختار مع بد المحتار، کتاب الطہارۃ، مطلب: بطلق الدعاء... الخ، 1/348

³ ...دریختار مع بد المحتار، کتاب الطہارۃ، 1/343-348 ملتقى

⁴ ...دریختار مع بد المحتار، کتاب الطہارۃ، مطلب: بطلق الدعاء... الخ، 1/348

(7) ﴿ کو را نے م杰ید دेखنے مें इन सब पर कुछ हरज़ नहीं अगर्चे हुरूफ़ पर नज़र पड़े और अल्फ़ाज़ समझ में आएं और दिल में पढ़ते जाएं ।¹

(4) نماज़ के अहकाम (نماज़ के फ़राइज़)

रुकूअ़

نماज़ का चौथा फ़र्ज़ रुकूअ़ है या'नी इतना झुकना कि हाथ बढ़ाए तो घुटने को पहुंच जाए ये हर रुकूअ़ का अदना दरजा है, और पूरा ये है कि पीठ सीधी बिछा दे ।² सरवरे दो जहान, रहमते आलमिय्यान का फ़रमाने आलीशान है : अल्लाह पाक बन्दे की उस नमाज़ की तरफ़ नज़र नहीं फ़रमाता जिस में रुकूअ़ व सुजूद के दरमियान पीठ सीधी न करे ।³

سُجُود

पांचवां फ़र्ज़ سुजूद या'नी हर रक़अत में दो सज्दे करना । ताजदारे मदीना का صلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ फ़रमाने अ़ज़मत निशान है : मुझे हुक्म हुवा कि सात हड्डियों पर सज्दा करूं, मुंह और दोनों हाथ और दोनों घुटने और दोनों पन्जे और ये ह हुक्म हुवा कि कपड़े और बाल न समेटूं ।⁴

सज्दे के मुतअ़्लिलक़ ज़रूरी مسایل :

(1) ﴿ हर रक़अत में दो बार सज्दा फ़र्ज़ है ।⁵

(2) ﴿ सज्दे में पेशानी जमना ज़रूरी है, जमने के मा'ना ये ह हैं कि ज़मीन की सख़्ती महसूस हो ।

अगर किसी ने इस तरह सज्दा किया कि पेशानी न जमी तो सज्दा न होगा ।⁶

١...فتاویٰ هندیہ، کتاب الطہارۃ، باب السادس فی الدماء المختصۃ بالنساء، 38/1

٢...در المختار مع بد المختار، کتاب الصلاۃ، باب صفة الصلاۃ، بحث الرکوع والسجود، 166/2

٣...معجم کبیر، 407/4، حديث: 8182

٤...مسلم، کتاب الصلاۃ، باب اعضاء السجود والنهي عن كف الشعروالثوب... الخ، ص185، حدیث: 490

٥...در المختار مع بد المختار، کتاب الصلاۃ، باب صفة الصلاۃ، بحث الرکوع والسجود، 167/2 مأخوذاً

٦...فتاویٰ هندیہ، کتاب الصلاۃ، باب الرابع فی صفة الصلاۃ، الفصل الاول، 77/1

(3) ﴿ کسی نرم چیز (بھااس، رُوئی یا کالین) وغیرا پر سجدا کیا تو اگر پेशانی جم گई یا' نی دبی کی اب دبائے سے ن دبے تو سجدا ہو جائے گا ورنہ نہیں ।¹

(4) ﴿ آج کل مساجید میں کالین بیٹھانے کا رواج پڑ گیا ہے (بلکہ با'جِ جگہ تو کارپیٹ کے نیچے مسجد فرماں بھی بیٹھا دتے ہیں) । کالین پر سجدا کرتے وکٹ اس بات کا خواص بھی رکھنا ہے । پیشانی اचھی ترہ جم جائے ورنہ نماج ن ہوگی । اور ناک کی ہڈی ن دبی تو نماج مکرہ تھریمی واجیب ایضا (دوبارا پڑنا) ہوگی ।²

(5) سُنْتَنَّةَ وَ آدَابَ 《خُوشَبُو لَغَانَةَ كَيْفَيَةَ سُنْتَنَّةَ وَ آدَابَ》

پ्यارے پ्यارے اسلامی بھائیو ! ہمارے میठے میठے سرکار کو خوشبو بہہد پسند ہے । لیہا جا آپ حملی اللہ علیہ وسلم هر وکٹ معاً تر معاً تر رہتے । آپ حملی اللہ علیہ وسلم کا بہت ایسی مال فرمایا کرتے تھے تاکہ گولام بھی اداۓ سُنْتَنَّت کی نیت سے خوشبو لگایا کرے ورنہ اس بات میں کس کو شکو شعبا ہو سکتا ہے، آپ حملی اللہ علیہ وسلم کا وعید مسکون تھا کوئی پر خود ہی مہکتا رہتا اور تاجدار مدنیا کا مُبَارَك پسینا بجاتے خود کا ائمۃ کی سب سے بہترین خوشبو ہے ।³

ہجرتے جابر بن سمعان فرماتے ہیں کہ اک بار میठے سرکار نے اپنا دستے پور انوار میرے چہرے پر فرما، میں نے اسے ٹنڈا اور اسی خوشبو دار حوا کی ترہ پایا جو کسی ایک فروش کے ایک دن سے نکلتی ہے ।⁴

ہجرتے انس بن مالک کے پاس ایک خواص کیس کی خوشبو ثی جسے آپ حملی اللہ علیہ وسلم ایسا مال فرماتے ۔⁵

١...فتاویٰ ہندیہ، کتاب الصلاۃ، الباب الرابع فی صفة الصلاۃ، الفصل الاول، 77/1

٢... بہارے شریعت، 1/514، ہیسٹا : 3

٣... سُنْتَنَّةَ وَ آدَابَ، س. 82 ب تصریح

٤...وسائل الوصول الى الشمائیل الرسول، الباب الثاني فی صفة خلقة رسول الله...الخ، الفصل الرابع...الخ، ص36 ملخصا

٥...وسائل الوصول الى الشمائیل الرسول، الباب الثاني فی صفة خلقة رسول الله...الخ، الفصل الخامس...الخ، ص37

سار مें خुशबू लगाना سुन्नत है

سرکارے مदीنا، راہتے کلبو سینا کی اُداتے کریما ثی کہ آپ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَالْهُوَسَلَّمَ "مُشْكٌ" سرے اکڈس کے مुک़دस بालों اور دادی مुबारک مें لगाते ।¹

ہजरتے آیشہ سیہیکا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا سے مرنवی ہے، فرماتی ہے: میں اپنے سرتاچ، تاجدارے رسالات صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَالْهُوَسَلَّمَ کو نیحایت ڈمدا سے ڈمدا خुشبو لگاتی تھی یہاں تک کہ اس کی چمک ہجڑو تاجدارے مدینا کے سرے مубارک اور دادی شریف مें پاتی ।²

ہجڑتے انس بین مالیک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خुشبو کا توہفہ رد نہیں فرماتے تھے، آپ فرماتے ہیں کہ نبیوں کے سردار، ہمارے معاشر معاشر سرکار کی خدمتے با برکت مें جب خुشبو توہفہ نے پेश کی جاتی تو آپ رد ن فرماتے ।³

ہجڑتے عبداللہ بن ڈمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا سے ریحایت ہے کہ سرکارے مدینا کا فرمانے اعلیٰ شان ہے کہ تین چیزوں واس نہیں لائیاں چاہیں: (1) تکفا (2) خुشبو و تل (3) دूध ।⁴

(6) اسلامی آمامال (تکبیر کے نعمانات)

(1)... اللہ کا نا پسندیدا بند

رب کائنات تکبیر کرنے والوں کو پسند نہیں فرماتا جیسا کہ سو رہ نہل میں ارشاد ہوتا ہے: إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِينَ (۱۴) ترجمہ کنجوال درفہان: بے شک وہ مگروروں کو پسند نہیں فرماتا۔ پاکرے ہوسنے جمال کا فرمانے دبرت نیشن ہے: "اللہ کا نا پسند کبیرین (یا' نی مگروروں) اور ایسا کہ چلنے والوں کو نا پسند فرماتا ہے ।"⁵

1...وسائل الوصول إلى الشعائر الرسول، باب الثاني في صفة خلقه، رسول الله... الخ، الفصل الخامس... الخ، ص 37

2...بخاری، کتاب اللباس، باب الطیب فی الرأس واللحية، ص 1484، حدیث: 5923

3...ترمذی، کتاب الادب، باب ماجاء فی کراہیہ الطیب، ص 652، حدیث: 2789

4...ترمذی، کتاب الادب، باب ماجاء فی کراہیہ الطیب، ص 653، حدیث: 2790

5...كنز العمال، کتاب الاخلاق، باب الكبيرة والخيلا، جزء 2، ص 210، حدیث: 7727

(2)... نبیyye کریم کا اذہار نظر

سراکارے مداریا، راہتے کلبو سینا ﷺ نے فرمایا : بےشک کیا مات کے دن تुم میں سے میرے سب سے نجدیک اور پسندیدا شاخس وہ ہوگا جو تुم میں سے اخلاق میں سب سے زیادا اچھا ہوگا اور کیا مات کے دن میرے نجدیک سب سے کا بیلے نظر اور میری مجالیس سے دور وہ لوگ ہوں گے جو وہیات بکرنے والے، لوگوں کا مجاہک ڈالنے والے اور معتوفہ حکم ہیں । سہابہ کرام نے ارجع کی : یا رسول اللہ اکٹھا ! بہوڑا بکواس بکرنے والوں اور لوگوں کا مجاہک ڈالنے والوں کو تو ہم نے جان لیا مگر یہ معتوفہ حکم کیون ہے ؟ تو آپ ﷺ نے ارشاد فرمایا : “ اس سے مुرارہر تکبیر کرنے والہ شاخس ہے । ”¹

(3)... تکبیر کرنے والے کو باد ترین شاخس کرار دیا گیا ہے

ہجرتے ہوئے ﷺ ارشاد فرمائے ہے کہ ہم سراکارے مداریا، کرارے کلبو سینا کے ساتھ اک جنائز میں شریک ہے کہ آپ ﷺ نے ارشاد فرمایا : “ کہا میں تعمہنے اللہ پاک کے باد ترین بندے کے بارے میں ن بتاؤ ؟ وہ باد اخلاق اور معتکبیر ہے، کہا میں تعمہنے اللہ پاک کے سب سے بہترین بندے کے بارے میں ن بتاؤ ؟ وہ کم جوڑ اور جرد ف سماں جانے والہ بوسیدا لیواس پہننے والہ شاخس ہے لیکن اگر وہ کسی بات پر اللہ پاک کی کسی عذالت لے تو اللہ پاک اس کی کسی جرور پوری فرمائے । ”²

(4)... تکبیر کرنے والوں کو کیا مات کے دن

ஜیلتو رو سواری کا سامنا ہوگا

نبیyye کریم کا فرمانے اعلیٰ شان ہے : کیا مات کے دن معتکبیرین کو انسانی شکلوں میں چوتھیوں کی مانندی عطا یا جائے گا، ہر جانیب سے ان پر جیلیں تاری ہوں گی، انہیں جہنم کے “ بولس ” نامی کیدھنے کی تحریک ہانکا جائے گا اور بہت بडی آگ انہیں اپنی لپेट میں

1... ترمذی، ابواب البر والصلة، باب ما جاء في معامل الأخلاق، ص 488، حدیث: 3018

2... مسند امام احمد، مسند الانصار، 540/9، حدیث: 24101

لے کر ان پر گالیب آ جائے گی، انہے “تین تسلیم خبالت یا” نی جہنم میں کی پیپ” پیلائے جائے گی ।¹

صَلُّوا عَلَى الْحَبِيبِ ! صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ

سबک نمبر 20

ماؤڑو اٹاٹ

1	مدنی کاڈا : وکھ	4	نماج کے اہکام : نماج کے فراہج
2	اُجکارے نماج : تسلیم دعویٰ	5	سونتے و آداب : چلنے کی سونتے و آداب
3	تپسی رے کورآن : نماج میں خوش آؤ خوچڑا	6	इسلامی آماماں : تکبیر کا ایلاج

(1) مدنی کاڈا (وکھ)

وکھ کے ما’نا ظہرنے اور رکنے کے ہیں । یا’نی جس کلمے پر وکھ کرئے تو اس کلمے کے آخیری ہر فر پر آواز اور سانس دوں کو ختم کر دئے ।

- ◀ کلمے کے آخیری ہر فر پر جابر، جر، پش، دو جر، دو پش، خدا جر، علتا پش ہو تو اس ہر فر کو وکھ میں ساکن کر دئے । جیسے : صَدِيقُينَ، فِيهِ، شَفَعَ، شَهْرَ، أَمْرَهُ، رَبَّهُ ।
- ◀ کلمے کے آخیری ہر فر پر دو جابر ہوئے تو انہے وکھ میں اولیف سے بدل دئے । جیسے : الْفَافِ، عَلَيْهِ ।
- ◀ کلمے کے آخیر میں گول تا “و” پر خواہ کوئی بھی حرکت ہو یا تنبیہ اسے وکھ میں ساکن ”و“ سے بدل دئے । جیسے : رَقَبَهُ ।
- ◀ خدا جابر، ہر رفع مذہب اور ساکن ہر فر وکھ میں تبدیل نہیں ہوتے । جیسے : وَتَوْلِي، فَتَرْضِي ।
- ◀ معاشر ہر فر پر وکھ کی سوت میں تشدید باتی رکھئے مگر حرکت جائز نہ ہونے دئے । جیسے : إِلَاحْقَ ।

1 ...ترمذی، ابواب صفة القيامة والرقائق والمراع، 44، ص 590، حدیث: 2492

نون کوٹلی

तन्वीन के बा'द हम्ज़े वस्ली आ जाए तो वस्ल में हम्ज़े वस्ली को गिराते हुए तन्वीन के नून साकिन को जेर दे कर एक छोटा सा नून लिख दिया जाता है, इस को नून कुल्ली कहते हैं। मसलन

خَيْرٌ الْوَصِيَّةُ
شَيْءًا السَّيَّاءُ
مُبِينٌ ادْحُلُوهَا
مُنِيبٌ ۝ اقْتُلُوا

(2) अज्कारे नमाज़ 《तशह्वुद हिस्से दुवुम》

الْتَّهِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ طَالِسَلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ
اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ طَالِسَلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّلِحِينَ○

तमाम कौली, फै'ली और माली इबादतें अल्लाह पाक ही के लिये हैं। सलाम हो आप पर ऐ नबी ! ! ! और अल्लाह पाक की रहमतें और बरकतें। सलाम हो हम पर और अल्लाह पाक के नेक बन्दों पर।

(3) तफसीरे कुरआन 《नमाज़ में खुशूओं खुजूअ़》

الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ حُشْعُونَ
①(بـ 18، المؤمنون: 2)

तरजमा ए कन्जुल इरफान : जो अपनी नमाज़ में खुशूओं खुजूअ़ करने वाले हैं।

तफसीरे सिरातुल जिनान जिल्द 6, सफ़हा 496 पर है कि यहाँ से ईमान वालों के चन्द औसाफ़ ज़िक्र फ़रमाए गए हैं, चुनान्वे इन का पहला वस्फ़ बयान करते हुए इर्शाद फ़रमाया कि ईमान वाले खुशूओं खुजूअ़ के साथ नमाज़ अदा करते हैं, उस वक्त उन के दिलों में अल्लाह पाक का खौफ़ होता है और उन के आ'ज़ा साकिन होते हैं ।¹

नमाज़ में खुशूअ़ ज़ाहिरी भी होता है और बातिनी भी, ज़ाहिरी खुशूअ़ येह है कि नमाज़ के आदाब की मुकम्मल रिअ़ायत की जाए मसलन नज़र जाए नमाज़ से बाहर न जाए और आंख के

1 ... تفسير مدارك، بـ 18، المؤمنون، تحت الآية: 2، 458/2.

کنارے سے کیسی ترک ف ن دے�ے، آسمان کی ترک ف نجرا ن ٹھاے، کوئی اُبساں و بکار کام ن کرے، کوئی کپڈا شانوں پر اس ترک ه ن لٹکاۓ کی اس کے دو نوں کنارے لٹکتے ہوں اور آپس میں میلے ہوئے ن ہوں، یونگلیاں ن چٹکھاۓ اور اس کیسماں کی ہرکات سے باج رہے । باقیتی خوشبو ا یہ ہے کی اعلیٰ حکم کریم کی اُجھمتو پےشے نجرا ہو، دنیا سے تباہی ہتھی ہوئی ہو اور نماج میں دل لگا ہو ।¹

یہاں نماج کے دौران آسمان کی ترک ف نجرا ن ٹھاے، ایکھر ایکھر دے�نے اور یہاں وہاں تباہی کرنے سے متعلق ۳ اہم ملک جا ہوں :

(۱) ﴿ ہجرا تے ان س بین مالیک رضی اللہ عنہ سے ریوا یت ہے، ہجڑے اک دس مسلم نے ارشاد فرمایا : “عن لوگوں کا کیا ہاں ہے جو اپنی نماج میں نجرا ن آسمان کی ترک ف ٹھاٹے ہیں ! ” فیر آپ نے اس میں بہت ساخنی کی اور ارشاد فرمایا : “یہ لوگ اس سے باج آ جائے ورنہ اس کی نجرا ن چین لی جائے ۔ ”²

(۲) ﴿ ہجرا تے ان س بین رضی اللہ عنہ فرماتے ہیں، نبی یہ کریم نے مسجد سے ارشاد فرمایا : “اے بے ط ! نماج میں ایکھر ایکھر دے�نے سے بچو کبھی کی نماج میں ایکھر ایکھر تباہی ہلکات ہے । ”³

(۳) ﴿ ہجرا تے آہشہ سیدیکا رضی اللہ عنہا فرماتی ہیں : میں نے ہجڑے پورنور میں ایکھر ایکھر تباہی کرنے کے بارے میں سوچا ل کیا تو آپ نے ارشاد فرمایا : “یہ شہزادی لعینہ ہے، اس کے جریاں شہزاد بند کو نماج سے فصلانا چاہتا ہے । ”⁴

لیہا جا ہر مسلمان مرد و اُمرت کو چاہیے کی وہ پوری تباہی اور خوشبو خوبصورت کے ساتھ نماج ادا کرے اور اعلیٰ حکم کی ایکھادت اس ترک ه کرے جسے ایکھادت کرنے کا حکم ہے ।

۱... تفسیر حازن، پ ۱۸، المؤمنون، تحت الآية ۲: ۳/ ۷۶.

۲... بخاری، کتاب الاذان، باب رفع البصر الى السماء في الصلاة، ص ۲۴۴، حدیث: ۷۵۰.

۳... ترمذی، ابواب السفر، باب ما ذكر في الالتفات في الصلاة، ص ۱۷۲، حدیث: ۵۸۹.

۴... ترمذی، ابواب السفر، باب ما ذكر في الالتفات في الصلاة، ص ۱۷۲، حدیث: ۵۹۰.

(4) نماजٰ کے احکام (نماجٰ کے فرائیز)

کا'دے اخیرا

نماجٰ کا چٹا فرجٰ کا'دے اخیرا ہے یا'نی نماجٰ کی رکعتیں پوری کرنے کے با'د اتنی دیر تک بیٹھنا کی پوری تشہعہ (پوری انتہی) تک پढ़ لی جائے فرجٰ ہے ।¹ چار رکعتیں والی فرجٰ نماجٰ میں چھوٹی (4) رکعت کے با'د کا'د ن کیا تو جب تک پانچوں کا سجدہ ن کیا ہو بیٹھ جائے اور اگر پانچوں کا سجدہ کر لیا یا فجرا میں دوسری رکعت پر نہیں بیٹھا تیسرا کا سجدہ کر لیا یا مغیریب میں تیسرا پر ن بیٹھا اور چھوٹی کا سجدہ کر لیا ان سب سوچتوں میں فرجٰ باتیل ہو گا । مغیریب کے یہاں اور نمازوں میں ایک رکعت مجزیہ میلہ لے ।² اس مکاہم پر وہ یہ اسلامی باری تجوہ فرمائے کہ جو کیسی فرجٰ نماجٰ کی آخیری رکعت کا کا'دے اخیرا چھوٹ جانے پر اگالی رکعت میلہ لےتا ہے اور خیال کرتے ہے کہ یہ دو رکعتیں نफل ہو گئی اور ہمارا فرجٰ بھی ادا ہو گیا । ہالانکہ کا'دے اخیرا چھوٹنے کی وجہ سے فرجٰ باتیل ہو جاتے ہیں । اگر کا'دے اخیرا کر لیا اور بھولے سے اگالی رکعت کے لیے خडے ہو گا اور سجدہ کر لیا، اب ایک اور رکعت میلہ لے । 4 فرجٰ ہو گا اور آخیری 2 نفیل ।

خُرُوجِ بِسُونْدَهِ

ساتوں اور آخیری فرجٰ خُرُوجِ بِسُونْدَهِ ہے یا'نی کا'دے اخیرا کے با'د سلام یا باتھیت وغیرا کوئی اس کام کُسدن (درادت) کرنا جو نماجٰ سے باہر کر دے । مگر سلام کے یہاں کوئی فے'ل کُسدن پایا گیا تو نماجٰ واجب علیٰ دراد (دوبارہ پढ़نا) ہو گی । اور بیلہ کُسد (بیگیر دراد) کوئی اس ترہ کا کام کیا تو نماجٰ باتیل ہو جائے ।³

(5) سُنْتَنَّ وَ آدَاب (چلنے کی سُنْتَنَّ وَ آدَاب)

پ्यारے پ्यारے اسلامی بھائیو ! مدنی سرکار کی حیاتے تڑپیبا جیندگی

¹ ...فتاویٰ هندیہ، کتاب الصلاۃ، باب الرابع في صفة الصلاۃ، 78/1

² ...غنية المعلم، الشرط السادس القاعدة الأخيرة، ص 290

³ ...دریختار مع بد المختار، کتاب الصلاۃ، باب في صفة الصلاۃ، 170/2

के हर शो'बे में हमारी रहनुमाई करती है। मुसल्मान की चाल भी इम्तियाज़ी होनी चाहिये। गिरेबान खोल कर, गले में ज़न्जीर सजाए, सीना तान कर, कदम पछाड़ते हुए चलना वे वुकूफ़ों और मग़रूरों की चाल है।

मुसल्मानों को दरमियाना और पुर वकार तरीके पर चलना चाहिये। चलने की चन्द सुन्तें और आदाब मुलाहज़ा हों :

(1) ﴿ अगर कोई रुकावट न हो तो दरमियानी रफ़्तार से रास्ते के कनारे कनारे चलें, न इतना तेज़ कि लोगों की निगाहें आप पर जम जाएं और न इतना आहिस्ता कि आप बीमार महसूस हों। ۱﴾

(2) ﴿ लफ़ंगों की तरह गिरेबान खोल कर, अकड़ते हुए हरगिज़ न चलें कि ये ह अहूम़कों और मग़रूरों की चाल है बल्कि नीची नज़रें किये पुर वकार तरीके पर चलें। हज़रते अनस رضي الله عنه سे मरवी है कि जब हुज़रे पाक ﷺ سे चलते तो झुके हुए मा'लूम होते थे। ۱﴾

(3) ﴿ राह चलने में परेशान नज़री से बचें और सड़क उबूर करते वक्त गाड़ियों वाली सम्त देख कर सड़क उबूर करें। अगर गाड़ी आ रही हो तो बे तहाशा भाग न पड़ें बल्कि रुक जाएं कि इस में हिफ़ाज़त का ज़ियादा इम्कान है। ऐ हमारे प्यारे अल्लाह पाक! हमें प्यारे हबीब ﷺ की सुन्त के मुताबिक़ दरमियाना, तकब्बुर से बिल्कुल पाक चाल चलने की तौफ़ीक़ अ़ता फ़रमा और हमें रास्ते के एक तरफ़, इधर उधर झाँके ताके बिगैर सर झुका कर शरीफ़ना चाल चलने की तौफ़ीक़ मर्हमत फ़रमा। ۲﴾ اَوْلَىٰ بِحَاوِ الْيُّنِيِّ الْأَمْوَالُ مَعْنَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَالْهُوَ أَكْبَرُ وَسَلَّمَ

(6) इस्लाहे आ 'माल (तकब्बुर का इलाज)

प्यारे प्यारे इस्लामी भाइयो ! तकब्बुर या'नी खुद को अफ़ज़ल और दूसरों को हक़ीर जानना बहुत बड़ा गुनाह है। तकब्बुर और इस की तबाह कारियों से बचने के लिये मक्तबतुल मदीना के मत्बूआ रिसाले "तकब्बुर" सफ़हा 68 से चन्द इलाज व तरीके बयान किये जाते हैं, आइये ! मुलाहज़ा फ़रमाइये :

2... सुन्तें और आदाब, स. 97

1... ابو داود، کتاب الادب، باب فی هدی الرجل، ص 763، حديث 4864

- (1) ﴿ بَارَغَا هِيَ مِنْ حَاجِرِيْ كَوْ يَادَ رَحِيْتَهُ وَإِسْ تَرَهُ “فِيْكَرِيْ مَدِيْنَاهُ ” (يَا’نِي اپنا مُھاسبا) کیجیے کی کل جب हशर बपा होगा और हर एक अपने किये का हिसाब देगा तो मुझे भी अल्लाह पाक की बारगाह में अपने آ’माल का हिसाब देना पड़ेगा, उस वक्त मैं इन्तिहाई इज्ज, जिल्लत और पस्ती की जगह पर होउंगा। अगर मेरा रब मुझ से नाराज हुवा तो मेरा क्या बनेगा ! अगर तकब्बुर के सबब मुझे जहन्म में फेंक दिया गया तो दर्दनाक अ़ज़ाब क्यूंकर बरदाश्त कर पाऊंगा ? इस तरह तसव्वर में अ़ज़ाब को याद करने की वज्ह से आजिज़ी पैदा होगी । इन तमाम बातों को सोच कर اللہ عزوجل نے तकब्बुर दूर हो जाएगा, और बन्दा खुद को अल्लाह पाक की बारगाह में हकीर व आजिज़ ख़्याल करेगा ।
- (2) ﴿ تَكَبُّرُ مِنْ نِجَاتِهِ لِيَ دُعَاهُ كَوْ مُؤْمِنُهُ مِنْ حَاجِرِيْ مَدِيْنَاهُ ! مैं नेक बनना चाहता हूं, तकब्बुर से जान छुड़ाना चाहता हूं मगर नफ़सो शैतान ने मुझे दबा रखा है, ऐ मेरे मालिक ! मुझे इन के मुकाबले में काम्याबी अ़त़ा फ़रमा, मुझे नेक बना दे, आजिज़ी का पैकर बना दे । أَوْيَنْ بِكَاهُ الْأَئِمَّةِ الْأَمْمَىْنَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
- (3) ﴿ تَكَبُّرُ مِنْ بَصَرِهِ لِيَ نَجَرَ رَخِنَاهُ بَهُوتَ مُुफ़ِيْد है और अपनी आदातो अत्वार को तक्वे की छलनी से गुज़ारना अच्छाइयों और बुराइयों की पहचान के लिये बहुत मददगार है । रसूले बे मिस्लो बे मिसाल صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ का फ़रमाने बा कमाल है : “अ़न्करीब मेरी उम्मत को पिछली उम्मतों की बीमारी लाहिक होगी ।” सहाबए किराम صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ने अर्ज की : “पिछली उम्मतों की बीमारी क्या है ?” तो आप صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ने इर्शाद फ़रमाया : “तकब्बुर करना, इतराना, कसरत से माल जम्म करना और दुन्या में एक दूसरे पर सङ्कृत ले जाना, नीज़ आपस में बुग़ज़ो हसद रखना, बुख़ल करना, यहां तक कि वोह जुल्म में तब्दील हो जाए और फिर फ़ितना व फ़साद बन जाए ।”¹
- (4) ﴿ مُهَلِّكَاتِ كَوْ إِلَاجَ يَهُ بِهِ كَيْ جَبَ كِسَيْ مُهَلِّكَ كَيْ دَرَپَشَهُ هَونَهُ كَيْ آنَدَشَا

हो तो उस के नुक्सानात व अःज़ाबात पर खूब गौर करे ताकि अपने अन्दर उस मोहलिक (या'नी हलाक करने वाले अःमल) से बचने का ज़ज्बा पैदा हो ।

(5) ﴿ अपने दिल से तकब्बुर की गन्दगी को साफ़ करने के लिये आजिज़ी का पानी इस्त'माल करना बेहद मुफ़ीद है, ख़ातमुल मुरसलीन, जनाबे सादिक़ो अमीन का صَلَوةُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ف़रमाने आलीशान है : “तवाज़ोअः (या'नी आजिज़ी) इख़ित्यार करो और मिस्कीनों के साथ बैठा करो, अल्लाह पाक के बड़े मर्तबे वाले बन्दे बन जाओगे और तकब्बुर से भी बरी हो जाओगे ।”¹

(6) ﴿ गुरुरो तकब्बुर ने न किसी को शाइस्तगी बछ्री है और न किसी को अःज़मतो सर बुलन्दी की चोटी पर पहुंचाया है, हाँ ! ज़िल्लत की पस्तियों में ज़रूर गिराया है जैसा कि नूरे मुज़स्सम का फ़रमाने मुअःज़्ज़म है : “जो अल्लाह पाक के लिये आजिज़ी इख़ित्यार करे, अल्लाह पाक उसे बुलन्दी अःता फ़रमाएगा, पस वोह खुद को कमज़ोर समझेगा मगर लोगों की नज़रों में अःज़ीम होगा और जो तकब्बुर करे, अल्लाह पाक उसे ज़लील कर देगा, पस वोह लोगों की नज़रों में छोटा होगा मगर खुद को बड़ा समझता होगा यहाँ तक कि वोह लोगों के नज़्दीक कुते और खिञ्ज़ीर से भी बदतर हो जाता है ।”²

صَلُوٰعَلَى الْحَبِيبِ! صَلَوةُ اللَّهِ عَلَى مُحَمَّدٍ

سَبَكُ نَمْبَر 21

مौज़ूआत

1	मदनी क़ाइदा : वक़्फ़	2	अःज़कारे नमाज़ : तशह्वुद
3	तफ़्सीरे कुरआन : लहवो ल़इब से बचना मोमिन की ख़बूबी है	4	नमाज़ के अहकाम : नमाज़ के वाजिबात ०
5	सुन्तें व आदाब : सोने जागने की सुन्तें व आदाब	6	इस्लाहे आ'माल : ज़कात न देना

1 ... كنز العمال، كتاب الأخلاق، باب التواضع، جزء 3، رقم 50/2، حديث: 5722

2 ... كنز العمال، كتاب الأخلاق، باب التواضع، جزء 3، رقم 51/2، حديث: 5734

(1) مدنی کاڈا (વکْفُ)

- ﴿٠﴾ : یہ وکْفُ تام اور آیات مुکمّل ہونے کی اُلّامات ہے، یہاں ٹھرنا چاہیے ।
- ﴿١﴾ : یہ وکْفُ لاجِیم کی اُلّامات ہے، یہاں جُرُر ٹھرنا چاہیے ।
- ﴿٢﴾ : یہ وکْفُ مُوٹلک کی اُلّامات ہے، یہاں ٹھرنا بہتر ہے ।
- ﴿٣﴾ : یہ وکْفُ جاہِ جُ کی اُلّامات ہے، یہاں ٹھرنا بہتر اور ن ٹھرنا بھی جاہِ جُ ہے ।
- ﴿٤﴾ : یہ وکْفُ مُعجَبَجُ کی اُلّامات ہے، یہاں ٹھرنا جاہِ جُ مگر ن ٹھرنا بہتر ہے ।
- ﴿٥﴾ : یہ وکْفُ مُرخَبَس کی اُلّامات ہے، یہاں میلا کر پढ़نا چاہیے مگر وکْفُ کرننا بھی جاہِ جُ ہے ।
- ﴿٦﴾ : "﴿٧﴾" کے ماؤ نا "نہیں" ہے، یہ اُلّامات کہیں آیات کے اوپر اسی 'مال' کی جاتی ہے اور کہیں بھارت کے اندر । بھارت کے اندر ہو تو ہرگیج نہیں ٹھرنا چاہیے اولبھتا آیات کے اوپر ہو تو اس پر ٹھرنا یا ن ٹھرنا میں ایک لالہ ہے لیکن ٹھرنا جائے یا ن ٹھرنا جائے اس سے مطلوب میں خلال واقع نہیں ہوتا ।

صِدِّيقُينَ	شَفَّاعَةٍ	بِالْحَقِّ	نُسْتَعِينُ
يَشَاءُ	مِنْ قَبْلٍ	بِهِ	أَخْلَدَهُ
الْفَاغَأً	قُوَّةً	جَارِيَةً	فَحَدِّثُ

(2) اجزکارے نماج (تاشہد)

الْتَّحَيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ طَالِسَلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ
 اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ طَالِسَلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّلِيْحِينَ أَشَهَدُ أَنَّ
 لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشَهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

تمام کُلی، فے'لی اور مالیِ دبادتےِ اللّاہ پاک ہی کے لیے ہیں । سلام ہو آپ پر اے نبی ! اور اللّاہ پاک کی رحمتے اور برکتے । سلام ہو ہم پر اور اللّاہ کے نک بندوں پر، میں گواہی دتا ہوں کہ اللّاہ پاک کے سیوا کوئی ما'بود نہیں اور میں گواہی دتا ہوں کہ مسیح مسیح (صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم) ہے ।

(3) تفسیر کورآن 『لہو لذب سے بچنا مومین کی خوبی ہے』

وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ الْغُرُورِ مُعْرِضُونَ

(۱۸)، المؤمنون:

تارجمہ کنجوں اور فکران : اور وہ جو فکر کی بات سے مونجھ فرنے والے ہیں ।

تفسیر سیرا تعلیم جی ان جلد 6، صفحہ 499 پر ہے کہ فکر کی بات سے بچنے والے مومینوں کا دوسرا بصری بیان کیا گیا کہ وہ ہر لہو لذب سے بچتے رہتے ہیں ।¹

اعلیٰ امام احمد ساقی فرماتے ہیں : "لذب سے مونجھ ہر وہ کوئی، فے'ل اور نا پسندیدا کام ہے جس کا مسلمان کو دینی یا دنیوی کوئی فائدہ نہ ہو جسے مجاہد مسخری، بہوڑا گوپتگو، خلکوکو، خولاسا یہ ہے کہ مسلمان کو اپنی آخیرت کی بہتری کے لیے نک آمال کرنے میں مسخر کرنا چاہیے یا وہ اپنی جنگی بسرا کرنے کے لیے ب کوئی جریان (ہلکا) مال کمانے کی کوشش میں لگا رہے ।"²

اعلیٰ اس میں بھی فکر کاموں سے بچنے کی ترجیب دی گئی ہے، چنانچہ حجت ابوبکر رضا رضی اللہ عنہ سے ریوایت ہے، رسلوعللہ اکرم (صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم) نے ارشاد فرمایا : "آدمی کے اسلام کی اچھائی میں سے یہ ہے کہ وہ لایا' نی (جس کا کوئی فائدہ نہ ہو) چیز چوڈ دے ।"³ یا' نی جو چیز کارآمد نہ ہو اس میں ن پడے، جگان، دل اور دیگر آماد کو بے کار باتوں کی ترکیب میں جوہ ن کرے ।⁴

۱...تفسیر حازن، پ 18، المؤمنون، تحت الآية: 3، 269/3.

۲...تفسیر صاوی، پ 18، المؤمنون، تحت الآية: 3، الجزء: 2، 151/4.

۳...ترمذی، کتاب الزهد، 9۔ پاب ماجاء من تکلم بالكلمة ليضحك الناس، ص 555، حدیث: 3317.

۴...بہارے شریعت، 3/520، حصہ: 16

ہجڑتے ڈکبا بین امیر رَبِّنَا اللَّهُ عَنْهُ فَرِمَاتَهُ : “مَنْ هُجَّرَ أَكْدَسْ مَنْ خَدَمَتْهُ مَنْ هُجَّرَ هُجِّرَهُ وَأَمْرَ كَيْفَيَةَ نَجَّاتِهِ ؟”¹ ارشاد فرمایا : “�پنی جبآن پر کابو رخو اور تعمیرا گر تعمیرے لیے گونجا اش رخے (یا’ نی بکار ڈھر ڈھر ن جاؤ) اور اپنی خدا پر آنسو بھاؤ । ”²

جبآن کی ہیفاہجت کے فکاہد و بے اہتمیتی کے نुکساناں

جبآن کی ہیفاہجت کرنے کا اک فکاہد یہ بھی ہے کہ اس سے نک اممال کی ہیفاہجت ہوتی ہے کیونکہ جبآن کی ہیفاہجت نہیں کرتا تو اسے شاخس لوگوں کی گربت میں مुکتلا ہونے سے بچ نہیں پاتا، یعنی یہ اس سے کفری اولفاج نیکل جانے کا بہت اندرشا رہتا ہے اور یہ اسے اممال ہے جس سے بندے کے نک اممال جاؤ اب ہو جاتے ہے । ہجڑتے امام حسن بصری رَبِّنَا اللَّهُ عَنْهُ سے کسی شاخس نے کہا : فولان شاخس نے آپ کی گربت کی ہے । یہ سون کر آپ نے گربت کرنے والے آدمی کو خجروں کا ثالث بھر کر روانا کیا اور ساتھ میں یہ کھللا بھزا : سونا ہے کہ تुم نے مذکور اپنی نکیاں ہدیا (توہفہ) کی ہے، تو میں نے ان کا معاوا جزا دینا بہتر جانا (اس لیے خجروں کا یہ ثالث ہاجیر ہے) ।³

اور دوسرا فکاہد یہ ہے کہ جبآن کی ہیفاہجت کرنے سے انسان دنیا کی آفات سے محفوظ رہتا ہے، چنانچہ ہجڑتے سوپیان سوئی رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ فَرِمَاتَهُ : جبآن سے اسی بات ن نیکالو جس سے سون کر لوگ تعمیرے دانت توڈ دے । اور اک بوجوگ رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ فَرِمَاتَهُ : اپنی جبآن کو بے لگام ن چوڑو تاکہ یہ تعمیر کسی فساد میں مुکتلا ن کر دے ।³

نیج جبآن کی ہیفاہجت ن کرنے کا اک نुکسان یہ ہے کہ بندہ نا جائیج و ہرام، فوجوں میں مسروک ہو کر گناہوں میں مुکتلا ہوتا اور اپنی جنگی کی کیماتی ترین چیز ”వکٹ“ کو جاؤ اب کر دeta ہے । ہجڑتے حسناں بین سیناں کے بارے میں ماروی ہے کہ آپ

1...ترمذی، کتاب الزهد، باب ماجاہی حفظ اللسان، ص 572، حدیث: 2406

2... منهاج العابدین، الحقبة الثالثة، العائن الرابع، ص 171

3... منهاج العابدین، الحقبة الثالثة، العائن الرابع، ص 171

एक बालाखाने के पास से गुज़रे तो उस के मालिक से दरयाप्त फ़रमाया : येह बालाखाना बनाए तुम्हें कितना अःसा गुज़रा है ? येह सुवाल करने के बा'द आप को दिल में सख़्त नदामत हुई और नफ़्स को मुखात़ब करते हुए यूँ फ़रमाया : “ऐ मग़रूर नफ़्س ! तू फुजूल और लाया’नी (जिस का कोई फ़ाएदा न हो) सुवालात में क़ीमती तरीन वक़्त को ज़ाएः करता है ?” फिर इस फुजूल सुवाल के कफ़्फ़रे में आप ने एक साल रोज़े रखे ।¹

और दूसरा नुक़सान येह है कि ना जाइज़ व हराम गुफ़्तगूँ की वज़ह से इन्सान क़ियामत के दिन जहन्म के दर्दनाक अ़ज़ाब में मुब्लिम हो सकता है जिसे बरदाश्त करने की ताक़त किसी में नहीं । लिहाज़ा आफ़ियत इसी में है कि बन्दा अपनी ज़बान की हिफ़ाज़त करे और इसे उन बातों के लिये इस्त’माल करे जो उसे दुन्या और आखिरत में नफ़्अ़द दें । अल्लाह पाक तमाम मुसल्मानों को ज़बान की हिफ़ाज़त व निगह दाश्त करने की तौफ़ीक़ अःता फ़रमाए ।² امِنٌ بِحَاجَةِ الْيُقْبَلِ الْأَوَّلِينَ مَعْنَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَسَلَّمَ

(4) نماज़ के अह़काम (वाजिबाते नमाज़)

- (1) ﴿ تَكْبِيرٍ تَّهْرِيمًا مِّنْ لَفْظِ “اللَّهُ أَكْبَرُ” كहنا ।
- (2) ﴿ فَرْجَنَىٰ كी تीसरी (3) और चौथी रक़अ़त के इलावा बाक़ी तमाम नमाज़ों की हर रक़अ़त में अल ह़म्द शरीफ़ पढ़ना, सूरत मिलाना या कुरआने पाक की एक बड़ी आयत जो छोटी तीन (3) आयतों के बराबर हो या तीन (3) छोटी आयतें पढ़ना ।
- (3) ﴿ अल ह़म्द शरीफ़ का सूरत से पहले पढ़ना ।
- (4) ﴿ अल ह़म्द शरीफ़ और सूरत के दरमियान “आमीन” और ”بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ“ के इलावा कुछ और न पढ़ना ।
- (5) ﴿ किराअत के फ़ैरन बा'द रुकू़अ़ करना ।
- (6) ﴿ एक सज्दे के बा'द बित्तरतीब दूसरा सज्दा करना ।

١... منهاج العابدين، العقبة الثالثة، العائن الرابع، ص 169

٢... تفسير سيرات النبلاء، ج ١، ص ٣٧٠، ٥٠١

(7) ~~इ~~ ता'दीले अरकान या'नी रुकूअः, सुजूद, कौमा और जल्सा में कम अज़ कम एक बार
कहने की मिक्दार سُبْحَنَ اللَّهُ ठहरना ।¹

(5) सुनतें व आदाब (सोने जागने की सुनतें व आदाब)

प्यारे प्यारे इस्लामी भाइयो ! नींद भी एक तरह की मौत है। जब भी हम सोने लगें तो हमें डर जाना चाहिये कि कहीं ऐसा न हो कि आँख ही न खुले और हमेशा हमेशा के लिये ही सोते न रह जाएं। लिहाज़ा रोज़ाना सोने से पहले भी अपने गुनाहों से तौबा कर लेनी चाहिये। अगर हम सुन्नत के मुताबिक़ दुआएं वगैरा पढ़ कर सोएं तो **मार्गदर्शित हो** हमें सोने का भी कुछ न कुछ फ़ाएदा हासिल हो ही जाएगा।

(1) **»** सोने से पहले बिस्मिल्लाह शरीफ पढ़ कर बिस्तर को तीन बार झाड़ लें ताकि कोई मूज़ी शै (नुकसान पहुंचाने वाली चीज) या कीड़ा वगैरा हो तो निकल जाए।

(2) **سونے سے پہلے یہ دعاؤ پڑھ لئا سुننا ہے ।** "اللَّهُمَّ يَا سِمْكَ الْمُؤْمِنِ وَأَخْرِيْ " ترجمہ : اے
اللٰہ پاک ! میں تیرے نام کے ساتھ ہی مرتا اور جیتا ہوں (یا' نی سوتا اور جاتا ہوں) ।²

(3) ﴿ ﷺ उलटा या’नी पेट के बल न सोएं। हज़रते अबू हुरैरा رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ से मरवी है कि हुज़रे पाक نے एक शख्स को पेट के बल लैटे हुए देखा तो फ़रमाया : “इस तरह लैटने को अल्लाह पाक पसन्द नहीं फ़रमाता।”³

(4) **﴾** दाएं करवट लैटना सुन्नत है। ताजदारे मदीना صلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ जब अपनी ख़्वाब गाह पर तशरीफ ले जाते तो अपना सीधा हाथ मुबारक सीधे रुख्सार शरीफ के नीचे रख कर लैटते।⁴

(5) कभी चटाई पर सोएं तो कभी बिस्तर पर कभी फूर्शें ज़मीन पर ही सो जाएं।⁵

(6) ترجمہ : ”الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي أَخْسَانَنَا بَعْدَ مَا أَمَّاَنَا وَإِلَيْهِ الشُّفُوْرُ“ جانگے کے با'د یہ دھاڑا پہنچا :

¹ ... در مختار معهد المحتار، كتاب الصلاة، باب صفة الصلاة، مطلب: واجبات الصلاة، 2، 184-195 ملتقى

²... بخاری، کتاب الدعوات، باب ما يقول اذانام، ص 1560، حدیث: 6312.

³ ابن ماجه، كتاب الأدب، باب النهي عن الاضطراب على الوجه، ص 599، حديث: 3723 ملخصاً

۴... تاپسیئے خُج़ा اینولِ درفناں، پارہ: 24، حجَّ، تھوڑا لَّا آیا: 6، 7

५... सुनते और आदाब, स. 106, 107

تمام تا' ریفےِ اللّٰہ پاک کے لیے ہیں جس نے ہم مارنے کے بآ'd جیندا کیا اور ٹسی کی ترک لوت کر جانا ہے ।¹

(6) اسلامیہ آ' مال 《جِکات ن دےنا》

پ्यارے پ्यارے اسلامیہ آ' مالیہ ! جِکاتِ ادا ن کرنے گوئا ہے کبھی را، ہرام اور جہنم میں لے جانے والے کام ہے، اللّٰہ پاک جِکاتِ ادا ن کرنے والوں کی مजھممت بیان کرتے ہوئے ارشاد فرماتا ہے :

وَيْلٌ لِّلْمُشْرِكِينَ ﴿١﴾ الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ

الرِّكْوَةَ وَهُمْ بِالْأُخْرَةِ هُمْ كُفَّارٌ ﴿٢﴾

(ب) 24، حم السجدۃ: 6-7)

تترجمہ کنوجیل ایرفان : مُشِرِکوں کے لیے خرابی ہے وہ جو جِکات نہیں دے تو وہ آخیرت کے مُنکر ہے ।

سدھل اپنے جیل ہجڑتے اعلیٰ اسلامیہ مولانا سعید مسعودی نے موراد آبادی رحمۃ اللہ علیہ ایت مُبارکہ کے اس ہی سے "وہ جو جِکات نہیں دے" کی وجہاً ہت کرتے ہوئے فرماتے ہیں : یہ مनوں جِکات سے خوبی دلائے کے لیے فرمایا گیا تاکہ ما' لوم ہے کہ جِکات کو مانع کرنا اس سے بُرا ہے کہ کوئی کریم میں مُشِرِکین کے اوسا فی میں جیکر کیا گیا اور اس کی وجہ یہ ہے کہ انسان کو مال بہت پ्यارا ہوتا ہے تو مال کا راہے خود میں خرچ کر ڈالنا اس کے سُبات وہ ایسٹکلآل اور سیدوں کے ایخلاس سے نیکی کی کوئی دلیل ہے ।²

جِکات ن دےنا مال کی بربادی کا سبب

نور کے پیکر، تمام نبیوں کے سرور صلی اللہ علیہ وسلم فرماتے ہیں : خوشکی و تری میں جو مال جاؤ ہووا ہے وہ جِکات ن دے کی وجہ سے تلک (جا ائے) ہووا ہے ।³ اک ریوایت میں ہے : جِکات کا مال جس (مال) میں میلا ہوگا اسے تباہ کر برباد کر دے گا ।⁴

ساہیبے بہارے شریعت مسٹری مسعود امدادی آ' جمی ایس ہدیت کی

— ३४ — ३५ —

۱... بخاری، کتاب الدعوات، باب ما یقول اذا نام، ص 1560، حدیث: 6312

۲... تفسیر خواجه احمد ایرفان، پارہ: 24، حم السجدۃ: 6، 7

۳... مجمع الروايات، کتاب الرکوة بباب فرض الرکوة، 3/150، حدیث: 433

۴... شعب الایمان، باب فی الرکاة، 3/273، حدیث: 3522

वज़ाहत करते हुए लिखते हैं : बा'ज़ अइम्मा ने इस हडीस के येह मा'ना बयान किये कि ज़कात वाजिब हुई और अदा न की और अपने माल में मिलाए रहा तो येह हराम उस हलाल को हलाक कर देगा और इमाम अहमद (رَحْمَةُ اللّٰهِ عَلَيْهِ) ने फ़रमाया कि मा'ना येह हैं कि मालदार शख्स माले ज़कात ले तो येह माले ज़कात उस के माल को हलाक कर देगा कि ज़कात तो फ़कीरों के लिये है और दोनों मा'ना सही हैं ।¹

ज़कात न देना इज्जतमाई नुक़सान का सबब

फ़रमाने मुस्तफ़ा है : جو ک़ौम ज़कात न देगी اल्लाह पाक उसे कहूत में मुब्ला फ़रमाएगा ² एक मकाम पर इर्शाद फ़रमाया : जब लोग ज़कात की अदाएगी छोड़ देते हैं तो اल्लाह पाक बारिश को रोक देता है, अगर ज़मीन पर चौपाए मौजूद न होते तो आस्मान से पानी का एक कुत्रा भी न गिरता ।³

ज़कात न देना ला'नत का सबब

हज़रते अब्दुल्लाह इन्हे مسْكُد رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ रिवायत करते हैं : ज़कात न देने वाले पर رसूلُلّٰهُ نے لा'नत फ़रमाई है ।⁴

صَلَوٰاتُ اللّٰهِ عَلٰى الْحَبِيبِ! صَلَوٰاتُ اللّٰهِ عَلٰى مُحَمَّدٍ

सबक़ नम्बर 22

मौजूदात

1	मदनी क़ाइदा : दोहराई सिवुम	2	अज़करे नमाज़ : दुरुदे इब्राहीमी हिस्सा अव्वल
3	तफ़सीरे कुरआन : पहली सफ़ के फ़ज़ाइल	4	नमाज़ के अहकाम : नमाज़ के वाजिबात
5	सुन्नतें व आदाब : मेहमान नवाज़ी की सुन्नतें व आदाब	6	इस्लाहे आ'माल : नज़र की हिफ़ाज़त

1... بہارے شاریعات، 1/871، ہیسسا : 5

2... معجم الأوسط، 3/276، حدیث: 4577

3... ابن ماجہ، کتاب الفتن، باب العقوبات، ص 648، حدیث: 4019

4... ابن خزیمہ، کتاب الزکۃ، باب ذکر لعن لادی الصدقۃ... الخ، ص 515، حدیث: 2250

(1) مدنی کاڈا (دوہرائی سیکھی)

- ﴿ اس سبک مें سाबिका अस्वाक़ (तशीद, नून साकिन व तन्वीन, मद्दात, वक़्फ़) के तमाम कवाइद की दोहराई की जाए।
- ﴿ तमाम करीबुस्सौत हुरूफ़, गुन्ना, मद्दात, वक़्फ़ पर खुसूसी तवज्जोह दी जाए।

سَيِّعٌ عَلَيْهِ	مِنْ عَلَقٍ	جُرْفٌ هَارٍ	مِنْ هَادٍ	مِنْ أَجَلٍ
عَدْنٌ تَجْرِي	مِنْ جُوْعٍ بَخْسِ دَرَاهِمَ	مِنْ ثَمَرَةٍ	فَمَنْ تَبِعَ	
قَدْ تَبَيَّنَ	يُحِبُّ التَّوَابِينَ	مَدَ الظَّلْلُ	إِنَّ الظَّنَّ	
أَنْتُهُمْ	وَيْلٌ لِكُلِّ	رَءُوفٌ رَحِيمٌ	مِنْ يَوْمٍ	مَنْ يَقُولُ
هُؤُلَاءِ	فِي أَنْفُسِكُمْ	خَبِيرًا بَصِيرًا	قَوْلًا بَلِيهًّا	
شَهْرٌ	جَارِيَةٌ	يَتَسَاءَلُونَ	كَافَّةٌ	جَانٌ
رَبُّ الْعَالَمِينَ	نُدِمِينَ	شَدَّةٌ	مِنَ الْأُولَى	
لَيْبَنَدَنَ	عَبَدْتُمْ	خَلْقٌ جَدِيدٌ	خُلُقٌ عَظِيمٌ	
بِمَا أُنْزِلَ				
قَدِيرٌ	وَالسُّكْنَةُ	بِالْحَقِّ	نَبِيًّا	
بِمَا	وَإِسْتَبْرَقٌ	فِيهَا	تَهَنَّدُوا	
أَلِيمٌ	بِالْهُدَىٰ			

(2) اجڑاکے نماز (دُرْلَدِ إِبْرَاهِيمَ حِسْسَةُ الْأَوَّلِ)

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَّعَلَى أَلِيٍّ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى أَلِيٍّ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَّجِيدٌ

ऐ اللّاہ! پاک! دُرْلَدِ بھے (ہمارے سردار) مُحَمَّد پر اور ان کی آل پر جس ترہ تو نے دُرْلَدِ بھے ایبراہیم پر اور ان کی آل پر، بے شک تو سراہا ہوا بُجُرگ ہے۔

(3) تفسیر کورआن (پہلی سف کے فوجیل)

وَلَقَدْ عِلِّمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عِلِّمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ
﴿الحجر: 24﴾

تارجمہ کنجنلِ درفناں : اور بے شک ہم تم میں سے آگے بढ़نے والوں کو بھی جانتے ہیں اور بے شک ہم پیछے رہنے والوں کو بھی جانتے ہیں۔

تفسیر سیراتوول جینان جلد 5، سفہ 223 پر ہے کہ ہجرتے ابُدُلّلَہ بین ابُو اس رضی اللہ عنہما سے ایک ریوایت یہ ہے کہ ایلِیْسْتَقْدِمِینَ سے وہ لوگ مُرَاد ہیں جو سفے ابوال میں نماز کی فوجیل کرنا کے لیے آگے بढ़نے والے ہیں اور ایلِیْسْتَأْخِرِینَ سے وہ لوگ مُرَاد ہیں جو ڈُجھ کی وجہ سے پیछے رہ جانے والے ہیں۔

شانے نوچنل : ہجرتے ابُدُلّلَہ بین ابُو اس رضی اللہ عنہما سے ماربی ہے کہ نبی یحییٰ کریم نے اک مراتباً جماعت کے ساتھ پढی جانے والی نماز کی سفے ابوال کے فوجیل کے بیان فرمائے تو سہابہ کیرام رضی اللہ عنہما سفے ابوال کرنا کی بहوت کوشش کرنے لگے اور ان کا رش ہونے لگا اور جن ہجرات کے مکان مسجد شریف سے دور تھے وہ اپنے مکان بچ کر مسجد کے کریب مکان خریدنے پر آمادا ہو گئے تاکہ سفے ابوال میں جگہ میلنے سے کبھی مہرُم نہ ہوں۔ اس پر یہ آیت کریما ناجیل ہرید اور انہیں تسللی دی گئی کہ سواب نیتیوں پر ہے اور اللّاہ پاک اگلوں کو بھی جانتا ہے اور جو ڈُجھ کی وجہ سے پیछے رہ گئے ہیں ان کو بھی جانتا ہے اور ان کی نیتیوں سے بھی خبردار ہے اور اس پر کوچھ مغربی نہیں۔¹

۱...تفسیر حازن، پ 14، الحجر، تحت الآية 24: 100/3

پہلی سفہ میں نماز پढ़نے کے فُجَّاِل

ایس آیات کے شانے نुجُول سے اک بات یہ مَا'لُومٌ ہر عینہٗ عَنْهُمْ دُبَادَت کا اتننا جذبہ اور شوک رکھتے ہے کہ پہلی سفہ کی فُجَّیلت حاصل کرنے کی خاتیر اپنے مکانات تک بچنے پر آمادا ہو گئے۔ دوسری بات یہ مَا'لُومٌ ہر عینہٗ عَنْهُمْ کہ جماعت کے ساتھ پढی جانے والی نماز کی پہلی سفہ کی بہت فُجَّیلت ہے۔ تراویہ کے لیے ہم یہاں پہلی سفہ میں نماز پढنے کے فُجَّاِل پر مُشتمل ۴ احادیث جیکر کرتے ہیں:

(1) ﷺ ہجرتے ابू ہریرہ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سے رِیَاوَیْتٍ ہے، رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نے اِشَارَدٍ فَرَمَّاَهُ :

”اگر لوگوں کو مَا'لُومٌ ہو جائے کہ اجڑا دے اور پہلی سفہ میں بیٹھنے کا کیتنا اجڑا ہے اور انہیں کورا اُندازی کرنے کے سیوا ان کاموں کا ماؤکَعَہ ن میلے تو وہ جُرُور کورا اُندازی کرے گے۔“¹

(2) ﷺ ہجرتے عبید بین کا 'ب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سے رِیَاوَیْتٍ ہے، نَبِيَّ اَكَرَمٌ نے اِشَارَدٍ فَرَمَّاَهُ :

”بے شک پہلی سفہ فِرِيشتوں کی سفہ کے میسل ہے اور اگر تुم جانتے کہ اس کی فُجَّیلت کیا ہے تو اس کی تُرِف سبکت کرتے ہیں۔“²

(3) ﷺ ہجرتے ابू یوسفیہ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سے رِیَاوَیْتٍ ہے، حُجَّرُ اَكَرَمٌ نے اِشَارَدٍ فَرَمَّاَهُ :

”اللَّهُ أَكْبَرٌ“ پاک اور اس کے فِرِيشتے سفہ اُبُول پر دُرُل بھجتے ہیں۔“ لोگوں نے اُرجُع کیا: اور دوسری سفہ پر۔ اِشَارَدٍ فَرَمَّاَهُ :

”اللَّهُ أَكْبَرٌ“ پاک اور اس کے فِرِيشتے سفہ اُبُول پر دُرُل بھجتے ہیں۔“ لोگوں نے اُرجُع کیا: اور دوسری پر۔ اِشَارَدٍ فَرَمَّاَهُ :

”اوَّلٌ“ دوسری پر (بھی)۔“³

(4) ﷺ ہجرتے اَبْدِیْشَا سِدِّیْکٰ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سے رِیَاوَیْتٍ ہے، رَسُولُ اَكَرَمٌ نے اِشَارَدٍ فَرَمَّاَهُ :

”ہمِشہ سفہ اُبُول سے لوگ پیछے ہوتے رہے گے، یہاں تک کہ اللَّهُ أَكْبَرٌ پاک انہیں

1... بخاری، کتاب الشہادات، باب القرعة في المشكلات، ص 693، حدیث: 2689

2... ابو داود، کتاب الصلاۃ، باب فی فضل صلوات الجماعة، ص 102، حدیث: 554

3... مسنی امام احمد، مسنی الانصار، حدیث ابی امامۃ الباهی... الحج/ 9، حدیث: 22901

(अपनी रहमत से) मुअख़्बَر कर के नार में डाल देगा ।”¹

अल्लाह पाक हमें पहली सफ़ में पाबन्दी के साथ नमाज़ अदा करने की तौफ़ीक अंतः

फ़रमाए ।
أُولَئِنَّ بِجَاهِ اللَّهِ أَكْمَلُ الْمُعْلَمَاتِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ।

(4) نماज़ के अहकाम (नमाज़ के वाजिबात)

- (1) कौमा या’नी रुकूअ़ से सीधा खड़ा होना (बा’ज़ लोग रुकूअ़ से बिल्कुल सीधा जैसे नोर्मल हालत में खड़े होते हैं इस हालत तक पहुंचने से पहले ही सज्दे में चले जाते हैं । इस तरह उन का वाजिब छूट जाता है) ।
- (2) जल्सा या’नी दो सज्दों के दरमियान सीधा बैठना (बा’ज़ लोग जल्द बाज़ी की वज्ह से बराबर सीधे बैठने से पहले ही दूसरे सज्दे में चले जाते हैं इस तरह उन का वाजिब तर्क हो जाता है, चाहे कितनी ही जल्दी हो सीधा बैठना लाज़िमी है वरना नमाज़ मकरुहे तह्रीमी वाजिबुल इआदा होगी) ।
- (3) क़ा’दए ऊला वाजिब है, अगर्चे नमाजे नफ़्ल हो । (अस्ल में दो नवाफ़िल का हर क़ा’दा “क़ा’दए अख़ीरा” है और फ़र्ज़ है । अगर क़ा’दा न किया, भूल कर खड़ा हो गया तो जब तक उस रकअत का सज्दा न कर ले लौट आए और आखिर में सज्दए सहव कर ले) ²
- (4) अगर तीसरी या पांचवीं रकअत का सज्दा कर लिया तो अब क़ा’दए ऊला फ़र्ज़ के बजाए वाजिब हो गया । आखिर में सज्दए सहव कर ले ³
- (5) फ़र्ज़, वित्र और सुन्ते मुअक्कदा के क़ा’दए ऊला में तशहुद (अत्तहिय्यात) के बा’द कुछ न बढ़ाना ।
- (6) दोनों क़ा’दों में तशहुद मुकम्मल पढ़ना, अगर एक लफ़्ज़ भी छूटा तो वाजिब तर्क हो जाएगा और सज्दए सहव वाजिब होगा ⁴

١...ابوداود، کتاب الصلاة، باب صفات النساء وكراهية التاخر عن الصيف الاول، ص119، حديث: 679

٢...د. مختار، معهد المحتار، کتاب الصلاة، باب صفة الصلاة، مطلب: واجبات الصلاة، 193/2-195

٣...حاشية الطحطاوى على مراتق الفلاح، کتاب الصلاة، باب سجود السهو، ص466

٤...د. مختار، معهد المحتار، کتاب الصلاة، باب صفة الصلاة، مطلب: واجبات صلاة، 195/2-196

(7) ﴿ فَرْجٌ، وِتْرٌ وَسُونَتٌ مُعَوْكَدًا كَمَا دَعَ اللَّهُ عَزَّ ذَلِكَ عَلَى سَيِّدِنَا يَاهُ أَللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ ۝ ۱﴾ کہ لی�ا تو سجدے سہب واجب ہو گیا اور اگر جان بُوझ کر کہا تو نماز لٹائنا واجب ہے ۲

(8) ﴿ دُوْنُونِ تَرَفٍ سَلَامٌ فَرَتَهُ وَكْتٌ لَفْجٌ ۝ ۲﴾ دُوْنُونِ بار واجب ہے لافج ۳ واجب نہیں بلکہ سونت ہے ۴

(5) سُونَتٍ وَآدَابٍ (مَهْمَانٌ نَوَاجِزُ كَيْ سُونَتٍ وَآدَابٍ)

پ्यारे پ्यारے اسلامی بھائیو ! مَهْمَانٌ نَوَاجِزُ کرنा سونت مُبारکا ہے، اہمادی سے مُبारکا مें اس کے بहुत سے فُضْلَاءِ بیان کیयے گئے ہیں بلکہ یہاں تک فرمایا کि مَهْمَانٌ بَأَذْنٍ سے خُرُو بارکت ہے । اک دफ़ آس رکارے مَدِيْنَةَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَالْهُوَسَلَّمَ کے یہاں مَهْمَانٌ حَاجِرٌ ہو گا تو آپ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَالْهُوَسَلَّمَ نے صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَالْهُوَسَلَّمَ نَوَاجِزَ لے کر اُس کی مَهْمَانٌ نَوَاجِزَ فرمایا । چنانچہ تَاجِدَارِ مَدِيْنَةَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَالْهُوَسَلَّمَ کے گُلामَ اَبُو رَافِعٍ اَعْنَهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نے مُعْذَنَ سے فرمایا : فُلَانْ یہودی سے کہا کि مُعْذَنَ آتا کر جائیں । مैں رजब شَرِيفَ کے مہینے مें اदا کर دूंगा (ک्यूं कि اک مَهْمَانٌ مेरے پاس آیا ہو گا) । یہودی نے کہا : جब تک کुछ گیرवی نہीں رکھو گے، ن دूंगا । حِجَرَتِ اَبُو رَافِعٍ اَعْنَهُ کہتے ہیں کि مैں گیرवی ہے اور تَاجِدَارِ مَدِيْنَةَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَالْهُوَسَلَّمَ کی خِدَمَت مें یہ کا جواب اُرْجِعَ کیا । آپ نے فرمایا : “اَلْلَهُمَّ حَمِّلْنَا كَسْمًا ! مैں آسمان مें भी अमीन हूं और ज़मीन में भी अमीन हूं । अगر वोह दे देता तो मैं अदा कर देता ।” (اب مेरी वोह جِرہ لے جा और گیرवी रख کر آ । मैं ले गया और جِرہ گیرवी रख کर آتا ले آया) ۵

ہِجَرَتِ اَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ کا بیان ہے کि تَاجِدَارِ مَدِيْنَةَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَالْهُوَسَلَّمَ نے اِشْرَادٌ فرمایا : “जिस घर में मَهْمَانٌ हो उस घर में खُرُو बارकत इसी तरह तेज़ी से दौड़ती है जैसे ऊंट की कोहान पर छुरी, बल्कि इस से भी तेज़ ।” ۶

1 ... بہادر شریعت، 1/520، حیثا : 3

2 ... در مختار، کتاب الصلاة، باب صفة الصلاة، ص 71

3 ... در مختار مع مرد المختار، کتاب الصلاة، باب صفة الصلاة، مطلب: لابن بقی ان یعدل عن الدهراۃ... الخ 199/2

4 ... معجم کبیر، 1/331، حدیث: 989

5 ... ابن ماجہ، کتاب الاطعمة، باب الفیاضة، ص 545، حدیث: 3357

پ्यारे پ्यारے اسلامی بھائیو ! ऊंट کی کوہاں مें हड्डी नहीं होती, चरबी ही होती है, उसे छुरी बहुत ही जल्द काटती है और उस की तह तक पहुंच जाती है इस लिये इस से तशबीह दी गई ।¹

سراکارے مदीنا ﷺ کا فرمाने اُलीٰشان है : “जब कोई مेहमान किसी के यहां आता है तो अपना रिज़क ले कर आता है और जब उस के यहां से जाता है तो साहिबे खाना के गुनाह बख़्तों जाने का सबब होता है ।”²

سراکارے مदीنا ﷺ ने हज़रते बराअ बिन मालिक رضي الله عنه وآلہ وسلم से इर्शاد فرمाया : “ऐ बराअ ! आदमी जब अपने भाई की, अल्लाह पाक के लिये मेहमान नवाज़ी करता है और इस की कोई जज़ा और शुक्रिया नहीं चाहता तो अल्लाह पाक उस के घर में दस (10) फ़िरिश्तों को भेज देता है जो पूरे एक साल तक अल्लाह पाक की तस्वीहों तहलील और तक्बीर पढ़ते और उस के लिये मग़िफ़रत की दुआ करते रहते हैं और जब साल पूरा हो जाता है तो उन फ़िरिश्तों की पूरे साल की इबादत के बराबर उस के नामए آ‘माल में इबादत लिख दी जाती है और अल्लाह पाक के ज़िम्मए करम पर है कि उस को जन्नत की लज़ीज़ गिज़ाएं “जन्नतुल ख़ुल्द” और न फ़ना होने वाली बादशाही में खिलाए ।”³

हज़रते अबू हुरैरा رضي الله عنه وآلہ وسلم का बयान है, ताजदारे مदीنا نبی ﷺ ने इर्शاد فرمाया : “सुन्नत ये है कि आदमी मेहमान को दरवाजे तक रुख़सत करने जाए ।”⁴

(6) اسلامی آ‘مال (نज़ر کی ہیفاظت)

پ्यारे پ्यारے اسلامی بھائیو ! بद کِیsmتی سے جिस ترह آदमی بولنے में بेबाक है इसी ترह دेखने में भी بेबाक है, इसे اہसास तक नहीं कि देखना भी एक اُमल है जो इस के लिये سવाब या اُज़ाब का بाइس बन सकता है । مسالن अगर अपनी माँ को महब्बत भरी نज़र से देखता है तो एक مکूल हज़ का सवाब मिलता है और अगर गैर مहरम को شاہवत के साथ देखता

1 ... میرआٹول مناجیہ، 6/67

2 ... كشف الخفاء، حرف الصاد المعجمة، 33/2

3 ... كنز العمال، كتاب الضيافة، باب أدب المفيف، جزء 5، 119/9، حدیث: 25972

4 ... ابن ماجہ، كتاب الاطعمة، باب الضيافة، ص 545، حدیث: 3358

ہے تو اُجھا بے نار کا ہکڈا ر بنتا ہے کیونکہ مہرماں اُمّہ رَبِّنَسَمْ سے مارکی ہے کہ ہجوڑ نبیتھے پاک (یا'نی چھپانے کی چیز) ہے، جب وہ نیکلتا ہے تو شہتائیں عَزَّوَجَّا حَرَجَتْ إِشْتَرَ فَهَا الشَّيْطَانُ کا فرمान ہے : ^۱

ہujjatul islam hajrte imam muhammad gajalii رَحْمَةُ اللَّهِ الْأَوَّلِ کا فرماتے ہیں : جو آدمی اپنی آنکھوں کو بند کرنے پر کا دیر نہیں ہوتا وہ اپنی شامگاہ کی بھی ہی فراجٹ نہیں کر سکتا ^۲

ہجرte اُبdu'llah bin mas'ud رَعْنَى اللَّهُ عَنْهُ سے مارکی ہے کہ تاجدارے رسالت، شاہنشاہ نبیعت سے ایسا کا فرمائے ہے "الْعَيْنَانِ تَرْبِيَانَ" یا'نی آنکھیں بھی بددکاری کرتی ہیں ^۳ اور ہجرte ابू ہوراء رَعْنَى اللَّهُ عَنْهُ سے مارکی ہے کہ یا'نی آنکھوں کی بددکاری دेखنا ہے ^۴

سرکارے مداری نے ایسا فرمایا : اے اُلیٰ ! اک نجیر کے با'd دوسرا نجیر ن کرو । (یا'نی اگر اچانک کسی اُمّہ پر نجیر پडی تو فُر ان نجیر ہٹا لے اور دوبارا نجیر ن کرو) کی پہلی نجیر جائیج اور دوسرا نہ جائیج ہے ^۵

پہلی نجیر سے ک्या مुراد ہے ?

جاہلی لوگ اس حدیث سے پاک کو گلت پئرائے میں بیان کرتے ہوئے کوچھ اس تدریج کہتے سُوناً ہے کہ "پہلی نجیر مُعاَفٌ ہے" لیہا جا وہ اپنی نجیر ہٹاتے ہی نہیں اور مُسلسل بُد نیگاہی کرتے رہتے ہیں । ہالانکہ مُعاَفٌ تو وہ پہلی نجیر ہے جو اُمّہ پر بے

¹ ...ترمذی، کتاب الرضا، 18-باب، ص 304، حدیث: 1173

² ...احیاء علوم الدین، کتاب کسر الشهوتین، 125

³ ...مسند بزار، مسنون عبد اللہ ابن مسعود، 5/333، حدیث: 1956

⁴ ...مسند بزار، مسنون ابی هریرہ، 14/116، حدیث: 7611

⁵ ...ابوداؤد، کتاب النکاح، باب ما یؤمر به من غض البصر، ص 342، حدیث: 2149

इस्खित्यार पड़ गई और फौरन हटा ली, क़स्दन डाली जाने वाली पहली नज़र भी हराम और जहन्म में ले जाने वाला काम है। जैसा कि मशहूर मुफस्सिरे कुरआन, हकीमुल उम्मत मुफ्ती अहमद यार ख़ान رحمۃ اللہ علیہ इस हडीसे पाक की शहर में फ़रमाते हैं : पहली निगाह से मुराद वोह निगाह है जो बिगैर क़स्द (या'नी इरादे के बिगैर) अजनबी औरत पर पड़ जाए और दूसरी निगाह से मुराद दोबारा उसे क़स्दन देखना है। अगर पहली नज़र भी जमाए रखी तो भी दूसरी निगाह के हुक्म में होगी और इस पर भी गुनाह होगा।¹

صَلُّوا عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَى الْحَبِيبِ!

सबकं नम्बर 23

मौज़आत

1	मदनी क़ाइदा : सूरतुन्नास	2	अज़्कारे नमाज़ : दुरूदे इब्राहीमी हिस्सए दुवुम
3	तफ़सीरे कुरआन : कुरआने पाक गैर और ख़ामोशी से सुना जाए	4	नमाज़ के अह़काम : नमाज़ के वाजिबात
5	सुन्तें व आदाब : इमामे के फ़ज़ाइल व आदाब	6	इस्लाहे आ'माल : काहिनों और नुजूमियों के पास जाने की मुमानअत

(1) मदनी क़ाइदा (सरतनास : आयत 1 ता 3)

मदनी क़ाइदे के अस्बाक़ में पढ़े गए क़वाइद का इजरा व दुरुस्त मख़ारिज के साथ पढ़ने की मशक्कतें।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

तरजमए कन्जुल इरफान : अल्लाह के नाम से शुरूअ़ जो निहायत मेहरबान, रहमत वाला है।

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ لَا مَلِكٌ لِّلنَّاسِ إِلَّا هُوَ النَّاسُ

तुम कहो : मैं तमाम लोगों के रब की पनाह लेता हूँ। तमाम लोगों का बादशाह। तमाम लोगों का मा'बूद।

1 ... मिरआतूल मनाजीह, 5/17

(2) اجْكَارِ نَمَاجِزْ 《دُرْكَلَدِ إِبْرَاهِيمَ حِسْسَمْ دُوكُومْ》

اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى أَلِي مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ
عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى أَلِي إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ ۝

ऐ अल्लाह पाक ! बरकत नाजिल कर (हमारे सरदार) मुहम्मद पर और इन की आल पर जिस तरह तू ने बरकत नाजिल की इब्राहीम और उन की आल पर, बेशक तू सराहा हुवा बुजुर्ग है ।

(3) تَفْسِيرِ کُورआن 《کورआنے پاک گौਰ اور خ़ाمोشی سے سुنا جائے》

وَإِذَا قِرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصُتُوا
لَعَلَّكُمْ تُرَحَّمُونَ ①

(پ، الاعراف: 204)

تَرْجِمَةِ کَنْجُولِ اِرْفَان : और जब कुरआन पढ़ा जाए तो उसे गौर से सुनो और ख़ामोश रहो ताकि तुम पर रहम किया जाए ।

तफ्सीرِ سِرِّ اَرْتُولِ جِنَانِ جِلْدِ 3، سَفَّاحِ 511 पर है कि इस आयत में बताया है कि इस की अज़्मतो शान का तकाज़ा येह है कि जब कुरआन पढ़ा जाए तो इसे गौर से सुना जाए और ख़ामोश रहा जाए ।¹

अُल्लामा اُब्दुल्लाह बिन अहमद نसफ़ी رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ فَرَمَّا تَوْبَةً : “इस आयत से साबित हुवा कि जिस वक्त कुरआने करीम पढ़ा जाए ख़्वाह नमाज़ में या नमाज़ से बाहर उस वक्त सुनना और ख़ामोश रहना वाजिब है ।”²

याद रहे कि इस आयते मुबारका के बारे में मुफ़सिसरीन के मुख़्तलिफ़ अक़्वाल हैं, एक कौल येह है कि इस आयत में खुत्बे को बगैर सुनने और ख़ामोश रहने का हुक्म है। और एक कौल येह है कि इस आयत से नमाज़ व खुत्बा दोनों में बगैर सुनने और ख़ामोश रहने का वुजूब साबित होता है। जब कि जुम्हूर सहाबए किराम عَلَيْهِمُ الرَّحْمَةُ इस तरफ़ हैं कि येह आयत मुक़्तदी के सुनने और ख़ामोश रहने के बाब में है ।³ खुलासा येह है कि इस आयत से इमाम के पीछे कुरआने पाक

1 ... تفسیر کبیر، پ، 9، الاعراف، تحت الآية: 628/1، 204:

2 ... تفسیر مدارک، پ، 9، الاعراف، تحت الآية: 401/3، 204:

3 ... تفسیر خازن، پ، 9، الاعراف، تحت الآية: 172/2، 204:

पढ़ने की मुमानअत् साबित होती है और कसीर अहादीस में भी येही हुक्म फ़रमाया गया है कि इमाम के पीछे किराअत न की जाए। चुनान्वे

(1) ﴿١﴾ **هَجَرَتِ بَشِيرٌ بَنِي جَبِيرٍ فَرَمَّا تَرْبُعَهُ عَنْهُ رَبِيعُ اللَّهِ عَنْهُ نَمَاجِعَهُ** तो आप ने कुछ लोगों को सुना कि वोह नमाज़ में इमाम के साथ किराअत कर रहे हैं। जब नमाज़ से फ़ारिग़ हुए तो फ़रमाया : क्या अभी तुम्हारे लिये वोह वक़्त नहीं आया कि तुम इस आयत के मा'ना समझो ।”¹

(2) ﴿٢﴾ **هَجَرَتِ أَبْوَ مُوسَى أَشْعَرِيَ رَبِيعُ اللَّهِ عَنْهُ مَرَوَّيَةً** से मरवी है कि नबिय्ये अकरम फ़रमाया : “जब तुम नमाज़ पढ़ने लगो तो अपनी सफ़ों को दुरुस्त कर लो, फिर तुम में से कोई एक इमामत करवाए, पस जब वोह तक्बीर कहे तो तुम तक्बीर कहो ।” एक रिवायत में इतना ज़ाइद है कि “और जब वोह किराअत करे तो तुम ख़ामोश रहो ।”²

(3) ﴿٣﴾ **هَجَرَتِ أَبْوَ حُرَيْرَةَ رَبِيعُ اللَّهِ عَنْهُ رَفِيقُهُ كَرِيمُهُ** ने इशाद फ़रमाया : “इमाम इसी लिये होता है कि उस की इक्विटदा की जाए, पस जब वोह तक्बीर कहे तो तुम तक्बीर कहो और जब वोह किराअत करे तो ख़ामोश रहो ।”³

(4) ﴿٤﴾ **هَجَرَتِ جَبِيرٌ بَنِي حَبْرٍ رَبِيعُ اللَّهِ عَنْهُ فَرَمَّا تَرْبُعَهُ** जिस ने एक रकअत भी बिगैर सूरए फ़ातिहा के पढ़ी उस की नमाज़ न हुई मगर येह कि इमाम के पीछे हो ।⁴

नोट : यहां एक और मसला भी याद रखें कि बा'ज़ लोग ख़त्म शरीफ़ में मिल कर बुलन्द आवाज़ से तिलावत करते हैं येह भी मनूअ है ।⁵

١... تفسير ابن جرير، بـ ٩، الاعراف، تحت الآية: 204، 161/6.

٢... مسلم، كتاب الصلاة، باب التشهد في الصلاة، ص 158، حديث: 404.

٣... ابن ماجه، كتاب أئمة الصلاة والسنن فيها، باب إذا قرأ الإمام فانصتوا، ص 143، حديث: 846.

٤... ترمذى، أبواب الصلاة، باب ما جاء فى ترك القراءة خلف الإمام... الخ، ص 98، حديث: 313.

٥... فتاوى هندية، كتاب الكراهة، أبواب الرابع في الصلاة والتسبيح وقراءة القرآن... الخ، 5/392.

(4) نماजٰ کے اھکام (نماجٰ کے واجبات)

- (1) ﷺ وِتْر مें تکबीरे کुनूت کहنا ।
- (2) ﷺ وِتْر مें دुआए کुनूت پढ़ना ।
- (3) ﷺ ईदैन की छे (6) तकबीरें ।
- (4) ﷺ ईदैन में दूसरी رکअُت की تکबीर रुकूअُ और इस तकबीर के लिये لफ़्जِ “اللَّهُ أَكْبَرُ” होना ।
- (5) ﷺ جहरी نماجٰ (वोह نماجٰ जिस में बुलन्द आवाजٰ से क़िराअत की जाती है जैसे फ़ज्र के फ़राइजٍ, मग़रिब के दो फ़ज्र, इशा के दो फ़ज्र वगैरा) में इमाम को जहर (या'नी इतनी बुलन्द आवाजٰ कि दूसरे लोग या'नी जो पहली सफ़्र में हैं सुन सकें) से क़िराअत करना ।
- (6) ﷺ सिर्फ़ क़िराअत (आहिस्ता आवाजٰ में क़िराअत) वाली नماजٰ में आहिस्ता क़िराअत करना ।
- (7) ﷺ हर फ़ज्र व वाजिब का उस की जगह पर होना ।
- (8) ﷺ रुकूअُ हर रकअُت में एक बार ही करना ।
- (9) ﷺ सज्दा हर रकअُت में दो (2) ही बार करना ।¹

(5) سُنْنَةٍ وَ آدَابٍ (इमामे के ف़ज़ाइल)

پ्यारे پ्यारे इस्लामी भाइयो ! इमामा शरीफ़ हमारे प्यारे आका ﷺ की بहुत ही प्यारी سुन्नत है और आप ﷺ हमेशा सरे अक्दस पर टोपी के ऊपर इमामए मुबारका को सजा कर रखा । इमामे अहले سुन्नत, مौलाना شاہ इमाम अहमद रज़ा ख़ान ف़रमाते हैं : इमामा सुन्नते मुतवातिरा दाइमा है ।²

इमामे के ف़ज़ाइल पर चन्द फ़रामीने मुस्तफ़ा

- (1) ﷺ इमामे के साथ दो रकअُतें बिगैर इमामे की سन्तर (70) रकअُतों से अफ़ज़ल हैं ।³

1... در مختار معراج المختار، کتاب الصلاۃ، باب صفة الصلاۃ، مطلب واجبات صلاۃ، 200-201/2، حدیث:

2... فتاوا رج़वیتھا، 6/208

3... مسند الفردووس، 2/265، حدیث: 3233

- (2) ﴿ इमामे के साथ नमाज़ दस हज़ार (10,000) नेकियों के बराबर है ।¹
- (3) ﴿ बेशक अल्लाह पाक और उस के फ़िरिश्ते दुरुद भेजते हैं जुमुअ़ा के दिन इमामा वालों पर ।²
- (4) ﴿ टोपी पर इमामा हमारा और मुशिर्कीन का फ़र्क़ है, हर पेच पर कि मुसल्मान अपने सर पर देगा उस पर रोज़े कियामत एक नूर अ़त़ा किया जाएगा ।³
- (5) ﴿ इमामा बांधो तुम्हारा हिल्म बढ़ेगा ।⁴
- (6) ﴿ इमामा मुसल्मानों का वक़ार और अरब की इज़्ज़त है, जब अरब इमामा उतार देंगे अपनी इज़्ज़त उतार देंगे ।⁵

(6) इस्लाहे आ 'माल (काहिनों और नुजूमियों के पास जाने की मुमानअत)

प्यारे प्यारे इस्लामी भाइयो ! काहिनों या नुजूमियों के पास जाना और उन्हें सच्चा जानते हुए उन से गैब की ख़बरें पूछना सख़्त मन्त्र है । इमामे अहले सुन्नत मौलाना अहमद रज़ा ख़ान رحمۃ اللہ علیہ فَرَمَّا تَرَکَهُنَّ : काहिनों और ज्योतिषियों से हाथ दिखा कर तक़दीर का भला बुरा दरयाफ़त करना अगर बतौरे ए'तिक़ाद हो या'नी जो येह बताएं हक़ है तो कुफ़े ख़ालिस है, अगर बतौरे ए'तिक़ाद व तयक़ून (या'नी यक़ीन रखने के) न हो मगर मेल व रग्बत के साथ हो तो गुनाहे कबीरा है और अगर बतौरे हज़्ल व इस्तहज़ा (या'नी हंसी मज़ाक के तौर पर) हो तो अबस (या'नी बेकार) व मकरूह व हमाक़त है, हां ! अगर ब क़स्दे ता'जीज़ (या'नी उसे आजिज़ करने के लिये) हो तो हरज नहीं ।⁶

नुजूमी के पास जाने की वईदात

- (1) ﴿ रहमत वाले आक़ा, दो आलम के दाता ﷺ ने इशार्द फ़रमाया : जो कोई नुजूमी के पास जाए फिर उस से कुछ पूछे तो उस की चालीस शब की नमाज़ें क़बूल न होंगी ।⁷

— ३४ —

① ...مسند الفردوس، 2/406، حدیث: 3805.

② ...جامع صغیر، ص 112، حدیث: 1817.

③ ...كنز العمال، كتاب المعيشة والعادات، باب في العمائم، جز 8، 15/132، حدیث: 41126.

④ ...مستدرك، كتاب اللباس، باب اعتنوا اتقدو احليماً، 5/272، حدیث: 7488.

⑤ ...مسند الفردوس، 3/88، حدیث: 4247.

⑦ ...مسلم، كتاب السلام، باب تحريم الكهانة واتيان الكاهن، ص 880، حدیث: 2230.

ہجڑتے مُعْفَتٰ اَهْمَدَ يَارَ خَيْرَ نَرْمِيٍّ رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ اِسْ هَدَىٰ سے پاک کے تہوت لیختے ہیں : یا' نی ہے نماجِ ادا ہے جاے گی، اَللَّاہُ حَمَدٌ پاک کے ہاں ان کا سواب ن میلے گا جیسے گُلْبَ شُدَا جَمِیْنَ مِنْ نَمَاجٍ کی اگرچہ ادا تو ہے جاتی ہے مگر اس پر سواب نہیں میلتا لیہا جا۔ ان نماجوں کا لٹائنا اس پر لاجیم نہیں । خُرُبَال رہے کی نکیوں سے گُناہ تھے مُعَذَّفٰ ہے جاتے ہیں مگر گُناہوں سے نکیا بَرَبَادَ نہیں ہوتیں وہ تو سِرْفِِ اِرتِیَادَ سے بَرَبَادَ ہوتیں ہیں اُور جب نماجوں ہی کبُول ن ہوئے تو دُوسَرِیِِ اِبَادَتِیں بھی کبُول ن ہونگی । بَا'جُ شَارِحِینَ نے فرمایا کی چالیس راتوں کی نماجوں سے مُرَادَ تَهْجُّعَ کی نماجوں ہیں । فَرَادِیْوَهُ وَاجِبَاتُ کبُول ہے جاے گے مگر ہک یہ ہے راتوں سے مُرَادَ دِنَ وَ رَأْتَ سَبَ ہے اُور کوئی نماج کبُول نہیں ہوتی¹ (اک) دُوسَرِیِِ هَدَىٰ سے ہے کی اسے شاخِم کی چالیس دِن تک تُبَا کبُول نہیں ہوتی بَهَرَ حَلَ نُجُومِیوں سے گُلْبَ کی خُبَرِ پُوچھنا بَدَ تَرَیْنَ گُناہ ہے²

(2) ہجڑتے اَبُو حُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سے مارکی ہے : جو کسی نُجُومی یا کاہن کے پاس آئے اُور ان کے کُل کی تَسْدِیکَ کرے تَهْكِیکَ اس نے اس کا اِنکار کیا جو مُحَمَّدَ صَلَّی اللَّهُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ پر نَاجِلَتِی ہوا (یا' نی کورانے مُجید) اک رِیوایت میں ہے کی وہ شاخِم بَجَارَ ہوا اس سے جو مُحَمَّدَ صَلَّی اللَّهُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ پر نَاجِلَتِی ہوا³

(3) دو جہاں کے تاجوار، سُلْطَانِ بَهَرَ کا فرمانے اُلیٰشان ہے : پانچ شاخِم جنات میں دَاخِلِیل ن ہونگے : (1) شَرَابَ کا اَدَمی (2) جَادُ کرنے والَا (3) رِشْتَدَارِیِ تَوَدُّنے والَا (4) کاہن اُور (5) اَهْسَانِ جَاتِلَانے والَا⁴

کاہن اُور نُجُومی کُون ؟

کاہن سے مُرَادَ وہ شاخِم ہے جو بَا'جُ پُوشیدا باتِ باتا ہے جن میں سے کوچ سَہَرَ اُور اکسر گُلَتِ ہوتی ہے اُور گُومان کرتا ہے کی یہ باتِ باتے اسے جن باتا ہے । بَا'جُ نے کہانت کے

1... میرआنحضرت منانیہ، 6/270

2... میرआنحضرت منانیہ، 6/270

3... مستدریث، کتاب الایمان، باب التشدید في اتیان الكاهن وتصدیقه، 1/155، حدیث: 151

4... مسنند امام احمد، مسنند ابی سعید الحمدی، 5/38، حدیث: 11107

مُutَعْلِلِكُ وَجْهَتُ کی है कि इस से मुराद किसी का ज़मानए मुस्तक्बिल की पोशीदा बातों के मुतَعْلِلِكُ اَسْمَانी बातें बता कर इल्मे गैब जानने का दा'वा करना और येह गुमान करना कि येह बातें उसे जिन्न बताता है। और इल्मे نुजूم मम्नूअ़ है जिस का जानने वाला मुस्तक्बिल में पेश आमदा वाकिअ़त जानने का दा'वा करता है जैसे बारिश का आना, बर्फबारी होना, हवा का चलना और अश्या की कीमतों का तब्दील होना वगैरा। वोह गुमान करते हैं कि वोह ख़ास ज़माने में सितारों के चलते हुए एक दूसरे से मिलने और जुदा होने और ज़ाहिर होने के ज़्रीए इन बातों का इदराक कर लेते हैं। हालांकि अल्लाह पाक ने इस इल्म को अपने साथ ख़ास कर रखा है, उस के सिवा (अपने अन्दाजे से) कोई नहीं जानता, पस जिस ने मञ्कूरा ज़राएअ़ से इस के जानने का दा'वा किया वोह फ़ासिक़ है बल्कि अक्सर अवकात येह इल्म कुफ़्र की तरफ़ ले जाता है।¹

صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَى الْحَبِيبِ! صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَى مُحَمَّدٍ

سَبَقُكَ نَمْبَر 24

مُؤْجُز़ آت

1	مَدْنَى كَـاـيـدا : سُـوـرـتـوـنـاـس	2	أـجـعـلـنـي (ربـاـعـلـيـ) : دـوـأـاءـ مـاـسـوـرـا
3	تَفْسِيرِ كُـرـآـن : رـيـجاـءـ إـلـاـهـيـ	4	نـمـاـجـ : نـمـاـجـ كـمـاـنـ
5	سـُـوـنـتـهـ وـآـدـاـبـ : إـمـامـ كـفـارـاـلـ وـآـدـاـبـ	6	إـسـلـاـهـ آـمـالـ : نـسـبـ مـنـ تـرـكـ

(1) مَدْنَى كَـاـيـدا (سُـوـرـتـوـنـاـس : آـيـاتـ 1ـ تـاـ 6)

مَدْنَى كَـاـيـدا के अस्बाक़ में पढ़े गए क़वाइद का इजरा व दुरुस्त मख़ारिज के साथ पढ़ने की मशक़ करें।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تَرْجَمَةِ كَـنـجـوـلـ إـرـفـانـ : اَلْلَّـهـ كـمـاـنـ مـاـنـ مـاـنـ

1...الزوج عن اقتراح الكبار، الكبيرة الرابعة والعشرون إلى الخامسة والثلاثين بعد الشلامنة، 193

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْأَنْسَىٰ لَا مَلِكَ الْأَنْسَىٰ لِإِلَهِ الْأَنْسَىٰ لَمَنْ شَرِّ الْوَسَائِلُ
الْخَنَّاسُ لِلَّذِي يُؤْسِفُ فِي صُدُورِ الْأَنْسَىٰ لَمَنْ أَجْنَّهُ وَالْأَنْسَىٰ

तुम कहो : मैं तमाम लोगों के रब की पनाह लेता हूं। तमाम लोगों का बादशाह। तमाम लोगों का मा'बूद। बार बार वस्वसे डालने वाले, छुप जाने वाले के शर से (पनाह लेता हूं)। वोह जो लोगों के दिलों में वस्वसे डालता है। जिन्हों और इन्सानों में से।

(2) अज़कारे नमाज़ (दुआए मासूरा) »

رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي هُ رَبِّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ

ऐ मेरे रब ! मुझे नमाज़ का क़ाइम करने वाला रख और कुछ मेरी औलाद को ऐ हमारे रब और मेरी दुआ सुन ले ।

(3) तफ़्सीरे कुरआन (रिजाए इलाही पर राजी रहें)

وَلَا تَتَمَنُوا مَا فَصَلَ اللَّهُ بِهِ بَعْصَكُمْ عَلَىٰ
(ب، 5، النساء: 32)

तरजमए कन्जुल इरफान : और तुम उस चीज़ की तमन्ना न करो जिस से अल्लाह ने तुम में एक को दूसरे पर फ़ज़ीलत दी है ।

तफ़्सीरे सिरातुल जिनान जिल्द 2, सफ़हा 215 पर है कि जब एक इन्सान दूसरे के पास कोई ऐसी ने 'मत देखता है जो उस के पास नहीं तो उस का दिल परेशानी में मुब्लिम हो जाता है ऐसी सूरत में उस की हालत दो तरह की होती है। (1) वोह इन्सान येह तमन्ना करता है कि येह ने 'मत दूसरे से छिन जाए और मुझे हासिल हो जाए। येह हँसद है और हँसद मज़्मूम और हराम है। (2) दूसरे से ने 'मत छिन जाने की तमन्ना न हो बल्कि येह आरजू हो कि इस जैसी मुझे भी मिल जाए, इसे गिर्बता कहते हैं येह मज़्मूम नहीं।¹ लिहाज़ा अल्लाह पाक ने जिस बन्दे को दीन या दुन्या की जो ने 'मत अ़त़ा की उसे उस पर राजी रहना चाहिये।

...تَفْسِيرُ كَبِيرٍ، بٌ، النَّسَاءُ، تَحْتُ الْآيَةِ 32: 65/4

شانے نुجُول : جب آیتے میراں مें ﴿يَلَّهُ كَرِيمٌ حَطَّ الْأَنْثِيَنَ﴾^۱ वाला हिस्सा ناج़िल हुवा और मय्यित के तर्के में मर्द का हिस्सा औरत से दुगना मुकर्रर किया गया तो मर्दों ने कहा कि हमें उम्मीद है कि आखिरत में नेकियों का सवाब भी हमें औरतों से दुगना मिलेगा और औरतों ने कहा कि हमें उम्मीद है कि गुनाह का अज़बाब हमें मर्दों से आधा होगा। इस पर यह आयत ناج़िल हुई और इस में बताया गया कि अल्लाह पाक ने जिस को जो फ़ज़ीलत दी वोह ऐन हिक्मत है, बन्दे को चाहिये कि वोह उस की कज़ा पर राजी रहे।^۱

दिल के सब्रो क़रार का नुस्खा ही अल्लाह पाक की रिज़ा पर राज़ी रहना है वरना दुन्या में कोई शख्स किसी ने 'मत की इन्तिहा को नहीं पहुंचा हुवा और अगर बिलफ़र्ज़ कोई पहुंचा भी हो तो किसी दूसरी ने 'मत में ज़रूर कमतर होगा तो अगर दिल को इन्ही आरज़ूओं और तमन्नाओं का मर्कज़ बना कर रखा तो हज़ारों ने 'मतों का मालिक हो कर भी दिल को क़रार नहीं मिल सकता, जैसे एक आदमी एक अरब रूपै का मालिक है लेकिन ख़ूब सूरत नहीं तो अगर वोह ख़ूब सूरती की तमन्ना करता रहेगा तो जीना दूभर हो जाएगा और अगर एक आदमी ख़ूब सूरत है लेकिन जेब में पैसा नहीं और वोह पैसे को रोता रहेगा तो भी बे क़रार रहेगा और जिस के पास पैसा और ख़ूब सूरती कुछ न हो लेकिन वोह कहे कि मैं अल्लाह पाक की रिज़ा पर राज़ी हूं और फिर वोह सब्र कर के आखिरत के सवाब को पेशे नजर रखे तो यकीनन ऐसा आदमी दिल का सुकून पा लेगा।

हज़रते अब्दुल्लाह बिन अब्बास رضي الله عنهما से रिवायत है, सरकारे आली वकारَ ﷺ ने इशाद फ्रमाया : अगर इन्हे आदम के पास माल की दो वादियां भी हों तो वोह येह पसन्द करेगा कि उस के पास तीसरी वादी भी हो और इस का पेट तो मिट्टी ही भर सकती है, अल्लाह पाक उस की तौबा कबल फ्रमाएगा जो तौबा करे ۲

हज़रते अबू हुरैरा رضي الله عنه سے रिवायत है, रसूले करीम ﷺ ने इशादि फ़रमाया :
तुम अपने से नीचे वाले को देखो और जो तुम से ऊपर हो उसे न देखो, ये ह इस से बेहतर है कि तुम अल्लाह पाक की अपने ऊपर ने' मत को हकीर जानो ।³

¹ ...تفسير خازن، بـ 5، النساء، تحت الآية: 32. ² ...بخاري، كتاب الرقاق، راب ما يتحقق من فتنة المال، ص 1584، حديث: 6436.

³ مسلح، كتاب الذهاب، المقادير، ص 1134، حديث: 2963.

(4) नमाज के अहकाम **«नमाज के वाजिबात»**

- (1) **﴿** दूसरी रकअत से पहले क़ा'दा न करना ।
  - (2) **﴿** चार (4) रकअत वाली नमाज् में तीसरी (3) पर क़ा'दा न करना ।
  - (3) **﴿** आयते सज्दा पढ़ी हो तो सज्दए तिलावत करना ।
  - (4) **﴿** सज्दए सहव वाजिब हुवा हो तो सज्दए सहव करना
  - (5) **﴿** दो फ़र्ज़ या दो वाजिब या फ़र्ज़ी वाजिब के दरमियान तीन (3) तस्बीह की क़दर (या'नी 3 बार “**سُبْحَانَ اللَّهِ**” कहने की मिक्दार) वक़्फ़ा न होना ।
  - (6) **﴿** इमाम जब किराअत करे ख़्वाह बुलन्द आवाज् से हो या आहिस्ता आवाज् से मुक़्तदी का चुप रहना ।
  - (7) **﴿** किराअत के सिवा तमाम वाजिबात में इमाम की पैरवी करना ।¹

(5) सुनते व आदाब (इमामे के फ़ज़ाइल व आदाब)

- (1) ↗ ताजदारे मदीना ﷺ ने इमामे की तरफ़ इशारा कर के फ़रमाया : “फ़िरिश्तों के ताज ऐसे ही होते हैं !”²

(2) ↗ इमामे के साथ एक जुमुआ बिगैर इमामा के सत्तर (70) जुमुआ के बराबर है³

(3) ↗ हज़रते सालिम बिन अब्दुल्लाह बिन उमर رضي الله عنه फ़रमाते हैं कि मैं अपने वालिदे माजिद हज़रते अब्दुल्लाह बिन उमर رضي الله عنه के हुज़ूर हाजिर हुवा, वोह इमामा बांध रहे थे, जब बांध चुके तो मेरी तरफ़ तवज्जोह कर के फ़रमाया : तुम इमामे को दोस्त रखते हो ? मैं ने अर्ज़ की : क्यूं नहीं ! फ़रमाया : इसे दोस्त रखो, इज़ज़त पाओगे और जब शैतान तुम्हें देखेगा तुम से पीठ केर लेगा, ऐ फ़रज़न्द इमामा बांध ! कि फ़िरिश्ते जुमुआ के दिन इमामा बांधे आते हैं और सूरज ढूबने तक इमामा बांधने वालों पर सलाम भेजते रहते हैं⁴

¹ ... در مختار معهد المختار، كتاب الصلة، باب صفة الصلة، مطلب: واجبات الصلة، 200-205.

² ... كنز العمال، كتاب المعيشة والعادات، باب آداب التعميم، جزء 8، 205/15، حدیث: 41906.

...مسند الفرمودير، 109/2، حدیث: 3

⁴ ...تاریخ ابن عساکر، سیدان بن زرین بن محمد بن ابی محمد الازديجانی...الخ، 37/354.

इमामे के आदाब

- (1) ﴿ इमामा सात हाथ (साढ़े तीन गज़) से छोटा न हो और बारह (12) हाथ (छे गज़ से बड़ा न हो) ।¹
- (2) ﴿ इमामे के शम्ले की मिक़्दार कम अज़्य कम चार उंगल और ज़ियादा से ज़ियादा इतना हो कि बैठने में न दबे ।²
- (3) ﴿ इमामा उतारते वक्त भी एक एक कर के पेच खोलना चाहिये ।³
- (4) ﴿ इमामा किल्ले की तरफ़ रुख़ कर के खड़े खड़े बांधना चाहिये ।⁴
ऐ हमारे प्यारे अल्लाह ! हमें इमामे की सुन्नत पर अ़मल करने की तौफ़ीक़ अ़त़ा फ़रमा ।

اَعْلَمُ بِجَاءِ الْمُؤْمِنِينَ اَكْبَرُهُمْ عَيْنُهُمْ وَالْمُؤْمِنُ

«(6) इस्लाहे आ'माल ॥ नसब में त़ा'न करने की मज़म्मत»

मुसल्मान भाई को नसबी त़ा'ना देना ह्राम और मुशिरकों का त़रीक़ा है, आज कल ये ह बीमारी मुसल्मानों में भी फैली हुई है। नसबी त़ा'ने की बीमारी औरतों में ज़ियादा है, इन्हें अल्लाह पाक के इस फ़रमान से सबक़ लेना चाहिये, क्या मा'लूम बारगाहे इलाही में कौन किस से बेहतर हो ।

अल्लाह पाक इर्शाद फ़रमाता है :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْرِحُوْ مِنْ قُوْمٍ
عَسَى أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا أَمْ هُمْ وَلَا إِنْسَانٌ فِي
نَسَاءٍ عَسَى أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلَا تَتَبَرَّرُوا
أَنفُسَكُمْ وَلَا تَسْأَبُوا إِلَيْهِ لُقَابٌ

(١١)، الحجرات: ٢٦

तरजमए कन्जुल इरफ़ान : ऐ ईमान वालो ! मर्द दूसरे मर्दों पर न हंसें, हो सकता है कि वोह इन हंसने वालों से बेहतर हों और न औरतें दूसरी औरतों पर हंसें हो सकता है कि वोह इन हंसने वालियों से बेहतर हों और आपस में किसी को त़ा'ना न दो और एक दूसरे के बुरे नाम न रखो ।

② ... फतावा रज़विया, 22/182 मुलख़्ख़सन

1 ... مرقة المفاتيح، كتاب اللباس، 215/8، تحت الحديث: 4340

٤٠٨ / ٥

④ ... सुन्नतें और आदाब, स. 112, 113 व तसरुफ़

3 ... فتاوى هندية، كتاب الكراهة، الآية التاسع ما يكره من ذلك وما لا يكره،

फरमाने मुस्तफ़ा : نسب مें 'ता'न करنا کفر है।² एक مکाम पर نسب में 'ता'न करने को جمानए کफ की अलामत करार दिया है।³

यहां येह बात ज़ेहन नशीन रहे कि नसब पर ता'न अगर इसे हळाल समझ कर है तो कुफ्र से मुराद कुफ्रे हकीकी है वरना नाशक्री मुराद है।⁴

١...خازن، بـ ٢٦، الحجرات، تحت الآية: ١١، ١٨٠/٤

² ...مسلم، كتاب الاجماع، باب اطلاق اسم الكفر على الطعن في النسب... الم، ص 48، حديث: 67

³ ...مسلم، کتاب الجنائز، باب التشذیب في الناحية، ص 335، حدیث: 934.

...فيض القديم، 383/3، تحت الحديث: 3437

इज्जत व फ़जीलत का मदार परहेज गारी

प्यारे प्यारे इस्लामी भाइयो ! अल्लाह पाक की बारगाह में इज़्ज़त व फ़ज़ीलत का मदार
नसब नहीं बल्कि परहेज़ गारी है लिहाज़ा हर मुसल्मान को चाहिये कि वोह दूसरे के नसब पर ता'न
और अपने नसब पर फ़ख़्र करने से बचे और तक्वा व परहेज़ गारी इख़ितायार करे ताकि अल्लाह
पाक की बारगाह में इसे इज़्ज़त व फ़ज़ीलत नसीब हो । मुफ्ती अहमद यार ख़ान नईमी رحمة الله عليه
फ़रमाते हैं : मुसल्मान के किसी नसब को ज़्लील जानना या उन्हें कमीन कहना हराम है ।
मुसल्मान शरीफ़ हैं अगर्चे सच्चिद हज़रात हुजूर ﷺ की निस्बत की वज़ह से अशरफ़ हैं
मगर उन्हें भी किसी मुसल्मान को कमीन कहने का कोई हक़ नहीं ।¹

صَلُّوا عَلَى الْحَبِيبِ ! صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ

सबक नम्बर 25

मौजआत

1	मदनी क़ाइदा : सूरतुल फ़लक़	2	अ़ज्कारे नमाज़ : दुआए मासूरा (رب اجعلنى)
3	तफ़सीरे कुरआन : अ़क्ल मन्द लोगों के काम	4	नमाज़ के अह़काम : नमाज़ के मुफ़िसदात
5	सुन्नतें व आदाब : मरीज़ की इयादत का सवाब	6	इस्लाहे आ'माल : नमाज़ दुरुस्त न पढ़ने वालों के बारे में वईदात

(1) मदनी क़ाइदा (सूरतल फ़्लक़ : आयत 1 ता 3)

मदनी क़ाइदे के अस्वाक़ में पढ़े गए क़वाइद का इजरा और दुरुस्त मख़ारिज के साथ पढ़ने की मशक्कतें।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

तरजमए कन्जल इरफान : अल्लाह के नाम से शुरूआ जो निहायत मेहरबान, रहमत वाला है।

1 ... मिरआतल मनाजीह, 2/503

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ۝ مِنْ شَرِّ مَا حَلَقَ ۝ وَمِنْ شَرِّ عَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ۝

तुम फ़रमाओ : मैं सुब्द के रब की पनाह लेता हूं। उस की तमाम मख्तूक के शर से । और सख्त अंधेरी रात के शर से जब वोह छा जाए ।

(2) अज्कारे नमाज 《दुआए मासूरा》

**رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبِّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ ۝
رَبِّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ ۝**

ऐ मेरे रब ! मुझे नमाज का क़ाइम करने वाला रख और कुछ मेरी औलाद को ऐ हमारे रब और मेरी दुआ सुन ले । ऐ हमारे रब मुझे बछा दे और मेरे मां बाप को और सब मुसल्मानों को जिस दिन हिसाब क़ाइम होगा ।

(3) तफ़्सीरे कुरआन 《अ़क्ल मन्द लोगों के काम》

الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيمًا وَقُعُودًا وَعَلٰى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۝
(ب، ۴، آل عمران: ۱۹۱)

तरजमए कन्जुल इरफ़ान : जो खड़े और बैठे और पहलूओं के बल लैटे हुए अल्लाह को याद करते हैं और आस्मानों और ज़मीन की पैदाइश में गौर करते हैं ।

तफ़्सीरे सिरातुल जिनान जिल्द 2, सफ़्हा 138 पर है कि यहां अ़क्ल मन्द लोगों का बयान है कि वोह हैं कौन ? और उन के चन्द अहम काम बयान फ़रमाए गए हैं ।

(1) ✎ अ़क्ल मन्द लोग खड़े, बैठे और बिस्तरों पर लैटे हर हाल में अल्लाह पाक का ज़िक्र करते हैं । मौला करीम की याद हर वक्त उन के दिलों पर छाई रहती है ।

(2) ✎ अ़क्ल मन्द लोग काएनात में गौरो फ़िक्र करते हैं, आस्मानों और ज़मीन की पैदाइश और काएनात के दीगर अ़जाइबात में गौर करते हैं और इन का मक्सद अल्लाह पाक की अ़ज़मतों कुदरत का ज़ियादा से ज़ियादा इल्म हासिल करना है ।

(3) ✎ काएनात में गौरो फ़िक्र के बाद अल्लाह पाक की अ़ज़मत इन पर ज़ाहिर होती है और इन

के दिल अल्लाह पाक की अ़ज़मत के सामने झुक जाते हैं और इन की ज़बानें अल्लाह पाक की अ़ज़मत के तराने पढ़ती हैं।

(4) ﴿अल्लाह पाक की बारगाह में दोज़ख़ के अ़ज़ाब से पनाह मांगते हैं।

मज़कूरा बाला तमाम चीज़ें मोमिनीन के औसाफ़ हैं, इन को हासिल करने की कोशिश करनी चाहिये। हमारे अस्लाफ़ अल्लाह पाक की याद में बहुत रुक्षते थे, चुनान्वे हज़रते सरी सक़ती ﷺ فَرَمَّاَتْهُنَّا مِنْ حَرَقَةٍ : मैं ने हज़रते जुरजानी ﷺ के पास सत्रू देखे जिस से वोह भूक मिटा लेते थे। मैं ने कहा: आप खाना और दूसरी अशया क्यूँ नहीं खाते? आप رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ نे फ़रमाया: मैं ने चबाने और येह सत्रू खा कर गुज़ारा करने में नव्वे तस्बीहात का फ़र्क़ पाया है, लिहाज़ा चालीस साल से मैंने रोटी नहीं चबाई ताकि इन तस्बीहात का वक्त ज़ाएअ़ न हो।

हज़रते जुनैदे बग़दादी رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ का मा'मूल येह था कि आप बाज़ार जाते और अपनी दुकान खोल कर उस के आगे पर्दा डाल देते और चार सो रक़अ़त नफ़्ल अदा कर के दुकान बन्द कर के घर वापस आ जाते।¹

काएनात में तफ़क्कुर की ज़रूरत

आस्मानों का मुशाहदा तो सूरज, चांद, सितारों, तुलूओं गुरुब और इन की हरकत व दौरानिये से होता है। ज़मीन का मुशाहदा इस में मौजूद पहाड़ों, ख़ज़ानों, नहरों, समुन्दरों और हैवानात व नबातात के ज़रीए होता है और आस्मानों ज़मीन के दरमियान फ़ज़ा है जिस का इदराक बादल, बारिश, बर्फ़ बिजली और हवा वगैरा के ज़रीए होता है। येह सब अल्लाह पाक की वहदानिय्यत की गवाही देती हैं और उस के जलाल व किब्रियाई पर दलालत करती हैं और येह ही अल्लाह पाक की वहदानिय्यत पर दलालत करने वाली निशानियां और अ़लामात हैं।²

(4) नमाज़ के अह़काम (नमाज़ के मुफ़्सिदात)

(1) ﴿बात करना।³

1... مکافحة القلوب، الباب الحادى عشر فى طاعة الله ومحبة رسوله صلى الله عليه وسلم، 49

2... أحياء العلوم، كتاب التفكير، بيان كيفية التفكير في خلق الله تعالى، 175/5

3... درختار، كتاب الصلاة، باب ما يفسد الصلاة وما يكره فيها، 2/ 445-447

- (2) ﷺ किसी को सलाम करना ।
- (3) ﷺ सलाम का जवाब देना ।
- (4) ﷺ छींक का जवाब देना । (नमाज में खुद को छींक आए तो खामोश रहे) अगर الْحَمْدُ لِلّٰهِ कह लिया तब भी हरज नहीं और अगर उस वक्त हम्द न की तो फ़ारिग हो कर कहे ।¹
- (5) ﷺ खुश ख़बरी सुन कर जवाबन الْحَمْدُ لِلّٰهِ कहना ।
- (6) ﷺ बुरी ख़बर या किसी की मौत की ख़बर सुन कर إِنَّ اللّٰهَ وَإِنَّا إِلَيْهِ مَرْجُونٌ कहना ।²
- (7) ﷺ अज़ान का जवाब देना ।³
- (8) ﷺ अल्लाह पाक का नाम सुन कर जवाबन “جَلَّ جَلَالُهُ” कहना, सरकारे मदीना صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ का इस्मे गिरामी सुन कर जवाबन दुरूद शरीफ पढ़ना मसलन صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ कहना ।⁴
- (9) ﷺ दर्द या मुसीबत की वज्ह से येह अल्फ़ाज़ आह, ऊह, उफ़, तुफ़ निकल गए या आवाज़ से रोने में हर्फ़ पैदा हो गए नमाज़ फ़ासिद हो गई । अगर रोने में सिर्फ़ आंसू निकले आवाज़ व हुरूफ़ नहीं निकले तो हरज नहीं ।⁵
- (10) ﷺ अगर इमाम की खुश इलहानी के सबब अरे, नअ़म, हाँ, येह अल्फ़ाज़ कहे नमाज़ टूट गई । खुशूओं खुजूओं के बाइस निकल गए तो हरज नहीं ।⁶

(5) सुनतें व आदाब (मरीज़ की इयादत का सवाब)

प्यारे प्यारे इस्लामी भाइयो ! जब हमारा कोई मुसल्मान भाई बीमार हो जाए तो हमें वक्त निकाल कर उस इस्लामी भाई की इयादत के लिये ज़रूर जाना चाहिये कि किसी मुसल्मान की इयादत करना भी बहुत ज़ियादा अज्रो सवाब का बाइस है ।

① ...فتاویٰ هندیہ، کتاب الصلاۃ، الباب السابع فیما یفسد الصلاۃ و مَا یکرہ فیها، الفصل الاول، 109/1

② ...فتاویٰ هندیہ، کتاب الصلاۃ، الباب السابع فیما یفسد الصلاۃ و مَا یکرہ فیها، الفصل الاول، 110/1

③ ...فتاویٰ هندیہ، کتاب الصلاۃ، الباب السابع فیما یفسد الصلاۃ و مَا یکرہ فیها، الفصل الاول، 111/1

④ ...درستار مع مرد المحترم، کتاب الصلاۃ، باب ما یفسد الصلاۃ... الخ، 460/2

⑤ ...فتاویٰ هندیہ، کتاب الصلاۃ، الباب السابع فیما یفسد الصلاۃ و مَا یکرہ فیها، الفصل الاول، 112/1

⑥ ...درستار، کتاب الصلاۃ، باب ما یفسد الصلاۃ و مَا یکرہ فیها، 456/2

ہजّرte ابُو رَبْرَهْمَانَ بْنِ أَبْدُوْلِهَمَانَ بْنِ عَوْنَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ سے ریوایت ہے کہ شاہنشاہ مادینا نے فرمایا کہ ”جو اپنے کسی مسلمان بارے کی ہاجت رکاویٰ کے لیے جاتا ہے اللّاہ پاک اس پر پछتار ہجّار (75000) ملائکا کے جریए ساہی فرماتا ہے، وہ فیرشے اس کے لیے دعا کرتے ہیں اور وہ فاریغ ہونے تک رہنمائی میں گوتا جن رہتا ہے اور جب وہ اس کام سے فاریغ ہو جاتا ہے تو اللّاہ پاک اس کے لیے اک ہج اور اک ٹمے کا سواب لیختا ہے اور جس نے مرنیج کی ڈیادت کی اللّاہ پاک اس پر پछتار ہجّار (75000) ملائکا کے جریए ساہی فرمائی اور گھر وापس آنے تک اس کے ہر کدم ٹھانے پر اس کے لیے اک نئی لیخی جائے گی اور اس کے ہر کدم رکھنے پر اس کا اک گوناہ میتا دیا جائے گا اور اک درجا بولندا کیا جائے گا، جب وہ مرنیج کے ساتھ بیٹے گا تو رہنمائی اسے ڈانپ لے گی اور اپنے گھر وابس آنے تک رہنمائی اسے ڈانپ رکھے گی ।”¹

ہجّرte ابُو حُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سے ریوایت ہے کہ تاجدارِ رسالت نے فرمایا کہ جو شاخِس کسی مرنیج کی ڈیادت کرتا ہے تو اک مونادی آسمان سے نیدا کرتا ہے : ”خُوش ہو جا کی تیرا یہ چلنا مبارک ہے اور ہو نے جننات میں اپنا ٹیکانا بنایا ہے ।”²

ہجّرte ابُو سَعْدٍ الْخُدَّارِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سے ریوایت ہے کہ پ्यارے پ्यارے آکا، مادینے والے مسٹپنگ نے فرمایا کہ ”مرنیجوں کی ڈیادت کیا کرو اور جننیجوں میں شرکت کیا کرو، یہ تعمیل آسیکر کی یاد دیلاتے رہے گے ।”³

(6) اسلامی آماماں نے نماجِ دُرُسْت ن پढنے والوں کے بارے میں وردیدات

(1) ہجّرte ابُو حُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سے ریوایت کرتے ہیں کہ سرکارِ مادینا کا فرمائی ڈبرت نیشان ہے : انسان ساٹ (60) برس تک نماج پڑھتا رہتا ہے لیکن اس کی کوئی نماج

1... معجم الأوسط، 222/3، حدیث: 4396

2... ابن ماجہ، کتاب الجنائز، باب ماجاء في ثواب من عاد مرضا، ص 234، حدیث: 1443

3... مستند امام احمد، حدیث طلق بن علی، 5/61، حدیث: 11481

बारगाहे इलाही में मक्खूल नहीं होती क्यूं कि वोह शख्स रुकूअ़ और सज्दे पूरे तौर से अदा नहीं करता ।¹

(2)... हज़रते तळ्क़ बिन अ़्ली رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ बयान करते हैं कि मैं ने प्यारे नबी ﷺ को फ़रमाते सुना : “अल्लाह पाक उस बन्दे की नमाज़ की तरफ़ नज़र नहीं फ़रमाता जो रुकूअ़ व सुजूद (या’नी सज्दे) में अपनी पीठ सीधी नहीं करता ।”²

(3)... हज़रते उमर फ़ारूके आ’ज़म رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ बयान करते हैं कि दो जहां के सरदार, मक्के मदीने के ताजदार चَلْلَهُ عَلَيْهِ وَاللَّهُ وَسَلَّمَ ने इशाद फ़रमाया : हर नमाज़ी के दाएं बाएं (Right and Left) एक एक फ़िरिश्ता होता है, अगर नमाज़ी पूरे तौर पर नमाज़ अदा करता है तो वोह दोनों फ़िरिश्ते उस की नमाज़ ऊपर ले जाते हैं और अगर ठीक तरीके से अदा नहीं करता तो वोह उस की नमाज़ उस के मुंह पर मार देते हैं ।³

(4)... हज़रत अ़्लियुल मुर्तज़ा शेरे खुदा رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ बयान करते हैं कि सरकारे नामदार, दो जहां के सरदार चَلْلَهُ عَلَيْهِ وَاللَّهُ وَسَلَّمَ ने मुझे हालते रुकूअ़ में किराअत करने से मन्अु किया और इशाद फ़रमाया : ऐ अ़्ली ! नमाज़ में पुश्त (या’नी पीठ) सीधी न करने वाले की मिसाल उस हामिला औरत की तरह है कि जब बच्चे की पैदाइश का वक्त क़रीब आए तो हम्ल गिरा दे, अब न तो वोह हामिला रहे और न ही बच्चे वाली ।⁴

(5)... हज़रते अबू क़तादा رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ से रिवायत है कि सरकारे मदीना का फ़रमाने आलीशान है : “लोगों में बद तरीन चोर वोह है जो अपनी नमाज़ में चोरी करे ।” अर्ज़ की गई : “या रसूलल्लाह ! नमाज़ में चोरी कैसे होती है ?” फ़रमाया : “(इस तरह कि) रुकूअ़ और सज्दे पूरे न करे ।”⁵

हज़रते मुफ्ती अहमद यार खान رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ इस हदीसे पाक के तहत फ़रमाते हैं : मा’लूम हुवा माल के चोर से नमाज़ का चोर बदतर (या’नी ज़ियादा बुरा) है, क्यूं कि माल का चोर अगर

¹ ...التَّرْغِيبُ وَالتَّرْهِيبُ، كِتابُ الصَّلَاةِ، بَابُ التَّرْهِيبِ مِنْ عَدْمِ تَكْوِينِ الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ...الْخُ، ص: 168، حَدِيثٌ: 8

² ...معجمٌ كَبِيرٌ، 407/4، حَدِيثٌ: 8182

³ ...التَّرْغِيبُ وَالتَّرْهِيبُ، كِتابُ الصَّلَاةِ، بَابُ التَّرْهِيبِ مِنْ عَدْمِ اتِّقَانِ الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ، ص: 170، حَدِيثٌ: 15

⁴ ...مسند أبي يعلى، مسند علی بن أبي طالب، 1/115، حَدِيثٌ: 315 | ...مسند أبا إمام أحمد، مسند الانصار، 9/311، حَدِيثٌ: 23284

سج़ा भी पाता है तो (चोरी के माल से) कुछ न कुछ नफ़अ़ भी उठा लेता है मगर नमाज़ का चोर सज़ा पूरी पाएगा, इस के लिये नफ़अ़ की कोई सूरत नहीं। माल का चोर बन्दे का हक़ मारता है जब कि नमाज़ का चोर, अल्लाह पाक का हक़। ये हालत उन की है जो नमाज़ को नाक़िस (ख़ामियों भरी) पढ़ते हैं, इस से वोह लोग दर्से इब्रत हासिल करें जो सिरे से नमाज़ पढ़ते ही नहीं।¹

नोट : रुकूअ़ व सुजूद में पीठ सीधी करने का मतलब ता'दीले अरकान या'नी रुकूअ़, सुजूद, कौमा और जल्सा में कम अज़्य कम एक बार "سُبْحَانَ اللَّهِ" कहने की मिक्दार ठहरना है।

صَلَوٰعَلِي الْحَبِيبِ! صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ

سَبَكُ نَمْبَر 26

مُؤْجُزُّ اُمَّاتُ

1	مَدْنَى كَاهِدَا : سُورَتُل فَلَكُ	2	أَنْجَكَارِ نَمَاجِ : دُعَاءِ مَاسُورَا (رَبَّنَا إِنَّا)
3	تَفْسِيرِ كُورَآن : جِنْكَرِي اَكْسَامِ وَفَجَاهِيلِ	4	نَمَاجِ : نَمَاجِ كَمِ اَهْكَامِ : نَمَاجِ كَمِ مُعْفِسِدَاتِ
5	سُونَتِنْ وَآدَابِ : دِيَادَاتِ كَفَاهِيلِ وَتَرِيكَا	6	إِسْلَاهِ آءِ مَالِ : بَأْ جَمَاعَتِ نَمَاجِ كَمِ اَهْمِمَيَّاتِ

(1) مَدْنَى كَاهِدَا (سُورَتُل فَلَكُ : آيَاتِ 1 تا 5)

مَدْنَى كَاهِدَे के अस्बाक़ में पढ़े गए क़वाइद का इजरा व दुरुस्त मख़ारिज के साथ पढ़ने की मशक़ करें।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تَرَجَمَ اَكْنَجُولِ اِرْفَانِ : اَللَّه के नाम से शुरूअ़ जो निहायत मेहरबान, रहमत वाला है।

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ لِمَنْ شَرِّمَ حَلَقَ لِمَنْ شَرِّغَاسِقِ إِذَا وَقَبَ لِمَنْ شَرِّالْنَفَثَتِ فِي الْعَقَدِ لِمَنْ شَرِّحَاسِدِ إِذَا حَسَدَ

••• •••

1 ... میرआٹول مناجیہ, 2/78 مُلْحَثْبَسَن

तुम फ़रमाओ : मैं सुब्ह के रब की पनाह लेता हूं। उस की तमाम मख़्तूक के शर से। और सख़्त अंधेरी रात के शर से जब वोह छा जाए।

और उन औरतों के शर से जो गिरहों में फूंके मारती हैं। और हःसद वाले के शर से जब वोह हःसद करे।

(2) अज्कारे नमाज़ (दुआए मासूरा)

اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَتَنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَّفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَّقِنَا عَذَابَ النَّارِ

ऐ अल्लाह ! ऐ हमारे रब ! हमें दुन्या में भलाई दे। और हमें आखिरत में भलाई दे और हमें अ़ज़ाबे दोज़ख से बचा।

(3) तफ़्सीरे कुरआन (ज़िक्र की अक्साम व फ़ज़ाइल)

فَادْكُرْنِي أَذْكُرْكُمْ وَأَشْكُرْهُمْ إِلَيْهِ وَلَا تُنْفِرُونَ^{١٥٢}
(ب٢، البقرة: 152)

तरजमए कन्ज़ुल इरफान : तो तुम मुझे याद करो, मैं तुम्हें याद करूंगा और मेरा शुक्र अदा करो और मेरी नाशुक्री न करो।

तफ़्सीरे सिरातुल जिनान जिल्द 1, सफ़्हा 275 पर है कि काएनात की सब से बड़ी ने'मत हुज़रे अक्दस صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ का ज़िक्र करने के बाद अब ज़िक्रे इलाही और ने'मते इलाही पर शुक्र करने का फ़रमाया जा रहा है।

ज़िक्र की अक्साम

ज़िक्र तीन तरह का होता है : (1) ज़बानी (2) क़ल्बी (3) आ'ज़ाए बदन के साथ। ज़बानी ज़िक्र में तस्बीहों तक़दीस, हम्दो सना, तौबा व इस्तग़फ़ार, खुत्बा व दुआ और नेकी की दा'वत वगैरा शामिल हैं। क़ल्बी ज़िक्र में अल्लाह पाक की ने'मतों को याद करना, उस की अ़ज़मतो किब्रियाई और उस की अ़ज़ीम कुदरत के दलाइल में गौर करना दाखिल है नीज़ उलमा का शर्ह मसाइल में गौर करना भी इसी में दाखिल है। आ'ज़ाए बदन के ज़िक्र से मुराद है कि अपने आ'ज़ा से अल्लाह पाक की ना फ़रमानी न की जाए बल्कि आ'ज़ा को इताअते इलाही के कामों में इस्तमाल किया जाए।¹

1...تفسیر صَوَافِی، البقرة، ب٢، تحت الآية 152، 122/1.

ज़िक्र के फ़ज़ाइल

कसीर अहादीस में अल्लाह पाक का ज़िक्र करने के फ़ज़ाइल बयान किये गए हैं, उन में से 10 अहादीस का खुलासा दर्जे जैल है :

- (1) ﷺ अल्लाह का ज़िक्र ईमाने का मिल की निशानी है ।¹
- (2) ﷺ ज़िक्रुल्लाह दुन्या व आखिरत की हर भलाई पाने का ज़रीआ है ।²
- (3) ﷺ ज़िक्रे इलाही अ़्ज़ाबे इलाही से नजात दिलाने वाला है ।³
- (4) ﷺ ज़िक्र करने वाले कियामत के दिन बुलन्द दरजे में होंगे ।⁴
- (5) ﷺ ज़िक्र के हल्के जन्त की क्यारियां हैं ।⁵
- (6) ﷺ ज़िक्र करने वालों को फ़िरिश्ते घेर लेते और रहमत ढांप लेती है ।⁶
- (7) ﷺ शबे कद्र में अल्लाह का ज़िक्र करने वाले को हज़रते जिब्रील दुआएं देते हैं ।⁷
- (8) ﷺ ज़िक्र करने वालों की सोहबत में बैठने वाला भी महरूम नहीं रहता ।⁸
- (9) ﷺ अल्लाह का ज़िक्र करने से शैतान दिल से हट जाता है ।⁹
- (10) ﷺ अल्लाह के ज़िक्र से दिल की सफाई होती है ।¹⁰

① ... سیرا تعلیم جینان، پارہ 2، اول بکرہ، تھوڑل آیا : 152، 1/275

② ... مشکات، کتاب الصلاة، باب القصد في العمل، 1/245، حدیث: 1250

③ ... موطا امام مالک، کتاب القراء، باب ماجاء في ذكر الله تبارك وتعالى، ص 123، حدیث: 501

④ ... شرح السنۃ، کتاب الدعوات، باب فضل ذکر الله ومجالس الذکر، 3/298، حدیث: 1246

⑤ ... ترمذی، کتاب الدعوات، 85-باب، ص 804، حدیث: 3510 ملخصاً

⑥ ... ترمذی، کتاب الدعوات، باب ماجاء في القوم يجلسون... الخ، ص 778، حدیث: 3378

⑦ ... شعب الایمان، باب في الصيام، في ليلة العيد ويومهما، 3/343، حدیث: 3717

⑧ ... مسند امام احمد، مسند المکترين من الصحابة، مسند ابی هریرة، 3/56، حدیث: 7428

⑨ ... بخاری، کتاب التفسیر، سورۃ قل اعوذ برب الناس، ص 1289

⑩ ... مشکات المصابح، کتاب الدعوات، باب ذکر الله والقرب اليه، الفصل الثالث، 1/427، حدیث: 2286

(4) नमाज़ के अहंकाम (नमाज़ के मुफ्सिदात)

- (1) ﴿ मरीज़ की ज़्बान से बे इख्तियार आह ! ऊह निकला नमाज़ न टूटी, यूंही छींक, जमाही, डकार वगैरा में जितने हुरूफ़ मजबूरन निकलते हैं मुआफ़ हैं ।¹
- (2) ﴿ फूंकने में अगर आवाज़ न पैदा हो तो वोह सांस की मिस्ल है और नमाज़ फ़ासिद नहीं होती मगर क़स्दन (जान बूझ कर) फूंकना मकरूह है और अगर दो हुरूफ़ पैदा हों जैसे उफ़, तुफ़ तो नमाज़ फ़ासिद हो गई ।²
- (3) ﴿ खांसी में जब दो दो हुरूफ़ ज़ाहिर हों जैसे अख़ तो मुफ्सिदे नमाज़ हैं, हाँ ! अगर उङ्ग या सहीह मक्सद हो मसलन तबीअत का तक़ाज़ा हो या आवाज़ साफ़ करने के लिये हो या इमाम को लुक़ा देना मक्सूद हो या कोई आगे से गुज़र रहा हो उस को मुतवज्जेर करना हो इन बुजूहात की बिना पर खांसने में कोई मुज़ायक़ा नहीं ।³
- (4) ﴿ मुस्हफ़ शरीफ़ (कुरआने पाक) से या किसी काग़ज़ से या मेहराब वगैरा में लिखा हुवा देख कर कुरआन शरीफ़ पढ़ना (हाँ ! अगर अपनी याद पर पढ़ रहा है और कुरआने पाक या मेहराब पर सिर्फ़ नज़र है तो हरज नहीं, अगर किसी काग़ज़ वगैरा पर आयात लिखी हैं उसे देखा और समझा मगर पढ़ा नहीं इस में भी कोई हरज नहीं) ।⁴
- (5) ﴿ इस्लामी किताब या इस्लामी मज़्मून दौराने नमाज़ जान बूझ कर देखना और इरादतन समझना मकरूह है ।⁵
- (6) ﴿ अ़मले कसीर नमाज़ को फ़ासिद कर देता है जब कि वोह अ़मल नमाज़ के आ'माल में से भी न हो और इस्लाहे नमाज़ के लिये भी न किया गया हो । जिस काम के करने वाले को दूर से देखने से ऐसा लगे कि येह नमाज़ में नहीं है बल्कि अगर गुमान भी ग़ालिब हो कि

١... در المحتار، كتاب الصلاة، باب ما يفسد الصلاة وما يكره فيها، 456/2.

٢... غنية المتملى، كتاب الصلاة، فصل فيما يفسد الصلاة، ص 451

٣... در المحتار، كتاب الصلاة، باب ما يفسد الصلاة وما يكره فيها، 455/2.

٤... در المحتار مع در المحتار، كتاب الصلاة، باب ما يفسد الصلاة وما يكره فيها، 463/2.

٥... فتاوى هندية، كتاب الصلاة، الباب السابع فيما يفسد الصلاة وما يكره فيها، الفصل الأول، 112/1.

نماजٰ مें नहीं तब भी अ़मले कसीर है। और अगर दूर से देखने वाले को शакो शुबा है कि नमाजٰ में है या नहीं तो अ़मले क़लील है और नमाजٰ ف़ासिद न हुई।¹

(7) ↩ जैसे आज कल बा'ज़ वीडियोज़ में देखा जाता है कि बा'ज़ लोग रुकूअ़ में आते जाते बच्चों को उठाते उतारते हैं। सज्दे से उठ कर कियाम में जाते हुए फिर बच्चे को उठाना अगर येह अ़मले कसीर के साथ हो या'नी देखने वाला कहे कि येह तो बच्चे के साथ ही खेल रहा है न कि नमाजٰ पढ़ रहा है तो नमाजٰ टूट गई। अगर अ़मले कसीर के साथ न हो तो नमाजٰ हो गई। अगर बच्चा खुद ब खुद लिपट जाए उतर जाए तो भी नमाजٰ हो जाएगी।

(8) ↩ दौराने नमाजٰ कुरता या पाजामा पहनना या तहबन्द बांधना।²

(9) ↩ दौराने नमाजٰ सत्र खुल जाना और इसी ह़ालत में कोई रुक्न अदा करना या तीन बार سُبْحَانَ اللَّهِ कहने की मिक़दार वक़्फ़ा गुज़र जाना।³

(10) ↩ मा'मूली सा भी खाना या पीना मसलन तिल बिगैर चबाए निगल लिया या क़तरा मुंह में गिरा और निगल लिया।⁴

(5) سُنْنَتِ وَ آدَابِ 《इयादत के फ़ज़ाइल व तरीक़ा》

هُجُرَتِ اننس رضي الله عنه سे رिवायत है कि نُور के पैकर, तमाम नवियों के सरवर ने فَرِمाया कि जिस ने अच्छे तरीके से वुजू किया और सवाब की उम्मीद पर अपने किसी मुसल्मान भाई की इयादत की उसे जहन्म से सत्तर साल के फ़ासिले तक दूर कर दिया जाएगा।⁵

प्यारे प्यारे इस्लामी भाइयो ! जब भी किसी मरीज़ की इयादत के लिये जाना हो तो मरीज़ से अपने लिये दुआ लाज़िमी करवानी चाहिये कि मरीज़ की दुआ रद नहीं होती चुनान्चे

1... در مختار، کتاب الصلاة، باب ما يفسد الصلاة وما يكره فيها، 2/464.

2... غنية المعلم، کتاب الصلاة، فصل فيما يفسد الصلاة، ص 452.

3... در مختار، کتاب الصلاة، باب ما يفسد الصلاة وما يكره فيها، 2/467.

4... در المختار مع در المختار، کتاب الصلاة، باب ما يفسد الصلاة... الخ، مطلب المواضع التي لا يجب... الخ، 2/462.

5... ابو داود، کتاب الجنائز، باب في فضل العيادة، ص 500، حديث: 3097.

ہجڑتے **ابنے ابُبَّا اس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ** سے ریوایت ہے کہ ہم بے کسون کے مددگار نے فرمایا کہ ماریجٰ جب تک تندو رست نہ ہو جائے تو اس کی کوئی دعاء رد نہیں ہوتی ।¹

ہجڑتے **ڈمِر بینِ خُتَّاب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ** سے ریوایت ہے کہ ہوسنے اخْلَاقُ کے پैکر، نبیتے رحمت نے فرمایا کہ “جب تुम کسی ماریجٰ کے پاس آओ تو اس سے اپنے لیے دعاء کی دارخواست کرو کیونکہ اس کی دعاء فیرشتوں کی دعاء کی ترह ہوتی ہے ।”²

پ्यारे پ्यारے اسلامी بھائیو ! جب کسی ماریجٰ کی دیعا دات کو جا اए تو ماریجٰ کے لیے بھی دعاء کرئے । ایک دعاء ہدیسے مубارکا مें تا’لیم فرمائی گई ہے، ہو سکے تو یہ دعاء ہی پढ़ لें । **ہجڑتے ابنے ابُبَّا اس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ** سے ریوایت ہے کہ نور کے پैکر، تماام نبیتے کے سردار نے فرمایا کہ جس نے کسی اسے ماریجٰ کی دیعا دات کی جس کی مaut کا وکٹ کریں ن آیا ہو اور سات مرتبہ یہ الفکار کہے تو اللّاہ پاک اسے اس مارجٰ سے شفاف ابھی فرمائے گا : میں ابُجُمَت وَاللَّهُ أَعْظَمُ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ أَنْ يَشْفِيَكَ ترجما : میں ابُجُمَت والے، ابھی ابُجُمَت کے مالیک اللّاہ پاک سے تیرے لیے شفاف کا سُوال کرتا ہوں ।³

ہجڑتے **ابُبُدُلّاہ بینِ ابُبَّا اس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ** فرماتے ہیں کہ دیعا دات کی سُننات یہ ہے کہ ماریجٰ کے پاس ٹوڈی دیر بیٹا جائے اور شور کم کیا جائے ।⁴

نبیتے کریم نے فرمایا کہ بیمار کی دیعا دات بس اتنی دیر ہوئی چاہیے جیسا کہ اتنی دیر کو دو مرتبہ دوہنے کے درمیانی وکٹے میں لگاتی ہے (یا نی ٹوڈی سی دیر) । اسی ترہ سرید بین مسحیب **رضِيَ اللَّهُ عَنْهُ** نے فرمایا کہ اپنے لئے ترین دیعا دات وہ ہے جس میں بیمار پورسی کرنے والے جلدی ٹھکرائے جائے ।⁵

فَرْمَانَ مُسْتَفْأِيَ : **اللَّهُ أَعْلَمُ** پاک اس پر رہنم فرمائے جو سُبھ کی نماجٰ

۱...شعب الانیمان، باب فی الصبر علی المصائب، 210/7، حدیث: 10029

۲...ابن ماجہ، کتاب الجنائز، باب ماجاء فی عيادة المريض، ص234، حدیث: 1441

۳...ابوداؤد، کتاب الجنائز، باب الدعاء للمرتضى عند العيادة، ص502، حدیث: 3106

۴...مشکات، کتاب الجنائز، باب عيادة المريض وثواب المرض، 303/1، حدیث: 1589

۵...شعب الانیمان، باب فی عيادة المريض، 543/6، حدیث: 9221

पढ़ कर अल्लाह की रिज़ा व खुशनूदी और आखिरत के (बेहतरीन अन्जाम और सवाब) के हुसूल के लिये किसी मरीज़ की इयादत करने के लिये जाए तो अल्लाह पाक उस के लिये हर क़दम के बदले एक नेकी लिख देता है, एक गुनाह मुआफ़ फ़रमा देता है और जब वोह मरीज़ के पास बैठता है तो अंग्रे सवाब (के समन्दर) में गर्क हो जाता है।¹

हज़रते सलमान رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ नविय्ये करीम صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ का येह इर्शाद नक़्ल फ़रमाते हैं :
जिस ने मरीज़ को वोह चीज़ खिलाई जिस की उसे ख़्वाहिश थी, अल्लाह पाक उसे जनत के फल खिलाएगा ।²

ऐ हमारे प्यारे अल्लाह पाक ! हमें इयादत की सुन्नत पर भी अमल की तौफीक अता फ़रमा ।

أَمِينٌ بِجَاهِ الْبَعِيْدِ الْأَكْمِينِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَاللَّهُ وَسَلَّمَ

(6) इस्लाहे आ 'माल (बा जमाअत नमाज़ की अहमिय्यत)

शैखे तरीक़त, अमीरे अहले सुन्नत, हज़रते अल्लामा मौलाना मुहम्मद इल्यास अत्तार क़ादिरी رحمۃ اللہ علیہ अपनी किताब “फैज़ाने नमाज़” में लिखते हैं कि अल्लामा सच्चिद महमूद अहमद رज़वी رحمۃ اللہ علیہ फ़रमाते हैं : हर आक़िल, बालिग, हुर (या’नी आज़ाद) और क़ादिर (या’नी जो कुदरत रखता हो) मुसल्मान (मर्द) पर जमाअत से नमाज़ पढ़ना वाजिब है और बिला उँग्र (या’नी बिगैर किसी मजबूरी के) एक बार भी जमाअत छोड़ने वाला गुनहगार है और कई बार तक फ़िस्क है बल्कि एक जमाअते उलमा जिन में इमाम अहमद बिन हम्बल رحمۃ اللہ علیہ भी शामिल हैं, वोह जमाअत को फ़र्ज़े ऐन क़रार देते हैं। अगर फ़र्ज़े ऐन न माना जाए तो इस के वाजिब व ज़रूरी होने में तो शुबा ही नहीं है। हुज़ूर सच्चिद आलम مصلَّى اللہ علیہ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ का उम्मी अमल येह ही था कि आप फ़र्ज़ नमाजें बा जमाअत अदा फ़रमाते इल्ला (या’नी मगर) येह कि कोई मजबूरी पेश आ जाती |³

हज़रते अबू सईद खुदरी رضي الله عنه बयान करते हैं कि अल्लाह पाक के आखिरी रसूल
का फरमाने आलीशान है : “जब बन्दा बा जमाअत नमाज पढे फिर अल्लाह पाक से

¹ ...شعب اليمان، ياب في عيادة المريض، 533/6، حدیث: 9178.

③ ... फुयूजुल बारी, 3/297 ब तगःव्युरे कळील

5983... معجم کیر، 3/569، حلیث: 2

अपनी हाजत (या'नी ज़रूरत) का सुवाल करे तो अल्लाह पाक इस बात से हया फ़रमाता है कि बन्दा हाजत पूरी होने से पहले वापस लौट जाए।”¹

ऐ आशिक़ाने नमाज़ ! बेशक हाजत पूरी होने के लिये सलातुल हाजत पढ़ना और दीगर अवरादो वज़ाइफ़ करना बहुत अच्छी बात है मगर जमाअत से फर्ज़ नमाज़ अदा कर के अपनी हाजत के लिये दुआ मांगना येह बेहतरीन अमल है ।

फरमाने मुस्तफ़ा ﷺ है : मर्द की नमाज़ मस्जिद में जमाअत के साथ, घर में और बाजार में पढ़ने से पच्चीस (25) दरजे जाइद है ।²

سہابیؓ اُنہیں سہابیؓ حجراً تھے اُبودللہؓ بین عمرؓ سے ریوایت ہے، تاجدار مدنیاؓ فرماتے ہیں: "نمازِ با جماعت تک پڑنے سے سنتائیس (27) درجے بढ کر ہے!"³

हज़रत इमामे आ'ज़म अबू हनीफा^{رَحْمَةُ اللّٰهِ عَلٰيْهِ} के दोनों अज़ीम शागिर्द हज़रते इमाम अबू यूसुफ^{رَحْمَةُ اللّٰهِ عَلٰيْهِ} व हज़रते इमाम मुहम्मद^{رَحْمَةُ اللّٰهِ عَلٰيْهِ} के शागिर्दें रशीद हज़रते मुहम्मद बिन समाअ^{رَحْمَةُ اللّٰهِ عَلٰيْهِ} ने एक सो तीन (103) बरस की उम्र पाई, आप रोज़ाना दो सो (200) रकअत नमाज़ नफ़्ल पढ़ा करते थे।⁴ और नमाज़े बा जमाअत के जज्बे का येह आलम था कि आप फ़रमाते हैं : मुसल्सल चालीस बरस तक मेरी एक मरतबा के इलावा कभी तकबीरे ऊला फ़ैत नहीं हुई। मेरी बालिदा का इन्तिकाल जिस दिन हुवा उस दिन एक वक्त की जमाअत छूट गई तो मैं ने इस ख़्याल से कि जमाअत की नमाज़ का पच्चीस (25) गुना सवाब मिलता है वोही नमाज़ मैं ने अकेले पच्चीस (25) मरतबा पढ़ी, फिर मुझे कुछ गुनूदगी (या'नी ऊंघ) आ गई तो किसी ने ख़्बाब में आ कर कहा : “पच्चीस नमाजें तो तुम ने पढ़ लीं मगर फिरिश्तों की आमीन का क्या करोगे ?”⁵

صَلُّوا عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَى الْحَبِيبِ!

١... حلية الاولياء، مسعود بن كدام، 7/299، رقم: 10591

² ... بخارى، كتاب الإذان، باب فضل صلاة الجماعة، ص 224، حديث: 647.

³ ... بخاري، كتاب الأذان، باب فضل صلاة الجمعة، ص 223، حديث: 645.

4 ...قارئ يخليه ملأ، رقم 921، محمد بن سلمان، 404/2

5...مذبالتذهب، 4/581

सबक़ नम्बर 27

मौजूदात

1	मदनी क़ाइदा : सूरतुल्लहब	2	अज़्कारे नमाज़ : दुआए कुनूत
3	तप़सीरे कुरआन : तौबा की बरकात	4	नमाज़ के अहकाम : नमाज़ के मुफिसदात
5	सुन्नतें व आदाब : अंगूठी के मुतअल्लिक मदनी फूल	6	इस्लाहे आ'माल : नमाज़ की बरकात

(1) मदनी क़ाइदा (सूरतुल्लहब : आयत 1 ता 3)

मदनी क़ाइदे के अस्वाक़ में पढ़े गए क़वाइद का इजरा व दुरुस्त मख़ारिज के साथ पढ़ने की मशक़ करें।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

तरजमए कन्जुल इरफान : अल्लाह के नाम से शुरूअ़ जो निहायत मेहरबान, रहमत वाला है।

تَبَّعَ يَدَآءِي لَهُبِ وَتَبَّطَ مَا أَغْنَى عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ بِهِ
سَيَصْلِي نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ

अबू लहब के दोनों हाथ तबाह हो जाएं और वोह तबाह हो ही गया। उस का माल और उस की कर्माई उस के कुछ काम न आई। अब वोह शो'लों वाली आग में दाखिल होगा।

(2) अज़्कारे नमाज़ (दुआए कुनूत)

أَللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَعِينُكَ وَنُسْتَغْفِرُكَ وَنُؤْمِنُ بِكَ
وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْكَ وَنُثْنِي عَلَيْكَ الْخَيْرَاتِ

ऐ अल्लाह पाक ! हम तुझ से मदद चाहते हैं और तुझ से बाखिश मांगते हैं और तुझ पर ईमान लाते हैं। और तुझ पर भरोसा रखते हैं और तेरी बहुत अच्छी ता'रीफ़ करते हैं।

(3) تفسیر کورआن 《توبہ کی برکات》

فَلَمْ يُكْفِرْ مَنْ أَنْذَلْنَا عَلَيْهِ الْمُؤْمِنِينَ إِنَّهُ كَانَ غَافِرًا

(ب) 29، الوح: 10

تارجمہ اکنڈوں اور فکر کا نام : تو میں نے کہا : (ऐ لوگو !)

اپنے رہ سے مुआفی مانگو، بےشک وہ بड़ا مुआف
فرمانے والा ہے ।

تفسیر سیرا تعلیم جیاناں جیل د 10، سफہ 365 پر ہے کہ یہاں سے یہہ باتا یا گیا ہے کہ
ہجڑتے نہ ہے علیہ السلام نے اپنی کوئی کو تاریخ دیتا کر بھی اللہا ہ کریم کی بارگاہ میں
کوئی شرک سے توبہ کرنے کی دعا کی، چنانچہ اس آیت اور اس کے بادشاہی دو آیات
کا خुالا سا یہہ ہے کہ ہجڑتے نہ ہے علیہ السلام کی کوئی لامبے ارسیں تک آپ کو
ڈھونڈتا رہی تو اللہا ہ پاک نے اسے باریش رکھ دی اور چالیس سال تک اس کی اورتیوں کو
بآنج کر دیا، اس کے مالہ لہلاک ہو گئے اور جانوار مار گئے، جب اس کا یہہ ہاں ہو گیا تو
ہجڑتے نہ ہے علیہ السلام نے اسے فرمایا : “� لوگو ! ہم اپنے رب کریم کے ساتھ کوئی شرک
کرنے پر اس سے معاافی مانگو اور اللہا ہ پاک پر ایمان لے کر اس سے مانیکرنا تلب کرو
تاکہ اllerah پاک ہم پر اپنی رہنمتوں کے دروازے خول دے کیونکہ اllerah پاک کی ایسا ایسی
اور یہادت میں مشرک ہونا خیری بركت اور وعس ایسے ریسک کا سبق ہوتا ہے اور کوئی سے دنیا
بھی برباد ہو جاتی ہے، بےشک اllerah پاک اسے بड़ا معااف فرمانے والा ہے جو (سچے دل سے)
اس کی بارگاہ میں رجوع کرے، اگر ہم توبہ کر لے گے اور اllerah پاک کی وحدانیت کا
یکرار کر کے سیکھیں اس کی یہادت کرے گے تو وہ ہم پر موسلا دھار باریش بھے جے گا اور مال اور
بیٹوں میں یہاں سے تعمیری مدد کرے گا اور تمہارے لیے باغاٹ بنانا دے گا اور تمہارے لیے نہرے
بنانے گا تاکہ اس سے ہم اپنے باغاٹ اور خشتیوں کو سے راب کرے ।”¹

یہہ سے ماں لوم ہو گی کہ اllerah پاک کی بارگاہ میں یہی فکر کرنے اور اپنے گوناہوں
سے توبہ کرنے سے بے شمار دینی اور دنیوی فکر ایسے ہوتے ہیں । یہی فکر کرنے کے بارے میں
ایک اور مکالم پر اllerah پاک یہی فکر کرتا ہے :

...تفسیر طبری، ب 29، نوح، حجت الآلیہ: 10، 247/12، 1

وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أُو يُظْلَمْ نَفْسَهُ لَمْ يَسْتَغْفِرْ
اللَّهُ يَعِدُ اللَّهَ عَفْوًا رَّحْمَنًا

(بٌ، النساء: 110)

और इशाद फ़रमाया :

وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ

(بٌ، الانفال: 33)

और इशाद फ़रमाया :

وَأَنِ اسْتَغْفِرْ فَوَارَبِكُمْ لَمْ تُبُوْ إِلَيْهِ يُسْتَعْلَمْ
مَتَاعًا حَسَنًا إِلَى آجِلٍ مُّسَيًّا

(بٌ، هود: 3)

तरजमए कन्जुल इरफ़ान : और जो कोई बुरा काम करे या अपनी जान पर जुल्म करे फिर अल्लाह से मग़िक़रत त़लब करे तो अल्लाह पाक को बख़्शने वाला मेहरबान पाएगा ।

तरजमए कन्जुल इरफ़ान : और अल्लाह उन्हें अ़ज़ाब देने वाला नहीं जब कि वोह बख़्शाश मांग रहे हैं ।

तरजमए कन्जुल इरफ़ान : और येह कि अपने रब से मुआफ़ी मांगो फिर उस की तुरफ़ तौबा करो तो वोह तुम्हें एक मुकर्रा मुद्दत तक बहुत अच्छा फ़ाएदा देगा ।

हज़रते अब्दुल्लाह बिन अब्बास رضي الله عنهما سे रिवायत है, رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سे इशाद फ़रमाया : जिस ने इस्तिग़फ़ार को अपने लिये ज़रूरी क़रार दिया तो अल्लाह पाक उसे हर ग़म और तक्लीफ़ से नजात देगा और उसे ऐसी जगह से रिज़क अ़ता फ़रमाएगा जहां से उसे वहमो गुमान भी न होगा ।¹

(4) نماजٌ के अहकाम *(نماजٌ के मुफ़िसदात)*

(1) ﴿ نماजٌ شुरूअُ کرنे से पहले ही कोई चीज़ दांतों में मौजूद थी उसे निगल लिया तो अगर वोह चने के बराबर या उस से ज़ियादा थी तो नماजٌ ف़اسिद हो गई और अगर चने से कम थी तो मकरूह ।²

(2) ﴿ نماजٌ से क़ब्ल कोई मीठी चीज़ खाई अब उस के अज्ञा मुंह में बाक़ी नहीं सिर्फ़ लुआवे

1...ابن ماجہ، کتاب الادب، باب الاستخفاف، ص 612، حدیث: 3819

2...فتاویٰ هندیہ، کتاب الصلاة، باب السابع فيما يفسد الصلاة وما يكره فيها، الفصل الاول، 113/1

دہن میں کوچھ اسسر رہ گیا ہے اس کے نیگل نے سے نماج فاسید ن ہوگی ।¹

(3) مُنْهٗ مِنْ شَكَرَ وَغَرَّاً هُوَ كِيْ بَعْلَ كَرَ حَلْكَ مِنْ پَهْنَصَتِيْ هُوَ، نَمَاجُ فَاسِدٌ هُوَ غَرْبٌ ।²

(4) دَانْتُونَ سَهْ خُونَ نِيكَلَا اَغَرَ ثُوكَ غَالِبَ هُوَ تَوَ نِيگَلَنَ سَهْ نَمَاجُ فَاسِدٌ هُوَ هَوَگِي । اُؤرَ خُونَ غَالِبَ هُوَ تَوَ نَمَاجُ فَاسِدٌ هُوَ جَاءَگِي ।³ (گلاب کی اعلامت یہ ہے کہ حلک میں جا اکھا مہسوس ہوا تو نماج فاسید ہو گری । نماج توڈنے میں جا اکھے کا اور وujū طوٹنے میں رنگ کا اپنیتباہر ہے । وujū اس وکٹ طوٹتا ہے جب ثوک سुखہ ہو جائے ।)⁴

(5) بِيْغَيْرِ كِيسَيِيْ تِزْجَرَ كَيْ سَيَنَهَ كَيْ سَمَسَتِيْ كِبَلَهَا سَهْ 45 دَرَجَاهَا يَا إِسَ سَهْ جِيَادَا فَيَرَنَا نَمَاجُ كَوَ تَوَدَّ دَيَگَا، اَغَرَ كَوَيْرَ تِزْجَرَ هُوَ تَوَ نَمَاجُ نَهَيْنَ طَوَتَگِي । جَيْسَهَ وujū طوٹ جانے کا گومان ہوا اور مُنْهٗ فَيَرَنَا ہی یا کی گومان کا گلتو ہونا جاہیر ہوا تو اگر مسجد سے خارج ن ہوا ہو تو نماج نہیں طوٹے گی ।⁵

(6) سَانَپَ، بِيَلَهُ كَوَ مَارَنَ سَهْ نَمَاجُ نَهَيْنَ طَوَتَتِيْ جَبَ كَيْ نَ 3 كَدَمَ چَلَنَا پَدَّهَ نَ 3 جَرْبَ كَيْ هَاجَتَ ہَوَ وَرَنَا نَمَاجُ فَاسِدٌ هُوَ جَاءَگِي ।⁶

(7) پَيْ دَرَ پَيْ تَيَنَ بَالَ عَخَدَهَ يَا تَيَنَ جَوَانَ مَارَهَ يَا اَكَهَيَ جَوَنَ كَيْ تَيَنَ بَارَ مَارَ نَمَاجُ جَاتِيَ رَهَيَ اَغَرَ پَيْ دَرَ پَيْ نَ ہَوَ تَوَ نَمَاجُ فَاسِدٌ نَ ہَوَى مَارَ مَكْرُهٗ ہَوَ ।⁷

(8) اَكَ رُكَنَ (کیام، رکوع، سجدا وغیرہ) میں 3 بار ہو جانے سے نماج فاسید ہو جاتی ہے یا'نی یعنی کی ہو جانہا فیر ہاثہ ہٹا لیا فیر ہو جانہا فیر ہاثہ ہٹا لیا یہہ دو بار ہوا اگر اب اسی ترہ تیسرا بار کیا تو نماج جاتی رہی । اگر اک بار ہاثہ رکھ کر

1...فتاوی هندیہ، کتاب الصلاۃ، الباب السابع فيما یفسد الصلاۃ وما یکرہ فیها، الفصل الاول، 113/1

2...فتاوی هندیہ، کتاب الصلاۃ، الباب السابع فيما یفسد الصلاۃ وما یکرہ فیها، الفصل الاول، 113/1

3...فتاوی هندیہ، کتاب الصلاۃ، الباب السابع فيما یفسد الصلاۃ وما یکرہ فیها، الفصل الاول، 113/1

4... بہارے شاریعیت، 1/610، ہیسٹا : 3

5...در مختار، کتاب الصلاۃ، باب ما یفسد الصلاۃ وما یکرہ فیها ص 86

6...فتاوی هندیہ، کتاب الصلاۃ، الباب السابع فيما یفسد الصلاۃ وما یکرہ فیها، الفصل الاول، 114/1

7...غنیۃ المتممی، مفسدات الصلاۃ، ص 448

चन्द बार हरकत दी तो येह एक ही मरतबा खुजाना कहा जाएगा ।¹

(9) ﴿ तबीराते इन्तिक़ालात में अल्लाहु अक्बर के अलिफ़ को दराज़ (लम्बा) किया या'नी आल्लाहु या आक्बर कहा या “ب” के बा’द अलिफ़ बढ़ाया “अक्बार” कहा तो नमाज़ फ़ासिद हो गई और अगर तबीरे तहरीमा में ऐसा हुवा तो नमाज़ शुरूअ़ ही न हुई ।²

(10) ﴿ किराअत या अ़ज़कारे नमाज़ में ऐसी ग़लती जिस से मा’ना फ़ासिद हो जाएं नमाज़ फ़ासिद हो जाती है ।³

(5) سُونَّتَنَّ وَ آدَابَ ﴿अंगूठी के मुतअ़्लिक मदनी फूल﴾

(1) ﴿ मर्द को सोने की अंगूठी पहनना हराम है । سُल्ताने दो जहान, रहमते आलमिय्यान نے (मर्द को) सोने की अंगूठी पहनने से मन्त्र फ़रमाया ।⁴

(2) ﴿ (ना बालिग) लड़के को सोने चांदी का ज़ेवर पहनना हराम है और जिस ने पहनाया वोह गुनहगार होगा ।⁵

(3) ﴿ लोहे की अंगूठी जहन्मियों का ज़ेवर है ।⁶

(4) ﴿ मर्द के लिये वोही अंगूठी जाइज़ है जो मर्दों की अंगूठी की तरह हो या'नी सिर्फ़ एक नगीने की हो और अगर उस में (एक से ज़ियादा या) कई नगीने हों तो अगर्चें वोह चांदी ही की हो, मर्द के लिये ना जाइज़ है ।⁷

(5) ﴿ (मर्द को) बिगैर नगीने की अंगूठी पहनना ना जाइज़ है कि येह अंगूठी नहीं छल्ला है ।

(6) ﴿ हुरूफ़ मुक़त्त़आत की अंगूठी पहनना जाइज़ है मगर हुरूफ़ मुक़त्त़आत वाली अंगूठी बिगैर वुजू पहनना और छूना या मुसाफ़हे के वक्त हाथ मिलाने वाले का उस अंगूठी को बे वुजू छू जाना जाइज़ नहीं ।

١... غَنِيَةُ الْمُتَّعِلُ، مَفْسِدَاتُ الصَّلَاةِ، ص 448

٢... دِرِيختارِ معِيدِ المحتار، کتاب الصلاة، باب ما يفسد الصلاة ويكره فيها، مطلب: في مشى الصلاة، 473/2.

٣... بخارى، کتاباللباس، باب خواتيم الذهب، ص 1475، حدیث: 5863، حدیث: 3

٤... ترمذی، کتاباللباس، باب ما جاء في الخاتم الحديدي، ص 445، حدیث: 1785، مأخوذاً

٥... دِرِيختارِ معِيدِ المحتار، کتاب المظرو والاباحة، فصل في اللبس، 598/9

٦... ترمذی، کتاباللباس، باب ما جاء في الخاتم الحديدي، ص 445، حدیث: 1785، مأخوذاً

٧... دِرِيختارِ معِيدِ المحتار، کتاب المظرو والاباحة، فصل في اللبس، 897/9

- (7) **इसी तरह मर्दों के लिये एक से ज़ियादा (जाइज़ वाली) अंगूठी पहनना या (एक या ज़ियादा) छल्ले पहनना भी ना जाइज़ है कि येह (छल्ला) अंगूठी नहीं। औरतें छल्ले पहन सकती हैं।¹**
- (8) **(मर्द को) चांदी की एक अंगूठी एक नगीने वाली जिस का वज्न साढ़े चार माशे (या'नी चार ग्राम 374 मिली ग्राम) से कम हो, पहनना जाइज़ है।²**
- (9) **ईदैन में अंगूठी पहनना मुस्तहब है।³**

(6) इस्लाहे आ 'माल 《नमाज़ की बरकात》

नमाज़ की नक़्ल करने वाले डाकू गिरिफ्तारी से बच गए

कहा जाता है : एक मरतबा डाकूओं की एक टीम किसी मालदार आदमी के मकान में डाका डालने की ग़रज़ से जा घुसी, इत्तिफ़ाक़न मालदार आदमी की आंख खुल गई, उस ने शोर मचा दिया, अहले महल्ला जाग पड़े और डाकू घबरा कर भाग पड़े, महल्ले वालों ने उन का पीछा किया, डाकू आगे आगे भाग रहे थे और पीछे पीछे लोग आ रहे थे। रास्ते में डाकूओं को एक मस्जिद नज़र आई, फौरन मस्जिद में दाखिल हो गए और झूटमूट नमाज़ पढ़ने लगे ! लोग भी उन को तलाश करते हुए मस्जिद तक आए, देखा कि चन्द आदमी नमाज़ में मसरूफ़ हैं, इन के इलावा मस्जिद में कोई नहीं, कहने लगे कि अफ़सोस ! डाकू कहीं निकल गए। चुनान्चे वोह लोग नाकाम वापस लौट गए। येह देख कर डाकूओं का सरदार अपने डाकू साथियों से बोला : अगर आज हम झूटमूट नमाज़ की सूरत न बनाते तो ज़रूर पकड़ लिये जाते, सिर्फ़ झूटमूट नमाज़ की सूरत इस्खियार करने की येह बरकत है कि हम ज़िल्लतो रुस्वाई से बच गए, अगर हम हकीक़त में नमाज़ को दुरुस्त तौर पर अपना लें तो अल्लाह पाक हमें दोज़ख की मुसीबत से भी बचा लेगा, इस लिये मैं तो आज से लूटमार से तौबा करता हूँ और अल्लाह पाक की ना फ़रमानी की आदत छोड़ता हूँ। उस के साथी कहने लगे : ऐ हमारे सरदार ! जब आप ने तौबा कर ली तो फिर हम भी क्यूँ पीछे रहें ! हम भी आप के साथ तौबा में शरीक हो जाते हैं। चुनान्चे तमाम डाकूओं ने सच्चे दिल से तौबा की और उन का शुमार परहेज़ गार लोगों में होने लगा।⁴

1 ... بَهَارَةٌ شَرِيكٌ لَّهُ، كِتَابُ الْحَظْرَ وَالْإِبَاحةِ، فَصْلُ فِي الْلِّبَسِ، 3/428، هِسْسَا : 16

2 ... در بختار مع زد المختار، كتاب الحظر والإباحة، فصل في اللبس، 896/9

4 ... فَجَانِي نَمَاجِزُ، س. 46

3 ... فتاوى هندية، كتاب الصلاة، الباب السابع عشر في صلاة العيددين، 165/1

اُشیکے مجاہذی کی اُجیب ہیکایت

”نماجِ بُرائیوں سے بچاتی ہے“ کے بارے مें گھر رتے اُبُرُہمَان سफَّاری رحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ اُجیب ہے اُجیب کے گھر رتے بیان فرماتے ہیں جس کا خُلسا یہ ہے : اک شاخِ کسی اُرط پر اُشیک ہو گیا، آسیکر کار ہمیت کر کے اس نے اک خُٹ میں اس اُرط پر اپنے دشک کا ڈھار کر دیا । وہ خُٹ نہیا یت شریف خاندان سے تاُلُوك رختی ہی، خُٹ پا کر پرے شان ہو گیا چونکی شادی شुدا بھی ہی، کوچ سوچ سماں کر وہ خُٹ اپنے شوہر کی خدمت میں پے ش کر دیا । اس کا شوہر اک مسجد کا امام ہا اور نہیا یت پرہے ج گار ہونے کے ساتھ ساتھ کافی سماں دار بھی ہا، اسے اپنی جو جا پر پورا اے ’تماد (یا’ نی برسا) ہا । لیہا جا اس خُٹ کے جواب میں اپنی جو جا ہی کی ما ریفٹ اس نے یہ جواب دلوا یا کی ”فُلَانْ مسجد میں فُلَانْ امام کے پیچے بیلہ ناگا چالیس (40) دن پانچوں نماجِ بآ جما اُت ادا کرو، فیر آگے دے خوا جا اگا ।“ اس ”اُشیک“ نے پابندی سے نماجِ بآ جما اُت شروع کر دی । جو جو دن گھر رتے گا اس نماجِ بآ کی برکتے اس پر جاہیر ہوتی چلی گی । جب چالیس (40) دن گھر رتے گا تو اس کے دل کی دُنیا ہی بدل چکی ہی چونا نچے اس نے یہ پیغام بے ج دیا : (مُهَمَّةٌ رَّبِّكَ نَمَاءُكَ الْمُنْكَرِ) (الْحُمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) (یا’ نی رسم اُجیم نے اپنے ارشاد میں بیلکل سچ فرمایا) :

إِنَّ الصَّلَاةَ تَسْلِي عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ

تَرْجِمَةِ كَنْجُولِ إِرْفَان : بَشَّاكِ نَمَاءُ بَهْرَاءِ

اوَرْ بُرَى بَاتُونَ سَرَكَتَی ہے ।¹

صَلُوٰعَلَى الْحَبِيبِ ! صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ

(پ 21، العنكبوت: 45)

سبق کے نمبر 28

ماؤں اُبھا

1	مَدْنَىٰ كَعْدَادًا : سُورَتُ لِلْهَبَّ	2	أَجْكَارَهُ نَمَاجِزٌ : دُعَاءُهُ كُونُوتٌ
3	تَفْسِيرَهُ كُورَآنٌ : تَوْبَةُ الْمُؤْمِنِ	4	نَمَاجِزٌ كَيْفَيَّاتُهُ تَحْرِيمِيَّةٌ
5	سُونَنٌ وَآدَابٌ : أَنْجُوْثَى كَيْفَيَّاتُهُ مُعْتَدِلَةٌ	6	إِسْلَامٌ آمَالٌ : نَمَاجِزٌ مِنْ غُنَاهٍ مُعْذَابٌ

(1) مَدْنَىٰ كَعْدَادًا (سُورَتُ لِلْهَبَّ : آيَاتُ 1 تا 5)

مَدْنَىٰ كَعْدَادًا کے اس سُورَت کے میں پढے گئے کَعْدَاد کا ایجاد وَ تَوْبَةَ الْمُؤْمِنِ کے ساتھ پढنے کی مشکل کروں ।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تَرجمہ کرنے والے ایڈٹر : عَلَّمَ اللَّهُ عَزَّ ذِيْلَهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَسَلَّمَ

تَبَّأْتَ يَدَآءِي لَهَبٍ وَتَبَّأْتَ مَا أَغْنَى عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَتْ طَسِيْصُلِي نَارًا
 ذَاتَ لَهَبٍ وَأُمَرَأَتُهُ طَحَّالَةُ الْحَطَبِ فِي جِيدِيَا هَاجِلُ مِنْ مَسِيلٍ

ابو لَهَبَ کے دُو نوں ہا� تباہ ہو جائے اور وہ تباہ ہو ہی گیا । اُس کا مال اور اُس کی کمایہ اُس کے کوچ کام ن آئی । اب وہ شو'لؤں والی آگ میں دا�یل ہو گی । اور اُس کی بیوی لَهَبَیَّوں کا گڈا ٹھانے والی ہے । اُس کے گالے میں خجور کی چال کی رسمی ہے ।

(2) أَجْكَارَهُ نَمَاجِزٌ (دُعَاءُهُ كُونُوتٌ)

أَللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَغْفِرُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ
 عَلَيْكَ الْخَيْرَ طَوْشَكَ وَلَا نُكْفُرُكَ وَلَا نُخْلِعُكَ وَلَا نُتَرُكُكَ مَنْ يَفْجُرُكَ أَللَّهُمَّ
 إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَلَكَ نُصَلِّي

ऐ अल्लाह पाक ! हम तुझ से मदद चाहते हैं और तुझ से बरिखाश मांगते हैं और तुझ पर ईमान लाते हैं और तुझ पर भरोसा रखते हैं और तेरी बहुत अच्छी ता'रीफ करते हैं । तेरा शुक्र करते हैं और तेरी नाशुक्री नहीं करते और अलग करते और छोड़ते हैं उस शख्स को जो तेरी ना फ़रमानी करे । ऐ अल्लाह पाक ! हम तेरी ही इबादत करते और तेरी ही लिये नमाज़ पढ़ते हैं ।

(3) تفسیر کورआن «توبہ کے فحذال»

يَا إِيَّاهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُبُوّبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً
صُوحَّا
(ب، التحرير: 28)

تارجمہ کanjul iqrān : اے ایمان والوں ! اللہاہ کی ترکہ اسی توبہ کرو جس کے با'د گوناہ کی ترکہ لائٹنا نہ ہو ।

تفسیر سیراتوعلیٰ جینان جلد 10، صفحہ 255 پر ہے یا'نی اے ایمان والوں ! اللہاہ کریم کی بارگاہ مें اسی سच्ची توبہ کرو جس کا اسرار توبہ کرنے والے کے آ'ماں مें جاہیز ہو और اس کی جنگی ایجاد کر گئے نہ ہو اور دوسرا اسہاب نے فرمایا : “توبہ نسہر یہ ہے کہ توبہ کے با'د آدمی فیر گوناہ کی ترکہ ن لائے جیسا کہ نیکلا ہوا دूध فیر ثن مें وापس نہीं ہوتا ।”¹

فی جمانا هلالات اے پور فیتن ہے کہ گوناہ کا درتیکا ب کرنے بہہد آساناں جب کی گوناہ سے بچنا بہہد دشوار اور نہ کی کرننا بہت میشکل ہے چوکا ہے، لیہا جا ہر مسلمان کو چاہیے کہ گوناہ سے بچنے اور نہ کام کرنے کی بھرپور کوشش کرے اور جو گوناہ اس سے سرچد ہے چوکے ہے یعنی اس سے سچی توبہ کرے کیونکہ سچی توبہ اسی چیز ہے جو انسان کے نام اے آ'ماں سے اس کے گوناہ میٹا دے دیتی ہے، چنانچہ اللہاہ پاک درشاد فرماتا ہے : وَهُوَ الَّذِي يَعْلَمُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادَةٍ وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ (ب، الشوری: 25) تارجمہ کanjul iqrān : اور گوہی ہے جو اپنے بندوں سے توبہ کر کر فرماتا ہے اور گوناہ سے دارگوچار فرماتا ہے اور جانتا ہے جو کوچ توم کرتے ہو ।

1... تفسیر حازن، ب، التحریر، تحت الآية: 8، 4/173

ہجڑتے ابُدُلَّاہ بْنُ مُسْلِمٍ سے رِوایَةٌ مسْلِمٌ نے حَدَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سے رِوایَةٌ عَنْهُ سے رِوایَةٌ مسْلِمٌ نے اِشْرَاذ فَرَمَّا يَا : گُناہ سے توبा کرنے والًا اے سا ہے جیسے وہ شَكُّس جس کا کوئی گُناہ نہ ہو ।¹ اُور ہجڑتے اَنَسُ بْنُ عَلِيٍّ سے رِوایَةٌ مسْلِمٌ نے اِشْرَاذ فَرَمَّا يَا : جب بَنْدَانَ اپنے گُناہوں سے توبा کرتا ہے تو اَللَّاہ کَرِيمَ اَمَال لِیخَنَے والے فِرِيشَتَوں کو ٹس کے گُناہ بھلا دेतا ہے، ٹس کے آ‘جَا کو بھلا دेतا ہے اُور ٹس کے جَمِیْن پر نِشَانَات بھی میتا ڈالتا ہے یہاں تک کہ جب وہ کِیامَت کے دِن اَللَّاہ پاک سے میلے گا تو ٹس کے گُناہ پر کوئی گواہ نہ ہوگا ।²

اَللَّاہ پاک ہم میں سَابِقُکا گُناہوں سے سَچَّی توبा کرنے اُور آِنْدَہ گُناہوں سے بَ�َّتے رہنے کی تَوْفِیْک اَتَّا فَرَمَّا ।

أَمِينٌ بِجَاهِ الْبَيْتِ الْأَمِينُ حَلَّ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

(4) نماز کے اہلکام (نماز کے مکرہاتے تہریمیا)

(1) دادی، لیباں یا بدن سے خلنا ।³

(2) کپڑا سمتنا جیسا کہ آج کل با‘ج لोگ سجدے میں جاتے وکٹ پاجاما (شلوار) وگیرا آگے یا پیछے سے ٹھا لئے ہیں ।⁴

(3) سدل یا‘نی کپڑا لٹکانا، مسلن سر یا کنپے پر اس ترہ سے چادر یا رومال وگیرا ڈالنا کہ دونوں کنارے لٹکتے ہوں، ہاں ! اگر اک کنارا دوسرا کنپے پر ڈال دیا اُور دوسرا لٹک رہا ہے تو ہرج نہیں ।⁵

(4) آج کل با‘ج لوگ اک کنپے پر اس ترہ رومال رکھتے ہیں کہ ٹس کا اک سیرا پے پر لٹک رہا ہوتا ہے اُور دوسرا پیٹ پر، اس ترہ نماز پढنا مکرہ تہریمی ہے ।⁶

1... ابن ماجہ، کتاب الزهد، باب ذکر التوبۃ، ص689، حدیث: 4250

2... الترغیب والترہیب، کتاب التوبۃ والزهد، الترغیب فی التوبۃ والمبادرة... الخ، ص987، حدیث: 17

3... فتاویٰ ہندیہ، کتاب الصلاۃ، الباب السابع فی ما یفسد الصلاۃ و مَا یکرہ فیها، الفصل الثانی، 1/117

4... فتاویٰ ہندیہ، کتاب الصلاۃ، الباب السابع فی ما یفسد الصلاۃ و مَا یکرہ فیها، الفصل الثانی، 1/117

5... دریختار مع مرد المحتار، کتاب الصلاۃ، باب ما یفسد الصلاۃ... الخ، مطلب فی الكراہیة... الخ، 488/2، 489/2

6... دریختار مع مرد المحتار، کتاب الصلاۃ، باب ما یفسد الصلاۃ... الخ، مطلب فی الكراہیة... الخ، 488/2, 489/2

(5) ﴿ دُوْنَوْنَ آسْتَيْنَوْ مِنْ سِهْ اَغَرْ اَكْ آسْتَيْنَ بِي آدَهِي كَلَارْ اِسْ سِهْ جِيَاَدَا تَهْدِي هُرْدِي هُوْ تِوْ نَمَاجُ مَكْرُهِهِ تَهْرِيَمِي هُوْغِي । ¹ ॥

(6) ﴿ پَهْشَابِ، پَاهْخَانَا يَا رَيْهِ كِي شِدَّاتِ هُونَا । نَمَاجُ شُرُّعِي كَرَنِهِ سِهْ پَهْلَهِ وَكْتِ هُوْ تِوْ تِوْ إِسْ هَالَّاتِ مِنْ نَمَاجُ شُرُّعِي كَرَنَا غُونَا هِي । اَغَرْ اَسَا هِي كِي فَرَاغَتِ اَوْرِ وَعْزُوْ كِي بَا’دِ نَمَاجُ كِا وَكْتِ خَطْمِ هُوْ جَاءَهَا تِوْ نَمَاجُ پَدِ لِهِ । اَوْرِ اَغَرْ نَمَاجُ كِي دَهْرَانِ يَهْ هَالَّاتِ پَهْشَ هُرْدِي اَوْرِ وَكْتِ بِي هِي اَتَنَا هِي كِي وَعْزُوْ كِرَهِ كِي نَمَاجُ دَهْرَانِ پَدِ سَكَتَا هِي تِوْ نَمَاجُ تَوْدِنَا وَاجِبِي هِي، اَغَرْ اِسَيِ هَالَّاتِ مِنْ پَدِي هِي غُونَا هَغَارِ هَوْهِنِي । ² ॥

(7) ﴿ دَهْرَانِ نَمَاجُ كِنْكَرِيَانِ هَتَانَا مَكْرُهِهِ تَهْرِيَمِي هِي । ³ ॥

(8) ﴿ اَغَرْ بِيَغِيرِ هَتَاءِ سَجْدَا نِهْ هَوْتَا هِي تِوْ هَتَانَا وَاجِبِي هِي । ⁴ ॥

(9) ﴿ نَمَاجُ مِنْ تَنْجِيلِيَانِ چَتَخَانَا । ⁵ ॥

(5) سُونْتَنْ وَ آدَاب (انْجُوْثِي پَهْنَنَهِ كِي سُونْتَنْ وَ آدَاب)

(1) ﴿ انْجُوْثِي تَنْهِي كِي لِي سُونْتَنْ هِي جِنِ كِي مَهْهَرِ كَرَنِهِ (يَا’نِي س्टِم्प Stamp لَهَانِهِ) كِي هَاجَتِ هَوتِي هِي، جِسِسِ سُولْطَانِ وَ كَاجِي اَوْرِ وَهَوْ ڈَلِمَا جِو فَتَهِ پَرِ (انْجُوْثِي سِهِ) مَهْهَرِ كَرَتِهِ (يَا’نِي س्टِم्प لَهَانِهِ) هِي، اِنِ كِي ڈَلَّا وَا دُوسِرِوْنِ كِي لِي جِنِ كِي مَهْهَرِ كَرَنِهِ كِي هَاجَتِ نِهْ سُونْتَنْ نَهِيْنِ اَلَّا بَتَّا پَهْنَنَهِ جَاءَهِجُ । ⁶ فِي جَمَانَا انْجُوْثِي سِهِ مَهْهَرِ كَرَنِهِ كَا ڈُرْفِ (يَا’نِي مَا’مُولِ وَ رَوَاجِ) نَهِيْنِ رَهَ، بَلِكِ اِسِ كَامِ كِي لِي سِهِ “س्टِمْپ” بَنَوَيْدِ جَاتِي هِي، لِهَا جَا جِنِ كِي مَهْهَرِ نِهْ لَهَانِي هِي، عِنِ كَاجِي وَهَرِهِ كِي لِي بِي انْجُوْثِي پَهْنَنَهِ سُونْتَنْ نِهْ رَهَ । ⁷ ॥

١... درِیختارِ معِدِ المحتار، کتاب الصلاۃ، باب ما یفسد الصلاۃ... الح، مطلب فی الکراہیة... الح، 490/2.

٢... درِیختارِ معِدِ المحتار، کتاب الصلاۃ، باب ما یفسد الصلاۃ... الح، مطلب فی الشووع... الح، 490/2.

٣... درِیختارِ معِدِ المحتار، کتاب الصلاۃ، باب ما یفسد الصلاۃ... الح، مطلب فی الکراہیة... الح، 493/2.

٤... درِیختارِ معِدِ المحتار، کتاب الصلاۃ، باب ما یفسد الصلاۃ... الح، مطلب فی الکراہیة... الح، 493/2.

٥... درِیختار، کتاب الصلاۃ، باب ما یفسد الصلاۃ وَ ما یکرہ فِيهَا، اذَرَدَدُ الحکم... الح، 493/2.

٦... فتاویٰ ہندیہ، کتاب الکراہیة، الباب العاشر فی استعمال الذہب والفضة، 335/5.

٧... 163 مَدَنِی فُول، س. 31

- (2) ﴿ मर्द को चाहिये कि अंगूठी का नगीना हथेली की जानिब और औरत नगीना हाथ की पुश्त (या'नी हाथ की पीठ) की तरफ़ रखे ।¹
- (3) ﴿ चांदी का छल्ला खास लिबासे ज़्नान (या'नी औरतों का पहनावा) है, मर्दों को मकरूहे (तहरीमी, ना जाइज़ व गुनाह है) ।²
- (4) ﴿ औरत सोने चांदी की जितनी चाहे अंगूठियाँ और छल्ले पहन सकती है, इस में वज़न और नगीने की तादाद की कोई कैद नहीं ।³
- (5) ﴿ लोहे की अंगूठी पर चांदी का खौल चढ़ा दया कि लोहा बिल्कुल न दिखाई देता हो, इस अंगूठी के पहनने की (मर्द औरत किसी को भी) मुमानअत नहीं ।⁴
- (6) ﴿ दोनों में से किसी भी एक हाथ में अंगूठी पहन सकते हैं और छुंगल्या या'नी सब से छोटी उंगली में पहनी जाए ।⁵
- (7) ﴿ मन्त का या दम किया हुवा धात (Metal) का कड़ा भी मर्द को पहनना ना जाइज़ व गुनाह है ।
- (8) ﴿ इसी तरह मदीनए मुनव्वरह या अजमेर शरीफ़ के चांदी या किसी भी धात के छल्ले और स्टील की अंगूठी भी जाइज़ नहीं ।
- (9) ﴿ बवासीर व दीगर बीमारियों के लिये दम किये हुए चांदी या किसी भी धात के छल्ले भी मर्दों के लिये जाइज़ नहीं । अगर किसी इस्लामी भाई ने धात का कड़ा या धात का छल्ला, ना जाइज़ अंगूठी, या धात की ज़न्जीर (Bracelet Chain) पहनी है तो अभी अभी उतार कर तौबा कर लीजिये और आइन्दा न पहनने का अहद कीजिये ।⁶
ऐ हमारे प्यारे अल्लाह पाक ! हमें अपने मदनी हबीब حَمْلَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَالْهُوَ أَكْبَرُ की सुन्नतों पर अमल की तौफ़ीक़ अतः फ़रमा ।

أَمِينٌ بِجَاهِ الْيَتِيِّ الْأَمِينُ عَلَى اللَّهِ عَلَيْهِ وَالْهُوَ أَكْبَرُ

① ... 163 मदनी फूल, स. 31

② ... फ़तावा रज़विया, 22/130

③ ... 163 मदनी फूल, स. 31

④ ... فتاوى هندية، كتاب الكراهة، الباب العاشر في إستعمال الذهب والفضة، 335/5

⑤ ... 163 मदनी फूल, स. 31

⑤ ... درختار مع مرد المحترم، كتاب المظرو والإباحة، فصل في اللبس، 596/9

(6) इस्लाहे आ 'माल (नमाज् से गुनाह मुआफ होते हैं)

ताबेर्द बुजुर्ग हज़रते हारिस رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ رिवायत करते हैं कि हज़रत उस्माने गनी رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ एक दिन तशरीफ फ़रमा थे और हम भी बैठे थे कि मुअज्जिन साहिब आ गए, हज़रत उस्माने गनी رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ने पानी मंगवा कर वुजू किया, फिर फ़रमाया कि मैं ने ताजदरे मदीना صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ को इसी तरह वुजू करते देखा है और मैं ने आप صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ को येह इर्शाद फ़रमाते हुए भी सुना कि जो शख्स मेरे इस वुजू की तरह वुजू करे फिर वोह ज़ोहर की नमाज़ पढ़ ले तो अल्लाह पाक उस के गुनाहों को मुआफ़ फ़रमा देता है या'नी वोह गुनाह जो फ़ज़्र की नमाज़ और इस ज़ोहर की नमाज़ के दरमियान हुए हों, फिर जब अःस्र की नमाज़ पढ़ता है तो ज़ोहर व अःस्र के माबैन (या'नी बीच) के गुनाहों को मुआफ़ फ़रमा देता है, फिर जब मग़रिब की नमाज़ पढ़ता है तो अःस्र व मग़रिब के दरमियान के गुनाहों को मुआफ़ फ़रमा देता है, फिर इशा की नमाज़ पढ़ता है तो उस के और मग़रिब के दरमियान के गुनाहों को मुआफ़ फ़रमा देता है, फिर हो सकता है कि रात भर वोह लैट कर ही गुज़ार दे और फिर जब उठ कर वुजू करे और फ़ज़्र की नमाज़ पढ़े तो इशा व फ़ज़्र के दरमियान के गुनाहों की बस्तिश्वाश हो जाती है और येही वोह नेकियां हैं जो बुराइयों को दूर कर देती हैं ।¹

हज़रत उस्माने गूनी رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَالْمَسْلَمُ फ़रमाते हैं : सरकारे दो जहान का फ़रमाने आलीशान है : अगर तुम में से किसी के सहन में नहर हो, वोह उस में हर रोज़ पांच बार गुस्ल करे तो क्या उस पर कुछ मैल रह जाएगा ? लोगों ने अर्ज़ किया : जी नहीं । आप صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَالْمَسْلَمُ ने फ़रमाया : “नमाज गुनाहों को ऐसे ही धो देती है जैसा कि पानी मैल को धोता है ।”²

हज़रते ईसा रूहुल्लाह عَلَيْهِ السَّلَام एक बार समुन्दर के कनारे कनारे तशरीफ़ लिये जा रहे थे। आप عَلَيْهِ السَّلَام ने एक परिन्दा देखा जो कि समुन्दर के कीचड़ में लोटपोट हो रहा था और इस सबब से उस का बदन मैला हो गया। फिर वोह वहाँ से निकल कर समुन्दर में नहाने लगा जिस से वोह

³¹⁷ ...الحادي عشر، مسند عثمان، ب، عفان، 1/441، حديث:

² ...ابن ماجه، كتاب الطبع، باب الكحلا بالأشمد، ص 566، حديث: 3497.

فیر ساکھ ہو گیا، یہی اُممال ہس نے پانچ مراتب کیا۔ حجرا تے اس رحیل لالاہ علیہ السلام کو اس کام سے تاجزیب ہو گیا، حجرا تے جبراہیل (علیہ السلام) نے آپ کو ہر رات جدہ دے� کر کہا: یہ جو آپ کو دی�ا گیا ہے یہ حجرا تے مسیح مسیح علیہ السلام کی عالمت کے نماجیوں کی میسال اور یہ کیچھ ڈن کے گناہوں کی میسال اور سمعندر میں نہانہ پانچ نمازوں کی میسال ہے۔¹

یا' نی جس ترہ یہ کیچھ میں لوتا اور نہانہ کر پا کو ساکھ ہو گیا اسی ترہ حجرا تے مسیح مسیح علیہ السلام کی عالمت کے گناہگار این پانچ نمازوں کی وجہ سے اپنے گناہوں سے پا کو ساکھ ہو جائے گے۔

ऐ اشیکا نے نماج! ہماری کیس کدر خوش کیسمتی ہے کہ اللہ علیہ السلام نے ہم پر نماج فرج فرمایا اور بہت سارا سواب اٹھا کر نے کے ساتھ ساتھ یہ بھی اہلسنان فرمایا کہ وہ نماج کی برکت سے ہمارے گناہ بھی معااف فرمایا دیا کرتا ہے۔ اللہ علیہ السلام پاک کی رحمت کے اس خبڑا نے کو جو ن لٹے وہ کیس کدر مہرہم و باد نسبت ہے۔ یہ یاد رہے کہ نمازوں سے جہاں جہاں گناہ معااف ہونے کا تذکرہ ہے اس سے موراد ساغر (یا' نی چوڑے) گناہ ہے، کبیرا (یا' نی بडے) گناہ توبہ سے معااف ہوتے ہیں۔²

صلوٰعَلِ الْحَبِيبِ! صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ

سबک نमوار 29

ماؤنٹ ایٹ

1	مدنی کاڈا : سوچنسر	2	اجکارے نماج : دو آئے کنوت
3	تفسیر کورآن : کامیل ایمان والوں کے اوساکھ	4	نماج کے اہکام : نماج کے مکرہاتے تہریمیا
5	سونتے و آداب : جس سے گیر جری ری بال کو ساکھ کرنے سے معتزلیک سونتے و آداب	6	islah-e-amal : سچی توبہ اور اس کی شرائی

2... فے جانے نماج، ص 73

1... نزہۃ المجالس، ص 139/1

(1) मदनी क़ाइदा 《सूरतुनस : आयत 1 ता 2》

मदनी क़ाइदे के अस्बाक में पढ़े गए क़वाइद का इजरा व दुरुस्त मखारिज के साथ पढ़ने की मशक्त करें।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

तरजमए कन्जुल इरफान : अल्लाह के नाम से शुरूअ़ जो निहायत मेहरबान, रहमत वाला है।

إِذَا جَاءَهُ نَصْرٌ مِّنَ اللَّهِ وَالْفُتْحُ لِمَنِ اتَّابَعَهُ وَرَأَيْتَ أَيْتَ الْئَاسِ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفَوْاجًا

जब अल्लाह की मदद और फ़ृहद आएगी। और तुम लोगों को देखो कि अल्लाह के दीन में फैज दर फैज दाखिल हो रहे हैं।

(2) अज़कारे नमाज़ 《दुआए कुनूत》

اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَغْفِرُكَ وَنُؤْمِنُ بِكَ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْكَ وَنُتَبَّعُ
عَلَيْكَ الْخَيْرَ طَوَّنْشُكْرُكَ وَلَا نَكْفُرُكَ وَنَخْلُعُ وَنَتْرُكُ مَنْ يَفْجُرُكَ طَالَلَهُمَّ
إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَلَكَ نُصَلِّ وَنَسْجُدُ وَإِلَيْكَ نَسْخُ وَنَحْفِدُ وَنَرْجُوا رَحْمَتَكَ
وَنَخْشُ عَذَابَكَ إِنَّ عَذَابَكَ بِالْكُفَّارِ مُلِحْقٌ

ऐ अल्लाह पाक ! हम तुझ से मदद चाहते हैं और तुझ से बखिलाश मांगते हैं और तुझ पर ईमान लाते हैं और तुझ पर भरोसा रखते हैं और तेरी बहुत अच्छी तारीफ करते हैं और तेरा शुक्र करते हैं और तेरी नाशुक्री नहीं करते और अलग करते और छोड़ते हैं उस शख्स को जो तेरी ना फ़रमानी करे। ऐ अल्लाह ! हम तेरी ही इबादत करते और तेरे ही लिये नमाज़ पढ़ते और सज्दा करते हैं और तेरी ही तरफ दौड़ते और खिलाफ के लिये हाजिर होते हैं और तेरी रहमत के उम्मीद वार हैं और तेरे अज़ाब से डरते हैं। बेशक तेरा अज़ाब काफ़िरों को मिलने वाला है।

(3) تفسیر کورआن (کامیل ایمان والوں کے اُسافر)

إِنَّمَا الْبُوُّمُونُونَ الَّذِينَ إِذَا دُكَّرَهُ اللَّهُ وَجَّهُ
قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلَيَّتُ عَلَيْهِمُ الْيَتَهُ زَادَتْهُمْ
رَيْسًا وَعَلَى رَأْيِهِمْ يَسِّرُّكُونَ ۝

(پ، الانفال: 2)

ترجمہ کنڈھل درفنا : ایمان والے وہی ہیں کی جب اللہ کو یاد کیا جائے تو ان کے دل ڈر جاتے ہیں اور جب ان پر اس کی آیات کی تیلابت کی جاتی ہے تو ان کے ایمان میں ایجاد فراہم ہو جاتا ہے اور وہ اپنے رب پر ہی بھروسہ کرتے ہیں ।

تفسیر سیرا تعلیم جیان جلد 3، صفحہ 519 پر ہے کہ اس سے پہلی آیات میں اللہ پاک نے ایمان کی شرط کے ساتھ اپنی اور اپنے حبیب صلی اللہ علیہ وسلم کی ایتا امرت کا حکم دیا کیونکہ کامیل ایمان، کامیل ایتا امرت کے ساتھ ہی پایا جاتا ہے । جب کہ اس آیات میں اللہ پاک نے کامیل ایمان والوں کے تین اُسافر بیان فرمایا ہے ।¹

کامیل ایمان والوں کے تین اُسافر

اس آیات میں اپنے ایمان میں سچے اور کامیل لوگوں کا پہلا وسیع یہ بیان ہوا کہ جب اللہ پاک کو یاد کیا جائے تو ان کے دل ڈر جاتے ہیں । اللہ پاک کا خاؤنی دو ترہ کا ہوتا ہے : (1) ایذا ب کے خاؤنی سے گناہوں کو تکر کر دینا । (2) اللہ پاک کے جلال، اس کی احتجاج اور اس کی بے نیازی سے ڈرنا ।

پہلی کیس کا خاؤنی امام مسلمانوں میں سے پرہج گاروں کو ہوتا ہے । دوسری کیس کا خاؤنی امیمیا اور مسلمانوں، اولیا اور ملکر ب فیرشتوں کو ہوتا ہے اور جس کا اللہ پاک سے جیتنا جیادا کرب ہوتا ہے اسے جیانا ہی جیادا خاؤنی ہوتا ہے ।² جैسا کہ عالم مسلمانوں میں ہے جو ایضا سیدیکا رضی اللہ عنہا سے ریوایت ہے، سرکار دو امام اور نے ارشاد فرمایا : “میں تum سب سے جیادا اللہ پاک سے ڈرنے والा ہوں اور tuم سب سے جیادا اللہ پاک کی ما ریفت رکھنے والा ہوں ।”³

۱...تفسیر حازن، پ، الانفال، تحت الآية: 290/2.2، تحقیق: 450 ملقطاً
۲...تفسیر کبیر، پ، الانفال، تحت الآية: 2، تحقیق: 5/5

۳...بخاری، کتاب الایمان، باب قول النبی صلی اللہ علیہ وسلم: انا اعلمكم بالله، حدیث: 18/1

खौफे खुदा से मुतअल्लक आसार

ہज़रतے हُسن رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ فَرِمَاتे ہیں کہ ہجَّر تے ابُو بکر سیدیکؑ نے ایک مراتبہ دارخٹ پر پاریندے کو بیٹھے ہوئے دेखا تو فرمایا : اے پاریندے ! تیرے لیے کیتنی بھلائی ہے کہ تو فل خاتا اور دارخٹ پر بیٹھتا ہے کاش ! میں بھی ایک فل ہوتا جسے پاریندے خا لےتے ।¹

ہجَّر تے ابُدُوللَاهُ بْنُ اَمِيرٍ بْنِ رَبِيَّا فَرِمَاتے ہیں : میں نے ہجَّر تے ڈُمَر بَنِی خَطَّابَ عَنْهُ فَرِمَ کہ آپ نے جَمِیْن سے اک تینکا ٹھا کر فرمایا : کاش ! میں اک تینکا ہوتا ہے کاش ! میں کوچھ بھی ن ہوتا ہے کاش ! میں پیدا ن ہو گا ہوتا ہے کاش ! میں بھول گا بیسرا (یا' نی اےسا شاخس جس کو کوئی ن جانتا) ہوتا ہے ।²

ہجَّر تے ابُدُوللَاهُ بْنُ مَسْلُمٍ فَرِمَ سے ریوایت ہے، سرکارے رسالات نے صَلَّی اللَّهُ عَلَيْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ سے ایسا کہ ایسا کہ مسٹر بندے کی آنکھ سے اعلیٰ ہاں پاک کے خوف سے آنسو نیکلے، خواہ وہ مچھر کے سر جیتا ہے، فیر وہ آنسو رکھسار کے سامنے کے ہیسے کو مس کرے تو اعلیٰ ہاں پاک اس پر دوچھ کی آگ ہرام کر دےتا ہے ।³

(4) نماز کے اہم کام (نماز کے مکمل ہاتھ تھریمیا)

(1) ﴿ نماز کے دائران آسمان کی تحرف دेखنا ।⁴

(2) ﴿ ایک دفعہ ایک دفعہ کا دفعہ دیکھنا، چاہے مونہ ٹوڈا فیرا ہو یا جیسا کہ ایک دفعہ بیگیر سرفہ آنکھ فیرا کر ایک دفعہ ایک دفعہ دیکھنا مکمل ہے تاہمی ہے اور جرعتن ہو تو ہرج نہیں ।⁵

(3) ﴿ مرد کا سجده میں کلائیاں بیٹھانا ।⁶

① ... الزہد لابن مبارک، باب تعظیم ذکر اللہ عزوجل، ص 106، رقم: 240

② ... الزہد لابن مبارک، باب تعظیم ذکر اللہ عزوجل، ص 105، رقم: 234

③ ... ابن ماجہ، کتاب الزہد، باب الحزن والبكاء، ص 681، حدیث: 4197

④ ... بہارے شریعت، 1/626، ہیسسہ : 3

⑤ ... بہارے شریعت، 1/626، ہیسسہ : 3

⑥ ... دریختار مع بد المحتار، کتاب الصلاۃ، باب ما یفسد الصلاۃ... إلخ، مطلب اذ اترد الحكم... إلخ، 496/2

(4) ﴿ کیسی شاخ्त के مुंہ کے سامنے نماजٰ پढ़نا । اک شاخ्त بैठا ہے، دوسرा اس کے چہرے کی ترلف رکھ کر کے نماجٰ شुरू کر دے، یہ نماجٰ شुرू کرنے والा گوناہگار ہے اور اس پر ही کراہت آئی ورنہ چہرہ کرنے والے پر گوناہ و کراہت ہے ।¹

(5) ﴿ نماجٰ مें ناک اور مुंہ छुपانا ।²

(6) ﴿ کُسدن جمادی لेनا ।³

(7) ﴿ بیلہ جُرُرَتِ خُنکارنا (�ا'نی بَلَامَ وَغَرَّا) نیکالنا ।⁴

(8) ﴿ علٹا کوئاں میڈ پढ़نا ।⁵ (مسالن پہلی رکعت میں "سُرُتُلِ إِخْلَاس" دوسری میں "سُرُتُلِ كَافِرُن")

(5) سُنْتَنَّ وَ آدَاب

﴿غیرِ جُرُریِ بَالِ سَافَ کرنے سے مُتَأْلِلِک سُنْتَنَّ وَ آدَاب﴾

پ्यारے پ्यारے اسلامی بھائیو ! ہمارے پ्यारے سرکار، مدنی تاجدار، سفراں کو بےہد پسند فرماتے ہیں، آپ کا فرمانے اُلیٰشان ہے : ﴿أَطْهُرُ نِصْفَ الْإِيمَانِ﴾ "آٹھوڑی نصفِ الایمان" یا'نی سفراں کا ادھارِ ایمان ہے ।⁶ چنانچہ ہر مسلمان کو چاہیے کہ اپنے جاہیروں باتیں دوں کی سفراں کا خیال رکھے । جاہیروں کا سفراں تک تعلق ہے تو وہ یہ ہے کہ اپنا جسم اور لیباں وغیرا نجاست سے پاک رکھنے کے ساتھ ساتھ میل کوچلے وغیرا سے بھی ساف رکھنا چاہیے । نیجٰ اپنے سر اور دادی کے باؤں کو بھی دُرُست رکھئے । باغل و جے نافع کے باؤں بھی ساف کرتے رہنا چاہیے ।

1... در مختار مع رد المحتار، کتاب الصلاۃ، باب ما یفسد الصلاۃ... الخ، مطلب اذا تردد الحكم... الخ، 496/2.

2... فتاویٰ هندیہ، کتاب الصلاۃ، الباب السابع فیما یفسد الصلاۃ و مایکرہ، الفصل الثانی، ص 118/1.

3... مراتق الفلاح شرح نور الایضاح، کتاب الصلاۃ، باب ما یفسد الصلاۃ، فصل فی مکروهات الصلاۃ، ص 79

4... فتاویٰ هندیہ، کتاب الصلاۃ، الباب السابع فیما یفسد الصلاۃ و مایکرہ، الفصل الثانی، ص 118/1.

5... بہارے شریعت، 1/626، ہیسٹا : 3

6... ترمذی، کتاب الدعوات، 89-بَاب، ص 806، حدیث: 3519

- (1) ﴿ چالیس دن کے اندر اندر ان کاموں کو جرُّر کر لئے : مُूँछے اور ناخون تراشنا، بگِل کے بال ٹخاڈنا اور مُوئے جے رے نافِ مُونڈنا । ہجڑتے ان س رَفِیْعَ اللَّهُ عَنْهُ فَرِمَاتے ہیں : مُूਛے اور ناخون تراشوانے اور بگِل کے بال ٹخاڈنے اور مُوئے جے رے نافِ مُونڈنے میں ہمارے لیے یہ وکٹ مُکرر کیا گaya ہے کیا چالیس دن سے جیسا دا ن ہوئے ।¹
- (2) ﴿ ہفتے میں اک بار نہانا اور بدن کو ساف سوپھرا رکھنا اور مُوئے جے رے نافِ دور کرنا مُسٹاہب ہے । پندراہوں روچ کرنا بھی جاہِ ج ہے اور چالیس روچ سے جیسا دا گوچار دئنا مکرلہ و مُنُو ا ہے ।²
- (3) ﴿ بگِل کے بالوں کا ٹخاڈنا سُننات ہے اور مُونڈنا بھی جاہِ ج ہے ।³
- (4) ﴿ ناک کے بال ن ٹخاڈنے کی اس سے مارجے آکیلا پیدا ہو جانے کا خوف ہے ।⁴
- (5) ﴿ گردن کے بال مُونڈنا مکرلہ ہے ।⁵ یا 'نی جب کی سر کے بال ن مُونڈا اسی کی گردن ہی کے مُونڈا اسی ہے । ہم اگر پورے سر کے بال مُونڈا اسی تو اس کے ساتھ گردن کے بھی مُونڈا دئے । نبی یحیی پاک ﷺ نے ہجامت کے سیوا گردن کے بال مُونڈانے سے مُن ا فرمایا ।⁶
- (6) ﴿ سینا اور پیٹ کے بال کاٹنا یا مُونڈنا اچھا نہیں ।⁷
- (7) ﴿ مُونڈوں کے دوسرے کناروں کے بال بडے بڈے ہوں تو ہرج نہیں ।⁸
- (8) ﴿ مرد کو چاہیے کہ مُوئے جے رے نافِ ٹسٹرے وگیرا سے مُونڈ دے ।
- (9) ﴿ مُوئے جے رے نافِ کو نافِ کے ائے نیچے سے مُونڈنا شروع کرو ।⁹

1... مسلم، کتاب الطہارۃ، باب خصال الفطرة، ص 115، حدیث: 257.

2... فتاویٰ هندیہ، کتاب الکراہیہ، الباب التاسع عشر فی الحجۃ... الخ، 5/437.

3... بہارے شریعت، 3/585، ہیسٹا: 16

4... فتاویٰ هندیہ، کتاب الکراہیہ، الباب التاسع عشر فی الحجۃ... الخ، 5/438.

5... فتاویٰ هندیہ، کتاب الکراہیہ، الباب التاسع عشر فی الحجۃ... الخ، 5/437.

6... معجم اوسط، 5/187، حدیث: 6969.

7... فتاویٰ هندیہ، کتاب الکراہیہ، الباب التاسع عشر فی الحجۃ... الخ، 5/438.

8... فتاویٰ هندیہ، کتاب الکراہیہ، الباب التاسع عشر فی الحجۃ... الخ، 5/438.

9... فتاویٰ هندیہ، کتاب الکراہیہ، الباب التاسع عشر فی الحجۃ... الخ، 5/438.

ऐ हमारे प्यारे अल्लाह ! हमें अपने ज़ाहिरो बातिन दोनों को साफ़ रखने की तौफीक़ अ़त़ा
फ़रमा और इस मुआमले में जो जो सुन्तें हैं उन तमाम सुन्तों पर खुशदिली से अ़मल करने की
तौफीक़ रफीक़ मर्हमत फ़रमा । ^{اُمِّيْنِ بِجَاهِ الْبَيْتِ الْأَمِّيْنِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ}
¹

(6) इस्लाहे आ 'माल (सच्ची तौबा और इस की शराइत)

प्यारे प्यारे इस्लामी भाइयो ! याद रखिये कि ठन्डी आंहें भरने...या...अपने गालों पर
चपत मारने...या...अपने नाक और कानों को हाथ लगाने...या...अपनी ज़बान दांतों तले दबा
लेने...या...सर हिलाते हुए “तौबा, तौबा, तौबा” की गरदान करने का नाम तौबा नहीं है बल्कि
सच्ची तौबा से मुराद येह है कि बन्दा किसी गुनाह को अल्लाह पाक की ना फ़रमानी जान कर उस
पर नादिम होते हुए दिल से मुआफ़ी त़लब करे और आइन्दा के लिये उस गुनाह से बचने का पुख्ता
इरादा करते हुए उस गुनाह के इज़ाले के लिये कोशिश करे, या'नी नमाज़ क़ज़ा की थी तो अब अदा
भी करे, चोरी की थी या रिशवत ली थी तो तौबा के बा'द वोह माल अस्ल मालिक या उस के वुरसा
को वापस करे या मुआफ़ करवा ले और इन दोनों (या'नी अस्ल मालिक या वुरसा) के न मिलने की
सूरत में अस्ल मालिक की तरफ़ से राहे खुदा में सदक़ा कर दे । ^{رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ}
² से मरवी है कि क़ियामत के दिन कई तौबा करने वाले ऐसे होंगे जिन को गुमान होगा कि वोह तौबा
करने वाले हैं, हालांकि वोह तौबा करने वाले नहीं हैं । या'नी तौबा का तरीक़ा इख़्तियार नहीं किया,
नदामत नहीं हुई, गुनाहों से रुक जाने का अ़ज़्म नहीं किया, जिन पर जुल्म किया है उन से मुआफ़
नहीं कराया और न उन को हक़ दिया हालांकि मुम्किन भी था, अलबत्ता ! जिस ने कोशिश की और
नाकामी की सूरत में अहले हुकूक के लिये इस्तिफ़ार किया तो उम्मीद है कि अल्लाह पाक अहले
हुकूक को राजी कर के उसे छुड़ा लेगा । ³

तौबा की शराइत

मशाइख़े उज़्ज़ाम ने फ़रमाया कि तौबा के तीन अरकान हैं : (1) माज़ी पर नदामत (2) हाल
में उस गुनाह को छोड़ देना और (3) मुस्तक्बिल में उस की तरफ़ न लौटने का पुख्ता इरादा । ये हैं

¹ ... सुन्तें और आदाब, स. 63, 68 मुल्तकत़न

² ... فَتَّاوا رَجُلِيَّةً، 21/121

...مَكَافِفَةُ الْقُلُوبِ، الْبَابُ السَّابِعُ عَشَرُ فِي بَيَانِ الْإِيمَانِ وَالْتَّوْبَةِ، ص 84

شரائیتِ اُس وکٹٰ ہونگی کی جب یہ تائبٰا اُسے گुناہوں سے ہو کی جو تائبٰا کرنے والے اور اللّاہ پاک کے درمیان ہوں جیسے شراب پینا۔ اور اگر اللّاہ پاک کے ہنکوک کی ادائیگی مें کمی پر تائبٰا کی ہے جیسے نماج، روزے اور جُکات تو ان کی تائبٰا یہ ہے کی اب्वالن ان مें کمی پر نادیم و شارمیندا ہو فیر اس بات کا پککا ایسا کرے کی آئندہ انہے فوت ن کرے گا اگرچہ نماج کو اُس کے وکٹ سے مُعَذَّبَر کرنے کے ساتھ ہو یا فیر تمام فوت شودا کو کڈا کرے گا ۱ | علی ہذا القیاس

تائبٰا کی کبولیت کے معاشر ہوں؟

ہجرتے ایام مسیح مسیح علیہ السلام لیکھتے ہیں کہ ایک اُلیٰ ایسا سے پूछا گیا : اک اُدھی تائبٰا کرے، تو کیا اُسے معاشر ہو سکتا ہے کی اُس کی تائبٰا کبول ہوئی ہے یا نہیں؟ فرمایا : اس میں ہنکم تو نہیں دیکھا جا سکتا، اعلیٰ ایسا اُلیٰ ایسا ہے، اگر اپنے آپ کو آئندہ گُناہ سے بچتا دے دے اور یہ دے دے کی دل خوشی سے خُلّا ہے اور رਬ کریم کے سامنے نئک لوگوں سے کریب ہے، بُرُوں سے دور رہے ٹوڈی دُنیا کو بہت سماں ہے اور آخیزت کے بہت اُمَل کو ٹوڈا جانے، دل ہر وکٹ اللّاہ پاک کے فراہم میں مُنْهَمِیک رہے، جہان کی ہیفاہت کرے، ہر وکٹ گُرے فیک کرے، جو گُناہ کر چکا ہے اُس پر گُرم گُوسا اور شارمیندا مہسوس کرے (تو سماں لے کی تائبٰا کبول ہو گے) ۲

صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَى مُحَمَّدٍ!

ساتھ ۳۰

مُؤْمِنُوں کا انتہا

۱	مُدْنَى کاہدہ : سُورٰتُ نُنْسَر	۲	اجْكَارِ نماج : تسبیح فاتیمہ
۳	تَفْسِیرِ کورآن : شَرْمَاغَہ کی ہیفاہت کی فوجیلت	۴	نماج کے اہکام : نماج کے مکرہتے تہریمیا
۵	سُنْنَتِ وَ آدَاب : مُسَافَہ وَ مُعَانِکَہ کی سُنْنَتِ وَ آدَاب	۶	إِسْلَامِ آمَال : سہابیتے رسویل کا ادبے رسویل

۱ ... فتاوا رجیلی، 21/121

۲ ... مکاشفة القلوب، الباب الثامن في التوبة، ص 39

(1) مدنی کاڈا 《سُورَةُ النَّاسٍ : ۱ تا ۳》

مدنی کاڈا کے اس بाकٰ مें पढ़े गए ک़वाइद का इजरा व दुरुस्त मख़ारिज के साथ पढ़ने की मशक़ करें।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تترجمہ کنچلِ درفناں : الٰہاہ کے نام سے شروع ہے جو نیہاوت مہربان، رحمت والا ہے۔

**إِذَا جَاءَهُ نَصْرٌ مِّنْهُ وَالْفَتْحٌ ۝ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا ۝
فَسَيِّئُ حِبْحِبٌ رَّبِّكَ وَأَسْتَغْفِرُهُ ۝ إِنَّهُ كَانَ تَوَابًا ۝**

jab Al-Lahh کی مدد اور فُلٹھ آएگی । اور تم لوگوں کو دेखو کہ Al-Lahh کے دین مें فُجے دار فُجے داخیل ہو رہے ہیں । تو اپنے رب کی تا'ریف کرتے ہوئے اس کی پاکی بیان کرو اور اس سے بخشش چاہو، بے شک وہ بہت توبہ کبُول کرنے والा ہے ।

(2) اجکارے نماج 《تسویہ فاتیما》

33 بار ”الله اکبر“ ہے ”سُبْحَانَ اللَّهِ“ اور 33 بار ”الْحَمْدُ لِلَّهِ“ اور 34 بار ”الله اکبر“ پढنا تسویہ فاتیما کہلاتا ہے ।

(3) تفسیر کورآن 《شَرْمَغَاهُ کی هِفْتَاجْت کی فُجیلَت》

وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُودٍ جِهِنَّمَ حَفَظُونَ ۝

(بـ 18، المؤمنون: 5)

ترجمہ کنچلِ درفناں : اور وہ جو اپنی شرمگاہوں کی هِفتاجت کرنے والے ہیں ।

تفسیر سیرت نبوی جلد 6، صفحہ 503 پر ہے کہ اس آیت سے کامیابی ہاسیل کرنے والے اہلے ایمان کا چوथا وسیع بیان کیا گیا ہے، چنانچہ اس آیت اور اس کے با'د والی آیت کا خوہاں یہ ہے کہ ایمان والے جِنْا اور جِنْا کے اس باب و لوابِ جمیات و گیرا ہرام کاموں سے اپنی شرمگاہوں کی هِفتاجت کرتے ہیں اُلّا بُتّا اگر وہ اپنی بیویوں اور شریء بُندیوں کے ساتھ جائیج تریکے سے سوہبَت کرئے تو اس میں ان پر کوئی ملائم نہیں ।¹

1...تفسیر حازن، بـ 18، المؤمنون، تحت الآية: 320-321/3,5.

शर्मगाह की हिफाज़त करने की फ़ज़ीलत

हृदीसे पाक में ज़बान और शर्मगाह को हराम और मनूअ कामों से बचाने पर जन्त का वा'दा किया गया है, चुनान्वे हज़रते सहल बिन सा'द رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سे रिवायत है, रसूले करीम ﷺ ने इर्शाद फ़रमाया : “जो शख्स मेरे लिये उस चीज़ का ज़ामिन हो जाए जो उस के जबड़ों के दरमियान में है या’नी ज़बान का और उस का जो उस के दोनों टांगों के दरमियान में है या’नी शर्मगाह का, मैं उस के लिये जन्त का ज़ामिन हूं ।”¹

सरकारे नामदार ﷺ की ख़िदमते सरापा अ़ज़मत में अर्ज़ किया गया कि हम अपनी शर्मगाहों की कहां तक हिफाज़त करें ? इर्शाद फ़रमाया : “जौजा और कनीज़ के सिवा किसी पर ज़ाहिर न होने दो ।” अर्ज़ किया गया : “अगर तन्हाई में हों तो ?” इर्शाद फ़रमाया : “अल्लाह पाक का ज़ियादा ह़क़ है कि उस से ह़या की जाए ।”²

हज़रते अबू हुरैरा رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ से मरवी है कि रसूलुल्लाह ﷺ से पूछा गया कि कौन सी चीज़ सब से ज़ियादा लोगों को जहन्म में दाखिल करेगी ? आप ﷺ ने फ़रमाया : آللَّهُ أَعْلَمُ وَالْفَرْجُ يَا’नी ज़बान और शर्मगाह ।³

(4) नमाज़ के अह़काम (नमाज़ के मक्कुहाते तहरीमिया)

- (1) किसी पहचान वाले के आने की ख़ातिर इमाम का नमाज़ को लम्बा करना ।
- (2) ऐसी ज़मीन जिस पर क़ब्ज़ा किया हो या पराया (किसी दूसरे का) खेत जिस में ज़राअत (फ़स्ल) मौजूद है उस में नमाज़ पढ़ना ।⁴
- (3) कब्र के सामने नमाज़ पढ़ना जब कि नमाज़ी और कब्र के दरमियान कोई चीज़ न हो ।⁵

① ...بخارى، كتاب الرقاق، باب حفظ اللسان، ص1591، حديث: 6474.

② ...ابوداود، كتاب الحمام، باب ماجاء في العرى، ص633، حديث: 4017 ملخصاً

③ ...ترمذى، كتاب البر والصلة، بباب ما جاء في حسن الخلق، ص486، حديث: 2004.

④ ...فتاویٰ هندیہ، كتاب الصلاة، بباب فيما يفسد الصلاة وما يكره، الفصل الثاني، 1/120.

⑤ ...فتاویٰ هندیہ، كتاب الكراهة، الباب الخامس في أدب المسجد وقبله...الخ، 5/399.

(4) ﴿ कुफ़्फَارَ كَهِيَ دِبَادَتُ خَنَانَوْ مِنْ نَمَاجِعُ پَدَنَا ।¹

(5) ﴿ كُرَتَهُ وَغَرَّا (شَرْتُ يَا كَمِيْجُ) كَهِي بَتَنُ خُلَلَهُ هُونَ جِسَ سِيَنَا خُلَلَا رَهِي مَكَرُلَهُ تَهْرِيَمِيْ
هُيَ، اَغَرَ نِيَّهُ كَوَيْدُ اُورَ كَهِيَ دَاهَنَا هُيَ تُو فِيرَ مَكَرُلَهُ تَنْجِيَهِيَ هُونَگَا ।

(6) ﴿ جَانَدَارُ (जैसे इन्सान, जानवर) كَهِي تَسْكِيَرَ وَالَا لِبَادَسَ پَهَنَ كَهِي نَمَاجِعُ پَدَنَا مَكَرُلَهُ
تَهْرِيَمِيْ هُيَ ।²

(7) ﴿ نَمَاجِيَ كَهِي سَرَ پَرَ छَتَ يَا سَجَدَ كَهِي جَاهَ پَرَ يَا آगَهَ يَا دَاهَ اَنَّ يَا بَاهَ اَنَّ جَانَدَارَ كَهِي تَسْكِيَرَ
لَगَانَا مَكَرُلَهُ تَهْرِيَمِيْ هُيَ ।³

(5) سुन्तें व आदाब (मुसाफ़हा व मुआनक़ा की सुन्तें व आदाब)

प्यारे प्यारे इस्लामी भाइयो ! जब दो इस्लामी भाई आपस में मिलें तो पहले सलाम करें और फिर दोनों हाथ मिलाएं कि ब वक्ते मुलाक़ात मुसाफ़हा करना सुन्तें सहाबा बल्कि सुन्तें रसूल है ।⁴ हज़रते अबू ख़त्राब رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ने फ़रमाया कि मैं ने हज़रते अनस رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ से अर्ज़ किया कि मुसाफ़हा (हाथ मिलाना) हुज़ूर नबिय्ये करीम مَحْمَدُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ के सहाबए किराम में राइज था ? आप رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ने फ़रमाया : “हां ।”⁵

(1) ﴿ आपस में हाथ मिलाने से कीना ख़त्म होता है और एक दूसरे को तोह़फ़ा देने से महब्बत
बढ़ती और अदावत दूर होती है जैसा कि हज़रते अ़ता खुरासानी رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ से रिवायत है
कि हुज़ूर नबिय्ये करीम نَبِيُّ الْأَنْبَيْتُ مَحْمَدُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ने इर्शाद फ़रमाया : “एक दूसरे के साथ मुसाफ़हा
करो, इस से कीना जाता रहता है और हदिया (तोह़फ़ा) भेजो आपस में महब्बत होगी और
दुश्मनी जाती रहेगी ।”⁶

١... در المختار، كتاب الصلاة، مطلب تكره الصلاة في الكنيسة، 53/2

٢... در المختار مع در المختار، كتاب الصلاة، باب ما يفسد الصلاة وما يكره فيها، 502/2

٣... در المختار مع در المختار، كتاب الصلاة، باب ما يفسد الصلاة وما يكره فيها، 503/2

٤... ميرआतुल मनाजीह, 6/355

٥... بخاري، كتاب الاستئذان، باب الصفاحة، ص 1549، حديث: 6263

٦... موطا امام مالك، كتاب حسن الخلق، باب في المهاجرة، ص 483، حديث: 1731

(2) **مُلَاكَات** के वकृत मुसाफ़हा करने वालों के लिये दुआ की क़बूलिय्यत और हाथ जुदा होने से क़ब्ल ही मग़िफ़रत की बिशारत है। चुनान्चे हज़रते अनस رضي الله عنه سे रिवायत है कि सरकारे मदीना صلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ने इशाद फ़रमाया : “जब दो मुसलमानों ने मुलाक़ात की और एक दूसरे का हाथ पकड़ लिया (या’नी मुसाफ़हा किया) तो अल्लाह पाक के ज़िम्मए करम पर है कि उन की दुआ को हाजिर कर दे (या’नी क़बूल फ़रमा ले) और हाथ जुदा न होने पाएंगे कि उन की मग़िफ़रत हो जाएगी। और जो लोग जम्भु हो कर अल्लाह पाक का ज़िक्र करते हैं और अल्लाह पाक को राजी करने के इलावा उन का कोई मक्सद नहीं तो आस्मान से मुनादी निदा देता है कि खड़े हो जाओ ! तुम्हारी मग़िफ़रत हो गई, तुम्हारे गुनाहों को नेकियों से बदल दिया गया ।”¹

(3) **इस्लामी भाइयों के आपस में मुसाफ़हा करने की बरकत से दोनों के गुनाह बख़्शा दिये जाते हैं।** ताजदारे मदीना ﷺ ने इशाद फ़रमाया : मुसल्मान जब अपने मुसल्मान भाई से मिले और हाथ पकड़े (या'नी मुसाफ़हा करे) तो उन दोनों के गुनाह ऐसे गिरते हैं जैसे तेज़ आंधी के दिन में खुशक दरख़्त के पत्ते । और उन के गुनाह बख़्शा दिये जाते हैं अगर्चं समुन्द्र की झाग के बराबर हों ।² रहमते अ़ालम ﷺ ने इशाद फ़रमाया : जब दो दोस्त आपस में मिलते हैं और मुसाफ़हा करते हैं और नबी (صلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) पर दुरुदे पाक पढ़ते हैं तो उन दोनों के जुदा होने से पहले पहले दोनों के अगले पिछले गुनाह बख़्शा दिये जाते हैं ।³

(4) ﴿ سب سے پہلے یمن کے رہنے والوں نے سرکارے پور وکار مسیحیوں سے مسافر کرنے (ہاث میلانے) کا شارف حاضر کیا । چنانچہ حضرت انس فرماتے ہیں کہ جب اہلے یمن مدنی سرکار مسیحیوں کی خدمت بارکت میں حاضر ہوئے تو ہجور نبی اپنے کریم نے فرمایا : "تمھارے پاس اہلے یمن آئے ہیں اور وہ پہلے آدمی ہیں جنہوں نے آ کر مسافر کیا ।"⁴

١ ... كنز العما، كتاب الصحة، باب المصافحة، المعاقة من الأكما، جزء ٥٦، حديث: 25356

² ...شعب الامم، باب في مقايرية و مودة اهل الدين، 473/6، حديث: 8950.

³ ...شعب الامان، باب في مقارنة و مودة اهل الدين، 6/471، حديث: 8944

⁴ ...ابوداود، كتاب الادب، باب في المصالحة، ص812، حديث: 5213

(6) اسلام اے مال (سہابیتے رسل کا ادبے رسل)

پ्यارے پ्यارے اسلامی بھائیو ! مदینا میں مونوبھرہ میں ہujr نبیتے کریم ﷺ کی مسجد بانی (Hospitality) کا شرف ہاسیل کرنے والے سب سے پہلے خوش نسبت ہجرا تے ابتو ایک دن انساری ﷺ نے اپنے ایک دوست کا اسلام کے معاشر کا ہاتھ پر بے احتیاط کرنے والے تکریب ن 70 خوش نسبت ہجرا تے میں آپ بھی شامل تھے ।¹

ہجرا تے ابتو ایک دن انساری ﷺ نے اپنے ہر انداز سے پ्यارے آکا کے لیے بے پناہ ادبو اہلتیرام اور اکیدت و جان نساری کا مساجد کرتے، ہujr نبیتے کریم ﷺ کے لیے آپ نے پہلے پہلی ڈپر کی مانجھ پےش کی مگر تاجدار مدنیا نے (مسلاک اتیوں کی آسانی کا لیہا ج فرماتے ہوئے) نیچے کی مانجھ کو پسند فرمایا । ایک مرتبہ مکان کے ڈپر کی مانجھ پر پانی کا بڈا ٹوٹا تو فائر ان پناہ لیہا فڈاں کر سارا پانی ڈس میں خوش کر لیا گھر میں ایک ہی لیہا فڈاں جو کہ اب گیلہ ہو چکا تھا مگر یہ گوارا ن کیا کہ پانی بھ کر نیچے کی مانجھ میں چلا جائے اور رحمتے اعلیٰ کو کوچھ تکلیف پہنچے ।²

ہجرا تے ابتو ایک دن انساری ﷺ نے بیان کرتے ہیں کہ سرکارے دو اعلیٰ عالم ہن کے ہاں (بخاری مہماں) نیچلی مانجھ میں ٹھرے اور ہجرا تے ابتو ایک دن انساری ﷺ کے مانجھ میں تھے، ہجرا تے ابتو ایک دن انساری ﷺ کے دل میں ایک رات خیال آیا کہ ہم رسلو لالاہ کے سرے انکار کے ڈپر (छٹ پر) چل رہے ہیں، یہ خیال آتے ہی آپ ایک جانب ہٹ کر سو گए، فیر نبیتے کریم ﷺ سے ارجمند کی । آپ نے فرمایا : “نیچلی مانجھ میں جیسا دادا سوہولت ہے ।” ہجرا تے ابتو ایک دن انساری ﷺ نے ارجمند کی : میں ہبھ پر نہیں رہ سکتا جس کے نیچے آپ تشریف فرمائے ہوئے । تباہ آکا دو اعلیٰ عالم کے ڈپر کی مانجھ پر تشریف لے آئے اور ہجرا تے ابتو ایک دن انساری ﷺ نیچلی مانجھ میں آگئے ।

1 ... طبقات ابن سعد، رقم 151، حوالہ بن زید، 368-369 ملحقاً

2 ... السیرۃ النبویۃ، هجرۃ رسول اللہ، مقام رسول فی دارہ ابی ایوب، 1/110

ہujr رہماتے اُلّام کے لیے آپ رضی اللہ عنہ صَلَوَاتُ اللہِ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمُ خانا بھجاتے اور جب برتنا وapas آتے تو پوچھتے کی رسمُل لالاہ کی مُبارک تِنگلیاں کیس جگہ سے لگی ہیں؟ برکت حاسیل کرنے کے لیے پاکیجا تِنگلیاں لگی ہر جگہ سے لुکھا ٹھاتے اور خانا خاتے ।¹

صَلُوٰعَلِ الْحَبِيبِ ! صَلَوَاتُ اللہِ عَلَیْ مُحَمَّدٍ

سبق نمبر 31

مذکورات

1	مدنی کاڈا : چوथی دوہرائی	2	سبحان اللہ وَبِحَمْدِهِ : سبحان اللہ وَبِحَمْدِهِ
3	تفسیر کورআন : جیسا دا گومان کرنے کی مومان اندر	4	نماز کے احمدکام : نماز کے بکھریا مکرہتے تہریمیا
5	سونتے و آداب : موسافر کا و مسافر کا کی سونتے و آداب	6	islah-e-آمام : اکلے نماز پढنا

(1) مدنی کاڈا 《چوथی دوہرائی》

- ◀ گوجشتہ اسٹوک میں (سُورٰتُنَّاَس, الْفُلَكُ, الْلَّهُوَالْأَكْبَرُ, الْنَّسْ) پढی گئی سوتھوں کی دوہرائی کی جائے ।
- ◀ ہر فکر کلکلہ، ہر فکر مسٹا لیا و ہر فکر ہلکی کی ادائیگی پر خوسوسی توازن دے ।

(2) اجکارے نماز 《سبحان اللہ وَبِحَمْدِهِ》

جو شاخ ”سبحان اللہ وَبِحَمْدِهِ“ رہا جانا اک سو مرتبہ پڑھا گا اس کے سارے گناہ میٹا دیے جائے । اگرچہ سمعندر کی جزا کے برابر ہوں ।²

(3) تفسیر کورআন 《جیسا دا گومان کرنے کی مومان اندر》

يَا يَا أَيُّهَا الرَّبِيعُ امْسِو ا جَنَّبِنُوا كَثِيرًا مِنَ التَّنْ أَنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ ترجمہ کنجول درپناہ : اے یہاں والو ! بہت جیسا دا گومان کرنے سے بچو بے شک کوئی گومان گناہ ہو جاتا ہے । (ب، 26، الحجرات: 12)

1... مسلم، کتاب الاشربة، باب اباحت اکل الثوم... الخ، ص 815، حدیث: 2053

2... بنواری، کتاب الدعوات، باب فضل التسبیح، ص 1577، حدیث: 6405

तपस्सीरे सिरातुल जिनान जिल्द 9, सफ़्हा 433 पर है कि आयत के इस हिस्से में अल्लाह पाक ने अपने मोमिन बन्दों को बहुत ज़ियादा गुमान करने से मन्त्र फ़रमाया क्यूँ कि बा'ज़ गुनाह ऐसे हैं जो महज़ गुनाह हैं लिहाज़ा एहतियात् का तकाज़ा है कि गुमान की कसरत से बचा जाए।¹

इमाम फ़ख़रुद्दीन राजी رَحْمَةُ اللّٰهِ عَلٰيْهِ فَرَمَّا تَرَكَ ف़رَمَاتे हैं : (यहां आयत में गुमान करने से बचने का हुक्म दिया गया) क्यूँ कि गुमान एक दूसरे को ऐब लगाने का सबब है, इस से बुरे काम सादिर होते हैं और इसी से खुफ़्या दुश्मन ज़ाहिर होता है और कहने वाला जब इन मुआमलात से यक़ीनी तौर पर वाक़िफ़ होगा तो वोह इस बात पर बहुत कम यक़ीन करेगा कि किसी में ऐब है ताकि उसे ऐब लगाए, क्यूँ कि कभी फ़े'ल ब ज़ाहिर क़बीह (या'नी बुरा नज़र आ रहा) होता है लेकिन हक़ीकत में ऐसा नहीं होता इस लिये कि मुम्किन है करने वाला उसे भूल कर कर रहा हो या देखने वाला ग़लती पर हो।²

अल्लामा اب्दुल्लाह बिन उमर بْنُ جَبَّابَةَ اللّٰهِ عَلٰيْهِ رَحْمَةُ اللّٰهِ عَلٰيْهِ فَرَمَّا تَرَكَ ف़رَمَاتे हैं : यहां आयत में गुमान की कसरत को मुब्हम (जो वाजेह न हो) रखा गया ताकि मुसल्मान हर गुमान के बारे में मोहतात् हो जाए और गैरों फ़िक्र करे यहां तक कि उसे मा'लूम हो जाए कि इस गुमान का तअल्लुक़ किस सूरत से है क्यूँ कि बा'ज़ गुमान वाजिब हैं, बा'ज़ हराम हैं और बा'ज़ मुबाह हैं।³

गुमान की अक्साम और उन का शर्ई हुक्म

गुमान की कई अक्साम हैं, उन में से चार ये हैं : (1) वाजिब, जैसे अल्लाह पाक के साथ अच्छा गुमान रखना। (2) मुस्तहब, जैसे नेक मुसल्मान के साथ नेक गुमान रखना। (3) ममूअ हराम। जैसे अल्लाह पाक के साथ बुरा गुमान करना और यूही मोमिन के साथ बुरा गुमान करना। (4) जाइज़, जैसे फ़ासिक़े मो'लिन के साथ ऐसा गुमान करना जैसे काम वोह करता है।

١... تفسير ابن كثير، پ 26، الحجرات، تحت الآية: 12، 138/4 ملتقى

٢... تفسير كثیر، پ 26، الحجرات، تحت الآية: 12، 110/10

٣... تفسير بيضاوي، پ 26، الحجرات، تحت الآية: 12، 218/5 ملخصاً

ہجڑتے سُوْفَیاَنَ سَوَّرِی رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ فَرَمَا تَهْ : گومان دو ترہ کا ہے، اک ووہ کی دل مئے آئے اور جبآن سے بھی کہ دیا جائے । یہ اگر مسالماں پر بورائی کے ساتھ ہے تو گوناہ ہے । دوسرا یہ کی دل مئے آئے اور جبآن سے ن کہا جائے، یہ اگرچہ گوناہ نہیں مگر اس سے بھی دل کو خالی کرنا جروری ہے ।¹ ہجڑتے ابوبھری رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ سے ریوایت ہے، رَسُولُ اللَّهِ صَلَّی اللَّهُ عَلَیْہِ وَاٰلَہٖ وَسَلَّمَ نے ارشاد فرمایا：“اپنے آپ کو باد گومانی سے بچاؤ کی باد گومانی باد ترین جٹ ہے، اک دوسرا کے جاہیری اور باتیں اے ب مات تلاش کرو، حرس ن کرو، حسد ن کرو، بوج ن کرو، اک دوسرا سے رل گردانی ن کرو (مونہ ن موڈو) اور اے اللہاہ کے بندو! باری باری ہو جاؤ ।”²

اللہاہ پاک ہمئے اک دوسرا کے بارے مئے باد گومانی کرنے سے بچنے کی تاویلیک ابتا فرمائے
امِین بِحَاجَةِ الْمُؤْمِنِ إِلَيْهِ اللَّهُ عَلَيْهِ وَاٰلَهٖ وَسَلَّمَ |

(4) نماز کے اہلکام (نماز کے مکملہاتے تہریمیا)

- (1) ﴿ تَشْبِيكَ يَدَيْكَ يَا'نِي اک ہا� کی ٹنگلیاں دوسرا ہا� کی ٹنگلیاں مئے ڈالنا ।³
- (2) ﴿ نماز مئے ٹنگلیاں چٹھانا । نماز کے لیے جاتے وکٹ و انٹیجاڑ مئے بھی یہ دوںوں چیزوں (اک ہا� کی ٹنگلیاں دوسرا ہا� مئے ڈالنا اور ٹنگلیاں چٹھانا) مکملہاتے تہریمی ہے ।⁴
- (3) ﴿ کمر پر ہا� رخانا ।⁵ اللہاہ کے مہربو ب نے ارشاد فرمایا: کمر پر ہا� رخانا جہنمیوں کی راہت ہے ।⁶
- (4) ﴿ کسی واجیب کو ترک کرنا ।⁷

۱... تفسیر حازن، پ 26، الحجرات، تحت الآية: 12/4، 12/18.

۲... مسلم، کتاب البر والصلة والادب، باب تحريم الظن والتجسس، ص 995، حدیث: 2563.

۳... دریختار مع بد المختار، کتاب الصلاۃ، باب ما یفسد الصلاۃ و مَا یکرہ فیها، مطلب: اذا تردد الحكم بين سنة... الخ، 2/493.

۴... دریختار مع بد المختار، کتاب الصلاۃ، باب ما یفسد الصلاۃ و مَا یکرہ فیها، مطلب: اذا تردد الحكم بين سنة... الخ، 2/493.

۵... دریختار، کتاب الصلاۃ، باب ما یفسد الصلاۃ و مَا یکرہ فیها، 2/493.

۶... سنن کبری للبیهقی، کتاب الصلاۃ، باب کراہیۃ التھصر فی الصلاۃ، 2/583، حدیث: 3566.

۷... نور، الایضاح مع مرائق الفلاح، کتاب الصلاۃ، فصل فی مکروهات الصلاۃ، ص 178.

- (5) ﴿ کیا مام کے ڈلآوا کیسی اور ماؤکے پر کو رانے پاک پढنا ।¹
- (6) ﴿ کیرا ات روکو اب میں پہنچ کر ختم کرنا ।²
- (7) ﴿ امام سے پہلے مُکْتَدیٰ کا روکو اب و سُجودِ وَغْرِه میں چلا جانا یا اس سے پہلے سر ٹھانा ।
- (8) ﴿ دوسرا کپڑا ہونے کے با وُجودِ سِرْفَ پاجاما یا تہبند میں نماز پढنا ।³

(5) سُنْتَنْ وَ آدَاب (مُسَاافَهَةُ وَ مُعَاوَنَةُ کَيْفِيَتِ سُنْتَنْ وَ آدَاب)

- (1) ﴿ سلام کے ساتھ ساتھ مُسَاافَهَہ کرنے سے سلام کی تکمیل ہوتی ہے । حجّرٰتؐ ابू عُمَارٰ مَعْلُومٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سے ریوایت ہے، سرکارِ مَدِینَۃ الرَّسُولِ صَلَّی اللَّهُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ نے اِشْرَاد فَرِمَّا یا: "مَرِیِّجٌ کی پُوری دیوالیت یہ ہے کہ اس کی پیشانی پر ہاثر رکھ کر پُڑھے کہ میجاہ کیسا ہے؟ اور پُوری تہذیبیت (سلام کرنا) یہ ہے کہ مُسَاافَهَہ بھی کیا جائے ।"⁴
- (2) ﴿ خوشی میں کسی سے گلے میلنا سُنْت ہے⁵ حجّرٰتؐ اَدِیشَا سِدِیْکَہ فَرِمَّا تی ہے: جِد بینِ حَارِسٍ مَدِینَۃ الرَّسُولِ صَلَّی اللَّهُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ میرے گھر میں ہے، جِد بہت ہاں آئے اور ہُجُور نبیی کریم صَلَّی اللَّهُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ کو ٹھانے کر کپڑا ٹھینچتے ہوئے اُن کی ترکیت شریف لے گئے، اُن سے مُعاوَنَۃ کیا اور اُن کو بُوسا دیا ।⁶
- (3) ﴿ دوسرے ہاتھ سے مُسَاافَهَہ کرئے ।⁷
- (4) ﴿ جیتنی بار مُلَاکَۃ ہو ہر بار مُسَاافَهَہ کرنا مُسْتَحَبٌ ہے ।⁸

1 ... غَنِيَةُ الْمَتَّمِ، كِرَاهِيَّةُ الصَّلَاةِ، ص 357

2 ... غَنِيَةُ الْمَتَّمِ، كِرَاهِيَّةُ الصَّلَاةِ، ص 352

3 ... غَنِيَةُ الْمَتَّمِ، كِرَاهِيَّةُ الصَّلَاةِ، ص 349

4 ... ترمذی، کتاب الاستیدان والآدب، باب ماجاء في المصالحة، ص 641، حدیث: 2731

5 ... میر آتول منانیہ، 6/359

6 ... ترمذی، کتاب الاستیدان والآدب، باب ماجاء في المصالحة والقبلة، ص 641، حدیث: 2732

7 ... در المحتار، کتاب الحظر والاباحة، باب الاستبراء وغيره، 629/9

8 ... در المحتار، مع در المحتار، کتاب الحظر والاباحة، باب الاستبراء وغيره، 628/9

(5) **रुख्सत होते वक्त भी मुसाफ़हा करें।** हज़रते अल्लामा मौलाना मुफ्ती मुहम्मद अमजद अली आ'ज़मी رحمۃ اللہ علیہ लिखते हैं : “इस के मस्नून होने की तसरीह नज़रे फ़क़ीर से नहीं गुज़री मगर अस्ले मुसाफ़हा का जवाज़ हड़ीस से साबित है तो इस को भी जाइज़ ही समझा जाएगा ।”¹

(6) ~~इस~~ फ़क़्त उंगिलियों के छूने का नाम मुसाफ़्हा नहीं है सुन्त येह है कि दोनों हाथों से मुसाफ़्हा किया जाए और दोनों के हाथों के माबैन कपड़ा वगैरा कोई चीज़ हाइल न हो।²

(7) ~~इ~~ मुसाफ़्हा करते वक्त सुन्नत येह है कि हाथ में रूमाल वगैरा हाइल न हो, दोनों हथेलियाँ खाली हों और हथेली से हथेली मिलनी चाहिये।³

(8) **☞** मुस्कुरा कर गर्म जोशी से मुसाफ़हा करें। दुरूढ़ शरीफ़ पढ़ें और हो सके तो येह दुआ भी पढ़ें : “يَغْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ وَلَكُمْ” (या’नी अल्लाह पाक हमारी और तुम्हारी मगिफ़रत फ़रमाए)।

(9) **इ** हर नमाज़ के बा'द लोग आपस में मुसाफ़हा करते हैं ये ह जाइज़ है।⁴

(10) गले मिलने को मुआ़नक़ा कहते हैं और येह भी सरकारे मदीना ﷺ से साबित है।⁵

(6) इस्लाहे आ 'माल ॥अकेले नमाज् पढ़ना॥

हज़रते ख़ालिद बिन मा'दान رَحْمَةُ اللّٰهِ عَلٰيْهِ ف़رماते हैं : मैं ने सुना है कि अल्लाह पाक तीन आदमियों के बारे में फ़िरिश्तों के सामने फ़रख़् करता है : (1) एक वोह आदमी जो चट्यल (या'नी हमवार) मैदान में अज़ानो इक़ामत कह कर अकेला नमाज़ पढ़ता है, अल्लाह पाक फ़रमाता है : मेरे बन्दे को देखो ! जो तन्हा नमाज़ पढ़ रहा है, मेरे सिवा इसे कोई नहीं देख रहा, जाओ ! सत्तर हज़ार फ़िरिश्ते उस के पीछे नमाज़ अदा करो । (2) दूसरे उस आदमी पर जो रात को उठ कर अकेले में नमाज़ पढ़ता है, सज्दे में जाए और इस हालत में (अगर इत्तिफ़ाक़ से) नींद आ जाए तो अल्लाह

1... बहारे शरीअत, 3/471, हिस्सा : 16

² ... برد المحتار، كتاب الحظر والاباحة، باب الاستيراء وغدره، 629/9

³ ...رد المحتار، كتاب الحظوظ والاباحات، باب الاستبداع وغيره، 629/9.

५ ... बहारे शरीअत, 3/471, हिस्सा : 16 माखुजन

٦٢٩/٩ - المحاجنة، كتاب الحظر والاباحة، باب الاستئذان في غمه

پاک فرماتا ہے : مेरے بندے کو دेखو ! اس کی رُح مेरے پاس اور جسم میرا بارگاہ میں سجھے میں ہے । (3) تیسرے ہر آدمی پر جو جوڑے کی جگ میں سا بیت کدم رہا یہاں تک کی شہید ہو گیا ।¹

ऐ اشیکھنے نماز ! اس ہدیتے پاک سے کوئی یہ نہ سمجھے کہ اکلے نماز پढ़نا جماعت سے نماز پڑھنے کے مुکابلے میں افضل ہے، ہرگز اسے نہیں । یہ فوجیلتو تو اسے جنگل، بیان اور پھاد کوئرا کے لیے ہے کہ جہاں بندہ تنها ہے اور کوئی اسی مسجد بھی نہیں کہ جس میں جا کر بآ جماعت نماز ادا کر سکے، اس کی تائید میں ”سوننے ابू داود“ کی اسی ہدیتے مुکابلا کا پیش کی جاتی ہے چنانچہ ہجرتے عکبا بین امیر صلی اللہ علیہ وسالم کہتے ہیں، تاجدار مدنیا نے فرمایا : ”تعمیرا رب ہر بکری کے چرخاہ سے خوش ہوتا ہے جو پھاد کی چوٹی پر ہے، نماز کی انجام دے اور نماز پڑھے । اللہ پاک فرماتا ہے کہ میرے اس بندے کو دेखو ! انجان دلتا ہے اور نماز کا حکم کرتا ہے، اور میڈ سے ڈرتا ہے، بے شک میں نے اپنے بندے کو بخوا دیا اور اس کو جنم میں دارخیل کر دیا ।“²

شہر ہدیت : ہجرتے مُعْتَدِل احمد یار خان رحمۃ اللہ علیہ ”میرات“ جلد اول، سفہ 415 پر فرماتے ہیں : ما’لُوم ہوا کہ نماز پنجانہ کے لیے انجان بہر ہال دے اگرچہ جنگل میں اکلے نماز پڑھے । ”ساحبِ میرکاظم“ نے فرمایا کہ انجان کی برکت سے جنات و فرضیتے بھی اس کے ساتھ نماز پڑھتے ہیں اور اسے جماعت کا سواب میلتا ہے । تکبیر میں ایک لفڑا ہے مگر ہر کوئی یہ کہ تکبیر بھی کہے کیونکہ انجان و تکبیر میں نماز کی انتیلا اور یک لفڑا اور بہت سے فاءِ دے ہیں । ہدیتے پاک کے اس ہدیتے ”اللہ پاک فرماتا ہے“ کے تہوت لیکھتے ہیں : (ہجرتے اللہ اعلیٰ کاری رحمۃ اللہ علیہ فرماتے ہیں :) (متلب یہ کہ) فرضیتے سے امبیا و اولیا کی رُحوں سے بالکل ہجڑ نبیتے کریم صلی اللہ علیہ وسالم سے بھی (اللہ پاک فرماتا ہے) । اور اس ہدیتے ”میرے اس بندے کو دेखو !“ کے تہوت لیکھتے ہیں : ما’لُوم ہوا کہ

1...تنبیہ الغافلین، باب فضل صلاة الطوع، ص 307

2...ابوداؤد، کتاب صلاة المسافر، باب الاذان في السفر، ص 196، حدیث: 1203

फ़िरिश्तों और नबियों वलियों की रूहों में ये हताकृत है कि एक जगह रह कर सारे आलम को देख लें कि परवर्दगार इन से फ़रमाता है : “इस पहाड़ पर छुपे बन्दे को देखो !”¹

صَلُّوا عَلَى الْحَبِيبِ ! صَلُّوا عَلَى مُحَمَّدٍ

सबकं नम्बर 32

मौजूदात

1	मदनी क़ाइदा : सूरतुल काफिरून	2	अज़्कारे नमाज़ : दूसरी दोहराई
3	तफ़्सीरे कुरआन : मुसल्मानों के ऐब तलाश न करो	4	नमाज़ के अह़काम : सज्दए सह्व का तरीका व अह़काम
5	सुन्तें व आदाब : सफ़र की सुन्तें व आदाब	6	इस्लाहे आ'माल : बिला उज्ज़ माहे रमज़ान का रोज़ा छोड़ना

(1) मदनी क़ाइदा (सूरतुल काफिरून : आयत 1 ता 3)

मदनी क़ाइदे के अस्बाक में पढ़े गए क़वाइद का इजरा व दुरुस्त मख़ारिज के साथ पढ़ने की मशक्क करें।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

तरजमए कन्जुल इरफान : अल्लाह के नाम से शुरूअ़ जो निहायत मेहरबान, रहमत वाला है।

قُلْ يَا أَيُّهَا الْكُفَّارُ لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ لَا أَنْتُمْ عَبْدُونَ مَا أَعْبُدُ

तुम फ़रमाओ : ऐ काफिरो ! मैं उन की इबादत नहीं करता जिन्हें तुम पूजते हो । और तुम उस की इबादत करने वाले नहीं जिस की मैं इबादत करता हूँ ।

(2) अज़्कारे नमाज़ (दूसरी दोहराई)

◀ साबिका अस्बाक (तशह्वुद, दुर्लदे इब्राहीमी, दुआए मासूरा, दुआए कुनूत, तस्बीहे फ़ातिमा, سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ) की दोहराई करवाई जाए ।

◀ दोहराई में मख़ारिज व मदनी क़ाइदा में पढ़े गए क़वाइद का भी ख़्याल रखें ।

1 ... मिरआतुल मनाजीह, 1/415

(3) تفسیر کورआن 《مُسْلِمَانَوْنَ كَيْ بَحْثٍ تَلَاثَنْ كَرُوْنَه》

وَلَا تَجْسُسُوا لَا يَعْتَبِبُ عَصْلُمُ بَعْضًا ترجمہ کنڈل افرفان : اور (پوشیدا باتوں کی)

(12)، الحجرات: پ

جُو سُجُون کرو اور اک دوسرے کی گیبتوں ن کرو ।

تفسیر سیرا تعلیم جینان جلد 9، صفحہ 437 پر ہے کہ اس آیت میں دوسری ہوکم یہ ہے کہ مسلمانوں کی ایک جزوی تلاش ن کرو اور ان کے پوشیدا (छوپے ہوئے) حال کی جو سُجُون (تلاش) میں ن رہو جیسے اللہ تعالیٰ پاک نے اپنی سنتاری سے چھپا ہے ہے ।

مُسْلِمَانَوْنَ كَيْ بَحْثٍ تَلَاثَنْ كَرُوْنَه کی مُعْنَانَات

اس آیت سے ما'لوں ہوا کہ مسلمانوں کے پوشیدا ایک تلاش کرنے اور انہے بیان کرنے مनع ہے، یہاں اسی سے معتزلیلک اک ڈبرت انگرے ہدیتے پاک مولانا ہذا ہو، چنانچہ ہذرتو ابوبکر برجنہ اسلامی عَنْهُ سے ریوایت ہے، رَسُولُ اللّٰہِ وَسَلَّمَ نے فرمایا : “اے ہن لوگوں کے گوراء، جو جہاں سے ایمان لائے اور ایمان ان کے دلیں میں داخیل نہیں ہوا، مسلمانوں کی گیبتوں ن کرو اور ان کی چھپی ہوئی باتوں کی تلاش ن کرو، اس لیے کہ جو شاخہ اپنے مسلمان بارے کی چھپی ہوئی چیز کی تلاش کرے گا، اللہ تعالیٰ پاک اس کی پوشیدا چیز کی تٹول کرے گا (یاً نہیں اسے جاہیر کر دے گا) اور جس کی اللہ تعالیٰ پاک تٹول کرے گا (یاً نہیں ایک جاہیر کرے گا) اس کو رسمی کر دے گا، اگرچہ وہ اپنے مکان کے اندر ہے ।”¹

اس سے ما'لوں ہوا کہ مسلمانوں کی گیبتوں کی تلاش کرنے اور ان کے ایک تلاش کرنے معنای فیک کا شیاظا (تڑیکا) ہے اور ایک تلاش کرنے کا انعام جیلیلتو رسمی ہے کیونکہ جو شاخہ کسی دوسرے مسلمان کے ایک تلاش کر رہا ہے، یہ کینہ اس میں بھی کوئی نہ کوئی ایک جرور ہو گا اور ممکن ہے کہ وہ ایک اسے ہونے سے وہ معاشرے میں جلیلیوں میں چکرا ہو جائے لیہا ہذا ایک تلاش کرنے والوں کو اس بات سے ڈرنا چاہیے کہ ان کی اس حرکت کی

1...ابوداؤد، کتاب الادب، باب فی العیة، ص 765، حدیث: 4880

بینا پر کہیں اللّٰہ پاک ان کے وہ پوشریدا ڈیوب جاہیر ن فرمادے جس سے وہ جیلتو رسوائی سے دو چار ہو جائے ।

ऐب چھپانے کے فرجاہل

یہاں ماؤڑو اُک کی مunasabat سے مسلمانوں کے ایب چھپانے کے دو فرجاہل مولانا حسن ہوئے : (1) ہجڑتے ابduللہاہ بین ڈمر رضی اللہ عنہما سے ریوایت ہے، نبی یحییٰ کریم ﷺ نے ارشاد فرمادا : "جس نے کسی مسلمان کے ایب پر پردہ رکھا، اللّٰہ پاک کیامت کے دن اس کے ڈیوب پر پردہ رکھے گا ।" ¹ (2) ہجڑتے ڈکبا بین امیر رضی اللہ عنہ سے ریوایت ہے، رسلوں لہاہ ﷺ نے ارشاد فرمادا : "جو شاخہ اسی چیز دے دے جس کو چھپانا چاہیے اور اس نے پردہ ڈال دیا (یا' نی چھپا دی) تو اسہا ہے جسے ماؤڈا (یا' نی جیندا جمین میں دبا دی جانے والی بچھی) کو جیندا کیا ।" ² اللّٰہ پاک ہمے بھی اپنے مسلمان بھائیوں کے ایب چھپانے کی تاویفیک اُتھا فرمائے ।

امین بجاۃ الریٰ اکمین علی اللہ علیہ وآلہ وسلم

(4) نماذج کے اہکام (سجدہ سہو کے اہکام)

- (1) **نماذج کے واجبات میں سے اگر کوئی واجب بھولے سے رہ جائے یا نماذج کے فرماہج اور واجبات میں بھولے سے تا خیر ہو جائے تو سجدہ سہو واجب ہو جاتا ہے ।³**
- (2) **سجدہ سہو واجب ہونے کے باہم بوجود ن کیا تو نماذج دوبارا پढ़نا واجب ہے ।⁴**
- (3) **جان بڑھ کر واجب ترک کیا تو سجدہ سہو کافی نہیں، نماذج دوبارا پढ़نا ہوگی ।⁵**
- (4) **کوئی اسہا واجب ترک ہو جو نماذج کے واجبات میں سے نہیں بلکہ اس کا تابع لکھن نماذج کے واجبات کے درمیان سے ہے تو سجدہ سہو واجب نہیں مسالن ڈلتا کورآن**

1 ... بخاری، کتاب المظالم والغصب، باب لا يظلم المسلم ولا يسلمه، ص 630، حدیث: 2442

2 ... ابو داود، کتاب الادب، باب فی الستر علی المسلم، ص 767، حدیث: 4891

3 ... دریختار مع مرد المختار، کتاب الصلاة، باب سجود السهو، 655-657 ملقطا

4 ... دریختار مع مرد المختار، کتاب الصلاة، باب سجود السهو، 655/2

5 ... فتاویٰ ہندیہ، کتاب الصلاة، الباب الثانی عشر فی سجود السهو، 139/1

पढ़ना। इस का तअल्लुक़ तिलावत के वाजिबात से है।¹

(5) **इफ़्रज़** अगर कोई फ़र्ज़ रह गया तो नमाज़ दोबारा पढ़े।²

(6) **इफ़्रज़** नमाज़ में अगर दस (10) वाजिब भी भूले से रह गए, सहव के दो (2) ही सज्दे ही काफ़ी हैं।³

(7) **इफ़्रज़** तादीले अरकान (मसलन रुकूअ़ के बाद सीधा खड़ा होना या दो सज्दों के दरमियान एक बार कहने की मिक्दार सीधा बैठना) भूल गए, सज्दए सहव वाजिब है।⁴

(8) **इफ़्रज़** दुआए कुनूत या तक्बीरे कुनूत (दुआए कुनूत शुरूअ़ करने से पहले الله أكْبَرَ कहना) भूल गए तो सज्दए सहव वाजिब है।⁵

(9) **इफ़्रज़** किराअत वगैरा किसी मौक़अ पर सोचने में तीन मरतबा سُبْحَنَ اللَّهِ कहने का वक़्फ़ा गुज़र गया, सज्दए सहव वाजिब हो जाएगा।⁶

(10) **इफ़्रज़** सज्दए सहव के बाद भी अत्तहिय्यात पढ़ना वाजिब है। अत्तहिय्यात पढ़ कर सलाम फेरिये और बेहतर येह है कि दोनों कादों (सज्दए सहव से पहले और बाद) में दुरूद शरीफ़ भी पढ़िये।⁷

(11) **इफ़्रज़** इमाम से सहव हुवा और सज्दए सहव किया तो मुक्तदी पर भी सज्दा वाजिब है।⁸

(5) सुन्तें व आदाब (सफ़र की सुन्तें व आदाब)

प्यारे प्यारे इस्लामी भाइयो ! अक्सर हमें सफ़र की ज़रूरत पेश आती रहती है। लिहाज़ हम कोशिश कर के सफ़र की भी कुछ न कुछ सुन्तें और आदाब सीख लें ताकि इन पर अमल कर के हम अपने सफ़र को भी सवाब कमाने का ज़रीआ बना सकें।

1... بر المحتار، كتاب الصلاة، باب سجود السهو، 655/2

2... بر المحتار، كتاب الصلاة، باب سجود السهو، 655/2

3... در المختار مع بر المحتار، كتاب الصلاة، باب سجود السهو، 655/2

4... فتاوى هندية، كتاب الصلاة، الباب الثاني عشر في سجود السهو، 140/1

5... فتاوى هندية، كتاب الصلاة، الباب الثاني عشر في سجود السهو، 141/1

6... بر المحتار، كتاب الصلاة، باب سجود السهو، 657/2

7... فتاوى هندية، كتاب الصلاة، الباب الثاني عشر في سجود السهو، 139/1

8... در المختار مع بر المحتار، كتاب الصلاة، باب سجود السهو، 658/2

- (1) मुम्किन हो तो जुमे'रात को सफ़र शुरूअ़ किया जाए कि जुमे'रात को सफ़र करना सुन्नत है।¹ हज़रते का'ब बिन मालिक رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ से मरवी है कि हुजूर نبिये करीम ﷺ ग़ज़्वए तबूक के लिये जुमे'रात के दिन रवाना हुए और आप ﷺ जुमे'रात के दिन रवाना होना पसन्द फ़रमाते थे।²

(2) अगर सुहूलत हो तो रात को सफ़र किया जाए कि रात को ज़मीन लपेट दी जाती है और सफ़र तेज़ी से होता है, हज़रते अनस رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ फ़रमाते हैं, सरकारे मदीना ने फ़रमाया : “रात को सफ़र किया करो, क्यूं कि रात को ज़मीन लपेट दी जाती है।”³

(3) अगर चन्द इस्लामी भाई मिल कर सफ़र करें तो किसी एक को राहनुमा बना लें। हज़रते अबू हुरैरा رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ रिवायत करते हैं कि ताजदारे मदीना ने फ़रमाया : “जब तीन आदमी सफ़र पर रवाना हों तो वोह अपने में से एक को राहनुमा बना लें।”⁴

(4) चलते वक़्त अ़ज़ीजों, दोस्तों से कुसूर मुआफ़ करवाएं और जिन से मुआफ़ी तलब की जाए उन पर लाज़िम है कि दिल से मुआफ़ कर दें।⁵

(5) लिबासे सफ़र पहन कर अगर वक़्ते मकरूह न हो तो घर में चार रक़अ़त नफ़्ल “अल हَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ” से पढ़ कर बाहर निकलें, वोह रक़अ़तें वापसी तक अहलो माल की निगहबानी करेंगी। फिर अपनी मस्जिद से रुख़सत हों। अगर वक़्ते मकरूह न हो तो उस में भी दो रक़अ़त नफ़्ल पढ़ लें।⁶

(6) हम जब भी सफ़र पर रवाना हों तो हमें चाहिये कि हम अपने अहलो माल को अल्लाह पाक के हवाले कर के जाएं। अल्लाह पाक ही सब से बेहतर हिफाज़त करने वाला है।

¹...أشعة اللمعات، كتاب الجهاد، باب آداب السفر، 371/3.

² ... بخاري، كتاب الجهاد والسير، باب من أمر بغزو قوروي بغيرها.. الم، ص 760، حديث: 2950.

³ ابو داود، کتاب الجہاد، باب فی الدلجه، ص 411، حدیث: 2571

⁴ ...ابوداود، كتاب الجهاد، باب في القوم يسافرون يوم مرون أحد هم ، ص 415، حديث: 2609

५... बहारे शरीअत, 1/1052, हिस्सा : 6

6 ... बहारे शरीअत, 1/1052, हिस्सा : 6

बल्कि हो सके तो अपने घर वालों को येह कलिमात कह कर सफ़र पर रवाना हों : **أَسْتُؤْدِعُكَ اللَّهُ أَلَّذِي لَا يُضِيقُ وَلَا يَعْنِي** तरज़मा : मैं तुम को अल्लाह पाक के हवाले करता हूँ जो सोंपी हुई अमानतों को जाएऽअ नहीं करता ।¹

(6) इस्लाहे आ 'माल (बिला उङ्ग्र माहे रमज़ान का रोज़ा छोड़ना)

प्यारे प्यारे इस्लामी भाइयो ! अल्लाह पाक की वहदानिय्यत और उस के प्यारे रसूल ﷺ की रिसालत का इक़रार करने और तमाम ज़रूरिय्याते दीन पर ईमान लाने के बा'द जिस तरह हर मुसल्मान पर नमाज़ फ़र्ज़ क़रार दी गई है इसी तरह रमज़ान शरीफ़ के रोज़े भी हर मुसल्मान मर्द व औरत आ़किल व बालिग़ पर फ़र्ज़ हैं । बिगैर किसी सहीह मजबूरी के एक रोज़ा भी छोड़ देना बहुत बड़ा गुनाह और जहन्नम में ले जाने वाला काम है । जो शख्स बिला उङ्ग्रे शर्ह जान बूझ कर रोज़ा जाएऽअ कर दे तो अब उम्र भर भी अगर रोज़े रखता रहे तब भी उस छोड़े हुए एक रोज़े की फ़ज़ीलत नहीं पा सकता । चुनान्चे

एक रोज़ा छोड़ने का नुक़सान

हज़रते अबू हुरैरा رضي الله عنه سे रिवायत है, सरकारे वाला तबार, दो जहां के मालिको मुख्तार ﷺ का फ़रमान है : “जिस ने रमज़ान के एक दिन का रोज़ा बिगैर रुख़सत व बिगैर मरज़ इफ़तार किया (या'नी न रखा) तो ज़माने भर का रोज़ा भी उस की क़ज़ा नहीं हो सकता अगर्चे बा'द में रख भी ले ।”² या'नी वोह फ़ज़ीलत जो रमज़ानुल मुबारक में रोज़ा रखने की थी अब किसी तरह नहीं पा सकता ।³

तीन बद बख़्त

हज़रते जाबिर बिन अब्दुल्लाह رضي الله عنهما سे मरवी है, सरकारे मदीना, क़रारे क़ल्बो सीना ﷺ का फ़रमाने बा करीना है : “जिस ने माहे रमज़ान को पाया और उस के रोज़े न रखे वोह

1... ابن ماجہ، کتاب الجہاد، باب تشییع الغزا و داعهم، ص 458، حدیث: 2825

2... ترمذی، کتاب الصوم، باب ماجاء فی الافطار متعتمداً، ص 203، حدیث: 723

3... बहारे शरीअत, 1/985, हिस्सा : 5 मुलख़्बसन

شاخ्स शकी (या'नी बद बख़्त) है, जिस ने अपने वालिदैन या किसी एक को पाया और उन के साथ अच्छा सुलूक न किया वोह भी शकी है और जिस के पास मेरा ज़िक्र हुवा और उस ने मुझ पर दुरूद न पढ़ा वोह भी शकी है ।”¹

टख़ों की रगों से बंधे हुए लोग

जो लोग रोज़ा रख कर बिला उँग्रे शर्दू तोड़ डालते हैं वोह भी अल्लाह पाक के क़हरो ग़ज़ब से डर जाएँ । हज़रते अबू उमामा बाहिली رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَرَمَّا تَرَكَ مैं ने सरकारे मदीना, क़रारे क़ल्बो सीना ﷺ को येह फ़रमाते सुना : मैं सोया हुवा था तो ख़बाब में दो शख्स मेरे पास आए और मुझे एक दुश्वार गुज़ार पहाड़ पर ले गए । जब मैं पहाड़ के दरमियानी हिस्से पर पहुंचा तो वहां बड़ी सख्त आवाजें आ रही थीं, मैं ने कहा : येह कैसी आवाजें हैं ? तो मुझे बताया गया कि येह जहन्मियों की आवाजें हैं । फिर मुझे और आगे ले जाया गया तो मैं कुछ ऐसे लोगों के पास से गुज़रा कि उन को उन के टख़ों की रगों में बांध कर (उलटा) लटकाया गया था और उन लोगों के जबड़े फाड़ दिये गए थे जिन से ख़ून बह रहा था तो मैं ने पूछा : येह कौन लोग हैं ? तो मुझे बताया गया कि येह लोग रोज़ा इफ़्तार करते थे क़ब्ल इस के कि रोज़ा इफ़्तार करना हलाल हो ।²

प्यारे प्यारे इस्लामी भाइयो ! रमज़ान का रोज़ा बिला इजाज़ते शर्दू तोड़ देना बहुत बड़ा गुनाह है । वक्त से पहले इफ़्तार करने से मुराद येह है कि रोज़ा तो रख लिया मगर सूरज गुरुब होने से पहले पहले जान बूझ कर किसी सहीह मजबूरी के बिगैर तोड़ डाला । इस हृदीसे पाक में जो अ़ज़ाब बयान किया गया है वोह रोज़ा रख कर तोड़ देने वाले के लिये है और जो बिला उँग्रे शर्दू रमज़ान का रोज़ा तर्क कर देता है वोह भी सख्त गुनहगार और अ़ज़ाबे नार का हक़दार है । अल्लाह पाक अपने प्यारे हबीब के तुफ़ेल हमें अपने क़हरो ग़ज़ब से बचाए ।

امِين بِجَاهِ النَّبِيِّ الْأَمِينِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

صَلُوٰعَلِيُّ الْحَبِيبِ ! صَلَّى اللَّهُ عَلَىٰ مُحَمَّدٍ

¹ ...ابن حبان، كتاب الرقائق، باب ذكر رجاء دخول الجنة المصلى...الخ، ص348، حديث: 907 مأمورًا

² ...ابن حبان، كتاب أخباره عن مناقب الصحابة، باب صفة النَّارِ وَاهْلَهَا، ص2006، حديث: 7494

سabक़ nम्बर 33

मौज़ूदात

1	मदनी क़ाइदा : सूरतुल काफिरून	2	अज़्कारे नमाज़ : आयतुल कुरसी
3	तप्सीरे कुरआन : सच्चाई की फ़ज़ीलत व झूट की मज़म्मत	4	नमाज़ के अहकाम : सज्दए सह्व का तरीका व अहकाम
5	सुन्नतें व आदाब : सफ़र की सुन्नतें व आदाब	6	इस्लाहे आ'माल : शराब पीने की मज़म्मत

(1) मदनी क़ाइदा {सूरतुल काफिरून : आयत 1 ता 6}

मदनी क़ाइदे के अस्वाक़ में पढ़े गए क़वाइद का इजरा व दुरुस्त मख़ारिज के साथ पढ़ने की मशक्त करें।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

तरजमए कन्जुल इरफ़ान : अल्लाह के नाम से शुरूअ़ जो निहायत मेह्रबान, रहमत वाला है।

قُلْ يَا أَيُّهَا الْكُفَّارُ ۖ لَاۤ أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ۖ وَلَاۤ أَنْتُمْ عَبْدُونَ مَاۤ أَعْبُدُ ۖ
وَلَاۤ أَنَا عَابِدٌ مَاۤ أَعْبُدُتُمْ ۖ وَلَاۤ أَنْتُمْ عَبْدُونَ مَاۤ أَعْبُدُ ۖ لَكُمْ دِيْنُكُمْ وَلِي دِيْنِي ۖ

तुम फ़रमाओ : ऐ काफिरो ! मैं उन की इबादत नहीं करता जिन्हें तुम पूजते हो । और तुम उस की इबादत करने वाले नहीं जिस की मैं इबादत करता हूं । और न मैं उस की इबादत करूँगा जिसे तुम ने पूजा । और न तुम उस की इबादत करने वाले हो जिस की मैं इबादत करता हूं । तुम्हारे लिये तुम्हारा दीन है और मेरे लिये मेरा दीन है ।

(2) अज़्कारे नमाज़ {आयतुल कुरसी}

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ۖ أَلِّي الْقَيْوُمُ ۖ لَا تَأْخُذْنَا سَيْئَةً وَلَا نُؤْمِنُ
لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۖ

अल्लाह वोह है जिस के सिवा कोई माँबूद नहीं, वोह खुद ज़िन्दा है, दूसरों को क़ाइम रखने वाला है, उसे न ऊंघ आती है और न नींद, जो कुछ आस्मानों में है और जो कुछ ज़मीन में सब उसी का है ।

(3) तपसीरे कुरआन (सच्चाई की फ़ज़ीलत व झूट की मज़म्मत)

يَا إِيَّاهَا الْرَّبِّ يَعُزِّزُنَا مَنْ أَمْنَى اتَّقُوا اللَّهَ وَكُوْنُوا مَعَهُ
 (بِإِيمَانٍ) الْمُرْتَبَاتِ ⑩ التَّصْرِيفَ ⑪

(بِإِيمَانٍ) التَّصْرِيفَ ⑪

तरजमए कन्जुल इरफान : ऐ ईमान वालो अल्लाह से डरो और सच्चों के साथ हो जाओ ।

तपसीरे सिरातुल जिनान जिल्द 4, सफ़्हा 257 पर है या'नी उन लोगों के साथ हो जाओ जो ईमान में सच्चे हैं, मुख्लिस हैं, रसूले अकरम ﷺ की इख़्लास के साथ तस्दीक करते हैं । हज़रते सईद बिन जुबैर رضي الله عنه का कौल है कि सादिकीन से हज़रते अबू बक्र व उमर رضي الله عنهما मुराद हैं । इन्हे जुरैज कहते हैं कि इस से मुहाजिरीन मुराद हैं । हज़रते अब्दुल्लाह बिन अब्बास رضي الله عنهما ने फ़रमाया कि इस से वोह लोग मुराद हैं जिन की नियतें सच्ची रहीं, उन के दिल और आमाल सीधे रहे और वोह इख़्लास के साथ ग़ज्वए तबूक में हाजिर हुए ।¹

सच्चाई की फ़ज़ीलत और झूट की मज़म्मत

इस आयत में अल्लाह पाक ने सच्चों के साथ रहने का हुक्म इर्शाद फ़रमाया, इस मुनासबत से यहां हम सच्चाई की फ़ज़ीलत और झूट की मज़म्मत पर दो अहादीस ज़िक्र करते हैं :

(1) ﴿١﴾ هُجُرَتَ إِبْرَاهِيمَ بْنَ مُسْلَمَ رضي الله عنه مَسْكُونًا فِي مَسْكُونَةٍ مُسْكُونَةٍ سَرِيَّةً

इर्शाद फ़रमाया : “बेशक सच्चाई भलाई की तरफ़ हिदायत देती है और भलाई जनत की तरफ़ ले जाती है और आदमी बराबर सच बोलता रहता है यहां तक कि वोह सिद्धीक हो जाता है और झूट बदकारियों की तरफ़ ले कर जाता है और बदकारियां जहन्नम में पहुंचाती हैं और आदमी बराबर झूट बोलता रहता है यहां तक कि वोह अल्लाह पाक के नज़्दीक कज़्ज़ाब लिख दिया जाता है ।”²

(2) ﴿٢﴾ هُجُرَتَ إِبْرَاهِيمَ بْنَ جُنْدُوبَ رضي الله عنه مَسْكُونًا فِي مَسْكُونَةٍ مُسْكُونَةٍ سَرِيَّةً

1... تفسير حازن، پ 11، التوبة، تحت الآية: 119/2

2... بخارى، كتاب الأدب، باب قول الله تعالى: يَا إِيَّاهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ... الخ، ص 1515، حديث: 6094

(شہر میں راج) دیکھا کیا کہ اس کے جبडے چرے پر جا رہے ہیں وہ بہت جھوٹا آدمی ہے، اسی پر کی عذالتاً تھا (جس کا کوئی سر پاٹ نہ ہے) کہ اس کا جھوٹ اترافے اُلما (تمام اُلماکوں) میں پائل جاتا تھا، پس کیا مرت تک اس کے ساتھ یہی کیا جاتا رہے گا । ”¹

�س آیات سے نکل لوگوں کی سوہبত میں بیٹھنے کا بھی سببوت میلتا ہے । حضرت امام جا'فر رضی اللہ عنہ فرماتے ہیں : ”پانچ کیسے کے آدمیوں کی سوہبतِ ایکیا ر ن کرو : (1) بہت جھوٹ بولنے والा شاخ، کیونکہ تum اس سے�وکا خااوے، وہ سراب (یا'نی سہرا میں پانی نجٹر آنے والی رेत) کی ترہ ہے، وہ دُر والے کو تیرے کریب کر دے گا اور کریب والے کو دُر کر دے گا । (2) بے وکوف آدمی، کیونکہ اس سے تum کوچھ بھی ہاسیل نہ ہو گا، وہ تum کوچھ نافع پہنچانا چاہے گا لیکن نुکسان پہنچا بیٹھے گا । (3) بخیل شاخ، کیونکہ جب تum اس کی جیسا دا جڑکر ہو گی تو وہ دوستی ختم کر دے گا । (4) بجذیل شاخ، کیونکہ یہ مُشکل وکٹ میں تum کوچھ چوڈ کر بھاگ جائے گا । (5) فاسیک شاخ، کیونکہ وہ تum اک لکھے یا اس سے بھی کم کیمیت میں بے چ دے گا । ” کیسی نے پوچھا کی لکھے سے کم کیا ہے ؟ آپ رضی اللہ عنہ نے فرمایا : ”لالچ رخنا اور اسے ن پانا । ”²

(4) نماز کے اہکام (سجدہ سہب کا تریکھا و اہکام)

سجدہ سہب کا تریکھا

अत्तिहिय्यात पढ़ कर बल्कि अफ़ज़्ल ये है कि दुरुद शरीफ़ भी पढ़ लें, सीधी तरफ़ सलाम फेर कर दो सज्दे कीजिये, फिर तशह्व, दुरुद शरीफ़ और दुआए मासूरा पढ़ कर सलाम फेर दीजिये ।³

(1) ¹ وہ شاخ جس کی چند رکभतें رہ گई اور فیر وہ جماعت میں شامل ہوا । اس کے ایسا مرت سلما فرنا جائے نہیں، اگر جان بڑھ کر سلما فرنا تو نماز دوبارا

¹ ... بخاری، کتاب الادب، باب قول اللہ تعالیٰ: یا ایہا الذین امْنَوْا تَقَوَّلَ اللَّهُ... الخ، ص 1515، حدیث: 6096

² ... احیاء علوم الدین، کتاب آداب الافہ والاحوۃ... الخ، باب الاول فی فضیلۃ الافہ والاحوۃ... الخ، 2/214

³ ... فتاویٰ هندیہ، کتاب الصلاۃ، باب الثانی عشر فی سجود السهو، 1/139

پढ़ेगा और अगर भूल कर फेरा तो हरज नहीं है और अगर भूल कर इमाम के सलाम फेरने के कुछ देर बा'द भी फेरा तो फिर खड़ा हो जाए, अपनी नमाज़ पूरी करे और आखिर में सज्दए सहव कर ले ।¹

(2) क़ा'दए ऊला में तशह्वुद के बा'द इतना पढ़ा : “اَللّٰهُمَّ صلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ” तो सज्दए सहव वाजिब है, इस की वज्ह ये है कि दुरुद शरीफ़ पढ़ा बल्कि इस की वज्ह ये है कि तीसरी रकअत के क़ियाम में ताख़ीर हुई । लिहाज़ अगर इतनी देर खामोश रहा जब भी सज्दा वाजिब है ।²

(3) किसी भी क़ा'दे में तशह्वुद से कुछ पढ़ा रह गया तो सज्दए सहव वाजिब है ।³

(4) सज्दए सहव करना था भूल गया, अगर मस्जिद से बाहर नहीं निकला तो कर ले ।⁴ इस सूरत में सज्दए सहव करने की इजाज़त उस वक्त है जब तक नमाज़ तोड़ने वाला कोई काम न किया हो जैसे किसी से बातचीत करना वगैरा अगर बात कर ली तो नमाज़ दोबारा पढ़े ।⁵

(5) سُنْنَةَ وَ آدَابَ (سَفَرَ كَيْفَيَةُ سُنْنَةَ وَ آدَابَ)

(1) ट्रेन या बस वगैरा में **سُبْحَانَ اللَّهِ أَكْبَرُ** और **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** एक बार, फिर कहे **سُبْحَنَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كَنَّاهُ مُقْرِنِينَ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَازِيُّنَا مُسْقَلِيُّونَ** : पाकी है उसे जिस ने इस सुवारी को हमारे बस में कर दिया और ये हमारे काबू की न थी और बेशक हमें अपने रब की तरफ़ पलटना है ।⁶

(2) जब कश्ती में सुवार हों तो ये हुआ पढ़ें : اِنْ شَاءَ اللَّهُ دُوَبَنَةً سَمِّيَّةً مَهْفُوزًا رहेंगे ।

1... دریختار مع مردمحتار، کتاب الصلاۃ، باب سجود السهو، 659/2

2... دریختار مع مردمحتار، کتاب الصلاۃ، باب سجود السهو، 657/2

3... فتاوى هندية، کتاب الصلاۃ، الباب الثانی عشر فی سجود السهو، 140/1

4... دریختار مع مردمحتار، کتاب الصلاۃ، باب سجود السهو، 656/2

5... دریختار مع مردمحتار، کتاب الصلاۃ، باب سجود السهو، 656/2

6... فتاوا رجیفیہ، 10/728

بِسْمِ اللَّهِ مَجْرِهَا وَمُرْسِلِهَا إِنَّ رَبِّنِي لَغَنْوُرَ حِينَ

اللّٰہ کے نام پر اس کا چلنا اور اس کا ٹھہرنا بےشک میرا رب جڑر بخشنے والा
مہربان ہے ।¹

(3) ↗ جب سیڈھیوں پر چढ़ئے یا ऊंचی جگہ کی ترफ چلئے یا ہماری بس کاغذ کیسی سدھک
سے گujرے جو �چائی کی ترفل جا رہی ہو تو ”اللّٰہ أكْبَرُ“ کہنا سुننات ہے اور جب سیڈھیوں
سے ٹترئے یا ڈلان کی ترفل چلئے تو ”سُبْحَنَ اللَّهِ“ کہنا سुننات ہے ।²

(4) ↗ جب کسی میشکل میں مدد کی جڑر اپنے پڈے تو ہدیسے پاک میں ہے اس ترہ تین بار
پوکارئے : آعِنُونَى يَا عِنَادَ اللَّهِ تَرْجِمَةً : اے اللّٰہ پاک کے بندے ! میری مدد کرو ।³

(5) ↗ سفیر سے واپسی پر گھر والوں کے لیے کوئی توهین لے آئے کی یہ سونناتے موبارکا ہے ।
سرکارے مداری نے ﷺ نے فرمایا : جب سفیر سے کوئی واپس آئے تو گھر والوں کے
لیے کوئی نہ کوئی ہدیث لाए، اگرچہ اپنی ڈوپلی میں پس�ر ہی ڈال لाए ।⁴

(6) ↗ سفیر سے واپسی پر اپنی مسجد میں دو گانا (یا' نی دو رکعت نفل) پढ़نا سوننات ہے ।
ہجرتے کا'ب بین مالک رضی اللہ عنہ سے ماری ہے کی تاجدارے مداری، ہجر سایید اعلیٰ م
جب سفیر سے واپس تشریف لاتے تو پہلے مسجد میں تشریف لے جاتے
اور وہاں بیٹھنے سے پہلے دو رکعت (نماز نفل) ادا فرماتے ।⁵

(6) اسلامی آمامال (شراب پینے کی مजہم)

شراب پینا شرعاً نامی کام ہے

एक بار ہجرتے ڈتبان بین مالک رضی اللہ عنہ نے مسلمانوں کو دا'vat دی اور خانے میں

1 ... فتاوا رجیفیہ، 10/729

2 ... بخاری، کتاب المہاد والسیر، باب التکبیر اذا علاشرفا، ص 769، حدیث: 2994

3 ... الحسن المحسن، کتاب ادعیۃ السفر، ص 82

4 ... کنز العمال، کتاب السفر، باب آداب السفر جز 3، ص 301، حدیث: 17502

5 ... بخاری، کتاب المہاد والسیر، باب الصلاۃ اذا قم من السفر، ص 790، حدیث: 3088

उन्हों ने उन के लिये ऊंट का सर भूना, सब ने मिल कर उसे खाया और शराब भी पी यहां तक कि उन पर नशा तारी हो गया, फिर आपस में फ़ख़्र करने और बुरा भला कहने लगे और अश़अ़ार पढ़ने लगे फिर किसी ने एक ऐसा क़सीदा पढ़ा जिस में अन्सार की हज़्व थी और उस की कौम के लिये फ़ख़्र था तो एक अन्सारी ने ऊंट के जबड़े की हड्डी ली और एक सहाबी के सर पर दे मारी, वोह शदीद ज़ख़्मी हो गए और सरकारे मक्कए मुकर्रमा, सरदारे मदीनए मुनव्वरह صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ की ख़िदमते अक़दस में हाजिर हो कर उस अन्सारी की शिकायत की तो हज़्रत उमरे رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ फ़ारूक़ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ने बारगाहे रब्बुल इज़्ज़त में अर्ज़ की : “या अल्लाह ! हमें शराब के मुतअल्लिक वाजेह हुक्म अ़ता फ़रमा ।” पस अल्लाह ने येह हुक्म नाज़िल फ़रमाया :

**يَا يَاهَا الْرِّبِّينَ أَمْسِوَا إِلَيْا الْحَمْرُ وَالْمِبْسَرُ
وَالْأَنْصَابُ وَالْأَرْلَامُ بِرْجُسٍ مِّنْ عَمَلِ
الشَّيْطَنِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ①**

(٩٠:٧-٩)

तरजमए कन्जुल इरफ़ान : ऐ ईमान वालो ! शराब और जूआ और बुत और क़िस्मत मा'लूम करने के तीर नापाक शैतानी काम ही हैं तो इन से बचते रहो ताकि तुम फ़लाह पाओ ।¹

प्यारे प्यारे इस्लामी भाइयो ! इस आयते मुबारका में जिन चार चीज़ों के नापाक और उन का शैतानी काम होने के बारे में बताया और उन से बचने का हुक्म दिया गया है उन में से एक शराब भी है । शराब का हुक्म बयान करते हुए हज़्रते अल्लामा मुफ़्ती अमजद अली आ'ज़मी رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ फ़रमाते हैं : शराब पीना हराम है और इस की वज़ह से बहुत से गुनाह पैदा होते हैं, लिहाज़ अगर इस को मआसी (या'नी गुनाहों) और बे हयाइयों की अस्ल कहा जाए तो बजा (या'नी दुरुस्त) है ।² हज़्रते मुआज़ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ से रिवायत है, हुजूरे अक़दस صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ने इर्शाद फ़रमाया : “शराब हरगिज़ न पियो कि येह हर बदकारी की अस्ल है ।”³

2 ... بہارے شاریٰ اُت، 2/385، ہیسٹا : 9

1 ... تفسیر بغوی، پ2، البقرة، تحت الآية: 206/1.219

3 ... مسنَدِ امامِ احمد، مسنَد الانصار، حدیث معاذ بن جبل، 249/8، حدیث: 22136

شراਬ پینے کی واردی

अहादीस में शराब पीने की इन्तिहाई सख्त वर्डिंदें बयान की गई हैं, उन में से 2 अहादीस दर्जे जैल हैं :

(1) ﴿^{صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ} हज़रते अनस बिन मालिक ^{رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ} फ़रमाते हैं : हुज़रे अक्दस ने शराब के बारे में दस शख्सों पर लान्त की : (1) शराब बनाने वाले पर (2) शराब बनवाने वाले पर (3) शराब पीने वाले पर (4) शराब उठाने वाले पर (5) जिस के पास शराब उठा कर लाई गई उस पर (6) शराब पिलाने वाले पर (7) शराब बेचने वाले पर (8) शराब की कीमत खाने वाले पर (9) शराब ख़रीदने वाले पर (10) जिस के लिये शराब ख़रीदी गई उस पर ।¹

(2) ﴿^{صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ} हज़रते अबू मालिक अशअरी ^{رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ} से रिवायत है, नबिये अकरम ^{صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ} इशाद फ़रमाया : “मेरी उम्मत के कुछ लोग शराब पियेंगे और उस का नाम बदल कर कुछ और स्खेंगे, उन के सरों पर बाजे जाएंगे और गाने वालियां गाएंगी । अल्लाह पाक उन्हें ज़मीन में धंसा देगा और उन में से कुछ लोगों को बन्दर और सुवर बना देगा ।”²

अल्लाह पाक हमें शराब की नुहूसत से महफूज़ फ़रमाए । ^{امِينٌ بِجَاهِ الَّذِي أَمْيَنَ مَنْ أَمْيَنَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ}

صلوٰعَلِيُّ الْحَبِيبِ ! صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ

سबक नम्बर 34

मौजूआत

1	मदनी क़ाइदा : सूरतुल कौसर	2	अज़्कारे नमाज़ : आयतुल कुरसी
3	तप़सीरे कुरआन : बा जमाअत नमाज़ के फ़ज़ाइल व अहमिय्यत	4	नमाज़ के अहकाम : तर्के जमाअत के आ'जार
5	सुन्नतें व आदाब : ज़ेबो ज़ीनत के मुतअल्लिक मदनी फूल	6	इस्लाहे आ'माल : चोरी की मज़म्मत

1 ... ترمذی، کتاب البيوع، باب الشفی ایں یتخد الحمر مخل، ص 335. حدیث: 1299

2 ... ابن ماجہ، کتاب الفتن، باب العقوبات، ص 649، حدیث: 4020

(1) مدنی کاڈا 《سُورٰتُلُّ کُؤسَر》

مدنی کاڈے کے اس्बाक में पढ़े गए کवाइद का इजरा व दुरुस्त मखारिज के साथ पढ़ने की मशक्त करें।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تترجمہ اک نجولِ درفناں : اللّٰہ کے نام سے شروع جو نیہات مہربان، رحمت وala ہے ।

إِنَّمَا أَعْطَيْنَاكَ الْكُوْثَرَ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأْنْحِرْ رَبِّ إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْرَرُ

ऐ مہربوں ! بےشک ہم نے تुमھें بے شumar خوبیयां اُता فرمائیں । تو تुم اپنے رب کے لیے نماز پढ़ो اور کوربانی کरो । بےشک جو تुمہارا دushman ہے وہ اپنے رب سے مہرعم ہے ।

(2) اجکارے نماز 《آیاتُلُّ کُورسی》

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ أَلْهَى الْقَيْوُمُ لَا تَأْخُذْ لَهُ سَنَةً وَلَا نُوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ
وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يُشْفَعُ عَنْهُ أَلَا يَأْذِنْهُ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ
وَمَا خَلَقُهُمْ

اللّٰہ وہ ہے جیس کے سیوا کوئی ما'بود نہیں، وہ خود جیندا ہے، دوسروں کو کاہم رکھنے والा ہے، اسے ن اُंघ آتی ہے اور ن نیند، جو کوچ آسمانوں مें ہے اور جو کوچ جمین مें سب اسی کا ہے । کौن ہے جو اس کے ہां اس کی ایجاد کے بیگنے سیفراش کرے ? وہ جانتا ہے جو کوچ ان کے آگے ہے اور جو کوچ ان کے پیछے ہے اور لوگ اس کے دل میں سے اتنا ہی ہاسیل کر سکتے ہے جیتنا وہ چاہے ।

(3) تپسیر کورآن 《با جما اُت نماز کے فُجڑاہل و اہمیتیت》

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَاتُّو الرَّكْوَةَ وَادْعُوا
مَعَ الرَّكْعَيْنَ

(ب، البقرة: 43)

ترجمہ اک نجولِ درفناں : اور نماز کاہم رکھو اور جکات ادا کرو اور رکوع کرنے والوں کے ساتھ رکوع کرو ।

तपसीरे सिरातुल जिनान जिल्द 1, सफ़्हा 125 पर है कि इस से पहली आयत में यहूदियों को ईमान लाने का हुक्म दिया गया, फिर उन्हें हक़ को बातिल के साथ मिलाने और नविय्ये करीम صلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَالْهُوَ أَكْبَرُ की नुबुव्वत के दलाइल छुपाने से मन्त्र किया गया, अब उन के सामने वोह शर्ह अहकाम बयान किये जा रहे हैं जो ईमान कबूल करने के बाद उन पर लाजिम हैं, चुनान्चे फरमाया गया कि ऐ यहूदियो ! तुम ईमान कबूल कर के मुसल्मानों की तरह पांच नमाजें उन के हुकूक और शराइत के साथ अदा करो और जिस तरह मुसल्मान अपने मालों की ज़कात अदा करते हैं इसी तरह तुम भी अपने मालों की ज़कात दो और मेरे हबीब صلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَالْهُوَ أَكْبَرُ और इन के सहाबा के साथ बा जमाअत नमाज़ अदा करो ।¹

इस आयत में जमाअत के साथ नमाज़ अदा करने की तरगीब भी है और अहादीस में जमाअत के साथ नमाज़ अदा करने के कसीर फ़ज़ाइल बयान किये गए हैं, चुनान्चे

(1) ﷺ हज़रते अब्दुल्लाह बिन उमर رضي الله عنهما से रिवायत है, नविय्ये अकरम صلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَالْهُوَ أَكْبَرُ ने इशाद फरमाया : “जमाअत के साथ नमाज़ पढ़ना तन्हा पढ़ने से सत्ताईस दरजे ज़ियादा फ़ज़ीलत रखता है ।”²

(2) ﷺ हज़रत उस्माने ग़नी رضي الله عنه के गुलाम हज़रते हुमरान رضي الله عنه से रिवायत है, हुज़रे अकदस صلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَالْهُوَ أَكْبَرُ ने इशाद फरमाया : “जिस ने कामिल वुजू किया, फिर फर्ज़ नमाज़ के लिये चला और इमाम के साथ नमाज़ पढ़ी, उस के गुनाह बख़ा दिये जाएंगे ।”³

(3) ﷺ हज़रते अबू हुरैरा رضي الله عنه से रिवायत है, हुज़रे पुरनूर صلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَالْهُوَ أَكْبَرُ ने इशाद फरमाया : “जो अच्छी तरह वुजू कर के मस्जिद को जाए और लोगों को इस हालत में पाए कि वोह नमाज़ पढ़ चुके हैं तो अल्लाह पाक उसे भी जमाअत से नमाज़ पढ़ने वालों की मिस्तن सवाब देगा और उन के सवाब से भी कुछ कमी न होगी ।”⁴

١... تفسير حازن، پ 1، البقرة، تحت الآية: 43: 49/1

٢... بخاري، كتاب الأذان، باب فضل صلاة الجمعة، ص 223، حديث: 645

٣... شعب اليمان، باب في الطهارة، 9/3، حديث: 2727

٤... أبو داود، كتاب الصلاة، باب فيمن حرج بريد الصلاة فسبق بها، ص 103، حديث: 564

(4) ﴿ۚۚ﴾ هُجَرَتْ أَبُو حُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَسْلِي اللَّهُ عَنْيَهُ وَالْهُوَ سَلَّمَ نَهَى إِرْشَادَ فَرَمَاهَا :

“مُنَافِكِينَ پر سب سے جِیٰ ڈا باری ڈشا اور فُجھ کی نماजٰ ہے اور وہ جانتے کہ اس مें ک्या ہے تو غیسٹتے ہوئے آتے اور بے شک میں نے ڈرا دا کیا کہ نماجٰ کا ڈام کرنے کا ہو کم دُونے فیر کسی کو ہو کم فرمائوں کی لوگوں کو نماجٰ پढ़ا اور میں اپنے ہمارا ہ کوچھ لوگوں کو جن کے پاس لکھدیوں کے گھٹے ہوئے ان کے پاس لے کر جاؤں جو نماجٰ میں ہاجیر نہیں ہوتے اور ان کے گھر ان پر آگ سے جلا دُونے ।”¹

بَا جَمَاً اَعْتَنَمَا جَ مَأْجَزَ كَيِّ اهْمِمِيَّتَنَ پَرَ دَوَهِ كِيَّا يَا تَ

(1) ﴿ۚۚ﴾ هُجَرَتْ أَبُو حُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَسْلِي اللَّهُ عَنْيَهُ وَالْهُوَ سَلَّمَ فَرَمَاهَا : اپنے اک باغ کی ترلفٰ تشریف لے گا، جب واپس ہوئے تو لوگ نماجٰ اُس ادا کر چکے�ے، یہ دیکھ کر آپ نے رضِیَ اللَّهُ عَنْهُ مَسْلِي اللَّهُ عَنْيَهُ وَالْهُوَ سَلَّمَ پढ़ا اور ارشاد فرمائا : “میری اُس کی جما اعْتَنَمَا جَ مَأْجَزَ فَمُؤْتَمَنَ ہے گرد ہے، لیہا جا میں تumھے گواہ بناتا ہوں کہ میرا باغ مساقین پر سد کا ہے تاکہ یہ اس کام کا کफکارا ہو جائے ।”²

(2) ﴿ۚۚ﴾ هُجَرَتْ هَاجِيَّتَمَسْلِي اللَّهُ عَلَيْهِ فَرَمَاهَا : اک مرتبہ میری بَا جَمَاً اَعْتَنَمَا جَ مَأْجَزَ فَمُؤْتَمَنَ ہے گرد ہے تو هُجَرَتْ ابُو حُسْنَةَ کے بُخَارِیَّ کے ڈلَاوا کسی نے میری تا’جِیٰت ن کی اور اگر میرا بچھا فَمُؤْتَمَنَ ہے جاتا تو دس ہجَار (10,000) سے جِیٰ ڈا اپڑا مُعْذَن سے تا’جِیٰت کرتے کیونکہ لوگوں کے نجْدِیک دینی نُوكسَان دُونیا کے نُوكسَان سے کمتر ہے ³ اُللّاہ پاک سب مُسُلمانوں کو بَا جَمَاً اَعْتَنَمَا جَ مَأْجَزَ ادا کرنے کی تُوفیک اُتھا فرمائے ।

أَمِينُ بِجَاهِ الْبَيْتِ الْأَكْمَمُونُ مَسْلِي اللَّهُ عَنْيَهُ وَالْهُوَ سَلَّمَ

﴿(4) نماجٰ کے اہکام ﴾ ترکے جما اعْتَنَمَا جَ مَأْجَزَ کے آ‘جَار﴾

مجبوڑی کے باڈس جما اعْتَنَمَا جَ مَأْجَزَ کے ساتھ نماجٰ ن پढنے کی شری اعْتَنَمَا جَ مَأْجَزَ میں روکھت میجود ہے چونا نچے ترکے جما اعْتَنَمَا جَ مَأْجَزَ کے کیا کیا آ‘جَار ہے، آیا ہے ! چند اک سُلَاهُ جا فرمائیے :

1 ...مسلم، کتاب المساجد و مواضع الصلاة، باب فضل صلاة الجماعة، ص 236، حدیث: 651

2 ...الزواجر عن افتراض الكبار، باب صلاة الجماعة، الكبيرة الخامسة والعشرون، 1/271

3 ...احیاء العلوم الدین، کتاب اسرار الصلاة و مہماها، باب الاول في فضائل الصلاة والسجود، 1/203

(1) मरीज़् जिस को मस्जिद तक जाने में तकलीफ़ हो । (2) चलने फिरने से मा'जूर शख्स (अपाहज) । (3) जिस का पाड़ कट गया हो । (4) जिस पर फ़्लिज गिरा हो । (5) इतना बूढ़ा कि मस्जिद न जा सके । (6) अन्धा अगर्चे उस को कोई मस्जिद तक पहुंचा दे । (7) बारिश या कीचड़ बहुत ज़ियादा हो । (8) सख़्त सर्दी या सख़्त अंधेरा या सख़्त आंधी हो । (9) माल या खाने के ज़ाए़अ़ होने का ख़तरा हो । (10) कर्ज़ ख़्वाह का डर है जब कि इस नमाज़ी के पास कर्ज़ अदा करने के लिये रक़म नहीं है तंगदस्त है । (11) ज़ालिम का खौफ़ है । (12) रीह या (13) पाख़ाना या (14) पेशाब की शदीद हाज़ित है । (15) भूक लगी है और खाना भी तथ्यार है । (16) गाड़ी (ट्रेन, बस, हवाई जहाज़) छूट जाने का डर है । (17) मरीज़् की देखभाल कर रहा है, अगर नमाज़ के लिये जाएगा तो उस को तकलीफ़ होगी या वोह घबराजाएगा ।¹

इन सब मजबूरियों में से कोई एक भी मजबूरी पाई गई तो जमाअत छोड़ सकता है और गुनाहगार भी नहीं होगा ।

(5) सुन्तें व आदाब (ज़ेबो ज़ीनत के मुतअ़्लिक़ मदनी फूल)

(1) ↩ लड़कियों के कान नाक छेदना (कानों में सूराख़ करना बालियां पहनने के लिये) जाइज़् है ।²
 (2) ↩ बा'ज़ लोग लड़कों के भी कान छिदवाते हैं (सूराख़ करवाते हैं) और बाली वगैरा पहनाते हैं येह ना जाइज़् है । या'नी कान छिदवाना भी ना जाइज़् और उसे ज़ेवर पहनाना भी ना जाइज़् ।³
 (3) ↩ औरतों को हाथ पाड़ में मेहंदी लगाना जाइज़् है । छोटे बच्चों के हाथ पाड़ में मेहंदी लगाना ना जाइज़् है, बच्चियों को मेहंदी लगाने में हरज नहीं ।⁴ हज़रते अबू हुरैरा رضي الله عنه سے मरवी है कि मदीने के ताजदार, شफ़ीए रोज़े शुमार ﷺ के पास एक मुख़नस (या'नी हीजड़ा) हाज़िर किया गया जिस ने अपने हाथ और पाड़ मेहंदी से रंगे हुए थे ।

1... در مختار، كتاب الصلاة، باب الامامة، 2/347-349 ملتقطاً

2... در المختار، كتاب الحظر والاباحة، فصل في اللبس، 9/598

3... در المختار، كتاب الحظر والاباحة، فصل في اللبس، 9/598 ملخصاً

4... در المختار، كتاب الحظر والاباحة، فصل في اللبس، 9/598 ملخصاً

इशाद फ़रमाया : इस का क्या हाल है ? (या'नी इस ने क्यूँ मेहंदी लगाई है ?) लोगों ने अर्ज़ की : ये ह औरतों की नक़ल करता है । हमारे मीठे मदनी आक़ा صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ने हुक्म फ़रमाया कि “इसे शहर बदर कर दो ।” लिहाज़ा उस को शहर बदर कर दिया गया, मदीनए मूनब्वरह से निकाल कर “नकीअ” को भेज दिया गया ।¹

- (4) जानदार की तसावीर वाले लिबास हरगिज़ न पहना करें न ही जानवरों या इन्सानों की तसावीर वाले स्टीकर्ज़ अपने कपड़ों पर लगाएं, न ही घरों में लगाएं।

(5) अपने बच्चों को ऐसे “बाबासूट” न पहनाएं जिन पर जानवरों और इन्सानों के फ़ोटो बने हुए होते हैं।

(6) ख़्वातीन अपने शौहर के लिये जाइज़ अश्या के ज़रीए, मगर घर की चार दीवारी में ज़ीनत करें लेकिन मेकअप कर के और बन संवर के घर से बाहर न निकला करें कि हमारे प्यारे आक़ाصَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ने फ़रमाया : “औरत पूरी की पूरी औरत (या’नी छुपाने की चीज़) है, जब कोई औरत बाहर निकलती है तो शैतान उस को झांक झांक कर देखता है।”²

(6) इस्लाहे आ 'माल 《चोरी की मज़ामत》

प्यारे प्यारे इस्लामी भाइयो ! चोरी करना बहुत बड़ा गुनाह है, कुरआनो हडीस में चोर के बारे में बहुत सख्त वर्द्धिदें बयान हर्दी हैं। चुनान्वे इशार्दे खुदावन्दी है :

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطُعُوهُ أَيْرِيهِمَا
جَزَاءً كَمَا كَسَبُوا كَلَّا مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ
حَكِيمٌ^٣
(بِ، المائدة: ٣٨)

तरजमए कन्जुल इरफान : और जो मर्द या औरत चोर हो तो अल्लाह की तरफ से सज़ा के तौर पर उन के अ़मल के बदले में उन के हाथ काट दो और अल्लाह गालिब हिक्मत वाला है ।

याद रखिये ! हुदूद व ता'ज़ीर के मसाइल में अवामुन्नास को कानून हाथ में लेने की शरूअत
इजाजत नहीं ।³

¹ ...ابوداود، كتاب الادب، باب في الحكم في المخنثين، ص 772، حديث: 4928

² ...ترمذی، کتاب الرخیاء، 18-باب، ص304، حدیث: 1173.

३ ... तपस्वीरे सिरातुल जिनान, पारह : 6, अल माइदह, तहतल आयह : 38, 2/429

चोर की मज़म्मत में चन्द फ़रामीने मुस्तफ़ा

- (1) ﴿ हज़रते अबू हुरैरा رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ से रिवायत है, सरकारे दो आलम में ने इशाद फ़रमाया : “चोर चोरी करते वक़्त मोमिन नहीं रहता । ”¹
- (2) ﴿ अल्लाह करीम चोर पर ला’नत फ़रमाए जो रस्सी चुराता है तो उस का हाथ काट दिया जाता है ।²
- (3) ﴿ रसूलुल्लाह ﷺ ने फ़रमाया : अगर मुहम्मद (صلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) की बेटी फ़तिमा चोरी करती तो मैं ज़रूर उस का भी हाथ काट देता ।³
- (4) ﴿ आगाह हो जाओ बिला शुबा (कबीरा गुनाह) चार हैं : (1) तुम अल्लाह पाक के साथ किसी को शरीक न ठहराओ (2) जिस जान को अल्लाह पाक ने हराम किया है उसे नाहक़ क़त्ल न करो (3) ज़िना मत करो और (4) चोरी मत करो ।⁴
- (5) ﴿ मैं ने जहन्म में एक शख्स को देखा जो अपनी टेढ़ी लाठी के ज़रीए हाजियों की चीज़ें चुराता, जब लोग उसे चोरी करता देख लेते तो कहता : मैं चोर नहीं हूँ, येह सामान मेरी टेढ़ी लाठी में अटक गया था । वोह आग में अपनी टेढ़ी लाठी पर टेक लगाए येह कह रहा था : मैं टेढ़ी लाठी वाला चोर हूँ ।⁵

चोर के मुतअ़्लिक मुख्तलिफ़ अह़काम

किसी दूसरे का माल छुपा कर नाहक़ ले लेने को चोरी कहते हैं ।⁶ चोरी करना गुनाह कबीरा, हराम और जहन्म में ले जाने वाला काम है ।⁷ चोरी से हासिल किये हुए माल को ख़रीदो फ़रोख़ा वगैरा के किसी काम में लगाना हरामे क़र्त्त्व है ।⁸ इस को हासिल करने वाला इस का

—♦♦♦—

1... مسلم، کتاب الایمان، باب بیان نقصان الایمان بالمعاصی...الخ، ص45، حدیث: 57

2... مسلم، کتاب الحدود، باب قطع السارق...الخ، ص668، حدیث: 1687

3... مسلم، کتاب الحدود، باب قطع السارق...الخ، ص668، حدیث: 1688

4... مسند امام احمد، مسند الكوفيين، 7/410، حدیث: 18586

5... جمع الجواع، 3/27، حدیث: 7076

6... बहरे शरीअत, 2/413, हिस्सा : 19 मुलख़ब़सन

7... जहन्म के ख़त्रात, स. 38, ब तग़व्युरे क़लील

8... فتاوا رज़विया, 23/551 माखूज़न

बिल्कुल मालिक नहीं बनता और इस माल के लिये शरूअन फ़र्ज़ है कि जिस का है उसी को लौटा दिया जाए, वोह न रहा हो तो वारिसों को दे और उन का भी पता न चले तो बिला नियते सवाब (या'नी सवाब की नियत किये बिगैर) फ़कीर पर खैरात कर दे ।¹

صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَى الْحَبِيبِ! صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَى مُحَمَّدٍ

سَبَقُ نَمْبَر 35

مُؤْجُذُو اُبَّا

1	मदनी क़ाइदा : सूरतुल माऊँन	2	अज़कारे नमाज़ : आयतुल कुरसी
3	तफ़सीरे कुरआन : नाम बिगाड़ना जाइज़ नहीं	4	नमाज़ के अह़काम : नमाज़ी के आगे से गुज़रने के अह़काम
5	सुन्तें व आदाब : बैठने की सुन्तें व आदाब	6	इस्लाहे आ'माल : खुदकुशी की मज़म्मत

(1) मदनी क़ाइदा (सूरतुल माऊँन : 1 ता 4)

मदनी क़ाइदे के अस्बाक़ में पढ़े गए क़वाइद का इजरा व दुरुस्त मख़ारिज के साथ पढ़ने की मशक्त करें।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

तरजमए कन्जुल इरफ़ान : अल्लाह के नाम से शुरूअ़ जो निहायत मेहरबान, रहमत वाला है।

أَرَأَيْتَ إِلَيْنِي يَكْذِبُ بِالرِّئَيْنِ فَذَلِكَ الَّذِي يَدْعُ الْيَتَيْمَ لَا يَحْضُ عَلَى طَعَامِ الْمُسْكِينِ قَوِيلٌ لِلْمُصْلِيْنَ

क्या तुम ने उस शख्स को देखा जो दीन को झुटलाता है । फिर वोह ऐसा है जो यतीम को धक्के देता है । और मिस्कीन को खाना देने की तरगीब नहीं देता । तो उन नमाजियों के लिये ख़राबी है ।

(2) اجْكَارِ نَمَاذِجٍ ﴿آيَاتُلْكُرَسَى﴾

أَللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَقِيقُ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذْنَا سَنَةً وَلَا نَوْمٌ لَكَ مَافِ السَّمَاوَاتِ
 وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يُشَفَّعُ عِنْدَهُ أَلَا إِنَّهُ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْمَانِهِمْ
 وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ أَلَا إِنَّهُ شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ
 وَالْأَرْضَ وَلَا يَعْوِدُهُ حَفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ

اللہ لا إله الا هو حق القیوم لا تأخذنا سنۃ ولا نومنا لك ما في السماوات
 وما في الأرض من ذا الذي يشفع عندہ ألا إنہ يعلم ما بين أيديهم
 وما خلفهم ولا يحيطون بشيء من علمه ألا إنہ شاء وسع كرسیه السماوات
 والأرض ولا يعوده حفظهما وهو العلي العظيم

अल्लाह वोह है जिस के सिवा कोई मा'बूद नहीं, वोह खुद ज़िन्दा है, दूसरों को क़ाइम रखने वाला है, उसे न ऊंध आती है और न नींद, जो कुछ आस्मानों में है और जो कुछ ज़मीन में सब उसी का है। कौन है जो उस के हां उस की इजाज़त के बिगैर सिफारिश करे? वोह जानता है जो कुछ उन के आगे है और जो कुछ उन के पीछे है और लोग उस के इलम में से इतना ही हासिल कर सकते हैं जितना वोह चाहे, उस की कुरसी आस्मान और ज़मीन को अपनी वुस्त्रत में लिये हुए हैं और इन की हिफाज़त उसे थका नहीं सकती और वोही बुलन्द शान वाला, अज़मत वाला है।

(3) تَفْسِيرِ کورآن ﴿نَامَ بِيْغَادِنَا جَاهِزٌ نَهِيَ﴾

وَلَا تَأْبُرْ دِيْلَأْ لَقَابٍ بِإِسْمِ الْفَسُوقِ
 بَعْدَ الْإِيْمَانِ (١١)، الحجرات: ٢٦

تَرَجِمَةِ کَنْجُولِ اِرْفَان : और एक दूसरे के बुरे नाम न रखो, मुसल्मान होने के बा'द फ़ासिक कहलाना क्या ही बुरा नाम है।

तَفْسِيرِ سِيرَاتُ الْأَنْبِيَاءِ جِلْد 9, سَفَرَ 431 पर है कि बुरे नाम रखने से क्या मुराद है इस के बारे में मुफ़्सिसरीन के मुख्यलिफ़ अक्वाल हैं, उन में से तीन क़ौल दर्जे जैल हैं: (1) हज़रते अब्दुल्लाह बिन अब्बास رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ने फ़रमाया: “एक दूसरे के बुरे नाम रखने से मुराद ये है कि अगर किसी आदमी ने किसी बुराई से तौबा कर ली हो तो उसे तौबा के बा'द उस बुराई से अ़र दिलाई जाए (शरमिन्दा किया जाए।)” यहां आयत में इस चीज़ से मन्त्र किया गया है। हडीसे पाक में इस अ़मल की वईद भी बयान की गई है, जैसा कि हज़रते मुआज़ बिन जबल رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ से रिवायत है, رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ने इर्शाद फ़रमाया: “जिस शख्स ने अपने भाई को उस के

کیسی گुناہ پر شارمیندا کیا تو وہ شاخہ اس وکٹ تک نہیں مرجئے جب تک کہ وہ اس گुناہ کا
درستکاب ن کر لے ।”¹

(2) بآ’جٰ ڈلما نے فرمایا : “بُرَءَ نَامَ رَخْنَةَ سَمَّ مُرَادَ كِسْتِي مُسْلِمَانَ كَوْ كُتْتَا، يَا رَغْدَا يَا سُورَ كَهْنَةَ هَيْ ”²

(3) بآ’جٰ ڈلما نے فرمایا کہ اس سے وہ ایک مُرَاد ہے جس سے مُسْلِمَانَ کی بُرائی
نیکلتی ہے اور اس کو نا گوارا ہے (لے کن تا’ریف کے ایک جو سچے ہے ممکن نہیں، جسے کہ
ہجرتے ابُو بکر اُتھیک اور ہجرتے ڈمَرَ کا فارُوك اور ہجرتے ڈسما نے
گئی رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ کا لکبِب اُتھیک اور ہجرتے ڈمَرَ کا ابُو تُرَاب اور ہجرتے خالِدَ کا
سے فُللاہ (ثا) اور جو ایک جو گویا کہ نام بن گئے اور ایک جو گوارا نہیں وہ
ایک جو ممکن نہیں، جسے آمَش اور آرَجَ وگئے ।³

﴿بِسْ‌الاَسْمِ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيَّانَ﴾ ارشاد فرمایا : مُسْلِمَانَ ہونے کے بآ’د فاسد کا
کہلانا کیا ہے بُرَءَ نام ہے تو اے مُسْلِمَانُو ! کیسی مُسْلِمَانَ کی ہنسی بنا کر (م JACK ڈا
کر) یا اس کو اپنے لگا کر یا اس کا نام بیگانہ کر اپنے آپ کو فاسد ن کہلاؤ اور
جو لوگ ان تمماں اپنے ایک سے توبہ ن کرئے تو وہی جالیم ہے ।⁴

(4) نماجٰ کے اہکام (نماجیٰ کے آگے سے گужرنے کے اہکام)

آکا کریم نے ارشاد فرمایا : اگر کوئی جانتا کی اپنے بارے کے سامنے
نماجٰ میں آڈے ہو کر گужرنے میں کیا ہے تو سو برس خدا رہنا اس اک کدم چلنے سے بہتر سمجھتا ।⁵
ہجرتے امام مالک فرماتے ہے کہ ہجرتے کا بول اہبَار کا ارشاد ہے :
نماجیٰ کے آگے سے گужرنے والے اگر جانتا کی اس پر کیا گوناہ ہے تو جمین میں دھنے کو
گужرنے سے بہتر جانتا ।⁵

1 ...ترمذی، ابواب صفة القيامة والرقائق والورع، 48، ص 592، حدیث: 2505

2 ...تفسیر حازن، پ 26، الحجرات، تحت الآية: 181/4، 11

3 ...تفسیر حازن، پ 26، الحجرات، تحت الآية: 181/4، 11

4 ...ابن ماجہ، کتاب الاقامة والسنۃ فیہا، باب المرء، بین بین المصلی، ص 157، حدیث: 946

5 ...موطأ امام مالک، کتاب قصر الصلاة، باب التشديد في ان يمر ببين المصلى، ص 97، حدیث: 371

नमाज़ी के आगे से गुज़रने के मुतअल्लिक चन्द अह़काम बयान किये जाते हैं, आइये !

मुलाहज़ा फ़रमाइये :

- (1) ﴿ नमाज़ी के आगे से गुज़रने वाला बेशक गुनाहगार है मगर जिस नमाज़ी के आगे से गुज़रने से नमाज़ टूट जाती है इस की कोई हकीकत नहीं है ।
- (2) ﴿ मैदान और बड़ी मस्जिद में नमाज़ी के क़दम से ले कर क़ियाम की हालत में सज्दे की जगह नज़र जमाए तो जितनी दूर तक नज़र जाएगी वहां तक उस के आगे से गुज़रना, ना जाइज़ है ।²
- (3) ﴿ सज्दे की जगह का अन्दाज़ा उस के क़दम से 3 गज़ तक है लिहाज़ा मैदान में नमाज़ी के क़दम के 3 गज़ के बा'द से नमाज़ी के सामने से भी गुज़र सकते हैं ।
- (4) ﴿ मकान और छोटी मस्जिद में नमाज़ी के आगे अगर सुतरा (कोई आड़) न हो तो गुज़रना जाइज़ नहीं ।³
- (5) ﴿ सुतरा कम अज़ कम एक हाथ (या'नी तक़ीबन आधा गज़) ऊंचा और उंगली बराबर मोटा हो और सुन्नत येह है कि नमाज़ी और सुतरे के दरमियान फ़ासिला ज़ियादा से ज़ियादा 3 हाथ हो ।⁴
- (6) ﴿ नमाज़ी के आगे अगर कपड़े का पर्दा या लकड़ी का एक उंगली से कम मोटाई का तख्ता या प्लास्टिक शीट का सुतरा हो तो उस के आगे से गुज़र सकते हैं म़ज़्कूरा चीज़ें सुतरे का काम देंगी ।⁵

① ... فَتَاوِي هَنْدِيَّة، كَبَابُ الصَّلَاة، الْبَابُ السَّابِعُ فِيمَا يَفْسَدُ الصَّلَاة وَمَا يَكْرَهُ فِيهَا، الْفَصْلُ الْأَوَّلُ، 115/1

② ... فَتَاوِي هَنْدِيَّة، كَبَابُ الصَّلَاة، الْبَابُ السَّابِعُ فِيمَا يَفْسَدُ الصَّلَاة وَمَا يَكْرَهُ فِيهَا، الْفَصْلُ الْأَوَّلُ، 115/1

③ ... دِرْخَتَارُ مَعْرِفَةِ الْمُحْتَارِ، كَبَابُ الصَّلَاة، بَابُ مَا يَفْسَدُ الصَّلَاة وَمَا يَكْرَهُ فِيهَا، 2/484

④ ... دِرْخَتَارُ مَعْرِفَةِ الْمُحْتَارِ، كَبَابُ الصَّلَاة، بَابُ مَا يَفْسَدُ الصَّلَاة...الخ، مُطَلَّبُ اذْقَرْ قُولَه - تَعَالَى جَدُّك...الخ، 2/483 مَاخُوذُ

नमाज़ी के आगे से गुज़रने का तरीक़ा

दो शख्स नमाज़ी के आगे से गुज़रना चाहते हैं इस का तरीक़ा येह है कि उन में से एक शख्स नमाज़ी के सामने पीठ कर के खड़ा हो जाए, अब इस को आड़ बना कर दूसरा गुज़र जाए। फिर दूसरा पहले की पीठ के पीछे नमाज़ी की तरफ़ पीठ कर के खड़ा हो जाए, अब पहला गुज़र जाए फिर वोह दूसरा जिधर से आया था उसी तरफ़ हट जाए।¹

(5) सुन्तें व आदाब (बैठने की सुन्तें व आदाब)

- (1) ﴿ सुरीन ज़मीन पर रखें और दोनों घुटनों को खड़ा कर के दोनों हाथों से घेर लें और एक हाथ से दूसरे को पकड़ लें, इस तरह बैठना सुन्त है।² याद रखिये ! इस दौरान घुटनों पर कोई चादर वगैरा ओढ़ लेना बेहतर है।
- (2) ﴿ चार ज़ानू (या'नी चोकड़ी मार कर) बैठना भी नविय्ये करीम ﷺ से साबित है।
- (3) ﴿ जहां कुछ धूप और कुछ छाड़ हो वहां न बैठें। हज़रते अबू हुरैरा رضي الله عنه نے ने फ़रमाया : “जब तुम में से कोई साए में हो और उस पर से साया रुख़स्त हो जाए और वोह कुछ धूप कुछ छाड़ में रह जाए तो उसे चाहिये कि वहां से उठ जाए।”³
- (4) ﴿ क़िब्ला रुख़ हो कर बैठें।⁴
- (5) ﴿ बुजुर्गों की निशस्त पर बैठना अदब के खिलाफ़ है। आ'ला हज़रत मौलाना अहमद रज़ा ख़ान رحمۃ اللہ علیہ نे लिखते हैं : पीर व उस्ताज़ की निशस्त पर उन की गैबत (या'नी गैर मौजूदगी) में भी न बैठें।⁵
- (6) ﴿ कोशिश करें कि उठते बैठते वक़्त बुजुर्गने दीन की तरफ़ पीठ न होने पाए और पाउं तो इन की तरफ़ न ही करें।
- (7) ﴿ जब कभी इज्ञामाअ़ या मजलिस में आएं तो लोगों को फलांग कर आगे न जाएं, जहां जगह मिले वहीं बैठ जाएं।

② ... فتاوى هندية، كتاب الصلاة، الباب السابع فيما يفسد الصلاة وما يكره فيها، الفصل الأول، 6/378 116/1.

④ ... سُنْتَهُ وَأَدَابُهُ، ص 100

⑤ ... فتاوا رجُلية، 24/369

... ابو داود، كتاب الأدب، باب في الجلوس بين الظل والشمس، ص 758، حديث: 4821.

(8) ﴿ جب بैठें तो जूते उतार लें, आप के क़दम आराम पाएंगे ।¹

(9) ﴿ मजलिस से फ़ारिग़ हो कर येह दुआ तीन बार पढ़ लें तो गुनाह मुआफ़ हो जाएंगे । और जो इस्लामी भाई मजलिसे खैर व मजलिसे ज़िक्र में पढ़े तो उस के लिये उस खैर पर मोहर लगा दी जाएगी । वोह दुआ ये है : "سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَكْثَرُ مُفْرِزَ وَأَنْوَبَ إِيَّكَ"

तरजमा : तेरी ज़ात पाक है और ऐ अल्लाह ! तेरे ही लिये तमाम खूबियां हैं, तेरे सिवा कोई मा'बूद नहीं, तुझ से बख़िश चाहता हूँ और तेरी तरफ़ तौबा करता हूँ ।²

(10) ﴿ जब कोई आलिमे बा अ़मल या मुत्तकी शख़्स या सच्चिद साहिब या वालिदैन आएं तो ता'ज़ीमन खड़े हो जाना सवाब है ।³

ऐ अल्लाह ! हमें उठने बैठने की सुन्नतें और आदाब पर अ़मल पैरा होने की तौफीक महंमत फ़रमा । امِينٌ بِجَاهِ النَّبِيِّ الْأَمِينِ مَلِيْلُ اللَّهُ عَلَيْهِ وَالْهُوَ سَلَّمَ

(6) इस्लाहे आ 'माल (खुदकुशी की मज़म्मत)

هُجَرَتِ اَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مِنْ سِرِّ رِوَايَةِ عَنْهُ تَعْلَمُ اللَّهُ عَلَيْهِ وَالْهُوَ سَلَّمَ के साथ जंगे हुनैन में हाजिर थे तो رसूलुल्लाह ﷺ ने एक ऐसे शख़्स को जो मुसल्मान होने का दा'वा करता था येह कह दिया कि येह शख़्स जहन्नमी है । फिर जब हम लोग लड़ाई में हाजिर हुए तो उस शख़्स ने कुफ़्फ़ार के साथ बहुत सख़्त जंग की और उस को बहुत ज़ियादा ज़ख्म लग गए तो किसी ने कहा कि या رسُولُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَالْهُوَ سَلَّمَ ! वोह आदमी जिस को हुज़ूर ने जहन्नमी फ़रमा दिया है, उस ने तो आज कुफ़्फ़ार से बहुत सख़्त जंग की है और वोह मर गया है । तो हुज़ूर ने फ़रमाया कि वोह जहन्नम में गया । येह सुन कर बहुत से लोग शक में पड़ गए तो इसी हालत में अचानक किसी ने कहा कि वोह मरा नहीं था लेकिन उस को बहुत सख़्त ज़ख्म लगा था तो रात में वोह सब्र न कर सका और खुदकुशी कर ली । जब हुज़ूर

¹ ...جامع صغیر، ص 40، حدیث: 544.

² ... میرآتُول مُناجیہ، 6/370

³ ... ابوابُ الْادْبِ، بَابُ فِي كَفَارَةِ الْمَجْلِسِ، ص 762، حدیث: 4857.

को इस की खबर दी गई तो आप ने फ़रमाया कि अल्लाहु अक्बर ! मैं गवाही देता हूं कि मैं अल्लाह का रसूल और उस का बन्दा हूं । फिर हुजूर ने حَسْنَةٌ عَلَيْهِ الرَّحْمَنُ وَسَلَّمَ نे हज़रते बिलाल رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ को हुक्म दिया कि वोह लोगों में येह ए'लान कर दें कि जन्त में मुसल्मान के सिवा कोई दाखिल न होगा और बेशक अल्लाह पाक इस दीन की मदद किसी बदकार आदमी के ज़रीए भी फ़रमा दिया करता है ।¹

खुदकुशी का हुक्म

खुदकुशी या'नी खुद अपने हाथ से अपने को मार डालना हराम और गुनाहे कबीरा है । अल्लाह पाक ने ऐसे शख्स पर जन्त हराम फ़रमा दी है । इस बारे में येह चन्द हडीसें बहुत रिक़्वत अंगेज़ व इब्रत खैज़ हैं ।²

खुदकुशी की मज़म्मत में तीन फ़रामीने मुस्तफ़ा

(1) ﴿ तुम से पहले लोगों में एक शख्स था जो ज़ख़्मी हो गया और वोह उस ज़ख़्म से घबरा गया, उस

ने छुरी ले कर उस से अपना हाथ काट डाला मगर उस का खून न थमा यहां तक कि उस ने दम तोड़ दिया । अल्लाह पाक ने इर्शाद फ़रमाया : “मेरे बन्दे ने अपनी जान के साथ मुझ पर जल्दी की, मैं ने इस पर जन्त को हराम कर दिया है ।”³

(2) ﴿ जो अपने आप को किसी लोहे (के हथियार) से कुत्ल करे तो वोह उस के हाथ में होगा और

जहन्म की आग में उसे अपने पेट में घोंपता रहेगा और हमेशा जहन्म में रहेगा । जिस ने ज़हर पी कर खुद को मार डाला तो उस का ज़हर उस के हाथ में होगा, वोह जहन्म की आग में उसे पीता रहेगा और हमेशा जहन्म में रहेगा । जिस ने अपने आप को पहाड़ से गिरा कर हलाक कर लिया, वोह जहन्म की आग में (बुलन्दी से) गिरता रहेगा और वोह जहन्म में हमेशा रहेगा ।⁴

...مسلم، کتاب الہیمان، باب غلط تحریرم قتل الانسان نفسه...الخ، ص 60، حدیث: 111 ①

② ... جहन्म के ख़तरात، س. 124

...مسلم، کتاب الہیمان، باب غلط تحریرم قتل الانسان نفسه...الخ، ص 61، حدیث: 113 ③

...مسلم، کتاب الہیمان، باب غلط تحریرم قتل الانسان نفسه...الخ، ص 59، حدیث: 109 ④

(۳) مومین کو لَا'نات کرنا اس کو کل کرنے کی ترہ ہے اور جو جس چیز کے جریए خودکشی کرے گا اللہ پاک بروجے کی یامات اسے اسی چیز کے جریए انجام دے گا ।^۱

الْمُمِينُ بِجَاهِ اللَّهِ الْأَعْلَى الْمُمِينُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

صَلُّوا عَلَى الْحَبِيبِ ! صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ

سبق نمبر 36

ماؤں اور آلات

1	مدنی کاٹدا : سُورتُل ماءِ ن	2	اجکارے نماج : بالیگ مرد و ائمہ کی نماجے جنایا کی دعا
3	تفسیر کورآن : نماجے کسر کا ہوکم و چند مسائل	4	نماج کے اہکام : نماجے جنایا کے اہکام و تاریکا
5	سُونتے و آداب : مسجد کے آداب	6	اسلام امام : انجان و جوابے انجان کے فوایل

(1) مدنی کاٹدا (سُورتُل ماءِ ن : 1 تا 7)

مدنی کاٹدا کے اس بات کے میں پढے گئے کتابیں کا ایجاد و تدوین مخالفین کے ساتھ پढنے کی مشکل کرئے ।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تترجمہ کنُولی ایرفان : اللہ کے نام سے شروع ہے جو نیہات مہربان، رحمت و ملکا ہے ।

أَرْءَيْتَ الَّذِي يَكْرِبُ بِالِّيَّنِ ۖ فَذِلَّكَ الَّذِي يَدْعُ الْيَتَيْمَ ۚ وَلَا يَحْضُّ عَلَى

طَعَامِ الْإِسْكِينِ ۖ فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّيْنَ ۖ الَّذِيْنَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُوْنَ ۖ

الَّذِيْنَ هُمْ يُرَأَوْنَ ۖ وَيَسْتَعْوُنَ السَّاعُوْنَ ۖ

کہا تو ہم نے اس شاخہ کو دیکھا جو دن کو جوستلاتا ہے । فیر وہ اپنے سا ہے جو یتیم کو بخکھ دلتا ہے । اور میسکین کو خانا دنے کی تاریخ نہیں دلتا । تو ان نماجیوں کے لیے خراپی ہے । جو اپنی نماج سے گرفتار ہیں । وہ جو دیکھا کرتے ہیں । اور بارگاہ کی مارکیوں کی نہیں دلتے ।

۱...مسلم، کتاب الانیمان، باب غلط تحریم قتل الانسان نفسه... الخ، ص ۵۹، حدیث: 110

(2) اجڑکارے نماز (بالیگ مدار و اُرأت کے نمازوں جنماز کی دعاء)

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيْنَا وَمَيِّتَنَا وَشَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا وَصَفَرِنَا وَكَبِيرِنَا وَذَكَرِنَا وَأُنْشَأَنَا اللَّهُمَّ مَنْ أَحْيَنَتْهُ مِنَّا فَاحْيِهْ عَلَى الْإِسْلَامِ وَمَنْ تَوَفَّ فِي تَهْوِيدٍ مِنَّا فَتَوَفَّهْ عَلَى الْإِيمَانِ^①

یہ لالہی بخشہ دے ہمارے ہر جیندا کو اور ہمارے ہر فوت شودا کو اور ہمارے ہر ہاجیر کو اور ہمارے ہر گاہب کو اور ہمارے ہر چوٹے کو اور ہمارے ہر بडے کو اور ہمارے ہر مدار کو اور ہماری ہر اُرأت کو یہ لالہی تو ہم میں سے جس کو جیندا رکھے تو اس کو اسلام پر جیندا رکھ اور ہم میں سے جس کو موت دے تو اس کو ایمان پر موت دے ।

(3) تفسیر کورآن (نمازوں کسر کا ہوکم و چند مسائل)

وَإِذَا صَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَا يُسْعِلُكُمْ
جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ^٤

(پ، النساء: 101)

تترجمہ کنجولہ درفنا : اور جب تुم جنمیں میں سفر کرو تو تुم پر گناہ نہیں کی بآ'ج نمازوں کسر سے پढ़و ।

تفسیر سیرا تعلیم جینان جلد 2، صفحہ 322 پر ہے کہ اس آیت میں نماز کو کسر کرنے کا مسئلہ بیان کیا گیا ہے یا'نی سفر کی حالت میں جوہر، اُسر اور ڈشا میں چار فرجیں کی بجائے دو پढ़ے گے ।

نمازوں کسر کے بارے میں 4 مسائل

یہاں آیت کی معنیات سبتوں سے نمازوں کسر (سفر کے دौران پढی جانے والی نماز) سے متعلق 4 شرائی مسائل معلوم ہوئے :

- (1) ﴿ اس سے یہ مسئلہ بیان کیا گیا ہے کہ سفر میں چار رکعت والی نماز کو پورا پڑنا جائز نہیں ہے ।
- (2) ﴿ کافرین کا خوف کسر کے لیے شرط نہیں، چنانچہ ہجرتے یا'لا بین عمریا نے

...مسند، کتاب الجنائز، باب ادعیۃ صلاۃ الجنائز، 1/684، حدیث: 1366

ہجُّرَتِ ڈُمَر رَبِيعُ الْأَوَّلِ سے کہا کि ہم تو امْن میں ہیں (فیر ہم کیون کُسر کرتے ہیں) ؟ آپ رَبِيعُ الْأَوَّلِ نے فُرمایا : اس کا مुझے بھی تَعْجُب ہوا تھا تو میں نے نبیتے کریم صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ سے دَرِیَا فَضْت کیا । اس پر ہجُّرَتِ پُرَنُور صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ نے اِشْرَاد فُرمایا کि تُمْهارے لیتے یہ اَللَّاہ پاک کی تَرْفَ سے سَدَکَہ ہے، تُم یہ سَدَکَہ کُبُول کرو ।¹ آیات کے نَاجِلِ ہونے کے وَكْتِ چُرْکِ سَفَرِ خَتْرَات سے خَالِی ن ہوتے ہے اس لیتے آیات میں اس کا جِنْکِ ہوا ہے وَرَنَا خَوْفُ اُور خَتْرَات کا ہونا کوئی شَرْطٌ نہیں ہے، نیجے سَہَابَہ کِرَام رَبِيعُ الْأَوَّلِ کا بھی یہی اَمْلَ ثابت کیا کہ امْن کے سَفَرَوں میں بھی کُسر فُرماتے جیسا کی اُپر کی ہدیت سے سَابِت ہوتا ہے ।

(3) ۱ جیس سَفَر میں کُسر کی جاتی ہے یہ اس کی کم سے کم مُدْتَ تین دن تین رات کا فَاسِلَا ہے جو ڈُنٹ یا پِدَل کی دَرَمِیَانِ رَفْتَار سے تُرے کیا جاتا ہے । ہمارے جُمِیَنی، مَدَانی سَفَر کے اَتِیَّبَار سے فَیِ جَمَانَا اس کی مَسَا فَت بَانَوَ (92) کیلو میٹر بَنَتی ہے ।

(4) ۲ کُسر (کمی) سِرْفِ فَرْجِ میں ہے، سُونَتَوں میں نہیں اُور سَفَر میں سُونَتَوں پَدَنَی چاہیے । ہجُّرَتِ اَبْدُو لَلَّاہ بَنِ اَبْدَوَس رَبِيعُ الْأَوَّلِ نے ہجُّرَت کی نَمَاجِ اُور سَفَر کی نَمَاجِ کو فَرْجِ فُرمایا تو ہم ہجُّرَت میں فَرْجِ نَمَاجِ سے پَهَلَے بھی نَمَاجِ پَدَھا کرتے ہے اُور بَاد میں بھی اُور سَفَر میں فَرْجِ نَمَاجِ سے پَهَلَے بھی نَمَاجِ پَدَھا کرتے ہے اُور بَاد میں بھی ۲

(4) نَمَاجِ کے اَہْکَام (نَمَاجِ جَنَاجِ کے اَہْکَام وَ تَرِیکَہ)

نَمَاجِ جَنَاجِ فَرْجِ کیفَیَت ہے یا' نی پُورے اَلَّاکے میں سے کوئی اک بھی اَدَاء کر لے تو سب کی تَرْفَ سے اَدَاء ہو گیا وَرَنَّا جِن کو خَبَر پہنچی اُور ن آئے سب گُناہگار ہوئے ۳ نَمَاجِ جَنَاجِ کی فَرْجِیَّت کا اِنْکَار کرنا (یا' نی یہ کہنا کہ نَمَاجِ جَنَاجِ فَرْجِ ہی نہیں ہے) کُفر ہے ۴

1... مسلم، کتاب صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ، بَاب صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ، ص 250، حدیث: 686.

2... ابن ماجہ، کتاب اقْلَمَۃ الصَّلَاۃ وَالسَّنَۃ فِیہَا، بَاب التَّطْوِیع، ص 175، حدیث: 1072.

3... فتاویٰ ہندیہ، کتاب الصَّلَاۃ، بَاب فِی الْجَنَاجِ، 187/1.

4... دریختار مع بد المختار، کتاب الصَّلَاۃ، بَاب صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ، 120/3.

نماजےِ جنازہ کے روند اور سُنناتے

نماجےِ جنازہ کے دو روند ہیں : (1) چار بار ”اللہ اکبر“ کہنا (2) کیا م । اور تین سُنناتے مुअککدا ہیں : (1) سنا (2) دُرُّل د شریف (3) مَعْيَت کے لیے دُعا ।¹

نماجےِ جنازہ کا تریکھ (ہنفی)

مُکْتَدَیٰ اس ترہ نیयت کरے : ”میں نیyyat کرتا ہوں اس جناجے کی نماج کی واسیتےِ اللّاہ پاک کے، دُعا اس مَعْيَت کے لیے، پیشے اسِ امام کے“² اب امام و مُکْتَدَیٰ پہلو کانوں تک ہاث ٹھاٹا اے اور ”اللہ اکبر“ کہتے ہوئے فُرّن ہسپے ماؤ مُول ناف کے نیچے بآندھ لے اور سنا پاٹے । اس میں ”وَجْهَ شَنُوْكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرَكَ“ کے با’د پاٹے فیر بیگیر ہاث ٹھاٹا ”اللہ اکبر“ کہئے، فیر دُرُّل دِ ابراہیمی پاٹے، فیر بیگیر ہاث ٹھاٹا ”اللہ اکبر“ کہئے اور دُعا پاٹے (امام تکبیر بُلند آواج سے کہے اور مُکْتَدَیٰ آہیستا । باکی تمام اجڑکار امام و مُکْتَدَیٰ سب آہیستا پاٹے)، دُعا کے با’د فیر ”اللہ اکبر“ کہئے اور ہاث لٹکا دے فیر دونوں ترکھ سلماں فیر دے । سلماں میں مَعْيَت اور فِرِشتوں اور ہاجِرینے نماج کی نیyyat کرے، ٹسی ترہ جیسے اور نماجوں کے سلماں میں نیyyat کی جاتی ہے یہاں اتنی باتِ جیسا دا ہے کہ مَعْيَت کی بھی نیyyat کرے³

(5) سُنناتے و آداب (مسجد کے آداب)

- (1) مسجد میں خانا خانا اور سونا مو’تکیف کو جائیج ہے گئے مو’تکیف کے لیے مکرہ ہے، اگر کوئی شاخہ مسجد میں خانا یا سونا چاہتا ہو تو وہ ب نیyyatے اتکا ف مسجد میں داخیل ہو اور جیکرے یا نماج پاٹے اس کے با’د وہ کام کر سکتا ہے⁴
- (2) مسجد کو راستا ن بنایا جائے، مسالن مسجد کے دو دروازوں ہیں اور اس کو کہیں جانا

۱... دریحہ مع بد المختار، کتاب الصلاة، باب صلاة الجنائز، 124/3

۲... فتاویٰ تأثیرخانیہ، کتاب الصلاة، الفصل الثاني والثلاثون في الجنائز، 40/3

۳... الجوهرۃ النیرۃ، کتاب الصلاة، باب الجنائز، ص 137

۴... فتاویٰ هندیہ، کتاب الکراہیۃ، الباب الخامس في آداب المسجد... الخ، 396/5

ہے، آساؤں اس میں ہے کہ اک دارواجے سے داخیل ہو کر دوسرا سے نیکل جائے । اسے ن کرے ।¹

(3) ﴿ جب مسجد میں داخیل ہو تو سلام کرے بشرط کی جو لوگ وہاں مौजود ہیں، جیکو درس میں مशغول ن ہوں اور اگر وہاں کوئی ن ہو یا جو لوگ ہیں وہ مشغول ہیں تو یون کہے :

السلام علیکم من ربنا و على عباد الله الصالحين

(4) ﴿ وکٹے مکرہ ن ہو تو دو رکعت تھیتھی تعلیم مسجد ادا کرے ।

(5) ﴿ خریدو فروخت ن کرے ।

(6) ﴿ گومشودا چیز مسجد میں ن ڈونڈے ।

(7) ﴿ جیکو کے سیوا آواج بولندا ن کرے ।

(8) ﴿ دنیا کی باتیں ن کرے ।

(9) ﴿ لوگوں کی گردانے ن فلائیں ।

(10) ﴿ جگہ کے معتزلیل کیسی سے جھگڑا ن کرے ।

(11) ﴿ اس ترہ ن بیٹھے کی دوسروں کے لیے جگہ میں تینی ہو ।

(12) ﴿ نمازوں کے آگے سے ن گزرے ।

(13) ﴿ مسجد میں ثوک خونکار ن ڈالے ।

(14) ﴿ ٹنگلیاں ن چٹھاۓ ।

(15) ﴿ نجاست اور بچوں اور پاگلوں سے مسجد کو بچاۓ ।

(16) ﴿ جیکے ایسا کسرا کرے ।²

(6) **इस्लाहे आ'माल 《अज्ञान व जवाबे अज्ञान के फ़ज़ाइल》**

(1) ﴿ شیतान जब نماज के لिये अज्ञान सुनता ہے، भागता हुवा رैहा پہुंच جاتا ہے । راوی فرماتے ہیں : رैहा मदीनए मुनव्वरह سے 36 میل دور ہے ।³

¹ ...فتاویٰ هندیہ، کتاب الکراہیہ، الباب الخامس فی آداب المسجد...الم، 396/5.

² ...فتاویٰ هندیہ، کتاب الکراہیہ، الباب الخامس فی آداب المسجد...الم، 397/5.

³ ...مسلم، کتاب الصلاۃ، باب فضل الاذان و هرب الشیطان عند سماعه، ص 151، حدیث: 388.

(2) ﴿ جب اجڑاں دene والا اجڑاں دeta है آسمान के दरवाजे खोल diye जाते हैं और दुआ कबूल होती है ।¹

(3) ﴿ اجड़اں की आवाज़ जहां तक पहुंचती है, उस के लिये मग़िफ़रत कर दी जाती है और हर तर व खुशक जिस ने इस مुअज्ज़िन की आवाज़ सुनी उस के लिये इस्तिफ़ार करती है ।²

(4) ﴿ जिस बस्ती में अजड़ान दी जाए, अल्लाह पाक अपने अजड़ाब से उस दिन उसे अम्न देता है ।³

(5) ﴿ جب آدم مَلَكُوٰ اللّٰہُ عَلَيْهِ السَّلَامُ جन्नत से हिन्दूस्तान में उतरे, उन्हें घबराहट हुई तो جिराईत عَلَيْهِ السَّلَامُ ने उतर कर अजड़ान दी ।⁴

اجड़ान का जवाब देने की ف़ज़ीलत

मदीने के ताजदार مَلَكُوٰ اللّٰہُ عَلَيْهِ السَّلَامُ ने एक बार ف़रमाया : ऐ औरतो ! जब तुम बिलाल को अजड़ान व इकामत कहते सुनो तो जिस तरह वोह कहता है तुम भी कहो कि अल्लाह पाक तुम्हारे लिये हर हर्फ़ के बदले एक लाख नेकियां लिखेगा और एक हज़ार दरजात बुलन्द फ़रमाएगा और एक हज़ार गुनाह मिटाएगा । ख़्वातीन ने येह सुन कर अर्ज़ की : येह तो औरतों के लिये है, मर्दों के लिये क्या है ? फ़रमाया : मर्दों के लिये दुगना ।⁵

प्यारे प्यारे इस्लामी भाइयो ! अल्लाह पाक की रहमत पर कुरबान ! उस ने हमारे लिये नेकियां कमाना, अपने दरजात बढ़वाना और गुनाह बख़्शावाना किस क़दर आसान फ़रमा दिया है । मगर अप्सोस ! इतनी आसानियों के बा वुजूद भी हम ग़फ़्लत का शिकार रहते हैं । पेश कर्दा हडीसे मुबारक में जवाबे अजड़ान की जो फ़ज़ीलत बयान हुई है उस की तफ़्सील मुलाहज़ा फ़रमाइये : “اللّٰہُ أَكْبَرُ اللّٰہُ أَكْبَرُ” येह दो कलिमात हैं, इस तरह पूरी अजड़ान में कुल 15 कलिमात हैं । अगर कोई

1...مستدرِك، کتاب الدعا و التكبير...الخ، باب اجابة الاذان والدعاء بعدة، 2/243، حديث: 2048.

2...مسند امام احمد، مسند عبد الله بن عمر، 2/453، حديث: 6346.

3...معجم كبير، 1/199، حديث: 745.

4...حلية الوليا، عمرو بن قيس ملاوي، 5/123، رقم: 6566.

5...تاريخ ابن عساكر، رقم: 6892، محمد بن الغمر بن عثمان، 55/75.

Ісламі بہن ان اک انجان کا جواب دے یا' نی معاذیں ساہب جو کہتے جائے ایندھنی بہن بھی دوہرأتی جائے تو اس کو 15 لاکھ نئکیاں میلے گی، 15 حجرا درجات بولند ہونگے اور 15 حجرا رعناء معااف ہونگے اور اسلامی بادیوں کے لیے یہ سب دو گناہ ہے । فض کی انجان میں دو مرتبہ الصلوٰۃ خیز من النّوْم یعنی فض قائمۃ الصّلاؤۃ یعنی فض قائمۃ الصّلاؤۃ بھی ہے تو یعنی فض کی انجان میں 17 کلیمات ہو گئے اور اس ترہ فض کی انجان کے جواب میں 17 لاکھ نئکیاں، 17 حجرا درجات کی بولندی اور 17 حجرا رعناء کی معاافی میلی اور اسلامی بادیوں کے لیے دو گناہ । ایکامت میں دو مرتبہ الصّلاؤۃ بھی ہے یعنی فض ایکامت میں بھی 17 کلیمات ہوئے تو ایکامت کے جواب کا سواب بھی فض کی انجان کے جواب جتنا ہوا । اعلیٰ حسیل اگر کوئی اسلامی بہن اہتمام کے ساتھ روزانہ پانچوں نمازوں کی انجانوں اور پانچوں ایکامتوں کا جواب دینے میں کامیاب ہو جائے تو اسے روزانہ اک کروڑ بسٹ لاخ نئکیاں میلے گی، اک لاخ بسٹ حجرا درجات بولند ہونگے اور اک لاخ بسٹ حجرا رعناء معااف ہونگے اور اسلامی بادی کو دو گناہ یا' نی 3 کروڑ 24 لاکھ نئکیاں میلے گی، 3 لاکھ 24 حجرا درجات بولند ہونگے اور 3 لاکھ 24 حجرا رعناء معااف ہونگے ।¹

صلوٰۃ علی الحبیب! صلواتُ اللہِ عَلیْهِ مُحَمَّدٌ

سبک نمبر 37

مذکورات

1	مدنی کاڈا : سُرُّتُل کُرَيْش	2	اجکارے نماج : نا بالیگ لڈکے کے جنائز کی دعاؤں
3	تپسیر کورآن : رعناء کو نئکیوں میں بدلنے والے آممال	4	نماج کے اہکام : موسافیر کی نماج کے اہکام
5	سُنْتَنَّ وَ آدَاب : جیسا راتے کوبور کے آداب	6	اسلامی آممال : کبر میں آممال ہی کام آئے

1 ... فیضانے انجان، س. 6

(1) مدنی کاڈا 《سُورَةِ الْكُرَيْشَ : آیات ۱ تا ۴》

مدنی کاڈے کے اسٹاک میں پढے گए کواڈ کا ایجرا و دُرُسٰت مخابریں کے ساتھ پढ़نے کی مشکل کرئے ।

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

تارجمہ کنچوں ایرفان : اللہ تعالیٰ کے نام سے شروع ہے مہربان، رحمت والा ہے ।

لَا يَلِفُ قُرْبٌ لِّأَفْعَمْ بِرَاحْلَةِ الشِّتَّاءِ وَالصِّيفِ ۝ فَلَيَعْبُدُوا إِرَبَّ هَذَا
الْبَيْتِ ۝ لِلَّٰهِ الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِّنْ جُوعٍ ۝ وَآمَنَّهُمْ مِّنْ خُوفٍ ۝

کوئی کو مانوس کرنے کی وجہ سے । انہے ساری اور گرمی دوں کے سفر سے مانوس کرنے کی وجہ سے । تو انہے اس بھر کے رب کی دبادت کرنی چاہیے । جس نے انہے بھر میں خانا دیا اور انہے خون سے اپنی بخدا ।

(2) اجکارے نماج 《نا بالیگ لڈکے کے جنایت کی دعا》

اللّٰهُمَّ اجْعَلْنَا فَرَّطًا وَاجْعَلْنَا أَجْرًا وَذُخْرًا

وَاجْعَلْنَا شَافِعًا وَمُشْفَعًا ۝

اے لالہ ! اس (لڈکے) کو ہمارے لیے آگے پہنچ کر سامان کرنے والा بنانا دے اور اس کو ہمارے لیے اجڑ (کا موجب) اور وکٹ پر کام آنے والा بنانا دے اور اس کو ہماری سیفیری کرنے والा بنانا دے اور وہ جس کی سیفیری مانجوں ہو جائے ।

(3) تفسیر کورآن 《گوناہوں کو نئکیوں مें بदلنے والے آمالم》

إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبُنَّ الذَّنَنَاتِ ۚ ذَلِكَ ذُكْرٌ
لِلّٰهِ كَرِيمٍ ۝

(ب) 12، ہود: 114

تارجمہ کنچوں ایرفان : بے شک نئکیوں بuraइوں کو میتا دیتی ہے، یہ نسیحت ماننے والوں کے لیے نسیحت ہے ।

تفسیر سیرا تولی جینان جلد 4، صفحہ نمبر 512 پر ہے کہ اس آیات سے ما'لوم ہوا کہ نئکیوں ساری گوناہوں کے لیے کफرا رہوتی ہے خواہ وہ نئکیوں نماج ہوں یا سدکا یا

1... الجوهرة النيرة، كتاب الصلاة، باب الجنائز، ص 138

जिक्रो इस्तिग़फ़ार या और कुछ। अहादीस में मुतअद्दद ऐसे आ'माल का बयान है जो सग़ीरा गुनाहों के लिये कफ़्फ़ारा बनते हैं, यहां उन में से चन्द एक बयान किये जाते हैं :

(1) ﷺ हज़रते अबू हुरैरा رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سे रिवायत है, نبیyyे اکرم ﷺ نے इर्शاد ف़रमाया :

“पांचों नमाजें और जुमुआ दूसरे जुमुआ तक और रमज़ान दूसरे रमज़ान तक ये ह सब उन गुनाहों के लिये कफ़्फ़ारा हैं जो इन के दरमियान वाक़ेअ हों जब कि आदमी कबीरा गुनाहों से बचे।”¹

(2) ﷺ हज़रते अबू سईद खुदरी رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سे रिवायत है, نبیyyे کریم ﷺ نے इर्शاد

फ़रमाया : “जिस ने रमज़ानुल मुबारक का रोज़ा रखा और उस की हुदूद को पहचाना और जिस चीज़ से बचना चाहिये उस से बचा तो जो पहले कर चुका है उस का कफ़्फ़ारा हो गया।”²

(3) ﷺ हज़रते अबू हुरैरा رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سे रिवायत है, हुज़ूरे پुरनूर ﷺ نے इर्शاد ف़रमाया :

“उम्रह से उम्रह तक उन गुनाहों का कफ़्फ़ारा है जो दरमियान में हुए और हज़े मबरूर का सवाब जन्त त ही है।”³

(4) ﷺ हज़रते سिख्बरह رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سे रिवायत है, سथियदुल मुरसलीन

फ़रमाया : “जिस ने इल्म तलाश किया तो ये ह तलाश उस के गुज़श्ता गुनाहों का कफ़्फ़ारा होगी।”⁴

(4) نماजٌ کے اہکام (مُسافِر کی نماجٌ کے اہکام)

उम्मल مُعْمِنِین हज़रते आइशा سिद्दीका رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رिवायत ف़रमाती है : نماजٌ दो रक़अ़त فَرْजٍ की गई, फिर जब सरकारे मदीना ﷺ ने हिजरत ف़रमाई तो चार فَرْजٍ की गई और سफ़र की نماजٌ उसी पहले فَرْجٍ पर छोड़ी गई⁵

1...مسلم، کتاب الطهارة، باب الصلوات الخمس وال الجمعة الى الجمعة و رمضان الى رمضان...الخ، ص 108، حدیث: 233

2...شعب الایمان، الباب الثالث والعشرون من شعب الایمان، فضائل شهر رمضان، 2/310، حدیث: 3623

3...بخاری، کتاب العمرۃ، باب وجوب العمرۃ وفضلها، ص 475، حدیث: 1773

4...ترمذی، کتاب العلم، باب فضل طلب العلم، ص 624، حدیث: 2648

5...بخاری، کتاب مناقب الانصار، باب التاریخ من ابن ابی حویان التاریخ، ص 990، حدیث: 3935

ہجّرٰتے ابْدُولَلَاهُ بِنُ ابْدَوْسٍ اُور ہجّرٰتے ابْدُولَلَاهُ بِنُ عَمَّارٍ سے رِیَاوَیَتٌ ہے کہ نبیٰ گَلِيلٰ اللَّهُ عَنْهُ وَآلهٗ وَسَلَّمَ نے نماجِ سَفَرٍ کی دو رکعاتٰ مُوکَرَّر فَرِمَائِی اُور یہ پُوری ہے، کم نہیں ।¹ یاً نی اگرچہ بِ جَاهِیرٍ دو رکعاتٰ کم ہو گئی مگر سَوَابٍ مें دو ہی چار کے برابر ہے ।²

شَرِّفٍ سَفَرٍ کی مسافَرٍ

شَرِّفٍ مُوسَافِرٍ وَوْہ شَرِّفٍ ہے جو تینِ دِن کے فَاسِلے یاً نی سادھے سَتَّاَوَنْ مीل (تکریبِ 92 کیلو میٹر) تک جانے کے اِرَادے سے اپنے شَہَرٍ یا گاؤں سے بَاهِرٍ ہو گیا ।³

مُوسَافِرٍ کب ہوگا

سِرْفٍ سَفَرٍ کی نیّت کرنے سے مُوسَافِرٍ ن ہوگا بلکہ مُوسَافِرٍ اُس وکُّت کہلائے گا جب اپنی بَسْتی یا شَہَرٍ مें ہے تو شَہَرٍ سے یا گاؤں مें ہے تو گاؤں کی آبادی سے بَاهِرٍ ہو جائے اُور شَہَرٍ والے کے لیے یہ بھی جُرُری ہے کہ شَہَرٍ کے آس پاس جو آبادی شَہَرٍ سے میلی ہے اُس سے بھی بَاهِرٍ آ جائے ।⁴

مُوسَافِرٍ بننے کے لیے شَرْطٍ

سَفَرٍ کے لیے یہ بھی جُرُری ہے کہ جہاں سے چلا وہاں سے تینِ دِن کی راہ (یاً نی تکریبِ 92 کیلو میٹر) کی نیّت ہو تب مُوسَافِرٍ بنے گا اُور اگر دو دِن کی راہ (یاً نی 92 کیلو میٹر سے کم) کی نیّت سے نیکلا وہاں پہنچ کر دوسری جگہ کا اِرَادہ ہو کہ وہ بھی تینِ دِن (92 کیلو میٹر) سے کم کا راستا ہے یعنی ساری دُنیا بُوْم کر آئے، مُوسَافِرٍ نہیں ।⁵ یہ بھی شَرْطٍ ہے کہ تینِ دِن کی راہ کے سَفَرٍ کا مُعْتَسِل (یاً نی پै در پै، لگاتار) اِرَادہ ہو، اگر یون یہ اِرَادہ کیا کہ مسالن دو دِن کی راہ پر پہنچ کر کुछ کام کرنا ہے وہ کر کے فِرِ اِک

1...ابن ماجہ، کتاب الْإِقَامَةِ الصَّلَاةِ وَالسَّنَةِ فِيهَا، بَابِ مَاجَاءِ فِي الْوَتْرِ فِي السَّفَرِ، ص: 193، حديث: 1194.

2... بَاهِرٍ شَرِّیْعَتٍ، 1/740، هِسْسَا : 4

3... فَتَاوِیْ رَجُلِیَّۃ، 8/243، مُلَاقِبُ سَنَن

4...دِر المُختار مِع رِدِ المُحتار، کتاب الصَّلَاةِ، بَابِ صَلَاةِ الْمَسَافِرِ، 2/722.

5...غَنِيَّةُ التَّعْلِی، فَصْلُ فِی صَلَاةِ الْمَسَافِرِ، ص: 537

दिन की राह जाऊंगा तो येह तीन दिन की राह का मुत्तसिल (या'नी लगातार) इरादा न हुवा और न ही मुसाफ़िर हुवा ।¹

वत्न की किस्में

वत्न की दो किस्में हैं : (1) वत्ने अस्ली : वोह जगह जहां इस की पैदाइश हुई है या इस के घर के लोग वहां रहते हैं या वहां सुकूनत (या'नी रिहाइश इख़ियार) कर ली और येह इरादा है कि यहां से न जाएगा । (2) वत्ने इक़ामत : या'नी वोह जगह कि मुसाफ़िर ने पन्द्रह दिन या इस से ज़ियादा ठहरने का वहां इरादा किया हो ।² वत्ने इक़ामत दूसरे वत्ने इक़ामत को बातिल कर देता है या'नी एक जगह पन्द्रह दिन के इरादे से ठहरा फिर दूसरी जगह इतने ही दिन के इरादे से ठहरा तो पहली जगह अब वत्न न रही । दोनों के दरमियान मुसाफ़िर बनने की शर्ई मसाफ़त (फ़ासिला) हो या न हो ।³

(5) सुन्तें व आदाब (ज़ियारते कुबूर की सुन्तें व आदाब)

رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلٰيْهِ وَسَلَّمَ نَهَا فِي رَفِيقٍ أَنَّهُ نَهَا مَنْ نَهَا مِنْهُ مِنْ كُبُورٍ فَإِذَا دَعَاهُ الْمُؤْمِنُونَ إِلَيْهِ مِنْ كُبُورٍ فَلَا يَنْهَا فَإِنَّمَا يَنْهَا مَنْ نَهَا مِنْهُ مِنْ كُبُورٍ

रसूलुल्लाह صلَّى اللّٰهُ عَلٰيْهِ وَسَلَّمَ ने फ़रमाया कि “मैं ने तुम को ज़ियारते कुबूर से मन्अू किया था अब तुम क़ब्रों की ज़ियारत करो और मैं ने तुम को कुरबानी का गोश्त तीन दिन से ज़ियादा खाने की मुमानअृत की थी अब जब तक तुम्हारी समझ में आए रख सकते हो ।”⁴

هُجُّرَتَ اَبُو بُدُولَةَ بْنَ مُسْكُدَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ مِنْ كُبُورٍ فَلَا يَنْهَا فَإِنَّمَا يَنْهَا مَنْ نَهَا مِنْهُ مِنْ كُبُورٍ

हज़रते अबू बुदुल्लाह बिन मस्कुद رضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ से रिवायत है, रसूलुल्लाह صلَّى اللّٰهُ عَلٰيْهِ وَسَلَّمَ ने फ़रमाया : “मैं ने तुम को ज़ियारते कुबूर से मन्अू किया था अब तुम क़ब्रों की ज़ियारत करो, कि वोह दुन्या में बे रऱ्बती का सबब है और आखिरत याद दिलाती है ।”⁵

هُجُّرَتَ اَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ مِنْ كُبُورٍ فَلَا يَنْهَا فَإِنَّمَا يَنْهَا مَنْ نَهَا مِنْهُ مِنْ كُبُورٍ

हज़रते अबू हुरैरा رضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ से रिवायत है कि रसूलुल्लाह صلَّى اللّٰهُ عَلٰيْهِ وَسَلَّمَ ने फ़रमाया : जब कोई शख़्स ऐसे की क़ब्र पर गुज़रे जिसे दुन्या में पहचानता था और उस पर सलाम करे तो वोह मुर्दा उसे पहचानता है और उस के सलाम का जवाब देता है ।⁶

① ... فَتَاوِي هِنْدِيَّ، كَابِ الْصَّلَاةَ، بَابُ الْخَامِسِ عَشَرِ فِي صَلَاةِ الْمَسَافِرِ، 1/270

② ... فتاوى هندية، كتاب الصلاة، باب الخامس عشر في صلاة المسافر، 1557

③ ... دریختار مع بد المختار، كتاب الصلاة، باب صلاة المسافر، مطلب في الوطن الاصيل ووطن الاقامة، 2/739

④ ... مسلم، كتاب الجنائز، باب استئذان النبي عليه السلام في زيارة قبر أمها، ص349، حديث: 977

⑤ ... ابن ماجه، كتاب الجنائز، باب ماجاز زيارة القبور، ص252، حديث: 1571

(1) **ज़ियारते कुबूर जाइज़् व मस्नून है। हुजूरे अक़दस شَفِیْلُ اللّٰهِ عَلَيْهِ وَالْهٰوِسْلَمْ شुहदाए उहुद की ज़ियारत को तशरीफ ले जाते और उन के लिये दुआ करते।**

(2) कब्र की ज़ियारत को जाना चाहे तो मुस्तहब येह है कि पहले अपने मकान में दो रकअत नमाज़ नफ़्ल पढ़े, हर रकअत में फ़ातिहा के बा'द आयतुल कुरसी एक बार और قُلْ هُوَ اللَّهُ أَكْبَرْ तीन बार पढ़े और इस नमाज़ का सवाब मिय्यत को पहुंचाए, अल्लाह पाक मिय्यत की कब्र में नूर पैदा करेगा और उस शख्स को बहुत बड़ा सवाब अ़ता फ़रमाएगा, अब क़ब्रिस्तान को जाए, रास्ते में फुजूल गुफ़्तगू न करे। जब क़ब्रिस्तान पहुंचे जूतियां उतार दे और कब्र के सामने इस तरह खड़ा हो कि क़िब्ले को पीठ हो और मिय्यत के चेहरे की तरफ मुंह और इस के बा'द येह कहे : اسْلَامٌ عَيْنَمِيْا أَهْلَ الْقُبُوْرِ يَغْفِرُ اللَّهُ لَنَا وَلَكُمْ أَتْسَمَ لَنَا سَلْفٌ وَلَنَخْ بِالْأَنْزَلِ और सूरए फ़ातिहा व आयतुल कुरसी व सूरए ज़िलज़ाल और सूरए तकासुर पढ़े, सूरए मूल्क और दसरी सूरतें भी पढ़ सकता है ।²

(3) चार दिन ज़ियारत के लिये बेहतर हैं : पीर, जुमे'रात, जुमुआ़ और हफ्ता। मुतबर्रक रातों में ज़ियारते कुबूर अफ़ज़्ल है, मसलन शबे बराअत, शबे क़द्र, इसी तरह ईदैन के दिन और अशरए जिल हिज्जा में भी बेहतर है।³

(6) इस्लाहे आ'माल {कब्र में आ'माल ही काम आएंगे}

उम्मुल मुअमिनीन हज़रते आइशा सिद्दीक़ा سے مरवी है कि एक दिन नूर के पैकर رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا سे दरयापूर्त फ़रमाया : “तुम जानते हो कि तुम्हारी, نے سहाबए किराम ﷺ से उन्हें उप्रेषण किया : “तुम जानते हो कि तुम्हारी, तुम्हरे अहलो अंयाल, माल और आ’माल की मिसाल कैसी है ?” अर्ज़ की : “**اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَم**” आ’नी अल्लाह पाक और उस का रसूल ﷺ बेहतर जानते हैं ।” इशाद फ़रमाया : “तुम्हारी, तुम्हरे अहलो अंयाल, माल और आ’माल की मिसाल उस शख्स की तरह है जिस के तीन भाई हों, जब उस

¹ ... تفسير در متغرس، ب 13، الرعد، تحت الآية 640/4.24.

² ...فتاده، هندیه، کتاب الک اهله، الاب السادس، عشر، نسخه القمی، 5/429.

³ ...فتاؤه هندبه، كتاب الكراهة، الباب السادس، عشر في رواية القمي، 429/5.

की मौत का वक्त करीब आए तो वोह अपने तीनों भाइयों को बुलाए और एक से कहे : “तुम मेरी हालत देख रहे हो, ये ह बताओ कि तुम मेरे लिये क्या कर सकते हो ?” वोह जवाब दे : “मैं तुम्हारे लिये इतना कर सकता हूँ कि फ़िलहाल तुम्हारी तीमार दारी करूँ, तुम्हारे साथ रह कर तुम्हारी हाजात व ज़रूरियात को पूरा करूँ फिर जब तुम्हारा इन्तिकाल हो जाए तो तुम्हें गुस्त दे कर कफ़न पहनाऊँ और लोगों के साथ मिल कर तुम्हारा जनाज़ा उठाऊँ कि कभी मैं कधा दूँ तो कभी कोई और शख़्स, जब (तुम्हें दफ़्न कर के) वापस आऊँ तो जो कोई तुम्हारे बारे में पूछे उस के सामने तुम्हारी भलाई ही बयान करूँ ।” ये ह भाई दर हक़ीकत उस शख़्स के अहलो अ़्याल हैं ।” ये ह फ़रमाने के बाद सरकारे मदीना نے صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سहाबए किराम عَلَيْهِمُ الرَّحْمَةَ से पूछा : “इस के बारे में तुम्हारा क्या ख़्याल है ?” अर्ज़ की : “या रसूलल्लाह ! हम इस में कोई भलाई नहीं पाते ।” आप نے صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ कलाम जारी रखते हुए इशाद फ़रमाया : फिर वोह अपने दूसरे भाई से कहे : “तुम भी मेरी हालत देख रहे हो, मेरे लिये क्या कर सकते हो ?” तो वोह जवाब में कहे : “मैं उस वक्त तक तुम्हारा साथ दूँगा जब तक तुम ज़िन्दा हो, जूँही तुम दुन्या से रुख़सत होगे हमारे रास्ते जुदा हो जाएंगे क्यूँ कि तुम क़ब्र में पहुँच जाओगे और मैं यहीं दुन्या में रह जाऊँगा ।” ये ह भाई अस्ल में उस शख़्स का माल है, इस के बारे में तुम्हारा क्या ख़्याल है ? سहाबए किराम عَلَيْهِمُ الرَّحْمَةَ ने अर्ज़ की : “या रसूलल्लाह ! हम इसे भी अच्छा नहीं समझते ।” मदनी आक़ा صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ने मज़ीद इशाद फ़रमाया : फिर वोह शख़्स अपने तीसरे भाई से कहे : “यक़ीनन तुम भी मेरी हालत देख रहे हो और तुम ने मेरे अहलो अ़्याल और माल का जवाब भी सुन लिया है, बताओ तुम मेरे लिये क्या कर सकते हो ?” वोह उसे तसल्ली देते हुए कहे : “मेरे भाई ! मैं तो क़ब्र में भी तुम्हारे साथ रहूँगा और तुम्हें वहशत से बचाऊँगा और जब यौमे हिसाब आएगा तो मैं तेरे मीज़ान में जा बैठूँगा और उसे वज़न दार कर दूँगा ।” ये ह उस का अमल है, इस के बारे में तुम्हारा क्या ख़्याल है ? سहाबए किराम عَلَيْهِمُ الرَّحْمَةَ ने अर्ज़ की : “या रसूलल्लाह ! ये ह तो बहुत अच्छा दोस्त है ।” नबिय्ये करीम صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ने इशाद फ़रमाया : “اَنَّمَّا هُكَّدَا“ यानी ये ही हक़ीकत है ।”¹

...کنز العمال، کتاب الموت، باب ذیل الموت، جز 8، 318/15، حدیث: 42974 1

प्यारे प्यारे इस्लामी भाइयो ! आप ने मुलाहज़ा फ़रमाया कि हमारे आक़ा, मक्की मदनी मुस्तफ़ा صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ने एक आसान मिसाल के ज़रीए अ़मल की अहमियत को बयान फ़रमाया । यक़ीनन माल, अहलो अ़्याल और आ'माल में से हमारा सब से वफ़ादार दोस्त “अ़मल” है जो क़ब्रो ह़शर में भी हमारा मददगार होगा ।¹

अल्लाह पाक से दुआ है कि हमें कसरत से नेक आ'माल करने और गुनाहों से बचने की तौफ़ीक अ़ता फ़रमाए । أَمِينُ بِجَاهِ الَّتِي أَكْمَلْنَا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

صَلُّوا عَلَى الْحَبِيبِ ! صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ

सबक़ नम्बर 38

मौजूदात

1	मदनी क़ाइदा : सूरतुल फ़ील	2	अज़कारे नमाज़ : ना बालिग लड़की के जनाजे की दुआ
3	तप्सीरे कुरआन : 4 शैतानी काम	4	नमाज़ के अहकाम : मुसाफिर की नमाज़ के अहकाम
5	सुन्नतें व आदाब : जुल्फ़ें रखने की सुन्नतें व आदाब	6	इस्लाहे आ'माल : दुन्यावी इल्म सीखना और इल्म को छुपाना

(1) मदनी क़ाइदा (सूरतुल फ़ील : आयत 1 ता 5)

मदनी क़ाइदे के अस्बाक़ में पढ़े गए क़वाइद का इजरा व दुरुस्त मख़ारिज के साथ पढ़ने की मशक्त करें ।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

तरजमए कन्जुल इरफ़ान : अल्लाह के नाम से शुरूअ़ जो निहायत मेहरबान, रहमत वाला है ।

1 ... क़ब्र में आने वाला दोस्त, स. 11

أَلَمْ تَرَ كِيفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِإِصْحَاحِ الْفَيْلِ ۝ أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ ۝
وَأَنْرَسَ لَعَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَايِلَ ۝ تَرْوِيهِمْ بِحَجَارَةٍ مِّنْ سِجِيلٍ ۝ فَجَعَلَهُمْ
كَعْصِفَ مَأْكُولٍ ۝

तरजमए कन्जुल इरफ़ान : क्या तुम ने न देखा कि तुम्हारे रब ने उन हाथी वालों का क्या हाल किया ? क्या उस ने उन के मक्को फ़रेब को तबाही में न डाला । और उन पर फ़ौज दर फ़ौज परिन्दे भेजे । जो उन्हें कंकर के पथरों से मारते थे । तो उन्हें जानवरों के खाए हुए भूसे की तरह कर दिया ।

(2) अङ्कारे नमाज़ (ना बालिग लड़की के जनाज़े की दुआ)

اللّٰهُمَّ اجْعَلْنَا فَرَّطًا وَاجْعَلْنَا أَجْرًا وَذُخْرًا
وَاجْعَلْنَا لَنَا شَافِعَةً وَمُشْفَعَةً ط^١

इलाही ! इस (लड़की) को हमारे लिये आगे पहुंच कर सामान करने वाली बना दे और इस को हमारे लिये अज्ञ (की मूजिब) और वकृत पर काम आने वाली बना दे और इस को हमारी सिफारिश करने वाली बना दे और वोह जिस की सिफारिश मन्जूर हो जाए ।

(3) तप्सीरे करआन (4 शैतानी काम)

**يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَسْرُ وَالْمَيْسِرُ
وَالْأَنْصَابُ وَالْأَرْزَالُ مُرِبُّجٌ مِّنْ عَيْلٍ
الشَّيْطَنُ فَاجْتَهِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ۝**

(بـ 5، المائدة: 90)

तरजमए कन्जुल इरफान : ऐ ईमान वालो ! शराब
और जूआ और बुत और किस्मत मा'लूम करने के तीर
नापाक शैतानी काम ही हैं तो इन से बचते रहो ताकि
तूम फलाह पाओ ।

तपसीरे सिरातुल जिनान जिल्द 3, सफ़हा 20 पर है कि इस आयते मुबारका में चार चीज़ों के नापाक और ख़बीस होने और उन के शैतानी काम होने के बारे में बयान फ़रमाया और उन से बचने का हुक्म दिया गया है। वोह चार चीज़ें येह हैं : (1) शराब (2) जूआ (3) अन्साब या'नी बुत (4) अज्ञाम या'नी पांसा डालना ।

¹ ...كتاب الصلة، كتاب الحائظ، ص 199 مدون قول "حا"

شரاب : هجڑتے ابू مالیک اش‌عْرَی رضی اللہ عنہ سے ریوایت ہے، نبی یہے اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے ارشاد فرمایا : “میری عمت کے کوچھ لوگ شراب پیयے گے اور اس کا نام بدل کر کوچھ اور رکھے گے، ان کے سارے پر باجے جائے گے اور گانے والیاں گاہے گی । اللہ تعالیٰ پاک انہے جنمیں میں دھنسا دے گا اور ان میں سے کوچھ لوگوں کو بندرا اور سوکر بنانا دے گا ।”¹

جڑا : هجڑتے ابू ابْدُرْحَمَانَ خَطَّمِي رضی اللہ عنہ سے ریوایت ہے، هجڑے اکڈس صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے ارشاد فرمایا : “جو شاخہ نرد (جڑے کا اک خیل) خیلتا ہے فیر نماج پढنے لٹتا ہے، اس کی میساں اس شاخہ کی ترہ ہے جو پیپ اور سوکر کے خون سے وعزو کر کے نماج پढنے خड़ا ہوتا ہے ।”²

انساب : هجڑتے ابू ابْدُلَلَاهِ بَنْ اَبْدَلَسَ رضی اللہ عنہ سے مارکی ہے کہ اس سے مुرااد وہ پ�ثیر ہے جن کے پاس کوپکار اپنے جانوار جبکھ کرتے�ے³ امام ابُدُلَلَاهِ بَنْ اَبْدَلَ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے اس کا فرماتے ہے⁴ : اس سے مुرااد بُت ہے کیونکہ اس نے نسب کر کے اس کی پوجا کی جاتی ہے⁵ ابُدُلَلَاهِ بَنْ اَبْدَلَ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے اس کا فرماتے ہے : “اگر انساب سے مुرااد وہ پथثیر ہے جن کے پاس کوپکار اپنے جانوار جبکھ یا نہر کرتے�ے تو اس پथثیر کو ناپاک اس لیے کہا گیا تاکہ کم جوڑ ایمان والے مسلمانوں کے دلیوں میں اگر اس کی کوئی ابُجُمَت بُکی ہے تو وہ بھی نیکل جائے اور اگر انساب سے مुرااد وہ بُت ہے جن کی ابُلَلَاهِ بَنْ اَبْدَلَ کے دلواہ دلادت کی جاتی ہے (جن کے پاس جانوار جبکھ کیے جاتے ہے یا نہیں) تو انہے ناپاک اس لیے کہا گیا تاکہ سب پر اچھی ترہ واجہ ہو جائے کہ جس ترہ اسنام سے بچنا واجب ہے اسی ترہ انساب سے بچنا بھی واجب ہے ।”⁶

अज़्लाम : जमानए जाहिलियत में कुपकार ने तीन तीर बनाए हुए थे, उन में से एक पर लिखा था “हाँ” दूसरे पर लिखा था “नहीं” और तीसरा खाली था । वोह लोग उन तीरों की बहुत

1... ابن ماجہ، کتاب الفتن، باب العقوبات، ص 649، حدیث: 4020

2... سنن کبری للبیهقی، کتاب الشہادات، باب جماع ابوب من تجوز شہادتہ ومن لا تجوز، 10/404، حدیث: 2293

3... تفسیر ابن کثیر، پ 7، المائدة، مختصر الآیة: 90، 2/171

4... تفسیر مدارک، پ 7، المائدة، مختصر الآیة: 90، 1/473

5... تفسیر البحر المحيط، پ 7، المائدة، مختصر الآیة: 90، 4/20

ता'ज़ीम करते थे और येह तीर काहिनों के पास होते और का'बए मुअ़ज्ज़मा में कुफ़्फ़ारे कुरैश के पास होते थे (जब उन्हें कोई सफ़र या अहम काम दरपेश होता तो वोह इन तीरों से पांसे डालते और जो उन पर लिखा होता उस के मुताबिक़ अ़मल करते थे) । परिन्दों से और वहशी जानवरों से बुरा शुगून लेना और किंतु बाबों से फ़ाल निकालना वगैरा भी इसी में दाखिल है ।¹ हज़रते अबू हुरैरा رضي الله عنه نے इशाद फ़रमाया : “जो किसी नुज़ूमी या काहिन के पास गया और उस के कौल की तस्दीक़ की तो गोया इस ने उस का इन्कार कर दिया जो (हज़रत) مُحَمَّد ﷺ पर नाज़िل किया गया ।”²

(4) نماज़ के अहकाम (मुसाफ़िर की नमाज़ के अहकाम)

- (1) مُسَافِر पर वाजिब है कि नमाज़ में क़स्र करे या’नी चार रक़अत वाले फ़र्ज़ को दो पढ़े इस के हक़ में दो ही रक़अतें पूरी नमाज़ है और जान बूझ कर चार पढ़ीं और दो पर का’दा किया तो फ़र्ज़ अदा हो गए और पिछली दो रक़अतें नफ़्ल हो गई मगर गुनाहगार व अज़ाबे नार का हक़दार है कि वाजिब तर्क किया (छोड़ा) लिहाज़ा तौबा करे ।³
- (2) مُسَافِر ने क़स्र के बजाए चार रक़अत फ़र्ज़ की निय्यत बांध ली फिर याद आने पर दो पर सलाम फेर दिया तो नमाज़ हो जाएगी ।⁴
- (3) اِذْمَام (अगर मुसाफ़िर हो तो उस) को चाहिये कि नमाज़ شुरूअُ करते वक़्त अपना मुसाफ़िर होना बता दे، और شुरूअُ में न कहा तो नमाज़ के बा’द (या’नी सलाम फेरने के बा’द) कह देः मुक़ीम हज़रत अपनी नमाजें पूरी कर लें क्यूं कि मैं मुसाफ़िर हूँ ।⁵
- (4) سُون्तों में क़सर नहीं बल्कि पूरी पढ़ी जाएंगी ।⁶

١... تفسير البحر المحيط، بـ 7، المائدة، تحت الآية: 20/4، 90.

٢... مسند، ك، كتاب الإمام، التشهد في أطيان الكاهن وتصديقه، 153/1، حديث: 15.

٣... در مختار، كتاب الصلاة، باب صلاة المسافر، 2/735.

٤... فتاوى هندية، كتاب الصلاة، الباب الخامس عشر في صلاة المسافر، 1/153.

(5) ﴿ अगर मुसाफिर क़स्र वाली नमाज़ की तीसरी रकअत शुरूअ़ कर दे तो इस की दो सूरतें हैं :

(1) आखिरी क़ा'दे में तशह्हुद की मिक्दार बैठ चुका था तो जब तक तीसरी रकअत का सज्दा न किया हो लौट आए और सज्दए सहव कर के सलाम फेर दे अगर न लौटे और खड़े खड़े सलाम फेर दे तो भी नमाज़ हो जाएगी मगर सुन्नत तर्क हुई । अगर तीसरी रकअत का सज्दा कर लिया तो एक और रकअत मिला कर सज्दए सहव कर के नमाज़ मुकम्मल करे । (इब्तिदाई दो रकअतें फ़र्ज़ और) येह आखिरी दो रकअतें नफ़्ल शुमार होंगी ।
(2) क़ा'दए अखीरा किये बिगैर खड़ा हो गया था तो जब तक तीसरी रकअत का सज्दा न किया हो लौट आए और सज्दए सहव कर के सलाम फेर दे अगर तीसरी रकअत का सज्दा कर लिया फ़र्ज़ बातिल हो गए, अब एक और रकअत मिला कर सज्दए सहव कर के नमाज़ मुकम्मल करे चारों रकअतें नफ़्ल शुमार होंगी ।¹ (दो रकअत फ़र्ज़ अदा करने अभी ज़िम्मे बाकी हैं)

(6) ﴿ हालते इक़ामत में होने वाली क़ज़ा नमाजें सफ़र में भी पूरी पढ़नी होंगी और सफ़र में क़ज़ा होने वाली क़स्र नमाजें मुकीम होने के बा'द भी क़स्र ही पढ़ी जाएंगी ।²

(7) ﴿ मुसाफिर किसी काम के लिये या साथियों के इन्तिज़ार में दो चार रोज़ या तेरह चौदह दिन की नियत से ठहरा, या येह इरादा है कि काम हो जाएगा तो चला जाएगा, दोनों सूरतों में अगर आज कल आज कल करते सालों गुज़र जाएं जब भी मुसाफिर ही है नमाज़ क़स्र पढ़े ।³

(5) सुन्नतें व आदाब (ज़ुल्फ़ें रखने की सुन्नतें व आदाब)

हमारे प्यारे आक़ा, मदीने वाले مُسْتَفْعِلُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ की सुन्नते करीमा हैं कि आप نے हमेशा अपने सरे मुबारक के बाल शरीफ़ पूरे रखे । कभी निस्फ़ कान मुबारक तक

١... هدایة، كتاب الصلاة، باب صلاة المسافر، 87/1

٢... فتاوى هندية، كتاب الصلاة، الباب الحادى عشر في قضايا الفوائد، 134/1

٣... فتاوى هندية، كتاب الصلاة، الباب الخامس عشر في صلاة المسافر، 154/1

تو کبھی کان مубارک کی لौ تک اُر بَا'جُ اَوْکَات آپ کے ﷺ کے گے سُو شاریف بढ़ جاتے تو مубارک شانोں کو ج्ञाम ज्ञाम कर चूमने लगते ।

(1) ﴿ چاہے تو آधے کانों تک جुलफ़ें रखें कि हज़रते انस بिन مالیک رضي الله عنه فرماتे हैं कि مदीने वाले आक़ा, शब्बे असरा के दूल्हा, मुहम्मदे मुस्तफ़ा ﷺ के बाल मुबारक आधे मुबारक कानों तक थे । ¹ चूंकि बाल बढ़ने वाली चीज़ है इस लिये जिस सहाबी ने जैसा देखा वोही रिवायत कर दिया । चुनान्चे हज़रते अनस رضي الله عنه ने निस्फ कानों तक देखा तो इसी को रिवायत किया और जिस ने इस से ज़ियादा बड़े देखे उस ने उसी मिक़दार को रिवायत किया । ²

(2) ﴿ चाहे तो पूरे कानों तक जुलफ़ें रखें कि हज़रते बराअ बिन आज़िब رضي الله عنه فرماتे हैं कि سुल्ताने मदीना, राहते क़ल्बो सीना ﷺ का क़दे मुबारक दरमियाना था, दोनों मुबारक شانों के दरमियान फ़اسिला था और आप ﷺ के گे سُو मुबारक मुकद्दस कानों को चूमते थे । ³

(3) ﴿ चाहे तो शानों तक जुलफ़ें रखें कि उम्मल मुअमिनीन हज़रते आइशा سिद्दीक़ा رضي الله عنها فرماتी हैं कि मेरे आक़ा ﷺ के सरे अक़दस पर जो बाल मुबारक होते वोह कान मुबारक की लौ से ज़रा नीचे होते और मुबारक شानों को चूमते । ⁴

(4) ﴿ सर के बीच में से मांग निकालिये कि सुन्नत है । जैसा कि हज़रते اُल्लामा مौलाना मुफ्ती مुहम्मद अमजद اُली आ'ज़मी رحمه الله عليه "बहारे शरीअत" में लिखते हैं : "बा'ज़ लोग दाहने या बाईं जानिब निकालते हैं, ये ह सुन्नत के खिलाफ़ है । सुन्नत ये ह है कि अगर सर पर बाल हों तो बीच में मांग निकाली जाए ।" ⁵

1... الشَّمَائِلُ الْمُحَمَّدِيَّةُ، بَابُ مَا جَاءَ فِي شِعْرِ رَسُولِ اللَّهِ، ص: 104، حَدِيثٌ:

2... سُونَنْتَنْ اُرْ اَوْ اَدَابَ، س: 70

3... الشَّمَائِلُ الْمُحَمَّدِيَّةُ، بَابُ مَا جَاءَ فِي خَلْقِ رَسُولِ اللَّهِ، ص: 33، حَدِيثٌ:

5... بَهَارَهُ شَرِيَّعَتُ، 3/587، هِسْسَاهُ: 16

4... الشَّمَائِلُ الْمُحَمَّدِيَّةُ، بَابُ مَا جَاءَ فِي خَلْقِ رَسُولِ اللَّهِ، ص: 33، حَدِيثٌ:

اے ہمارے پ्यارے الٰہا ! ہم سب مُسْلِمَانَوں کو بِخِلَافَتِ سُنْنَتِ بَالِ رَخْنَنَ اُور رَخْبَانَنَ کی سوچ سے نجات دے کر نبیِّ پاک ﷺ کی پ्यاری پ्यاری سُنْنَتِ چُلْفَهُ رَخْنَنَے والی مَجْهَبَیِّ سوچ اُتھا فَرَمَا । اَمِينٌ بِجَاهِ الْيَقِينِ الْأَكْمَلِ مَدِينٌ بِجَاهِ الْيَقِينِ الْأَكْمَلِ

(6) اِسْلَامُ ہے آ‘مَالٌ 『دُنْيَا وَيَوْمٌ سُرِّخَنَا اُورِيْ دِلْمُ کَوْ چُپَانَا』

دُنْيَا وَيَوْمٌ کَوْ ہُسْوُلٌ

پ्यارے پ्यارے اِسْلَامِیِّ بَحَّادِیْوَهُ ! اک مُسْلِمَانَ ہونے کے ناتھے ہمارے ہر اُمَل کا مَکْسَدِ رِیْجَاً اِیْلَاهِی کا ہُسْوُل ہونا چاہیے । بَنْدَا جو بھی کام کرے اس سے پہلے یہ سوچ لے کی اس میں سَوَابَ میلے گا یا نہیں ؟ سَوَابَ میلے تو کرے، ن میلے تو اس کو سَوَابَ کا کام بنانے کی کوئی تَرَکِیَّبَ سُوچے । اِس لیے کی مُبَاہَ کام جیسے میں ن سَوَابَ ہو ن گُناہ اِس میں اَصْحَیِّ نِیَّتَ کرنے سے سَوَابَ میلتا ہے اُور وہ مُبَاہَ کام اِبَادَت بَن جاتا ہے ।¹

لیہا جا ۔ اگر کوئی شَرَحْ دُنْيَا کے ڈلُومُ فُکُونُ ہَاسِل کرنا چاہتا ہے تو اسے چاہیے کی اپنی نِیَّتَ کا کِبْلَا دُرُسْت کرے، اپنے پےشے نجَر کوئی اَصْحَیِّ وَ نِیَّت رکھے । اِس نے کی اس ڈلُومے دُنْيَا وَیَوْمٌ کَوْ ہُسْوُلٌ مَکْسُودٌ ہے بَلِکَ اِنْسَانِی وَ دَنِیَّیِ خِدَمَتِ کا بھی اُجْزِیِّ مُسَمَّم ہے تو اُنہُنَّ ہَاسِل کرنا جَاہِیْزٌ ہے بَشَرَتِ کی کوئی شَرَحَ مُعْمَلَانِ اُتھا نہ ہے । “فَتَّاوا اَبْجَلِیْيَا” میں ہے : ڈلُومے دُنْيَا وَیَوْمٌ کَوْ ہُسْوُلٌ مَکْسُودٌ میں سے جو ڈلُوم، ڈلُومے دَنِیَّا کے لیے آلات ہوں یا مَبَادِی (بُونَیَاد) ہوں یا ٹمُورے دُنْيَا میں اُن کی تَرَفَ دُنْيَا وَیَوْمٌ کَوْ ہُسْوُلٌ مَکْسُودٌ ہے اُن میں کوئی مَحْجُورَ شَرَحَ لَاجِیْم ن آتا ہے (یا’نی شَرَحَ تُؤَرِّ پر مُعْمَلَانِ اُتھا لَاجِیْم ن آتا ہے) تو اِسے ڈلُومے دُنْيَا وَیَوْمٌ کَوْ ہُسْوُلٌ مَکْسُودٌ کا تَالِیْمِ تَعْلِیَم بِلَا شُبَابٍ جَاہِیْزٌ ہے ।²

ہُسْنَے نِیَّتَ سے دُنْيَا وَیَوْمٌ کَوْ ہُسْوُلٌ بَادِیْسے سَوَابَ

پارہ 4، سُورَہ آلِیِّ اِمْرَانَ کی آیَتِ نِمْبَر 190 میں اِرشَادِ ہوتا ہے :

2 ... فَتَّاوا اَبْجَلِیْيَا، 1/351

1 ... اَحْياءُ الْعِلُومِ، كِتابُ النِّيَّةِ وَالاخْلَاقِ وَالصِّدْقِ، الْبَابُ الْأَوَّلُ فِي النِّيَّةِ، 449 مَاخوذًا

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ
الَّيلِ وَالنَّهارِ لِآيَاتٍ لِّأُولَئِكَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ

تترجمہ کنجنل ایرفان : بےشک آسمانوں اور
زمین کی پیدائش اور رات اور دن کی باہم بدلیوں
میں ابکل مندوں کے لیے نیشنیاں ہیں ।

مذکوراً آیتے مبارکا کے تھوت تفسیر سیرہ نبوی، جلد 2 صفحہ 120 پر ہے :
�س آیت سے ما'لوں ہوا کہ ایلمے جوگرافیا اور سائنس ہاسیل کرنا بھی سواب ہے جب کہ
اچھی نیت ہو جسے اسلام اور مسلمانوں کی خدمت یا اللہاہ پاک کی اجرا کا ایلم
ہاسیل کرنے کے لیے، لیکن یہ شرط ہے کہ اسلامی ابکاہد کے خلاف نہ ہو ।

ایلم چھپانا گناہ ہے

اللہاہ کریم ارشاد فرماتا ہے :

إِنَّ الَّذِينَ يَكْسِبُونَ مَا أَرْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ
وَالْهُدَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ
أُولَئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُوَيَلْعَنُهُمُ الْعَوْنَوْنَ

(ب، البقرة: 159)

تترجمہ کنجنل ایرفان : بےشک وہ لوگ جو
ہماری عتاری ہری روشن باتوں اور ہدایت کو چھپاتے
ہیں ہالان کہ ہم نے یہ لوگوں کے لیے کتاب میں واجہہ
فرما دیا ہے تو ان پر اللہاہ لانہت فرماتا ہے
اور لانہت کرنے والے ان پر لانہت کرتے ہیں ।

ہجرتے مufتی احمد یار خاں نہیں رحمۃ اللہ علیہ فرماتے ہیں : اگرچہ یہ آیت اہلے
کتاب (یہودیوں) کے بارے میں آئی لیکن اس کے الفاظ امام ہیں لیہاڑا وہ سب لوگ موراد
ہیں جو دین کو چھپاۓ । مجدید فرماتے ہیں : دین اور دینی ایلموں کا جاہیر کرنا فرج ہے، بار وکٹے
جڑورت ان کا چھپانے والा سخت گناہگار اور لانہت کا مسٹھنک (ہے) ।¹

احادیسے مبارکا میں ایلم چھپانے کی ماجرمت

اللہاہ کریم کے احکامات اور دینی مسائل چھپانے کے تبلیغ سے احادیسے
مبارکا میں بہت سخت ورد بیان ہری ہے چنانچہ چند اک مولاہڑا فرمائیے :

¹ ... تفسیر نہیں، پارہ : 2، اول بکرہ، تھوتل آیہ : 159، 2/109، 112 مولٹکٹن

- (1) ﴿ جِسْ مَسِ اِلْمَ کِی کُر्ह اَبَاتْ پूछी گَدَّی اُرْ وَ عَسْ نَے اُسَے چُپَايَا تَوَ اَللَّهُاَهْ پَاک کِیَا مَتْ کَ دِن اُسَے آَغَ کَی لَگَامَ پَھَنَا اَغَا ।¹
- (2) ﴿ جَوَ شَخْسَ کِسَیِ اِلْمَ کَوَ جَبَانِي يَادَ کَرَهَ اُرْ وَ فِرَ اُسَے لَوَگَوَنَ سَے چُپَا اَتَوَ ہَوَ کِیَا مَتْ کَ دِن آَغَ کَی لَگَامَ پَھَنَ کَرَ آَغَا ।²
- (3) ﴿ اِلْمَ حَاسِلَ کَرَنَے کَے بَا'دَ اُسَے بَيَانَ نَ کَرَنَے وَالَّهَ کَی مِسَالَ اُسَے شَخْسَ کَی تَرَهَّ ہَے جَوَ خَبَانَا جَمَعَ کَرَتَا ہَے فِرَ اُسَے سَے کُوچَ بَھَی خَرَچَ نَہَیْ کَرَتَا ।³
- (4) ﴿ اِلْمَ کَے مُعَامَلَے مَے اَكَدَ دَوَسَرَ کَی خَرَ خَبَاهِی چَاهَوَ کَبُونَ کَی تَوَمَ مَے سَے کِسَیِ کَا اَپَنَ اِلْمَ مَے خَیَانَتَ کَرَنَا اَپَنَ مَالَ مَے خَیَانَتَ کَرَنَے سَے جِيَادَا سَخَطَ ہَے اُرْ وَ اَللَّهُاَهْ پَاک تَوَمَ سَے اِسَ کَے بَارَے مَے جَرَوَرَ پूछَا اَتَ فَرَمَا اَغَا ।⁴

صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَى الْحَبِيبِ! صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَى مُحَمَّدٍ
مَآاخِيَجُو مَرَاجِعُ

*****	کلام باری تعالیٰ	القرآن الکریم
ترجمہ قرآن و کتب تفسیر		
نام کتاب	مصنف / مؤلف	مطبوعہ
ترجمہ نزاعرفاں	مفہی محمد قاسم عطاری	مکتبۃ المدیہ
تفسیر طبری	امام ابو جعفر محمد بن جریر طبری، متوفی ۱۳۰ھ	دارالکتب العلمیہ ۲۰۰۹ء
تفسیر بغوی	امام مجی النہاد ابو محمد حسین بن مسعود بغوی، متوفی ۵۱۶ھ	دار احیاء اثرات العربی ۱۳۲۹ھ
تفسیر کبیر	امام فخر الدین محمد بن عمر بن حسین رازی، متوفی ۲۷۴ھ	ابو عبد الله محمد بن احمد النصاری قرطبی، متوفی ۲۷۸ھ
تفسیر قرطبی	ناصر الدین عبد الله بن عمر بن محمد شیرازی، متوفی ۲۸۵ھ	دار الفکر بیروت ۲۰۰۸ء
تفسیر بیضاوی	امام عبد الله بن احمد بن محمود نفی، متوفی ۲۷۰ھ	دار الفکر بیروت ۱۳۲۰ھ
تفسیر مدارک	امام عبد الله بن احمد بن محمد بن محمد شیرازی، متوفی ۲۰۱۰ھ	دار ابن کثیر بیروت ۲۰۱۳ء

③ ...ابن ماجہ، ابواب الطہارۃ، باب من سئل من علم فکرہ، ص ۵۶، حدیث: 689.

1 ...ابن ماجہ، ابواب الطہارۃ، باب من سئل من علم فکرہ، ص ۵۶، حدیث: 264.

④ ...ابن ماجہ، ابواب الطہارۃ، باب من سئل من علم فکرہ، ص ۵۵، حدیث: 11536.

2 ...ابن ماجہ، ابواب الطہارۃ، باب من سئل من علم فکرہ، ص ۵۵، حدیث: 264.

دارالكتب العلمية ٢٠٠٨ء	علاء الدين علي بن محمد بغدادي، متوفي ٧٤٣ھ	تفسير خازن
دار إحياء التراث العربي	ابوحنان محمد بن يوسف اندلسى، متوفي ٧٤٥ھ	تفسير بحر محيط
مكتبة المدينة	امام جلال الدين محمد الشافعى، متوفي ٨٢٣ھ / امام جلال الدين عبد الرحمن بن ابو بكر سيوطي، متوفي ٩١١ھ	تفسير الجاللين مع حاشية انوار الحرمين
دار الفكري ورث ١٣٣٢ھ	امام جلال الدين عبد الرحمن بن ابو بكر سيوطي، متوفي ٩١١ھ	الدر المنشور
دارالكتب العلمية ٢٠١٠ء	علامة ابو سعود محمد بن مصطفى عمارى، متوفي ٩٨٢ھ	تفسير ابى سعود
دارالكتب العلمية ١٣٣٠ھ	شيخ اسامى علی حقی بن مصطفی حنفی بروسى، متوفي ٧١٣ھ	تفسير روح البیان
مكتبة المدينة	علامه احمد بن محمد صادوى ماكى، متوفي ١٢٢١ھ	حاشية الصادوى على الجاللين
مكتبة المدينة	مفتي سید محمد نعیم الدين مراد آبادى، متوفي ١٣٦٧ھ	خزان العرقان
مكتبة المدينة	حکیم الامام مفتی احمد یار خان نعیمی، متوفي ١٣٩١ھ	تفسير نعیمی
مكتبة المدينة	مفتي محمد قاسم عطارى مدظله العالى	صراط الجنان

كتب حدیث

دار المعرفة ورث ١٣٣٣ھ	امام ابو عبد الله المالک بن انس بن مالک، متوفي ٧٩٧ھ	موطأ امام مالک
دارالكتب العلمية ١٣٢٥ھ	امام عبد الله بن المبارك مرزوي، متوفي ١٨١ھ	الزهد لابن المبارك
دارالكتب العلمية ١٣٢٩ھ	امام احمد بن محمد بن حنبل، متوفي ٢٣١ھ	المسند
دار المعرفة ورث ١٣٢١ھ	امام حافظ عبد الله بن عبد الرحمن دارمي، متوفي ٥٢٥٥ھ	سنن دارمي
دار المعرفة ورث ١٣٢٨ھ	امام ابو عبد الله محمد بن اسامى بخارى، متوفي ٢٥٦ھ	صحیح بخاری
دارالكتب العلمية ٢٠٠٨ء	امام ابو الحسين مسلم بن حجاج قشيري، متوفي ٣٦١ھ	صحیح مسلم
دارالكتب العلمية ٢٠٠٩ء	امام ابو عبد الله محمد بن يزيد ابن ماجه، متوفي ٢٣٣ھ	سنن ابن ماجه
دارالكتب العلمية ١٣٢٨ھ	امام ابو داود سليمان بن اشعث بجستانى، متوفي ٢٧٥ھ	سنن ابى داود
دارالكتب العلمية ١٣٣٠ھ	امام ابو بکر احمد عمر وبن عبد الرزاق بزار، متوفي ٢٩٢ھ	مسند البزار
دارالكتب العلمية ٢٠٠٨ء	امام ابو عیسی محمد بن عیسی ترمذی، متوفي ٢٩٧ھ	سنن الترمذی

سنن نسائی	امام ابو عبد الرحمن احمد بن شعیب نسائی، متوفی ۳۰۳ھ	دارالكتب العلمیہ ۲۰۰۹ء
مسند ابی یعلیٰ	حافظ ابو یعلیٰ احمد بن علیٰ تمیٰ، متوفی ۷۰۳ھ	دارالفکر بیرون و ت ۱۴۲۲ھ
صحیح ابن خزیمہ	امام محمد بن اسحاق بن خزیمہ، متوفی ۱۳۳۰ھ	کتبۃ الاعظیمی الریاض ۱۴۳۰ھ
نوادر الاصول	امام ابو عبد الله محمد بن علیٰ الحکیم ترمذی، متوفی ۳۲۰ھ	دارالكتب العلمیہ ۱۴۳۱ھ
صحیح ابن حبان	امام ابو حاتم محمد بن حبان بن احمد تمیٰ، متوفی ۳۵۳ھ	دارالمعرف بیرون و ت ۱۴۲۵ھ
المجمع الاوسط	امام ابو قاسم سلیمان بن احمد طبرانی، متوفی ۳۶۰ھ	دارالفکر عمان ۱۴۲۰ھ
المجمع الکبیر	امام ابو قاسم سلیمان بن احمد طبرانی، متوفی ۳۶۰ھ	دارالكتب العلمیہ ۲۰۰۷ء
المجمع الصغیر	امام ابو قاسم سلیمان بن احمد طبرانی، متوفی ۳۶۰ھ	دارالكتب العلمیہ ۱۴۳۳ھ
المتردک	امام ابو عبد الله محمد بن عبد الله حاکم نیشاپوری، متوفی ۴۰۵ھ	دارالمعرف بیرون و ت ۱۴۳۷ھ
شعب الایمان	امام ابو بکر احمد بن حسین بن علیٰ تیہقی، متوفی ۴۵۸ھ	دارالكتب العلمیہ ۱۴۲۹ھ
السنن الکبیری	امام ابو بکر احمد بن حسین بن تیہقی، متوفی ۴۵۸ھ	دارالكتب العلمیہ بیرون و ت
مسند الفردوس	ابو شجاع شیرودیہ بن شہر دار دبلی، متوفی ۵۰۹ھ	دارالكتب العلمیہ ۱۴۲۰ھ
شرح السنة	امام حنفی الشافعیہ ابو محمد حسین بن مسعود بغوی، متوفی ۵۱۶ھ	دارالفکر بیرون و ت ۲۰۱۲ء
الترغیب والترہیب	امام زکی الدین عبد العظیم بن عبد القوی منذری، متوفی ۶۵۶ھ	دارالمعرف بیرون و ت ۱۴۲۹ھ
مشکلاۃ المصائب	شیخ ولی الدین ابو عبد الله محمد بن عبد الله تبریزی، متوفی ۷۳۱ھ	دارالكتب العلمیہ ۱۴۲۸ھ
مجمع الزوائد	حافظ ابو الحسن نور الدین علی بن ابو بکر بیشی، متوفی ۷۸۰ھ	دارالكتب العلمیہ ۱۴۲۲ھ
جامع صغیر	امام جلال الدین عبد الرحمن بن ابو بکر سیوطی، متوفی ۹۱۱ھ	دارالكتب العلمیہ ۱۴۳۳ھ
جامع الجواہ	امام جلال الدین عبد الرحمن بن ابو بکر سیوطی، متوفی ۹۱۱ھ	دارالكتب العلمیہ ۱۴۲۱ھ
کنز العمال	علاء الدین علیٰ تیہقی بن حسام الدین ہندی، متوفی ۹۷۵ھ	دارالكتب العلمیہ ۱۴۲۳ھ
کشف الخفاء	شیخ اسماعیل بن محمد عجلونی، متوفی ۱۱۶۲ھ	دارالكتب العلمیہ ۱۴۲۲ھ
كتب شروح حدیث		
شرح النووی علیٰ المسلم	امام حنفی الشافعیہ ابو زکریا یحییٰ بن شرف نووی، متوفی ۲۷۶ھ	دارالسلام الریاض ۱۴۳۱ھ

دار الفکر بیرون ت ۱۴۲۶ھ	علامہ بدر الدین ابو محمد محمود بن احمد عینی، متوفی ۸۵۵ھ	عدهۃ القاری
دار الکتب العلمیہ ۲۰۰۷ء	شیخ ابو الحسن علی بن سلطان محمد قاری، متوفی ۱۴۰۱ھ	مرقاۃ المفاجع
دار الکتب العلمیہ ۲۰۰۶ء	امام محمد عبد الرؤوف منادی، متوفی ۱۴۰۳ھ	فیض القدیر
	شیخ محقق عبدالحق محدث دہلوی، متوفی ۱۴۰۵ھ	اشعة المغات
	حکیم الامت مفتی احمد یار خاں عینی، متوفی ۱۳۹۱ھ	مرآۃ النایج
	مفتی محمد شریف الحق امجدی، متوفی ۱۴۲۰ھ	زربۃ القاری
	علامہ سید محمود احمد رضوی	فیوض الباری

كتب فقه

دار الکتب العلمیہ ۱۴۲۱ھ	برہان الدین علی بن ابی بکر مر غیانی، متوفی ۹۵۳ھ	ہدایہ
	امام ابوالبر کات حافظ الدین عبداللہ بن احمد نسقی، متوفی ۱۴۰۷ھ	کنز الدقائق
دار الکتب العلمیہ ۱۴۳۸ھ	امام اکمل الدین محمد بن محمود بابری، متوفی ۷۸۶ھ	عنایہ
الہند ۱۴۳۳ھ	علامہ عالم بن علاء النصاری دہلوی، متوفی ۷۸۶ھ	فتاویٰ تاتار خانیہ
دار الکتب العلمیہ ۱۴۳۲ھ	علامہ ابو بکر بن علی حداد، متوفی ۸۰۰ھ	الجوہرۃ النیرۃ
	علامہ ابراہیم بن محمد حلی، متوفی ۹۵۶ھ	غذیۃ المتملی
دار الکتب العلمیہ ۱۴۳۳ھ	علامہ ابن حمیم زین الدین بن ابراہیم، متوفی ۹۷۹ھ	المحرارائق
مکتبۃ المدینۃ	حسن بن عمار علی الوفاقی اشرنبلی الحنفی، متوفی ۱۰۳۹ھ	نور الایضاح
دار الکتب العلمیہ ۱۴۲۳ھ	محمد بن علی المعروف بعلاء الدین حصلکی، متوفی ۱۰۸۸ھ	الدر المختار
دار الکتب العلمیہ ۱۴۲۱ھ	علامہ ہمام مولانا شیخ نظام و جماعتہ من علماء الہند، متوفی ۱۱۶۱ھ	فتاویٰ ہندیہ
دار الکتب العلمیہ ۱۴۲۱ھ	سید احمد بن محمد بن اسماعیل طباطبائی، متوفی ۱۲۳۱ھ	حاشیۃ الطحاوی علی مراتی الفلاح
دار المعرفت ۱۴۲۸ھ	محمد امین ابن عابدین شامی، متوفی ۱۲۵۲ھ	رد المختار
رضافاؤنڈیشن	اعلیٰ حضرت امام احمد رضا خاں، متوفی ۱۳۲۰ھ	فتاویٰ رضویہ

مکتبہ المدینہ	مفہی محمد احمد علی اعظمی، متوفی ۱۳۶۷ھ	بہار شریعت
	مفہی محمد خلیل خان قادری برکاتی، متوفی ۱۴۰۵ھ	سنی بہشتی زیور
	مفہی محمد اجمل قادری رضوی، متوفی ۱۳۸۳ھ	فتاویٰ اجملیہ
مکتبہ المدینہ	امیرالمستٰب ابوباللٰل محمد الیاس عطاء قادری	وضو کا طریقہ
مکتبہ المدینہ	امیرالمستٰب ابوباللٰل محمد الیاس عطاء قادری	فیضان اذان
مکتبہ المدینہ	امیرالمستٰب ابوباللٰل محمد الیاس عطاء قادری	نماز کے احکام
مکتبہ المدینہ	امیرالمستٰب ابوباللٰل محمد الیاس عطاء قادری	عشش کا طریقہ

كتب تصوف

دار احیاء التراث العربي ۱۴۲۶ھ	فقیہ ابواللیث نصر بن محمد سرفقی، متوفی ۷۳۷ھ	قرۃ العيون
دار الکتب العلمیہ ۱۴۳۰ھ	فقیہ ابواللیث نصر بن محمد سرفقی، متوفی ۷۳۷ھ	تنبیہ الغافلین
دار الکتب العلمیہ ۲۰۰۸ء	امام ابو حامد محمد بن محمد غزالی شافعی، متوفی ۵۰۵ھ	احیاء العلوم
	امام ابو حامد محمد بن محمد غزالی شافعی، متوفی ۵۰۵ھ	منہاج العبادین
	امام ابو حامد محمد بن محمد غزالی شافعی، متوفی ۵۰۵ھ	مکاشیف القلوب
المکتب الشفافی ۱۴۲۵ھ	علامہ عبدالرحمن بن عبد السلام الصفوری، متوفی ۸۹۳ھ	نزہۃ الجالس
مکتبۃ الحقيقة ترکی ۱۴۳۱ھ	امام عبدالرحمن بن احمد الجائی، متوفی ۸۹۸ھ	شوادر النبوة
دار الکتب العلمیہ ۲۰۰۳ء	عبدالواہب بن احمد، متوفی ۷۳۹ھ	تنبیہ المغترین
دارالحدیث القاہرہ ۱۴۲۳ھ	شہاب الدین احمد بن محمد بن حجر شیخی، متوفی ۷۹۷ھ	الزوابج عن اقتراف الکبائر
دارالحدیث القاہرہ ۱۴۲۳ھ	عارف بالله سیدی عبدالغئی نابلسی، متوفی ۱۱۳۹ھ	الحدیقة الندیۃ
	ابوسعید محمد بن محمد بن مصطفیٰ احادیثی، متوفی ۱۱۵۶ھ	بریفۃ محمدیۃ

كتب تاریخ، سیرت و رجال

دار الفجر للتراث القاہرہ ۱۴۲۵ھ	ابو محمد عبد الملک بن ہشام، متوفی ۲۱۳ھ	السیرۃ النبویۃ
دار الکتب العلمیہ ۲۰۱۲ء	امام محمد بن سعد البصري، متوفی ۲۳۰ھ	طبقات ابن سعد
دار الیسر السعودیہ ۱۴۲۸ھ	امام ابو عیسیٰ محمد بن عیسیٰ ترمذی، متوفی ۷۲۹ھ	الشماکل الحمدیۃ

دارالكتب العلمية ٢٠٠٧ء	امام ابو فتحیم احمد بن عبد الله اصفهانی، متوفی ٣٣٠ھ	حلیۃ الاولیاء
دارالكتب العلمیہ ۱۴۳۱ھ	حافظ ابو بکر علی بن احمد خطیب بغدادی، متوفی ٣٦٣ھ	تاریخ بغداد
دارالفکربروت ۱۴۳۱ھ	ابوالقاسم علی بن حسن ابن عساکر شافعی، متوفی ٤٧٥ھ	تاریخ ابن عساکر
دارالكتب العلمیہ ۲۰۰۸ء	امام جلال الدین عبدالرحمٰن بن ابو بکر سیوطی، متوفی ٩١١ھ	الخصائص الکبری
دارالكتب العلمیہ ۲۰۰۹ھ	علامہ محمد یوسف بن اسماعیل نہجیانی، متوفی ١٣٥٠ھ	وسائل الوصول الی الشمائل الرسول

متفرق

دارالكتب العلمیہ ۱۴۳۲ھ	ابو محمد عبدالله بن محمد المعروف بابی الشیخ اصفهانی، متوفی ٣٦٩ھ	کتاب العظمیة
المکتبۃ العصریۃ ۱۴۳۶ھ	علامہ راغب اصفهانی، متوفی ٣٢٥ھ	مفردات الفاظ القرآن
دار نور جدہ ۱۴۲۷ھ	محمد بن محمد بن یوسف ابن الجزری، متوفی ٨٣٣ھ	المقدمۃ الجزریۃ
المکتبۃ العصریۃ ۱۴۲۵ھ	ابو الحیر محمد بن محمد بن محمد الجزری، متوفی ٨٣٣ھ	الحصن الحصین
طبعۃ مصطفیٰ البانی الحلبی ۱۳۶۷ھ بصر	شیخ ابو الحسن علی بن سلطان محمد قاری، متوفی ١٤٠٣ھ	المنخ الفکریہ شرح مقدمة الجزریۃ
مکتبۃ المدینۃ	شیخ الحدیث علامہ عبدالصطفیٰ عظیٰ، متوفی ١٣٠٢ھ	جہنم کے خطرات
مکتبۃ المدینۃ	امیرالہست ابوبالاٽ محمد الیاس عطّار قادری	فیضان بسم اللہ
مکتبۃ المدینۃ	امیرالہست ابوبالاٽ محمد الیاس عطّار قادری	سنتیں اور آداب
مکتبۃ المدینۃ	امیرالہست ابوبالاٽ محمد الیاس عطّار قادری	فیضان نماز
مکتبۃ المدینۃ	امیرالہست ابوبالاٽ محمد الیاس عطّار قادری	۱۶۳ مدینی پھول
مکتبۃ المدینۃ	المدینۃ العلمیۃ شعبۃ اصولی کتب	بد شگونی
مکتبۃ المدینۃ	المدینۃ العلمیۃ شعبۃ اصولی کتب	اسلام کی بنیادی باتیں
مکتبۃ المدینۃ	المدینۃ العلمیۃ شعبۃ اصولی کتب	قبر میں آنے والا دوست
مکتبۃ المدینۃ	المدینۃ العلمیۃ شعبۃ اصولی کتب	تکبر

तप्सीली फ़ेहरिस्त

उन्वान	सफ़हा	उन्वान	सफ़हा
इज्माली फ़ेहरिस्त	5	कुरआन ज़ियादा पढ़ने की कोशिश में ग़लत मत पढ़िये	21
किताब पढ़ने की नियमें	6	(4) सुन्तें व आदाब	
अल मदीनतुल इल्मिया का तआरूफ़	7	(सलाम करने की सुन्तें व आदाब)	21
पहले इसे पढ़िये	9	(5) इस्लाहे आ'माल	
इज्तिमाई जाएज़े का तरीक़ा (72 नेक आ'माल)	12	(बिस्मिल्लाह से मुतअ़्लिलक़ अहम मा'लूमात)	22
यौमिया 56 नेक आ'माल	12	बिस्मिल्लाह शरीफ़ की बरकत	22
कुफ़ले मदीना कारकर्दगी	13	बिस्मिल्लाह दुरुस्त पढ़िये	23
हफ़तावार 9 दीनी काम	13	बिस्मिल्लाह कीजिये कहना ममूँज़ है	23
मद्रसतुल मदीना इस्लामी भाइयों के लिये टाइम टेबल	13	सबक़ नम्बर 2	24
तज्वीद की अहमिय्यत	14	(1) मदनी क़ाइदा (हुरूफ़े लिसविय्यह का म़खरज)	24
इल्मे तज्वीद की ता'रीफ़	14	हुरूफ़े मुफ़िरात : हिस्सए अब्वल	24
कुरआने करीम दुरुस्त पढ़ने की अहमिय्यत	14	(2) तफ़्सीरे कुरआन (बिस्मिल्लाह के मुतअ़्लिलक़ चन्द शर्ई अहकाम)	
दुरुस्त कुरआन पढ़ने पर मुश्तमिल			25
अहादीसे मुबारका	15	(3) नमाज़ के अहकाम	
इल्मे तज्वीद के मुतअ़्लिलक़ उलमा के अक्वाल	15	(नमाज़ की फ़र्ज़िय्यत व अहमिय्यत)	26
कितनी तज्वीद सीखना फ़र्ज़ है ?	16	नमाज़ किस पर फ़र्ज़ है ?	26
कुरआने करीम तज्वीद से न पढ़ने का नुक़सान	16	नमाज़ के मुतअ़्लिलक़ चन्द आयाते मुबारका	27
सबक़ नम्बर 1	18	नमाज़ के मुतअ़्लिलक़ दो अहादीसे मुबारका	27
(1) मदनी क़ाइदा (हुरूफ़े हल्की)	18	(4) सुन्तें व आदाब	
(2) तफ़्सीरे कुरआन		(सलाम करने की सुन्तें व आदाब)	29
(तस्मिया की अहमिय्यत व फ़र्ज़िलत)	19	(5) इस्लाहे आ'माल	
(3) नमाज़ के अहकाम (नविये करीम की किराअत)	20	(नमाज़ छोड़ने की मज़म्मत)	29
प्यारे आक़ा की किराअत	21	तर्कें नमाज़ की मज़म्मत पर अहादीसे मुबारका	30

सबकं नम्बर 3	31	चोर भी अगर सही है नमाज़ पढ़े तो सुधर सकता है	41
(1) मदनी क़ाइदा (हुरूफ़े सफ़ीरिया और हरूफ़े हाफ़िया के मख़ारिज़)	31	(4) सुन्तें व आदाब (बातचीत करने की सुन्तें व आदाब)	42
हुरूफ़े मुफ़िदात : हिस्सए दुवुम	31	(5) इस्लाहे आ'माल	
(2) तप़सीरे कुरआन (तिलावत के आदाब)	33	(कुरआनो सुन्त के ख़िलाफ़ फ़ैसला करना)	42
तिलावते कुरआन के ज़ाहिरी आदाब	33	सबकं नम्बर 5	43
(3) नमाज़ के अहकाम (नमाज़ के फ़ज़ाइल)	34	(1) मदनी क़ाइदा (मुरक्कबात का तआरूफ़ व पहचान)	44
नमाज़ जन्नत की चाबी है	34	(2) तप़सीरे कुरआन (बुजू के मुतअल्लिक चन्द अहकाम)	45
नमाज़ नूर है	34	(3) नमाज़ के अहकाम (बुजू के मसाइल)	46
नमाज़ नूर होने का मतलब	34	बुजू के फ़राइज़	46
नमाज़ दीन का सुतून है	34	धोने की ता'रीफ़	46
(4) सुन्तें व आदाब		बुजू में पानी का इसराफ़	46
(बातचीत करने की सुन्तें व आदाब)	35	इसराफ़ की मज़म्मत में अहादीसे मुबारका	46
(5) इस्लाहे आ'माल		(4) सुन्तें व आदाब	
(पाक दामन औरतों पर ज़िना की तोहमत)	35	(घर में आने जाने की सुन्तें व आदाब)	47
तोहमते ज़िना की सज़ा से मुतअल्लिक चन्द शरई अहकाम	36	(5) इस्लाहे आ'माल	
सबकं नम्बर 4	38	(मर्द व औरत का एक दूसरे की मुशाबहत करना)	48
(1) मदनी क़ाइदा		मर्दाना औरतें जन्नत में दाखिल न होंगी	49
(हुरूफ़े लहविया और शफ़विया के मख़ारिज़)	38	ला'नत के मुस्तहिक	49
हुरूफ़े मुफ़िदात : हिस्सए सिवुम	38	ज़िनानी वज़़़ वाले को जला वत्न कर दिया	49
(2) तप़सीरे कुरआन (फ़ज़ाइले नमाज़)	39	मर्दों का बाल बढ़ाना कैसा ?	50
(3) नमाज़ के अहकाम (नमाज़ बुरे कामों से रोकती है)	41	सबकं नम्बर 6	50
सही है नमाज़ ही बुराइयों से बचाती है	41	(1) मदनी क़ाइदा (हरकात का बयान)	51
नमाज़ी की इस्लाहे हो ही गई	41	(2) तप़सीरे कुरआन (दूसरों के घरों में दाखिले के अहकाम)	52

(3) नमाज़ के अहकाम (बुजू का तरीका और माए मुस्ता'मल)	53	सबक़ नम्बर 8	66
बुजू का तरीका (हनफी)	53	(1) मदनी क़ाइदा (दोहराई अव्वत)	66
मुस्ता'मल पानी किसे कहते हैं ?	55	(2) तफ़सीरे कुरआन	
मुस्ता'मल पानी का अहम मस्तला	55	(नापाकी की हालत में नमाज़ के क़रीब न जाओ)	67
(4) सुन्तें व आदाब (घर में आने जाने की सुन्तें व आदाब)	55	नमाज़ के लिये पाकी ज़रूरी है	68
(5) इस्लाहे आ'माल (एहसान जतलाने की मज़म्मत)	56	तहारत की किस्में	68
जन्त से महरूमी का सबब	57	जुनुबी शख्स के अहकाम	68
नुक़सान उठाने वाले अप्राद	57	(3) नमाज़ के अहकाम (बुजू तोड़ने वाली चीजें)	69
सबक़ नम्बर 7	58	(4) सुन्तें व आदाब	
(1) मदनी क़ाइदा (तन्वीन का बयान)	58	(तेल डालने व कंधा करने की सुन्तें व आदाब)	71
(2) तफ़सीरे कुरआन (अल्लाह पाक की तस्बीहों तहमीद करने का बयान)	59	(5) इस्लाहे आ'माल (लोगों के ऐब व खुफ्या बातें जानने की मज़म्मत)	72
अल्लाह की हम्मे सना और तस्बीह बयान करने के फ़ज़ाइल	60	महशर की रुस्वाई का सबब	72
नमाज़ के लिये येह पांच अवकात		कुत्तों की शक्ति में हशर	73
मुक़र्रर फ़रमाए जाने की हिक्मत	61	कानों में पिघला हुवा सीसा	73
(3) नमाज़ के अहकाम (बुजू तोड़ने वाली चीजें)	61	मुसल्मान मुसल्मान का भाई है	73
(4) सुन्तें व आदाब (सुरमा लगाने की सुन्तें व आदाब)	63	सबक़ नम्बर 9	74
सोते वक्त सुरमा डालना सुन्तत है	63	(1) मदनी क़ाइदा (हुरूफ़ मदा)	74
सुरमा लगाने का तरीका	63	(2) तफ़सीरे कुरआन (फ़ख़्रो रियाकारी की नियत से मस्जिदें तामीर करने की मज़म्मत)	75
(5) इस्लाहे आ'माल (मुसल्मानों को अज़िय्यत देने की मज़म्मत)	64	(3) नमाज़ के अहकाम (गुस्ल के फ़राइज़ व तरीका)	76
लोगों को तक्लीफ़ देने वाला मल्ज़ून है	65	गुस्ल के फ़राइज़	76
लोगों को तक्लीफ़ देने वाले का अज़ाब	65	(1)... कुल्ली करना	76
ख़ारिश मुसल्लत कर दी जाएगी	66	(2)... नाक में पानी चढ़ाना	76

(3)... तमाम ज़ाहिरी बदन पर पानी बहाना	77	(5) सुन्तें व आदाब (खाना खाने की सुन्तें व आदाब)	
(4) सुन्तें व आदाब (तेल डालने व कंधा करने की सुन्तें व आदाब)	78	(6) इस्लाहे आ'माल (बद शुगूनी का बयान)	91
(5) इस्लाहे आ'माल (ला'नत भेजने की मज़म्मत)	79	मन्दूस कौन ?	91
सबक़ नम्बर 10	80	क्या कोई शख़्स मन्दूस हो सकता है ?	93
(1) मदनी क़ाइदा (हुरूफ़े लीन)	81	सबक़ नम्बर 12	
(2) अ़ज्कारे नमाज़ (सना)	81	(1) मदनी क़ाइदा (जज़्म व सुकून)	94
(3) तफ़्सीरे कुरआन (तक्वे की बुन्याद पर रखी गई मस्जिद के फ़ज़ाइल)	81	(2) अ़ज्कारे नमाज़ (सूरतुल फ़तिहा : आयत 1 ता 3)	95
(4) नमाज़ के अह़काम (गुस्ल का तरीक़ा)	83	(3) तफ़्सीरे कुरआन (तयम्मुम का बयान)	95
गुस्ल की चन्द एहतियातें	83	(4) नमाज़ के अह़काम	
(5) सुन्तें व आदाब (खाना खाने की सुन्तें व आदाब)	84	(तयम्मुम के फ़ताइज़ व तरीक़ा)	96
(6) इस्लाहे आ'माल (निस्वत की बरकत)	85	(5) सुन्तें व आदाब (जमाही के मदनी फूल)	97
बा कमाल रूमाल	85	(6) इस्लाहे आ'माल (अच्छे व बुरे शुगून का बयान)	98
सबक़ नम्बर 11	86	शुगून किसे कहते हैं	98
(1) मदनी क़ाइदा (खड़ी हरकात)	87	शुगून की किस्में	
(2) अ़ज्कारे नमाज़ (तअ़व्वज़ व तस्मिया)	88	सबक़ नम्बर 13	
(3) तफ़्सीरे कुरआन (तहारत की अहमिम्यत)	88	(1) मदनी क़ाइदा (हुरूफ़े कल्कला)	100
अल्लाह पाक साफ़ सुथरे लोगों को		(2) अ़ज्कारे नमाज़ (सूरतुल फ़तिहा : आयत 1 ता 5)	100
पसन्द फ़रमाता है	88	(3) तफ़्सीरे कुरआन (नमाज़ पढ़ने का हुक्म)	100
इस्लाम में सफाई की अहमिम्यत	88	नेकियां सगीरा गुनाहों के लिये कफ़्तरा होती हैं	102
(4) नमाज़ के अह़काम (गुस्ल फ़र्ज़ होने के अस्वाब)	89	(4) नमाज़ के अह़काम	
गुस्ल फ़र्ज़ होने के मुतअल्लिक ज़रूरी अह़काम	90	(तयम्मुम के चन्द अहम मसाइल)	102

(5) सुन्तें व आदाब (पानी पीने की सुन्तें व आदाब)	104	(5) सुन्तें व आदाब (जूता पहनने की सुन्तें व आदाब) (6) इस्लाहे आ'माल (कीने के नुक़सानात)	116 117
(6) इस्लाहे आ'माल (इस्लाम में बद शुगूनी नहीं)	104	सबक़ नम्बर 16	119
सबक़ नम्बर 14	106	(1) मदनी क़ाइदा (नून साकिन और तन्वीन इज़हार, इख़फ़ा)	119
(1) मदनी क़ाइदा (दोहराई सानी)	106	(2) अज़्करे नमाज़ (सूरतुल फ़तिहा : आयत 1 ता 7)	120
(2) अज़्करे नमाज़ (सूरतुल फ़तिहा : आयत 1 ता 7)	107	(3) तफ़्सीरे कुरआन (नमाजों के अवकात)	120
(3) तफ़्सीरे कुरआन (नमाजों के अवकात)	108	(4) नमाज़ के अह़काम (नमाज़ की शराइत)	121
(4) नमाज़ के अह़काम (नमाज़ की शराइत)	108	त़हारत	122
त़हारत	109	(4) नमाज़ के अह़काम (नमाज़ की शराइत)	122
सत्रे औरत	109	नियत	122
(5) सुन्तें व आदाब (लिबास पहनने की सुन्तें व आदाब)	109	तक्बीरे तह्रीमा	123
(6) इस्लाहे आ'माल (कीने का बयान)	111	(5) सुन्तें व आदाब (छोंकने की सुन्तें व आदाब)	123
कीना किसे कहते हैं ?	111	(6) इस्लाहे आ'माल (बुज़े सहाबा का अन्जाम)	125
कीना किसे कहते हैं ?	111	सबक़ नम्बर 17	126
कीने का शरूद्द हुक्म	111	(1) मदनी क़ाइदा	
सबक़ नम्बर 15	112	(नून साकिन और तन्वीन इदग़ाम, इक़लाब)	126
(1) मदनी क़ाइदा (तशदीद)	112	(2) अज़्करे नमाज़ (तस्खीहाते रुकूअ़ व सुजूद)	127
(2) अज़्करे नमाज़ (सूरतुल इख़लास : आयत 1 ता 2)	113	(3) तफ़्सीरे कुरआन	
(3) तफ़्سीरे कुरआन (तहज्जुद के फ़ज़ाइल)	113	(मुसीबत के बक़त क्या करना चाहिये ?)	128
तहज्जुद के चार हुरूफ़ की निस्बत से 4 फ़ज़ाइल	114	(4) नमाज़ के अह़काम (नमाज़ के फ़राइज़)	130
(4) नमाज़ के अह़काम (नमाज़ की शराइत)	115	तक्बीरे तह्रीमा	130
इस्तिक़बाले क़िब्ला	115	क़ियाम	130
वक़त	116	(5) सुन्तें व आदाब (छोंकने की सुन्तें व आदाब)	131
तीन अवकाते मकरुहा	116	(6) इस्लाहे आ'माल (अच्छा कौन और बुरा कौन ?)	132

सबकं नम्बर 18	134	सर में खुशबू लगाना सुन्त है	146
(1) मदनी क़ाइदा (मदात)	134	(6) इस्लाहे आ'माल (तकब्बुर के नुक़सानात)	146
(2) अज़्कारे नमाज़ (दोहराई अव्वल)	134	सबकं नम्बर 20	148
(3) तफ़्सीरे कुरआन (नमाज़ हिर्स से बचाती है)	134	(1) मदनी क़ाइदा (वक़्फ़)	148
हिर्स और हवस से बचने का ज़रीआ	136	नून कुल्ती	149
(4) नमाज़ के अह़काम (नमाज़ के फ़राइज़)	136	(2) अज़्कारे नमाज़ (तशह्हुद हिस्सए दुवुम)	149
किराअत	136	(3) तफ़्सीरे कुरआन (नमाज़ में खुशूओं खुजूओं)	149
(5) सुन्तें व आदाब		(4) नमाज़ के अह़काम (नमाज़ के फ़राइज़)	151
(नाखुन तराशने की सुन्तें व आदाब)	138	क़ा'दए अख़ीरा	151
हाथों के नाखुन तराशने का तरीका	138	खुरूजे बिसुन्ही	151
पाउं के नाखुन तराशने का तरीका	139	(5) सुन्तें व आदाब (चलने की सुन्तें व आदाब)	151
(6) इस्लाहे आ'माल (मैं इस से बेहतर हूं)	139	(6) इस्लाहे आ'माल (तकब्बुर का इलाज)	152
तकब्बुर की ता'रीफ़	140	सबकं नम्बर 21	154
सबकं नम्बर 19	141	(1) मदनी क़ाइदा (वक़्फ़)	155
(1) मदनी क़ाइदा (मदात)	141	(2) अज़्कारे नमाज़ (तशह्हुद)	155
(2) अज़्कारे नमाज़ (तशह्हुद हिस्सए अव्वल)	142	(3) तफ़्सीरे कुरआन	
(3) तफ़्सीरे कुरआन		(लहवो लइब से बचना मोमिन की ख़बी है)	156
(कुरआने पाक को नापाकी की हालत में न छूएं)	142	(4) नमाज़ के अह़काम (वाजिबाते नमाज़)	158
कुरआने पाक छूने से मुतअल्लिक सात अह़काम	142	(5) सुन्तें व आदाब	
(4) नमाज़ के अह़काम (नमाज़ के फ़राइज़)	144	(सोने जागने की सुन्तें व आदाब)	159
रुकूँ	144	(6) इस्लाहे आ'माल (ज़कात न देना)	160
सुजूद	144	ज़कात न देना माल की बरबादी का सबब	160
(5) सुन्तें व आदाब		ज़कात न देना इजिमाई नुक़सान का सबब	161
(खुशबू लगाने की सुन्तें व आदाब)	145	ज़कात न देना ला'नत का सबब	161

سبق ک نمبر 22	161	(2) اجکارے نماج (دعا اے ماسوڑا، باب المعلق)	176
(1) مدنی کاڈا (دوہرائی سیووم)	162	(3) تفسیر کورआن (ریضا اے ایلہاہی پر راجی رہے)	176
(2) اجکارے نماج (دُرْدِ ایبڑی میں ہیسے اے ایکل)	163	(4) نماج کے اہکام (نماج کے واجیبات)	178
(3) تفسیر کورआن (پہلی سف کے فوجاں ل)	163	(5) سونتے و آداب (یمامے کے فوجاں ل و آداب)	178
پہلی سف میں نماج پढنے کے فوجاں ل	164	یمامے کے آداب	179
(4) نماج کے اہکام (نماج کے واجیبات)	165	(6) اسلامہ آمال (نسب میں تا'ن کرنے کی مذممت)	179
(5) سونتے و آداب (مہماں نوازی کی سونتے و آداب)	166	دیجات و فوجیات کا مدار پر ہجہ گاری	181
(6) اسلامہ آمال (نجک کی ہیفاہجات)	167	سبق ک نمبر 25	181
سبق ک نمبر 23	169	(1) مدنی کاڈا (سُرُتُلُ فَلَكٌ: آیت 1 تا 3)	181
(1) مدنی کاڈا (سُرُتُلُنَا: آیت 1 تا 3)	169	(2) اجکارے نماج (دعا اے ماسوڑا، باب المعلق)	182
(2) اجکارے نماج (دُرْدِ ایبڑی میں ہیسے اے دُوووم)	170	(3) تفسیر کورआن (اکل مند لੋگوں کے کام)	182
(3) تفسیر کورआن (کورآنے پاک گئر اور خاموشی سے سुنا جائے)	170	کائنات میں تفککر کی جرئت	183
(4) نماج کے اہکام (نماج کے واجیبات)	172	(4) نماج کے اہکام (نماج کے مُعْسِدات)	183
(5) سونتے و آداب (یمامے کے فوجاں ل)	172	(5) سونتے و آداب (مریج کی ہیادت کا سواب)	184
یمامے کے فوجاں ل پر چند فرماں نے مُسٹفہ	172	(6) اسلامہ آمال (نماج دُرُست ن پढنے والوں کے بارے میں وردیدات)	185
(6) اسلامہ آمال (کاہینوں اور نجومیوں کے پاس جانے کی مُمانعت)	173	سبق ک نمبر 26	187
نُجُمی کے پاس جانے کی وردیدات	173	(1) مدنی کاڈا (سُرُتُلُ فَلَكٌ: آیت 1 تا 3)	187
کاہین اور نجومی کوئی?	174	(2) اجکارے نماج (دعا اے ماسوڑا)	188
سبق ک نمبر 24	175	(3) تفسیر کورआن (جیک کی اکسماں و فوجاں ل)	188
(1) مدنی کاڈا (سُرُتُلُنَا: آیت 1 تا 6)	175	(4) نماج کے اہکام (نماج کے مُعْسِدات)	190

(5) सुन्तें व आदाब (इयादत के फ़ज़ाइल व तरीक़ा)	191	(3) तफ़्सीरे कुरआन (कामिल ईमान वालों के औसाफ़)	210
(6) इस्लाहे आ'माल (बा जमाअत नमाज़ की अहमिय्यत)	193	कामिल ईमान वालों के तीन औसाफ़ खौफे खुदा से मुतअ़्लिक़ आसार	210 211
सबक़ नम्बर 27	195	(4) नमाज़ के अहकाम (नमाज़ के मक्कुल्हाते तहरीमिया)	211
(1) मदनी क़ाइदा (सूरतुल्लहब : आयत 1 ता 3)	195	(5) सुन्तें व आदाब (गैर ज़रूरी बाल	
(2) अज़्कारे नमाज़ (दुआए कुनूत)	195	साफ़ करने से मुतअ़्लिक़ सुन्तें व आदाब)	212
(3) तफ़्सीरे कुरआन (तौबा की बरकात)	196	(6) इस्लाहे आ'माल (सच्ची तौबा और इस की शराइत)	214
(4) नमाज़ के अहकाम (नमाज़ के मुफिसदात)	197	तौबा की शराइत	214
(5) सुन्तें व आदाब (अंगूठी के मुतअ़्लिक़ मदनी फूल)	199	तौबा की क़बूलिय्यत कैसे मा'लूम हो ?	215
(6) इस्लाहे आ'माल (नमाज़ की बरकात)	200	सबक़ नम्बर 30	215
नमाज़ की नक़ल करने वाले डाकू गिरिफ़तारी से बच गए	200	(1) मदनी क़ाइदा (सूरतुन्नस्र : 1 ता 3)	216
आशिक़े मजाज़ी की अज़ीब हिकायत	201	(2) अज़्कारे नमाज़ (तस्बीहे फ़ातिमा)	216
सबक़ नम्बर 28	202	(3) तफ़्सीरे कुरआन (शर्मगाह की हिफ़ाज़त की फ़ज़ीलत)	216
(1) मदनी क़ाइदा (सूरतुल्लहब : आयत 1 ता 5)	202	(4) नमाज़ के अहकाम (नमाज़ के मक्कुल्हाते तहरीमिया)	217
(2) अज़्कारे नमाज़ (दुआए कुनूत)	202	(5) सुन्तें व आदाब (मुसाफ़हा व मुआनक़ा की सुन्तें व आदाब)	218
(3) तफ़्سीरे कुरआन (तौबा के फ़ज़ाइल)	203	(6) इस्लाहे आ'माल (सहाविये रसूल का अद्वे रसूल)	220
(4) नमाज़ के अहकाम (नमाज़ के मक्कुल्हाते तहरीमिया)	204	सबक़ नम्बर 29	221
(5) सुन्तें व आदाब (अंगूठी पहनने की सुन्तें व आदाब)	205	(1) मदनी क़ाइदा (चौथी दोहराई)	221
(6) इस्लाहे आ'माल (नमाज़ से गुनाह मुआफ़ होते हैं)	207	(2) अज़्कारे नमाज़ (سُبْحَانَ اللَّهُ وَبِحَمْدِهِ)	221
सबक़ नम्बर 29	208	सबक़ नम्बर 31	
(1) मदनी क़ाइदा (सूरतुन्नस्र : आयत 1 ता 2)	209	(1) मदनी क़ाइदा (चौथी दोहराई)	221
(2) अज़्कारे नमाज़ (दुआए कुनूत)	209	(2) अज़्कारे नमाज़ (سُبْحَانَ اللَّهُ وَبِحَمْدِهِ)	221

(3) तप्सीरे कुरआन (ज़ियादा गुमान करने की मुमानअत्)	221	(2) अज्कारे नमाज़ (आयतुल कुरसी)	234
गुमान की अक्साम और उन का शरई हुक्म	222	(3) तप्सीरे कुरआन (सच्चाई की फ़ज़ीलत व झूट की मज़म्मत)	235
(4) नमाज़ के अहकाम (नमाज़ के मक्खलहाते तहरीमिया)	223	सच्चाई की फ़ज़ीलत और झूट की मज़म्मत (4) नमाज़ के अहकाम	235
(5) सुन्तें व आदाब (मुसाफ़हा व मुआनक़ा की सुन्तें व आदाब)	224	(सज्दए सहव का तरीक़ा व अहकाम) सज्दए सहव का तरीक़ा	236
(6) इस्लाहे आ'माल (अकेले नमाज़ पढ़ना)	225	(5) सुन्तें व आदाब (सफ़र की सुन्तें व आदाब)	237
सबक़ नम्बर 32	227	(6) इस्लाहे आ'माल (शराब पीने की मज़म्मत)	238
(1) मदनी क़ाइदा (सूरतुल काफ़िरून : आयत 1 ता 3)	227	सबक़ नम्बर 34	240
(2) अज्कारे नमाज़ (दूसरी दोहराई)	227	(1) मदनी क़ाइदा (सूरतुल कौसर)	241
(3) तप्सीरे कुरआन (मुसल्मानों के ऐब तलाश न करो)	228	(2) अज्कारे नमाज़ (आयतुल कुरसी)	241
मुसल्मानों के ऐब तलाश करने की मुमानअत्	228	(3) तप्सीरे कुरआन (बा जमाअत नमाज़ के फ़ज़ाइल व अहमिम्यत)	241
ऐब छुपाने के फ़ज़ाइल	229	(4) नमाज़ के अहकाम (तर्के जमाअत के आ'ज़ार)	243
(4) नमाज़ के अहकाम (सज्दए सहव के अहकाम)	229	(5) सुन्तें व आदाब	
(5) सुन्तें व आदाब (सफ़र की सुन्तें व आदाब)	230	(ज़ेबो ज़ीनत के मुतअल्लिक मदनी फूल)	244
(6) इस्लाहे आ'माल (बिला उऱ्ग्र माहे रमजान का रोज़ा छोड़ना)	232	(6) इस्लाहे आ'माल (चोरी की मज़म्मत)	245
एक रोज़ा छोड़ने का नुक्सान	232	चोर की मज़म्मत में चन्द फ़रामीने मुस्तफ़ा	246
तीन बद बख्त	232	सबक़ नम्बर 35	247
टख़ों की रगों से बंधे हुए लोग	233	(1) मदनी क़ाइदा (सूरतुल माझ़न : 1 ता 4)	247
सबक़ नम्बर 33	234	(2) अज्कारे नमाज़ (आयतुल कुरसी)	248
(1) मदनी क़ाइदा (सूरतुल काफ़िरून : आयत 1 ता 6)	234	(3) तप्सीरे कुरआन (नाम बिगाड़ना जाइज़ नहीं)	248

(4) नमाज़ के अहकाम (नमाज़ी के आगे से गुजरने के अहकाम)	249	(4) नमाज़ के अहकाम (मुसाफिर की नमाज़ के अहकाम)	262
नमाज़ी के आगे से गुजरने का तरीक़ा	251	शरई सफ़र की मसाफ़त	263
(5) सुन्तें व आदाब (बैठने की सुन्तें व आदाब)	251	मुसाफिर कब होगा	263
(6) इस्लाहे आ'माल (खुदकुशी की मज़म्मत)	252	मुसाफिर बनने के लिये शर्त	263
सबक़ नम्बर 36	254	वत्न की किस्में	264
(1) मदनी क़ाइदा (सूरतुल माऊ़न : 1 ता 7)	254	(5) सुन्तें व आदाब	
(2) अज़कारे नमाज़ (बालिग मर्द व औरत की नमाज़े जनाज़ा की दुआ)	255	(ज़ियारते कुबूर की सुन्तें व आदाब)	264
(3) तप़सीरे कुरआन (नमाज़े क़स्र का हुक्म व चन्द मसाइल)	255	(6) इस्लाहे आ'माल (क़ब्र में आ'माल ही काम आएंगे)	265
नमाज़े क़स्र के बारे में 4 मसाइल	255	सबक़ नम्बर 38	267
(4) नमाज़ के अहकाम (नमाज़े जनाज़ा के अहकाम व तरीक़ा)	256	(1) मदनी क़ाइदा (सूरतुल फ़ील : आयत 1 ता 5)	267
नमाज़े जनाज़ा के रुक्न और सुन्तें	257	(2) अज़कारे नमाज़ (ना बालिग लड़की के जनाज़े की दुआ)	268
नमाज़े जनाज़ा का तरीक़ा (हनफी)	257	(3) तप़सीरे कुरआन (4 शैतानी काम)	268
(5) सुन्तें व आदाब (मस्जिद के आदाब)	257	(4) नमाज़ के अहकाम (मुसाफिर की नमाज़ के अहकाम)	270
(6) इस्लाहे आ'माल (अज़ान व जवाबे अज़ान के फ़ज़ाइल)	258	(5) सुन्तें व आदाब (जुल्फ़ें रखने की सुन्तें व आदाब)	271
अज़ान का जवाब देने की फ़ज़ीलत	259	(6) इस्लाहे आ'माल (दुन्यावी इल्म सीखना और इल्म को छुपाना)	273
सबक़ नम्बर 37	260	दुन्यावी इल्म का हुसूल	273
(1) मदनी क़ाइदा (सूरए कुरैश : आयत 1 ता 4)	261	हुस्ने नियत से दुन्यावी उलूम का हुसूल बाइसे सवाब	273
(2) अज़कारे नमाज़ (ना बालिग लड़के के जनाज़े की दुआ)	261	इल्म छुपाना गुनाह है	274
(3) तप़सीरे कुरआन (गुनाहों को नेकियों में बदलने वाले आ'माल)	261	अहादीसे मुबारका में इल्म छुपाने की मज़म्मत	274
		मआखिज़ो मराजेअ	275
		तप़सीली फ़ेहरिस्त	281

आदाबे मस्जिद के 41 मदनी फूल

ऐने मस्जिद की ता'रीफ़ : ज़मीन का वोह हिस्सा जो नमाज़ के लिये वक़्फ़ किया गया हो मस्जिद के हक्कीकी मा'ना येही हैं ।¹

फ़िनाए मस्जिद की ता'रीफ़ : सदरुश्शरीअह मुफ़्ती मुहम्मद अमजद अली आ'ज़मी साहिब رض फ़रमाते हैं : फ़िनाए मस्जिद जो जगह मस्जिद से बाहर उस से मुल्हक़, ज़रूरिय्याते मस्जिद के लिये है मसलन जूता उतारने की जगह और गुस्ल ख़ाना वगैरा, उन में जाने से ए'तिकाफ़ नहीं टूटेगा ।² फ़िनाए मस्जिद से मुराद वोह जगहें हैं जो इहातए मस्जिद (उँफ़े आम में जिस को मस्जिद कहा जाता है) में वाकेअ हों और मस्जिद की मसालेह या'नी ज़रूरिय्याते मस्जिद के लिये हों, जैसे मनारा वुजूख़ाना, इस्तन्जा ख़ाना, गुस्ल ख़ाना, मस्जिद से मुत्सिल मद्रसा, मस्जिद से मुल्हक़ इमाम व मुअज्जिन वगैरा के हुजरे, जूते उतारने की जगह वगैरा ।³

मस्जिद और फ़िनाए मस्जिद के आदाब : ① मस्जिद व फ़िनाए मस्जिद की कोई चीज़ इस्त'माल करने के लिये घर नहीं ले जा सकते । ② पानी ठन्डा करने वाला कूलर ऐने मस्जिद में नहीं रख सकते । ③ ऐने मस्जिद में हर किसी को कपड़े धोना, सुखाना, लटकाना मन्अू है । ④ मस्जिद व फ़िनाए मस्जिद में बिला इजाज़ते शरई किसी की तोड़फ़ोड़ नहीं कर सकते । ⑤ मस्जिद में बिगैर नियते ए'तिकाफ़ ख़ाना पीना सोना मन्अू है । ⑥ ऐसी अश्या जिन से इन्क़िताए सफ़ हो (मसलन जूतों के डिब्बे, स्पीकर, डेस्क) वगैरा सफ़ में नहीं रख सकते इसी तरह सफ़ के आखिर में भी नहीं रख सकते कि इत्मामे सफ़ में ख़लल अन्दाज़ होगी । ⑦ ऐने मस्जिद में मस्जिद का स्टोर नहीं बना सकते । ⑧ कच्चा प्याज़, कच्चा लहसन, सिगरेट वगैरा बदबूदार अश्या मस्जिद व फ़िनाए मस्जिद में खाना पीना या खाने पीने के बा'द जब तक बू मुंह में हो मस्जिद व फ़िनाए मस्जिद में जाना ना जाइज़ व हराम है । ⑨ मस्जिद के इतना करीब इस्तन्जा ख़ाने बनाना कि बदबू मस्जिद में पहुंचे ना जाइज़ व हराम है । ⑩ ऐने मस्जिद में कोई भी मुस्तकिल रिहाइश नहीं रख सकता । बा'दे तमाम मस्जिदिय्यत ऐने मस्जिद में (या मस्जिद के ऊपर या नीचे) इमाम साहिब की रिहाइश के लिये भी कमरा नहीं बना सकते । ⑪ मस्जिद व फ़िनाए मस्जिद में उन की ज़रूरत के बिगैर कोई वायरिंग नहीं कर सकते । ⑫ मस्जिद व फ़िनाए मस्जिद में मद्रसे (वोह मद्रसा जो मस्जिद का न हो) का सामान मसलन डेस्क, फ़ाइलें, फ़ोर्मज़, वगैरा नहीं रख सकते । ⑬ मस्जिद व फ़िनाए मस्जिद में मुस्तकिल ता'वीज़ात, दारुस्सुन्ह, नेक आ'माल का बस्ता नहीं रख सकते । ⑭ मस्जिद व फ़िनाए मस्जिद में तन्ज़ीमी शो'बाज़ात (मसलन मदनी क़फ़िला, नेक आ'माल, और ता'वीज़ात वगैरा) के बोईज़ मुस्तकिल नहीं रख सकते । ⑮ मस्जिद व फ़िनाए मस्जिद में अलाके का तन्ज़ीमी सामान मुस्तकिल नहीं रख सकते । ⑯ इज्तिमा अः

1... फ़तावा रज़विय्या, 28/136 2... फ़तावा अम्जदिय्या, 1/399 3... फैज़ाने सुन्नत, फैज़ाने ए'तिकाफ़, स. 1227

के इस्ति'माल के लिये लगाए गए साउन्ड के स्पीकर जो मस्जिद के न हों, उन्हें बा'दे इज्तिमाअः फौरन उठाना होंगे। ⑯ मस्जिद में बदबूदार रीह खारिज करना मो'तकिफ़ व गैरे मो'तकिफ़ सब को हराम है और गैर मो'तकिफ़ को मस्जिद में गैरे बदबू वाली रीह खारिज करना मक्रुह है। ⑰ मस्जिद व फ़िनाए मस्जिद को बदबू से बचाना बाजिब है। ⑱ दुन्या की मुबाह बातें बिला ज़रूरते शरद्दय्या करने को मस्जिद में बैठना हराम है। ⑲ मस्जिद मुस्तहक्म व पाएदार हो तो उस को तोड़ कर नई बनाना जाइज़ नहीं। ⑳ मस्जिद की आमदनी मद्रसे में लगाना जाइज़ नहीं। ㉑ मस्जिद की चटाइयाँ ईदगाह वगैरा में नमाज़ वगैरा के लिये ले कर जाना जाइज़ नहीं। ㉒ मस्जिद में ना समझ बच्चों को लाना, पागलों को लाना, झगड़े और आवाज़ बुलन्द करना मन्थ है। ㉓ मस्जिद में अपने लिये सुवाल मन्थ है। ㉔ बिला इजाज़ते शरद्द एक मस्जिद का सामान दूसरी मस्जिद में लगाना ना जाइज़ है। ㉕ उलमा ने उस कूड़े की भी ता'ज़ीम का हुक्म दिया है जो मस्जिद से झाड़ कर फेंका जाता है। ㉖ मस्जिद व फ़िनाए मस्जिद में FGN चैनल / वीडियो इज्तिमाअः मुन्अक्रिद करना मन्थ है। ㉗ मस्जिद के मीटर्ज़ (बिजली, गेस) का किसी (जामिआः, मद्रसा, पड़ोसी वगैरा) को कलेक्शन नहीं दे सकते। ㉘ ऐने मस्जिद में ता'मीराती सामान (सीमेन्ट, लकड़ी के तछ्ते, मिस्त्री के औज़ार वगैरा) मुस्तकिल नहीं रख सकते अगर्चे मस्जिद का हो। ㉙ मस्जिद में किसी चीज़ का ख़रीदना, बेचना ना जाइज़ है मगर मो'तकिफ़ को अपनी ज़रूरत की चीज़ मोल लेनी बोह भी जब कि मबीअः मस्जिद से बाहर ही रहे मगर ऐसी ख़फ़ीफ़ व नज़ीफ़ व क़लील शै जिस के सबब न मस्जिद में जगह रुके न उस के अदब के खिलाफ़ हो उसी वक्त उसे अपने इफ़तार या सहरी के लिये दरकार हो, और तिजारत के लिये बैओ शिरा की मो'तकिफ़ को भी इजाज़त नहीं। ㉛ फ़िनाए मस्जिद में भी ख़रीदो फ़रोख़त करने की इजाज़त नहीं, हाँ ! जिस सूरत में मस्जिद में करने की इजाज़त है उस सूरत में कर सकते हैं। ㉜ मस्जिद व फ़िनाए मस्जिद में (बा'दे तमामे मस्जिदिय्यत) दूकान बनाना जाइज़ नहीं। ㉝ मस्जिद व फ़िनाए मस्जिद में शोरो गुल करने की इजाज़त नहीं। ㉞ फ़िनाए मस्जिद में मसालेहे मस्जिद के कमरे (इमाम का हुजरा, मस्जिद का स्टोर) के इलावा कोई कमरा नहीं बना सकते। ㉟ फ़िनाए मस्जिद में सामाने मस्जिद के इलावा (तन्जीमी, जामिआः, मद्रसा, मीलाद की सजावट वगैरा का) सामान नहीं रख सकते। उशर वगैरा की बोरियाँ नहीं रख सकते। ㉟ मस्जिद में वाकेअः कुरआने पाक रखने की अल्मारी में बस मस्जिद के कुरआने पाक ही रख सकते हैं, इस के इलावा दीगर सामान (मसलन मद्रसे की फ़ाइलें, तन्जीमी कारकर्दगी फ़ॉर्म, रसाइल वगैरा) इस अल्मारी के न अन्दर रख सकते हैं और न उस के ऊपर। ㉟ कुरआने पाक की अल्मारी के ऊपर कोई चीज़ नहीं रख सकते। ㉟ वक़्फ़ अश्या पर उर्फ़ के इलावा तहरीर नहीं कर सकते। ㉟ मस्जिद की छत भी मस्जिद के हुक्म में है। इस के तमाम आदाब मिस्ले फ़र्शें मस्जिद हैं, बल्कि मस्जिद की छत पर तो बिला इजाज़ते शरद्द जाना भी मन्थ है। ㉟ मस्जिद व फ़िनाए मस्जिद की छत पर FGN चैनल का डिश एन्टीना नहीं रख सकते। ㉟ फ़िनाए मस्जिद का अदब भी मस्जिद ही की मानिन्द है।